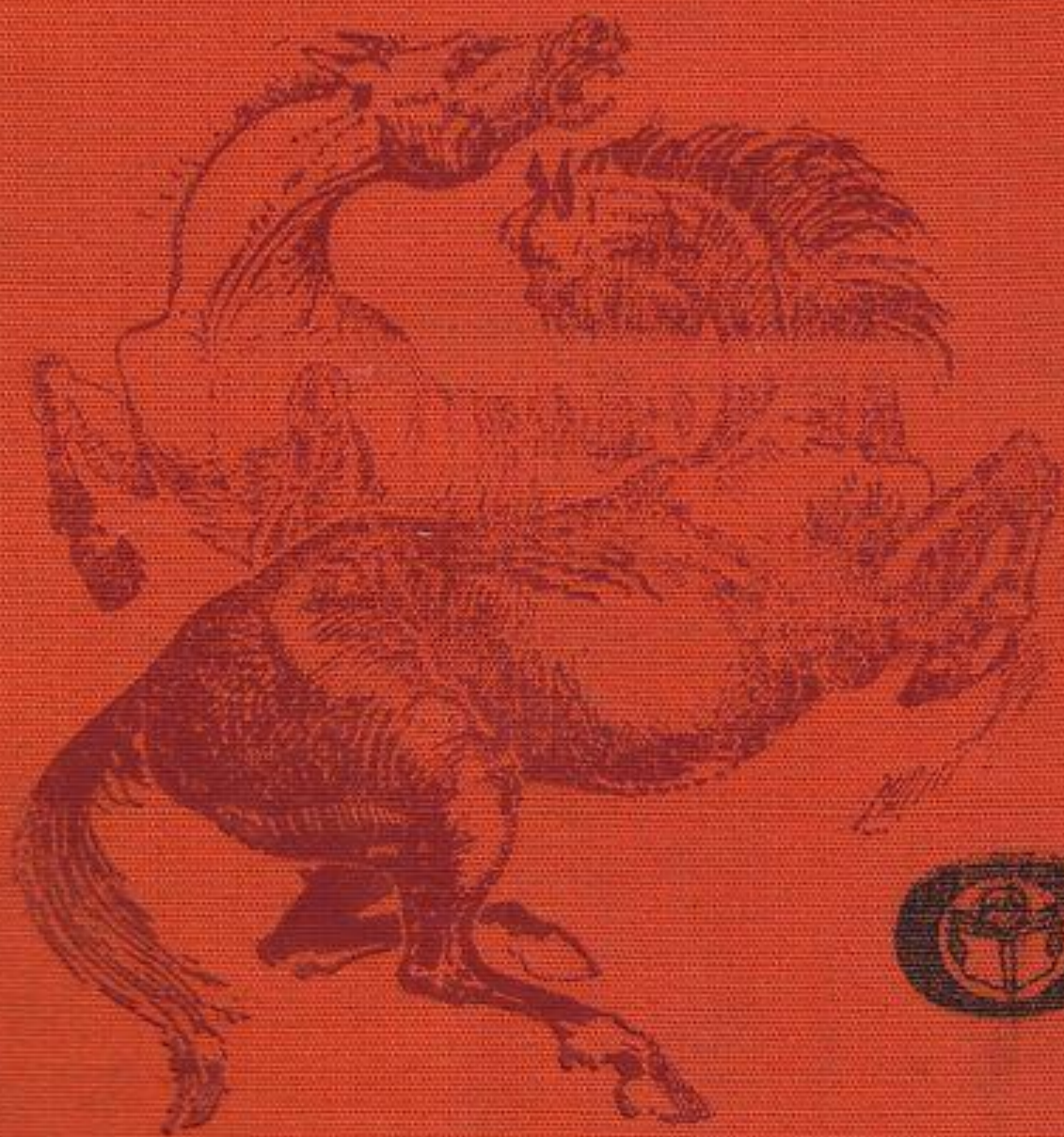

БЪЛГАРСКИ
РАЗКАЗИ
ЗА ЖИВОТНИ

БЪЛГАРСКИ РАЗКАЗИ ЗА ЖИВОТНИ АНТОЛОГИЯ

chitanka.info

Предлаганата антология съдържа най-доброто от българските анималистични разкази за деца, създадено в последните 100 години. Подобно издание за деца досега не е правено, въпреки че този вид разкази са сред най-ценното в българската литература. Изданието е ориентирано повече към юношеската възраст, но достъпността на темата и големият интерес, който винаги е съществувал към нея, го правят четиво без възрастови ограничения.

В антологията са включени разкази главно от автори-класици, но подборката стига и до най-новите постижения в темата.

СИМЕОН ЯНЕВ

РАЗКАЗИ ЗА ВСИЧКИ ВЪЗРАСТИ

Такъв сборник разкази от български писатели за животните и природата излиза за първи път на български език. Който познава много или малко българската литература, би се учудил искрено: та не е ли нашата книжнина пребогата на такива творби, не ги ли намираме още у Елин Пелин, Йовков, Георги Райчев, да не говорим за писателите от следдеветосептемврийския период? Това е едно измамно впечатление. Немного писатели в миналото са опитали силите си в разказа за животни; много стават те едва в наше време и най-определено в последните петнадесет-двадесет години. В замяна на това ония пък, които са писали за животни, обикновено са създали великолепни, рядко пластични творби и макар те да са малко на брой в творчеството им, създават впечатление за обемност, внушителност и мащабност. Елин Пелин е написал само няколко разказа за животните, но те са така силни, че създават илюзията като да е написал цял том. Същото се отнася за Георги Райчев, за Илия Волен, за още мнозина.

Но обемността и мащабността на българската анималистична проза не произтича само от няколкото или най-много няколкото десетки разказа в миналото, специално посветени на животните. Тя се излъчва от цялата белетристика, от поезията, от литературата най-общо и дори нещо повече — тя идва от българската живопис, българската музика, българския фолклор. Човекът и животните — особено домашните животни — това е една от най-старите и най-плодотворни теми на българската литература. Тази тема излъчва хуманизъм, благородство, тя изразява едно несъзнавано винаги, но съществуващо винаги единство на човешкото и природното. Отношението към животното е част от българския бит, и то особено важна част. И ако Т. Г. Влайков, Михалаки Георгиев, Никифор Попфилипов, Антон Страшимиров и преди всички тях Петко Р. Славейков и Иван Вазов ние не можем да отделим от тая традиция, то е не защото те пишат специално за животните, а защото в разказите и

повестите си, в пътеписите и есетата животните присъстват като част от душевността на българския човек, присъстват като същност и неизбежен момент от това изображение. Близостта до природата, изконното състояние на човека, още не е нарушена и затова писателят още не осъзнава анималистичната тема, още не страда от носталгия по хармоничното минало. Това е първият етап в литературния кръговрат — от природата и животните никой специално не се интересува, но присъствието им в душевността на човека е дълбоко и неотменно.

Вторият етап за тази тема в българската литература е практически началото на нейното независимо обособяване в руслото на анималистиката. Този етап във всяка литература, включително и в българската, е рожба на болезнено почувстваното разединение с природата, на отчуждаването от нея, на загуба на духовни ценности, които изглеждат ненарушими и вечни единствено в света на безсловесните. Този етап е обозначен с излизането на разкази, в които животното става център на изображение, става герой редом с човека и в този паралел го намираме самото него като носител на особения, природен разум или напълно скрит вече за хората, или най-малкото разбираем за тях. Елин Пелин, и най-вече Йовков, по-късно след него Георги Райчев са най-големите имена от този втори етап и все едно в няколко разказа или в цяла книга те представят темата най-високо, представят я вече като тема на литературата (на изкуството), следователно като нов момент в човешкото светоусещане. Това са разкази пластични, животното и човекът са представени редом и човешките норми често изглеждат по-уязвими и дори нищожни пред величествените природни закони, вплътени в животното от паметивека, като че ли от началото на света. Безспорно Йовков с неговата великолепна книга „Ако можеха да говорят“ е върхът не само в българската литература на този тип проза. Човек край животното се облагородява, осъзнава несъвършенствата си, отделя вечното от временното, удивлявайки се на природата, сам става по-мъдър. Това е основният извод на тази проза; тя е невъзможна и обезсмислена без паралела животно-човек. Родена от болезненото усещане на отчуждението, тя е същевременно многозвучен химн на естествеността и първичната мъдрост на света. От този тип проза са в световната литература разказите за животни на Толстой, Тургенев и Чехов, на Алфонс Доде и Мопасан, на Джек Лондон и Ърнест

Томпсън-Сетън. Човешки съдби се оглеждат в съдбите на животните-герои и човешки поуки носят развързките най-често на тия разкази. Майчинството, любовта, верността към вековния дълг, борбата за живот, способността да се разпознава доброто и злото — ето сферата, в която се търсят допирните точки на човека и животното, ето слънчевия възел, в който се сплитат различията, за да възтържествува величието на природата-създателка, дала сякаш и разума на човека, за да извиси още повече себе си. Разбира се, че най-вече обект за тази проза са домашните или опитомените животни, най-внушителното доказателство за облагородяващата функция на разума като повеля на самата природа.

Но колкото по-голяма става дистанцията между човека и природата, толкова по-упорито става желанието на човека да прониква невидим и нечуто в света на дивото, да потърси там лек за душевните си рани, да се докосне до великия първоизвор, уж неразумен, а така близък или сам изразяващ вечността на битието. Това е най-новата тенденция в човешкото отношение към животните; той не гледа на тях сега нито като на суровина, нито като на враг и съперник в живота. Той не търси в тях жестове и действия, изпълнени с поуки и внушения. Търси в отсъствието на човешкото, в суверенността на дивия свят пътищата за спасение от собственото си отчуждение. В българската литература първият майстор на тази нова проза е Емилиян Станев. Емилиян Станев надникна най-дълбоко в света на дивото и показа с удивително майсторство в разкази и повести суровата хармония на природните закони. Нему бяха чужди желанията да очовечева животните, той ги търсеше единствено в борбата им за съществуване, в борбата им с човека и самата природа. И става нещо странно — ония, които бяха чели Джек Лондон и Томпсън-Сетън, Кърруд и ред други и бяха свикнали да мислят за девствено дивото само сред прериите на Америка и Канада или мразовитите низини на Юкон, го откриват редом до себе си в меките гънки на българските планини. Емилиян Станев е епоха в българския анималистичен разказ, без него той не би добил такъв разцвет, какъвто добива пред очите ни в последните двестри десетилетия. У Емилиян Станев светът на дивото е едновременно и художествено пресътворен, и научно достоверен; той използваше техниката на обективното повествование, избягваше максимално в най-добрите си работи корелацията „човек-животно“.

Още по времето на Емилиян Станев световната анималистика бе открила един нов и друг тон, повлиян от мощното развитие на етологията (науката за поведението на животните в природната им или чужда за тях среда). Този тон означава смесване на художественото с научното, в резултат на което разказът става сурово документален, богат не толкова на художествени и философски прозрения, колкото на разкрити природни закони. Това са писателите, повлияни от Конрад Лоренц и наследниците му, писатели като Джерълд Дарел и Робер Лесли. Българската анималистика, изглежда, също ще потърси този нов тон, тя може би го и намира вече в някои от най-младите разказвачи, но нейната висока традиция от Елин Пелин и Йовков до Емилиян Станев задълго ще остане определящата.

Това е едната страна на анималистичната проза. Другата и не толкова богатата е алегоричното използване на анималистичния персонаж по подобие на народните приказки и на детската класика от Ханс Кристиан Андерсен (да споменем само „Грозното пате“) до Ференц Молнар, Емил Гърляну и Ангел Каралийчев. И докато реалистично-пластичното повествование е насочено колкото към децата и юношите, толкова и към възрастните, то алегоричната анималистична проза е преди всичко проза за деца. В българската литература въпреки присъствието на няколко добри майстори тя е по-слабо застъпена и нейните постижения нямат онака мащабност и значимост сред европейските литератури, каквато излъчват анималистичните разкази на Йовков и Емилиян Станев. Понякога тази проза е само привидно за деца, какъвто е случаят с приказната повест-алегория на Орлин Василев „Дивата гора“ или с някои от повестите и разказите на Йордан Радичков.

Този сборник няма да застъпи нито разказа-алегория, нито повестта-алегория. В номиналния смисъл на думата те не са били никога истинска анималистична проза, разбрана като проза, при която интересът към животните е диктуван от почувстваното отдалечаване на човека от природата или от накърнената му вяра в човешките морални норми. Този сборник има за цел да представи при един възможно строг избор обособяването, развитието и съвременното състояние на анималистичната тема в българската литература. Ето защо тук ще срещнем творби както от автори, трайно отдадени на темата, написали книга или книги по нея, така и автори, у които тази

тема е повече или по-малко епизодична, но е вплътена в сериозни в естетическо отношение творби. Тъй като подборът е извършван по жанров признак, извън книгата останаха великолепни повести и новели, каквито са например „Чернишка“ и „Фокер“ на Емилиян Станев, та до повестите на ред съвременни автори. Извън нея останаха и ония немалобройни и изразителни в пластиката си места в ред романи, спомени и пътеписи от различни години, без които българската анималистична традиция не би могла да се развие и в рамките на разказа в мащабността и националната си определеност. Все пак, доколкото тази подборка е първата в българската литература и при строгите ограничения, които се наложиха, тя дава една, да се надяваме, релефна представа както за вътрешно тематичното разнообразие, така и за вътрешно тематичната еволюция, за смисъла на темата в рамките на националната литература.

И накрая още един въпрос, немаловажен при подобни издания. За какви читатели е предназначена тази тематична антология, няма ли именно в тематичната си ограниченост да се насочи и да достигне само до прекалено тесен кръг ценители. Струва ми се, тоя уместен при всички други подобни издания въпрос тук звучи очевидно неуместно. Всички различия изчезват, когато темата е природата, сред която живеем и от която произлизаме. Един добър разказ или една добра книга за природата и в частност за животните е разказ и книга, преодоляващи предварително всички интелектуални, професионални, културно-национални различия. Всички културни наслоения се смалчават и стават несъществени, когато един добър писател от Африка или Южна Америка заговори на своите английски, руски или немски говорещи читатели. Защото именно когато се връщаме към нашето лоно, ние можем да осъзнаем колко вторични, несъществени, свързани с историческите конюнктури са нашите национални, расови или културни различия. Анималистичната тема в литературата и изобщо в изкуството е една от най-достъпните, старите и яки връзки с общочовешкото ни лоно. Тя най-малко се поддава на спекулации както извънлитературни, така и литературни. Само истинският художник може добре да разказва за простото и общодостъпното и само действително чувствителният творец може да създаде в рамките на общопознатото образи живи и значими.

И нещо също така извънредно важно, когато се говори за аудиторията на тази тема. Към всичко гореказано тя притежава и могъщото предимство да бъде надвъзрастова тема — да се отнася както за зрелия естетически възрастен читател, така и за невръстния юноша, за любознателното дете дори, оставило зад себе си само няколко прочетени книжки. Предимство, което имат само действително големите теми в световната литература. Излишно е да говорим тук за бъдещите ѝ перспективи; във век, когато природата става все повече зависима от разумното ни неблагоприятно поведение, темата за животните ще звучи по-широко и по-силно като отговор на десетки новосъздадени от нас самите проблеми, като носталгия по естеството, съразмерността и хармонията, като повик пред човешкия ни разум за понякога нечовешките му цели.

ЕЛИН ПЕЛИН

МОИТЕ ПРИЯТЕЛИ

Върбови ливади е името на една малка долинка, далече от селото, отворена като пазуха между високи гористи върхове, стоплена от слънцето като стая.

Сред долината има буйна и красива китка от стройни брези, високи каваци, ели, стари лески, млади буки и две тополи. Сред тая китка минава малка бистра река, която слиза от върха. На това място, в клоните на тая голяма китка, се събират на игри и любовни срещи отбрани хвъркати песнопойци от съседната гора, всеки ден, като почнеш от април, та чак до края на август.

Обичах да се промъквам тихо до това място, да легна на миризливата трева и да наблюдавам. Познавах лично много от тия песнопойни приятели и през май почти всеки ден им отивах на гости. Там имаха гнезда два славея, облечени в сиво, скромни в държанието си. Техните млади съпруги мътеха. От някъде дохождаше един топчест, тъмночервен врабец, когото обичаха всички зарад неговите остроумия, но малко го почитаха. Той ухажваше твърде нахално една пъстра кадънка. На върха на брезите един до друг кацваха два коса, които известяваха изгряването на слънцето и които бяха жив пример на съпружеска вярност. На една леска кацваше кокетна червеношийка с големи гърди, която завиждаше на косойката и влюбено гледаше нехайния врабец. На стария дрян кацваше една безпринципна кукувица, която винаги закъсняваше. Срецу нея подскачаше една глупава сойка, която надценяваше хубостта на перата си и се присмиваше на вечните траурни одежди на кукувицата. Високо в широките клони на един явор беше гнездото на две кадънчета, младоженци още, които се ревнуваха ужасно, умираха от любов един към друг и преследваха стъпките си. При все туй женската беше дала вече дума на безпощадния врабец.

На почтено разстояние от това място, върху една висока круша с полуизсъхнали клони, прострени към небето като ръце в отчаяние,

кацваше самотен гълъб, тъжен, потънал в размишления и от време на време изгукваше занесено и сам на себе си. Въпреки явното любовно предизвикателство на сойката, той не се намеси и не се запозна с това весело общество.

Аз лежах по корема си като голяма буболечка в цветистата миризлива трева, и моята сламена шапка, която пазеше главата ми, приличаше на гъба, израснала в ливадата. Веселият народ от китката не обръщаше внимание на мене и не подозираше присъствието ми. Само врабецът, усъмнен веднаж, хвъркна ниско над главата ми и тревожно зачурулика, но аз му шъкнах силно, и той не се обади, каква е работата. Освен това, два пъти го подкупих, като му хвърлих тайно няколко житни зърна.

Славеите кацваха по пепеляво-кафените клони и ставаха почти невидими. В гъстите сенки между едрите листа едвам след дълго взирание можех да виждам гнездата им, дето търпеливо и с чудни блянове и надежди мътеха техните мили. Двата славея заставаха всеки срещу своята другарка, и пееха по цели часове, без да се поместят. С отпуснати треперещи крилца, с вдигнати глави, те пееха, и малките им тела цели трепереха от вдъхновение и творческа треска.

Тъмночервеният врабец беше голям немирник. Често пъти той пущаше такива остроти, че срамежливата червеношийка по цял час не смееше да повдигне очи и да погледне някого. Понякога той биваше особено разположен. Събере всички наоколо, почне да им разправя нещо и отведнаж подметне такъв въпрос, че всички се запрепират и в китката се вдигне ужасен шум.

Сойката, като всяка глупава птица, която не разбира умен разговор, само викаше отстрани:

— Глупци! Глупци!

А червеношийката скачаше на един самотен трън отстрани и свиреше с въздишка:

— Боже, колко обичам този врабец! Колко е лош и колко го обичам!

Кадънката го гледаше умилено и, като побутваше своя ревнив пъстрьо, казваше наивно:

— Какъв духовит и безгрижен врабец — за нищо не иска да знае.

— Остави го тоя безнравственик, той няма никакво бъдеще. Виж, как е почерняла яката му, — отговаряше треперящ от завист мъдрият

съпруг на кадънката.

— Напротив, милички, той е облечен, според мене, с голям вкус. Виж, какъв хубав тъмночервен цвят имат крилата му, като кожичката на узряла вишня. Виж погледа му, виж колко е весел. Нима не ти се нрави?

— Да, да, — писваше треперящ от ревност съпругът. — Аз зная, че ти го харесваш, зная много добре и не искам да ми го доказваш. Да, не искам.

Гласът на влюбения притреперваше. Очите му се наливаха. Той хвъркваше настрана, да не видят сълзите и слабостта му.

На бедната кадънка ѝ ставаше мъчно. Тя бързо отиваше при него, намираще го във вейките и го обсипваше с нежности и мили чуруликания.

Той, стопен от ласки, молеше за прошка със сълзи, и наричаше своята пъстра кадънка с хиляди хубави и мънички имена.

— Мила, миличка! Ти, мъничка частица от небесната дъга, дошла при мене с някой слънчев лъч! Ти, за която бог създаде семките на слънчогледа! Прости ми, кадо, кадънке моя, не ми се сърди! Не се сърди на твоя ревнив и лош мъж. Вярвай, моя малка пъстрокрилке, страдам ужасно, че те обидих, но това е от любов, от ревност. О, ако зная, че ти няма да ми простиш, аз сам ще се предам в ноктите на сокола!

— Прощавам, прощавам, прощавам ти, мили! О, не говори така! Твоята мъничка кадънка знае, че ти си глупав, и ти прощава.

Тия истории се повтаряха всеки час.

Като ги чуваше кукувицата, която беше птица учена и върла защитница на свободната любов, казваше им право в очите:

— Фю — нещастници, вашата глупава любов ме отвращава!

— Ами ти? Ти, която подлъгваш чуждите мъже с користна цел и подвеждаш жените им! — изкрещяваше към нея сойката с предран от ненавист глас.

Кукувицата се изсмиваше пренебрежително и хвъркваше с думите:

— Предразсъдъци, предразсъдъци!

— Amour! Amour! — казваше по френски гълъбът от своето старо дърво, и пак потъваше в размишление.

Тук често идеше и един черен кълвач, педант до костите. Той минаваше за учен. Беше доктор на философията, държеше речи по естетика, мразеше врабеца и говореше вдъхновено за славеите, по чиито дървета събираше мравки. Своята дълбока наука и всичките си знания той беше добил от безчислените писмена, които времето чертае по корите на старите дървета и по йероглифите, които хората драцят по сивите обвивки на каваците.

Врабецът го не уважаваше, наричаше го лъжец, буквоедец и шарлатанин. Другите птички му се бояха, но не го обичаха заради надменността му и злодумството му.

Понеже кълвачът един път каза чувствителни комплименти на кадънката за нейната хубост, тя почна да кокетничи с него и поиска да взима частни уроци по теория на поезията и по естетика.

Врабецът умря от мъка, като се научи. Той срещна мъжа на кадънката, и какви не думи му каза.

Но благоверният съпруг мразеше врабеца, знайно по какви причини, и не повярва на интригите му.

Врабецът се хвана на работа.

Една ранна сутрин той дойде тук, поздрави любезно червеношийката и кацна при нея, без да погледне кадънката, която разглеждаше едно начертано сърце върху бялата кора на близката бреза.

— Благодаря, благодаря за вниманието, — обърна се към него тя с прикритата ревност и с обидено до болка сърце.

— Извинете, — каза врабецът, — боях се да не ви отвлека вниманието от науката. Чухте ли, вашият професор е отворил в гората училище за младите славейчета — учи ги как да римуват.

— Да, аз чух за това от самия него. Какво добро дело!

— Той също мисли да отвори и училище за любов, — каза врабецът, — но му липсва още практика.

Думите удариха кадънката право в сърцето. Тя се качи на една вейка и заплака.

А врабецът отвори разговор със срамежливата червеношийка.

— Вие, — каза ѝ той, — изглеждате влюбена. Постоянно тъжна, постоянно самичка и замислена.

— Всеки сам знае тайните на сърцето си, — каза мъдро червеношийката.

— Но сè пак вие сте влюбени.

— В един хубав господин, който не иска и да ме знае.

— Той, може би, мисли за вас повече, отколкото предполагате, — каза врабецът и се приближи до треперящата от любов червеношийка.

Тогава кадънката хвъркна от своята вейка и кацна наблизко срещу тях, за да им попречи. Тя беше готова да откъсне с малките си крачка главата на червеношийката, да оскубе червените пера от шията ѝ и да ги пусне в калта, но се въздържа.

Възприемчивото сърце на врабеца усети всичко това. Той се поклони на червеношийката, каза ѝ довиждане и отлетя в гората.

Скоро малката кадънка обидена и готова на отчаяни сцени хвъркна по дирите му.

Червеношийката, в чиито гърди угаснаха наново мимолетните надежди, остана пак самичка и тихо запя една тъжна песен. Тъжна песен за краткостта на щастieto, за нетрайността на любовта, за жестокостта на пролетта.

Беше ясно и хубаво утро. В ливадите свиреха щурци. Пеперуди се гонеха по цветята. Над реката се оглеждаха тревите. Тишина и слънце. Славейте пееха утринни песни на своите мили. Косът и косойката славословеха слънцето от върха на брезите. Бог благославяше започващия ден за нова любов. Пукълът отваряше червеното си око в ливадите и бели маргаритки си говореха за нежните ръце на влюбени момичета.

В китката пристигна съпругът на кадънката и не я намери в гнездото си. Той попита косовете, не виждат ли я някъде там от високото. Те не отговориха нищо, защото името на падналата кадънка обиждаше благодравieto им. Тогава той се качи на върха на кавака и дълго я вика:

— Кадо, кадънке, де си, миличка?

Никой не се обади. Той слезе при гнездото си. Неговата пустота и самота го ужаси. Той кацна близо до него на едно клонче и заплака жално и безутешно. Славейте го гледаха съжалително. Поразени от неговата скръб, те престанаха да пеят. Червеношийката, която знаеше всичко и имаше милостиво сърце, избяга в гората да не чува плача на нещастника.

— Е, хей, престани! — извика му сойката, която долетя от гората. — Една неверница не заслужава такава скръб. Ти тук плачеш за

нея, а тя там в гората, знаеш ли, какво прави с врабеца?

И сойката нахално се изсмя.

Поразен от тая вест, съпругът на кадънката престана да плаче и с решителност отлетя в гората.

Скоро там се вдигна шум, писък, вик. Птичките от китката се разбягаха, настръхнали и уплашени.

И в тревата сред ливадите паднаха с шум врабецът и съпругът на кадънката, счепкани с ожесточение. Вдигна се вик и перушина. Двамата врази си нанасяха по главите страшни удари с яките човки и се шибаха в тревата като две еластични топки, дърпани с конец. Кадънката хвърчеше с писък над тях и викаше отчаяно:

— Помощ, помощ!

Борбата ставаше страшна. Кръв обagri гърдите на мъжа, който се бореше за честта си. Две пера паднаха от опашката на врабеца.

— Помощ, помощ! Няма ли кой да ги разтърве? — пищеше кадънката и с ужас гледаше как мъжа ѝ все повече отпада, удрян от яката човка на врабеца.

— Помощ, помощ!

Възмутен от тоя шум и писък, от гората долетя сокол, сви се над ливадите и погледна. Изпокриха се наоколо птичките, коя де свари. Само кръвните врази се биеха на живот и смърт в тревата и не виждаха нищо наоколо.

Изви се соколът над борецките се и с бързината на вятър грабна и двамата.

* * *

След тая случка животът в китката се промени.

Червеношийката, съсипана от скръб, не повери никому мъката си, отиде да живее в манастир. Кукувицата и сойката още се мразеха. Славейте и косовете измътиха и по цели дни бяха заети с грижи по малките си.

Много дни наред плака овдовялата кадънка, без да знае за кого от двамата ѝ бе по-мъчно. Тя прибра от бойното поле попадналите от двамата перушинки и ги турна в гнездото си за спомен.

Тя плачеше, защото беше самичка, но се гордееше страшно, че от любов по нея са погинали двама.

А гълъбът се така самотен кацваше на своето старо изсъхнало дърво, мислеше и, щом си спомнеше за страшната случка в ливадата, казваше по френски:

— Amour, amour!

ЕЛИН ПЕЛИН

ЦАРЯТ НА БОРОВИТЕ ГОРИ

Разтревожиха се планинските мъгли. Слънцето ги пъди от върховете и те не знаят къде да бягат и ту се спущат из дълбоките ущелия, ту се вплитат по върховете на мълчаливите борови гори и бавно пълзят нагоре-надолу. Най-после те се дигат на бели малки облаци, реят се без цел в синевината на небето, докато слънцето ги стопи.

В планината се събужда живот. Освободените от ледени окови потоци пеят тържествени химни и гората тръпне пред нови надежди. Сутрин, щом грейне слънце, по кръстните върхове на високите борове кацат малки птички и пеят любовни песенки.

Дивият петел, който усамотен и невесел се крие под малките снежни пещери из гъстаците, една сутрин видя едно слънчево петно да блещи като голямо златно блюдо на близката поляна. Той за пръв път напусна непроходимото си обиталище, излезе нашироко, изтърси тъмносивите си криле и застана сред това златно блюдо. Тръпки минаха по якото му тяло и огън плъзна по жилите му. Той вдигна глава, погледна небето, погледна чистата гора, силната му човка неволно се отвори и от гърдите му излезе страшен звук на учудване.

Стана тихо, тихо. Дивият петел се вслуша, като че ли стреснат от тоя страшен звук, що неволно излезе от гърдите му. И ето че отнякъде далече, като че ли от оня край на света, до неговия остър слух дойде познат любовен глас на кокошка. Гората се завъртя пред очите на дивия петел. Слънчеви пожари се вдигнаха из долините, небето се счупи, падна и отново се вдигна пак и засия синьо и безкрайно. И възцари се наново дълбоката, великата, спокойната горска тишина. Бог благославяше живота. Дивият петел, царят на боровите гори, вдигна глава и топъл приветствен звук излезе от дълбочината на сърцето му. Из далечините на гората пак му отговори любовен глас.

— Там, там към височините. В гората, която е под самото небе, дете няма никой. Там при вечната тишина. Там ще те чакам.

Тревога изпълни душата на дивия петел. Някакви чудни сили обладаха тялото му. Топли вълнения заиграха в душата му. Той безумно се разтича по поляната, кръстоса я няколко пъти, послуша се и не знаеше накъде да се отпрати. Земята не беше вече за него. Краищата на настръхналите му крила опираха в нея и се мокреха от росата. Тогава той ги размаха силно, вдигна се тежко и кацна на върха на най-високия бор. От толкова време за пръв път той се вдигна така високо. Шумът на силните му крила го упои и мъжка гордост изпълни душата му.

От височината на дървото той видя цялата планина. Голите снежни върхове под небето ослепително блещяха и по тях се очертаваха кръстни знамена от зеленина.

— Там горе, горе ще те чакам, — отново чу петелът любовния вик.

— Там горе, там горе, под небето, — повтори той почти шепнешком и тоя шепот премина като тръпка през горската тишина.

Петелът се обърна право към великите върхове на планината, които се редяха пред очите му — далечни, светли като мечти, като хубави сънища, които трябваше да се сбъднат, гледа ги дълго, мълчаливо, като че четеше пред тях някаква молитва, после отведнаж се вдигна и полетя към тях.

Женската, която се луташе и го търсеше из долините, чу тоя шум. Тя трепна. Тя разбра. Той отиваше. Но тя не можеше да лети като него. Нейните крила бяха слаби. Тя му извика. Тя го поздрави. И се спусна из гората, по следите на неговата сянка.

— Там горе.

Там дивият петел празнува празника на пробуждащата се пролет. Там — сред великата самота и тишината, под самото небе.

ЕЛИН ПЕЛИН

ЗАПОЧВАНЕТО НА ЕДИН ДЕН

Нощта още не беше се вдигнала от планинските усои. По върховете току-що бе паднал първия поглед на слънцето и белите малки мъгли, които лежеха тук-там над горите, се раздвижиха. В дълбокия пролом между скалите се пробуждаше мътната река и засилваше шумът си.

Заедно с първите лъчи, които блеснаха по канарите, над тях израстна пъргавата фигура на човек. Той изпълзя дебнишком, изправи се и загледа наоколо. В ръката му блестеше желязната цев на пушка. Уплашени от сянката му, по канарата се разхвърчаха облак гълъби, вдигнаха се високо и отлетяха.

Във въздуха се разнесе остър радостен писък. Отнякъде долетя младо соколче, завъртя се на неукрепналите си криле, затрепера във въздуха и записка. Живо и тревожно се разнесе тоя писък в свежия утринен въздух и по горите наоколо се разлетяха малки птички. Един гълъб се вдигна като подхвърлен камък от скалата. Внезапно пробуден от писъка на младия сокол, той литна сънен право към него. Младия хищник заигра във въздуха и го подгони.

Човекът дигна пушката. Но двете птици бяха далеко и той я сне, без да гръмне.

Гълъбът се върна ужасен и се устреми право към срещната гора. Там внезапно направи един рязък завой, види се, подплашен от друго нещо, и пак се върна към скалата.

Но там стоеше ловецът и металическият блясък на оръжието се видя зловец на невинния гълъб. Той счупи правия си полет и се спусна ниско над дълбоката мътна река.

Младото соколче не се уплаши. То още не знаеше какво е човек. Него го тласкаше страшния хищнически инстинкт към сивия гълъб. Тънкото фюфюкане на гълъбовите крила го възбуди. То се изви, засили се и настигна жертвата. Гълъбът ужасен го усети над себе си и падна съвсем ниско над водата. Над него като пуснат камък се устрели

сокола. Тогава гълъба, който бе по-опитен, се плъзна над само водата и се вдигна високо. Соколът не можа да се задържи в устрема си и падна с разперени криле в мътната дълбока вода.

Силен гърмеж процепи тишината на тоя самотен кът сред планината и няколко върха се обадиха един на друг с ясно ехо. Сивият гълъб, който избегна опасността от сокола, се обърна във въздуха и падна убит почти пред краката на ловеца.

Водата понесе неопитното соколе. То напразно махаше криле, за да се вдигне пак във въздуха. Краката му не намираха подпора и ледените капки на водата, която разбиваше с криле, падаха като съчми по перата му.

Уморено, то се отпусна над леките вълни и водата бавно и спокойно го понесе. Но то не губеше надежда, обръщаше глава на всички страни и кръглите му очи не изпущаха нито една сламчица, която плаваше по водата. То се дърпаше с усилие и завитата му човка зяпаше към скалите, които със страшна тежест надничаха над реката, като че искаше помощ от тях.

Най-после течението го отнесе до подножието на една канара и го блъсна в нея. Соколето изписка и се закачи на някакъв стар корен, измъкна се полека и застана в една малка дупчица под камъка. Пред него се разстиляше реката, над него нямаше простор, крилцата му бяха мокри. Соколчето се сви разтреперано от студ и преживян ужас.

Откъм отсрещната гора се чу писък — жален, тревожен зов. Соколицата майка търсеше детето си. Тя мина над главата на ловеца, изписка над срещните сипеи, завъртя се над канарите, над пещерите, над бездните. Тя се спущаше ту ниско над земята, ту се издигаше високо над всички върхове.

И там, от висинето, неяното майчино око видя треперящото дете и сърцето и се сви. Няколко остри писъци екнаха над скалите. Тя се спусна като стрела, доверявайки се на своите яки, опитни криле, мина над реката толкова ниско, че закачи водата с нозете си. Тя обиколи неопитното соколче, и не намери място къде да кацне при него. Тогава тя се опита да го подмами с полета си. Но то бе мокро, уплашено. То пухаше с криле, пищеше и не смееше да се вдигне.

Тогава майката се спусна и го клъвна по главата. Соколчето подскочи изненадано. И като се видя на крилете си, литна с радостен писък. Майката се завъртя около него и го изведе из усойната сянка на

канарите в чистия въздух, напоен с лъчи, и нейните радостни викове се залюляха като златни верижки, закачени от връх на връх.

Още един страшен гърмеж гърмеж процепи утринната тишина. Майката соколица отпусна криле във висинето и падна надолу.

Радостните викове замлъкнаха. Околните върхове се обадиха още веднаж един на друг с ясно ехо.

Над тях беше се издигнало слънцето.

ЕЛИН ПЕЛИН

СТАРИЯТ ВОЛ

Всякога, когато си спомня за детинството, за топлото домашно огнище, за родното селце, кацнало на високото право срещу слънцето, за малката рекичка, при която си играехме, в паметта ми изпъква и едрата кокалеста снага на Белчо — нашия стар вол.

Влачил оралото дълги години безропотно, с великото мълчание на волската душа, той беше вече изнемощял и остарял. Баща ми го беше отгледал от мъничко теленце и знаеше целия му живот, прекаран в труд и покорност на съдбата. Той обичаше тоя стар труженик — негов другар, не помнеше нищо лошо за него, жалеше го от сърце и макар и негоден, не иска да го продаде, нито да го мъчи повече с работа, а го остави да живее свободно и леко на старини.

Бедният Белчо! Какъв мъченишки изглед имаше и каква кротка душа носеше! Той беше най-едрото животно в селото, бял като пряспа сняг, с големи тъмнобисерни рога, извити над челото му като лира.

Белчо обикновено лежеше в двора, под сайванта, обиколен от грижите на дечурлигата. Ние го чешехме, милвахме, носехме му храна и кичехме рогата му с големи китки. С тях той приличаше на стар сватбар, изглеждаше смешен, но не ни се сърдеше. Тоя стар добряк ни гледеше приятелски с големите си черни очи, толкова спокойни, мили, умни и жални, като че искаше да каже нещо. Ние се взирахме в тях и питахме приятелски:

— Какво, Белчо? А? Кажи, искаш ли нещо?

Белчо заклащаше глава, въздишаше дълбоко и почваше бавно да преживя с беззъбата си уста.

Ние му давахме много храна. Той вечно ядеше, вечно преживяше и при все това беше страшно мършав. Хълбоците му бяха хлътнали дълбоко, ребрата му се четеха, и кокалите, и плешките, и прешлените на гръбнака му изпъкваха като зъбестите чуки на Стара планина.

Всяка сутрин Белчо ставаше, отърсваше се от сламата, облизваше си натръпналите от лежане места, излизаше изпод сайванта

и тръгваше към реката да пие вода. Той вървеше бавно, спокойно, равнодушно и държеше главата си гордо, сякаш съзнаваше великото дело, което е оставил зад себе си. И със своите хлътнали хълбоци, с красивите си рога, на които стоеха нашите китки, с чистотата на космите си, с цялата си едра господарска фигура, той будеше почит и всички се спираха да го гледат.

Белчо отиваше до реката, пиеше вода и пак спокойно, без да погледне настрана, се връщаше на мястото си под сайванта. Привечер той пак излизаше самичък, непоканен и неподкаран от никого, и пак се връщаше. Той никога не грешеше часовете на тия малки разходки и хората по тях си мереха времето като по часовник.

Лете понякога го пращаме на паша със селските говеда. Но те ходеха далече по горите, катереха се по баирите и камънаците, а това беше трудно за него. Вечери изоставаше и се връщаше късно. Един път той се изгуби, и баща ми цяла нощ го търси по гората.

Намериха го изостанал и уморен да лежи на един път.

Тогава баща ми реши да изпраща Белчо не вече с говедата, а с телците. Те не ходеха далече, не се завираха по горите и за него нямаше опасност да се загуби.

Първия ден Белчо не иска да върви с тия палави дечурлига и се върна обиден, още неизлязъл от селото. Телчарчето напразно бе се опитало да го откара. Белчо беше му изхвучал така сърдито и така страшно бе си навел рогата към него, че то се уплашило и го оставило. Втория ден пак го изкарахме. Той отиде. Но към обед се върна сърдит и недоволен, с пострадало честолюбие. Телците, тия луди малчугани със завити опашки и волни подскачания, бяха го обидили със своите немирства.

След няколко деня Белчовата упоритост беше победена. Той се покори на съдбата с примирението на мъдрец. Хората излизаха нарочно да го гледат, като тръгва. Когато телците се събереха и тръгнаха сред облак прах, подкарани от телчаря, Белчо се успоредваше с тях и тръгваше отстрана, като учител край децата. От време на време той изхвучаваше към някое немирно теле и му показваше острите си рога.

Сутрин рано, щом Белчо чуеше гласа на телчаря, излизаше из портите и се изпречваше на мегдана с очи, отправени към зеленото поле, над което първите слънчеви лъчи току-що пукаха росните

капчици, и дълго гледаше нивята, които е порил, ливадите, дето е работил, дето някога е пасъл като млад и як. Влажните му очи гледаха тъжно, дълго и не можеха да се нагледат. Той въздишаше дълбоко като човек.

Какво ли ставаше в тая безропотна, мълчалива душа!

Веднъж Белчо заболя. Той не излезе из сайванта, не отиде на мегдана да погледне полето, и остана да лежи. Тялото му беше нафуняло, космите настръхналитой трепереше трескаво, очите му гледаха болно, и в тях се четеше мъка. Покрихме го с чул, дадохме му храна, но той не посегна към нея. Дадохме му вода, той потопи ноздрите си, извърна главата си, като че ли отвратен, и изпъшка тежко. Повикахме бързо налбантина, който знаеше да лекува. Той го прегледа внимателно, дърпа го за опашката, тегли му ушите, обръща му клепачите, най-последно му надуха с цев някакъв лютив черен прах в носа и го остави.

Няколко дня Белчо лежа страдащ, съсипан, като не поглеждаше нито храната, нито водата, която му носехме. Той отслабна страшно. Тялото му стана плоско като дъска. Когато почна да яде и да се изправя, той едвам се държеше на краката си.

Един хубав пролетен ден, празник беше, хората се връщаха от черква весели и пременени. В нашата градина бяха нацъфтели старите сливи и бяха се привели една към друга засмени като баби, натруфени за сватба. През нощта беше валило дъждец. Въздухът беше пресен, небето чисто и ведро. Слънцето бе изскочило над баирите светло, хубаво, празнично, като че бе излязло на черква заедно с хората.

Белчо имаше по-бодър вид. Зарадвани от неговото оздравяване, ние му вързахме на рогата големи пресни китки от млада коприва, иглика и сливов цвят. Изрешихме го, изчистихме го. Той ни гледаше другарски и примижаваше от удоволствие.

По едно време той стана и бавно се отдели от нас. След това тръгна и, като се крепеше с усилие на краката си, излезе из портата се така величествен и хубав, какъвто си беше, само че много слаб. Поискахме да го спрем, но мама ни каза да го оставим да се разходи. Тръгнахме след него.

Белчо се отправи по пътя към реката. Хората, които не бяха го виждали няколко време, се спираха и казваха:

— Бедният Белчо!

Той спря до малкото мостче, пи вода, стоя дълго и като никога, не се върна обратно дома, а прегази реката и се упъти към близката наша нива, дето се люлееше току-що вретенила ръж, в чиито вълни се обаждаше пъдпъдък и над която играеха малки пеперуди. Белчо спря край нея, погледна я като нещо познато, близко и откъдна няколко стръка трева от синура. После пристъпи един-два пъти и отведнаж се струпони с болна дълбока въздишка. Изплашени, ние припахме да кажем в къщи.

Като се върнахме пак с баща ми, Белчо лежеше мъртъв край нивата, с глава, изопната върху цветистия слог, с очи, отворени широко към синьото небе, жални, мълчаливи и хубави, но вече без поглед.

Така умря тоя стар труженик, тоя мълчалив наш приятел.

Край нивата, която той някога беше орал и край която дойде да сложи уморената си глава, ние погребвахме стария вол в дълбок гроб, както се погребва човек. Над тоя гроб, обиколен с бели камъни, пролети расте разкошна трева.

Местността, дето се намира тоя самотен покой, хората нарекоха „Белчов гроб“.

И до днес, когато посещавам селото си, не забравям да се поклоня на два мили гроба — майчиния и Белчовия.

НИКИФОР ПОПФИЛИПОВ

МАЙКА

След една детска забава, дадена от учениците в едно село в чест на майките, на която присъствахме и ние с доктор Мишо, последният ми разказа една интересничка история, която предавам дословно. Длъжен съм да кажа тук, че позволение от доктора не съм вземал. Не го знам от няколко години къде е и моля го да ми прости смелостта, ако случайно узнае и ако съм пропуснал нещо.

— Не бе много отдавна — започна той. — Това бе миналата пролет. Няколко дни преди Благовец ме нанесе път в С-мо. Кръстосах на шир и дълж това село с ширеща се сиромашия по улици и домове и с пълни кръчми. След като си свърших работата, късно следобед напуснах селото и взех пътя към гарата, дето щях да причакам софийския влак.

До гарата, както знаеш, има-няма осем километра, които за моя пергел не представляват никаква мъчнотия. След войните с дългите им преходи и още по-дългите им бивакувания, за мен пространството и времето като че изгубиха значение.

Макар че време сега не ми оставаше много — то бе строго разчетено, и прибързах да не пропусна влака за Пловдив, — пак се отдадох на моята всегашна слабост. Не можах да устоя на изкушението да се спирам тук-там по пътя, да погледам на дивния простор, който се разкрива наоколо. Очите ми с възхищение поглъщаха красивата гледка на С-то високо, леко-вълнисто плато, наведено към изток и загърнато като миловидна красавица в една от пазвите на източна Рила.

Бях изненадан, че в съседство с тясното като хуния, скалисто и вечно запрашено Б-во не съм и подозирал, че се намирал такъв ненагледен простор със свеж и прозрачен като кристал въздух, бистри води и такова лазурно небе. Слънцето грееше над зазеленилото в ранната пролет широко плато. Ветрецьт донасяше от пролома над

селото свежата миризма на бора и здравеца, а близките върхове простираха вечерните сенки към селото.

Из ливадите и орниците на обширното плато тук-там се виждаха стада овце и групи едър добитък. Едно стадо овце се измъкваше из един върбалак, бавно и пасешком поемаше нагоре по голата орница, прехвърли ниската рътлина и се изгуби.

Шосето пресичаше тоя върбалак.

Когато вече стигнах и навлязох в него, виждам бяла овца се провираше през храстите отдясно, дойде до прескопа, спря се право срещу мене и гледайки ме, почна да блее.

Помислих, че тя се заблудила във върбалака, незабелязала кога стадото се измъкнало и сега го търси.

Но блеенето бе някак особено. Не толкова на изостанала, загубена или затворена овца. То бе известният на всички боравеци с добитък гръден звук — нисък, нежен, едно продължително мм — с какъвто овцата се обажда на рожбата си, милва я и подканва да се насуче.

Без да давам значение на това, с пренебрежение, студено и безучастно продължавах да си вървя, но овцата не ме оставяше.

Тя тръгна успоредно с мене край прекопа, като се придържеше във върбалака, не преставайки да ме гледа и блее все така нежно, даже умоляващо.

Господи, какво значи това? Какво иска тая овца?

Спрых се.

Спря и овцата и заставахме един срещу други, очи в очи. Тя мърмеше.

Нямаше вече никакво съмнение, че това животно търси нещо, иска нещо да ми съобщи, нещо важно, необикновено, което аз не можех да отгатна. Тя бе яка и здрава овца и не би останала от стадото или, в такъв случай, тя би тичала из орницата и би бляяла високо; не би даже обръщала внимание към мене.

Тия нежни звуци, които тя ми отправяше с уста и умоляващ поглед, не са друго, освен сърдечна молба за някаква помощ.

Нещо се е случило.

Прескочих канавката с простряна ръка да я помилвам. Без да побегне, тя се обърна и тръгна полека към храстите, обръщайки се назад да види дали съм след нея.

В тоя миг вече аз разбрах каква е работата.

Кръвта по задните ѝ крака показваше, че тя току-що се е освободила от родилните мъки и станала майка.

Ускорих хода си. Изминах след овцата десет-петнадесет крачки и съгледах под един храст, на голата трева едно мъничко създанийце с бяло челце, черни дълги ушенца, с широки кафяви петна по плешките, по сапичката; съща лястовичка. То се мъчеше да се изправи на предните си крачка. Чуваше се и слабият му още гласец.

Овцата избърза с мърмене към него. „Тука съм, тука, маминкото ми! Не бой ми се, аз съм тука! Отидох да повикам ей тоя господин“, сякаш каза майката на скъпата си рожба, па застана над него, заблиза го по шийката, по опашчицата и му мълвеше нежните си ласки.

Велик момент!

Снех шапка, скръстих ръце и застанах като вкопан пред величайшата картина в новия живот. И удивление, и възторг, и благоговение еднакво вълнуваха душата ми от това малко нещо, което преживях от пет-десет минути насам. Картината сама говореше и разбрах твърде много.

„Вижте, господине, каква е работата — говореше ми овцата без думи. — Намери ми се току преди един час мъничка рожбица, още слабичка. Вижте, още не може да се изправи на крачката си. Аз съм тъй щастлива, много щастлива! В първия миг когато я видях, забравих всичко друго от радости, забравих дори че съм сама-самичка тука и че е много страшно и за малкото ми, и за мене. За това ви и повиках. Направете каквото можете за нас. Страх ме е и да помисля как ще замръкнем с рожбата си тука. Страх ме обхваща и сега още в бял ден... Орел ще се извие над главата ми и ще отнесе радостта ми...“

Пристъпих и наведох се, взех агнето в ръцете си, прегърнах го и обсипах с милувки. Вакличката му главичка с хубави кротки оченца бе неизразимо хубава. Сърченцето вътре; бързо и равномерно тупкаше. Вече от един час на белия свят това мъничко сърченце бе запяло своята песен под слънцето: жи-вот! жи-вот! жи-вот! А майката гледаше тия милувки над рожбата ѝ и изказваше задоволството си с нежно мълвене: „Нали то ми е хубавичко, господине? И кротичко такова... Какво ще кажете? Вие няма да ми го заколите, да??“

Наистина, премиличко създанийце държех в ръцете си.

Любувайки се с него, аз не забравих и какво трябваше да се прави. Майката, трепереца за рожбата си, стоеше пред мене и чакаше,

разчиташе на моя жест. Това бе сериозен миг, върховен момент за нея. Нейното желание е свещено и трябва на всяка цена да се изпълни. Майка е това! Трябваше да понеса слабичката ѝ рожба в ръцете си и да тръгнем да търсим стадото. Че аз бързах за гарата; че там, в чакалнята, има заковано разписание на влаковете, което в бе-де-же с безусловна точност се изпълнява, в случая за майката нямаше значение. Тук над всичко важеше животът на рожбата ѝ.

Може би сам бог ме подлага на изпит в тоя миг — помислих си.

Аз вече знаех по посока къде се намира стадото и понесох агнето, следван в петите от овцата. И в късото разстояние, докато стъпихме по орницата, тя често се подравняваше с мене, гледаше в агнето и му се обаждаше, за да знае то, че тя е тука, да се не бои, че господинът, който го носи, е галантен джентълмен, че той няма да го заколи и прочее, и прочее; или пък просто искаше да го има постоянно пред очите си, да не би някак да се изпари от ръцете ми. Сигурно тя е патила такова нещо.

Наскоро на височината се показва овчарят. Извиках му да дойде и прибере овцата, като дигнах високо агнето, за да го види. Когато той ми даде знак, че е разбрал, оставих малкото под вимето на майка му. Макар олюлявайки се, то можа да застане на крачката си и потърси да суче.

По целия път до гарата тази случка не излезна от главата ми. Дори нещо повече: аз бях в подигнато идилично настроение. Близо към Марица, дето се излиза на самоковския път, срещнах две жени с едно момченце. „Майки“, пошепнах си, отложих шапка и ги поздравих. Отложих шапка на великото и светло чувство — майчинската любов, без която земята в един миг би изстинала и би се покрила с мъртвешки саван. Тя е вездесъща и в мириса на цветята, и в милувките на гълъбите, и в чистите целувки на двойките. В нея и чрез нея се прозира могъщата воля на Вековечния Творец.

Влакът закъсна с двадесет минути. Толкова, колкото, и аз отдадох в услуга на животното.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

БОРБА ДО СМЪРТ

След Богоявление хвана тежка зима. Нощем, под бледните лъчи на месеца, снегът блещеше като стъклен. Или небето потъмняваше пак и започваше да вали сух ситен сняг, който всякаш не падаше на земята, а само се въртеше във въздуха. Мъртва и глуха изглеждаше бялата равнина, като пустиня. И ето сред вятъра и виелицата се дочуваше проточен вълчи вой, самотен, плачлив, страшен. Тоя вой се издигаше, проечаваше могъщо и кръвожадно и изведнаж секваше. Тогаз, след късо мълчание, колкого да дойдат на себе си, захващаха да лаят кучетата, но повече виеха, отколкото да лаят, както правят всякога, когато усетят гад.

По стъпките, които беше оставил на снега, по гласа и големия страх у кучетата, можеше да се заключи, че вълкът не е от обикновените, а ще е някой много голям.

— Дошел е на вълците царя им, ей! — казваш Петър овчарят. — Видях му стъпките — колкото ръката ми са, като стъпките на даначе. Аз ще река, че е някой единак.

— Какво е туй единак? — питаше Васил, който не разбираше от вълци, пък и много не се безпокоеше.

— Единак ли? Единак е... кога вълчицата роди, да речем, три-четири вълчета, измрат другите, а остане само едно. Тогаз туй вълче суче всичкото мляко на майка си, та става много голямо. Такъв вълк и като порасне, все самичък ходи и, дето се казва, сам си върши работата. Лоша гад! Проклетата гад! — стисна зъби Петър и погледна към заснеженото поле. — Ама да ти кажа ли, Василе, нямам страх, Анадолеца ще му доде дохак — прибави Петър ободрен и се позасмя.

Анадолецът, или Пашата, както му казваха още, беше най-хубавото куче на Петра. То беше голямо, черно, с дълга космата опашка и с увиснали уши, каквито са ушите и козината на каракачанското куче. Анадолецът не приличаше на другите кучета. Преди всичко, самият му вървеж беше особен. Обикновено, кучетата,

когато са добре разположени, вървят на ситен тръс, с вирната и завъртяна на кравай опашка. Анадолецът крачеше бавно, като мечка, гледаше надолу и от движението при ходенето главата му се поклащаше ту наляво, ту надясно. Погледът му беше самоуверен, горд. Другите кучета често се умилкваха около Петра или си играеха едно с друго и тогаз очите им весело светеха и около раззиналите им уста се явяваха бръчки, тъй че изглеждаше, като да се смеят. Анадолецът се държеше настрана, нежности не знаеше, беше сериозен и недостъпен.

Още през деня, когато подухването на вятъра донесеше до обонянието им миризмата на вълк, кучетата скачаха като ужилени и започваха да лаят. Анадолецът много не се тревожеше и както си лежеше, подигаше глава, помирисваше въздуха и глухо изръмжаваше — като че се чуваха далечни гръмотевици. След туй той слагаше глава на предните си нозе, но очите му горяха и будно следяха всичко.

Вълкът ви няколко ноци подред, обикаляше, както се вижда, около чифлика, но още не се решаваше да нападне. Въпреки туй Петър се беше приготвил да го посрещне. С червено, изпечено лице, с козявици на колената, с един кожух отдолу и друг отгоре, облечен от глава до крака в кожи и космат, като ескимосец, той поизчисти големия си черногорски револвер, поправи тук-там и плета, дето беше се смъкнал. Вечер той грижливо прибираше овците в саята, а сам, от страхда не се посрами на стари години, лягаше на вратата. Анадолецът и другите кучета оставаха отвън агъла.

Снегът си валеше, ситен, тих. Вълкът вече не се чуваше и Петър се поотпусна. Една вечер той излезе да наобиколи около чифлика. Снегът скърцаше под замръзналите му цървули. На едно място той видя, че кобилите от хергелята бяха се събрали накуп и пръхтяха, а едно куче се валяше в снега пред тях и се умилкваше. Петър не обърна внимание, върна се и си легна в саята. Отвън покрай плетищата бяха налягали доста овце, но Петър не ги прибра — нали вълкът не се чуваше вече?

Не беше изкарал един сън, когато овците се урнаха отгоре му и го събудиха. Той отвори очи и като че се вцепени: един голям вълк със зинала червена уста (стори му се голям като магаре) гонеше овците из агъла и която стигнеше, оставяше я мъртва на земята. Изпращя плетът, нещо като топка се втурна в агъла и ето вълкът, изправен на задните си крака, сгоеше срещу други страшни уста и страшни зъби. Анадолецът

беше довтасал. Чуваше се ръмжение, като че се късаха вериги, вълкът и кучето се бореха все тъй прави, все тъй гърди срещу гърди.

Изракаха челюсти като клещи, вълкът се прехвърли през плета, погнаха го кучетата. Тогаз Петър дойде на себе си, взе да вика и да стреля. Вълкът беше издавил седем овце, изпохапал беше още няколко. Но загубата не беше само тая. Като прегледаха на сутринта хергелята, видяха, че една млада кобила е с разкъсани ноздри, а отзад на хълбока и зееше и друга голяма рана. Тогаз се досетиха и разбраха какво куче беше видял вечерта Петър не беше куче, а вълкът. Вълците си служат с тая хитрост ще легне някой, ще се завъргаля из снега, ще се умилква. И някоя млада кобилка, подтиквана от неотразимо любопитство, ще тръгне да види какво е туй нещо, да го подуши. Тогаз вълкът скача и я хващаза ноздрите. Тъй беше направил и снощният вълк. Освен че е голям и силен, тоя враг изглеждаше да е и хитър.

Отсега нататък надеждите на Петра бяха само на Анадолеца. Той го хранеше добре с просяна каша, хвърляше му хапки хляб, които Анадолецът ловеше с устата си, както децата ловят топка. И драго му беше да го гледа: настръхнал, с щръкнала гъста козина, посипана със сняг, със запалени очи, като въглени. Върви той и се поклаща, горд, гневен, як като лъв. „Дръж се, Паша — викаше му Петър. — Дръж се мъжки!“.

В безстрашието си Анадолецът ставаше безразсъден. Една нощ кучетата се разляха, Петър излезе навън. Нямаше никакво съмнение — вълкът беше дошел. Изведнаж едно жълто куче се спусна в една посока, след него и другите. А след малко, като стрела, без да издаде звук, се спусна и Анадолецът. От лаенето се виждаше, че кучетата бяха се отдалечили. Изведнаж се чу страшна врява — лай, ръмжение, писък и — всичко утихна. След малко се върна Анадолецът, клекна и взе да ближе раните си. Върнаха се и другите кучета, но жълтото куче го нямаше. Вълците бяха го изяли.

От стъпките, които на другия ден внимателно разгледа, Петър разбра, че тоя път вълците са били много. Един вълк е подмамил кучетата, престорил се е, че бяга, и ги е увлякъл. Другите са ударили тогаз отзад и са ги обградили. Тъй бе разкъсано жълтото куче. Между другите стъпки Петър позна и стъпките на големия вълк. И той е бил тук. „Той е бил командиря им“ — мислеше си Петър.

Анадолецът се отърва от тая клопка, отърва и другите кучета. Явно беше как от ден на ден той ставаше по-безстрашен, по-лют. Още веднаж, докато имаше месечина, Петър го видя да се бори с вълка гърди срещу гърди. На два-три пъти те се оставяха и пак се залавяха. Анадолецът вземаше вече връх над вълка.

А зимата продължаваше. Върху старая сняг често преваляваше нов. Всичко живо изгладня и се устреми към селата. Сутрин по пресния сняг личаха дирите на яребици, на зайци, на лисици. А малко по-настрана — из дълбочината на полето — идеше уединената пътека и едрите стъпки на вълка.

Нощите станаха тъмни, падаше и мъгла. Петър прибираше овцете в саята, а сам, както по-рано, лягаше на вратата. Той не виждаше вече вълка, но знаеше, че дохожда чуваше ръмжение, чуваше тракане на зъби, кучетата лаеха като попарени. На другия ден Петър разглеждаше дирите по снега. Той беше доволен, усмихваше се: все по-далеч и по-далеч се местеха дирите на вълка. Зъбите на Анадолеца го караха да се връща и да завива настрана.

— Василе, ношес вълкът пак мина под прозореца ти — казваше весело Петър.

— Мина ли? Аз не съм го усетил.

— Мина, ама към саята не смседа припари. Анадолеца го връща.

Като се върнеше, Петър изнасяще малко хляб на Анадолеца. „Брава, Паша, брава“ — говореше той и го гледаше възхитен. И в неговите очи кучето му се виждаше страшно: охранено, с широк закръглен гръб, с гневни очи. Едвам поглеждаше Петра, като че не го познаваше. „И то е същи звяр, и то е като вълка“ — мислеше си Петър.

Като разбра, че вълкът е вече надвит, на Петра се дощя да го досвърши, да го доунищожи. Той взе да пази нощя с пушка, но вълкът не дохождаше. Нямахше го, когато пазеше, дохождаше, щом се прибереше. Тогава Петър намери стар вълчи капан и го постави на пътя на вълка. Сега вълкът не минаваше вече и покрай прозореца на Василя, а посрещнат от Анадолеца по-далеч, завиваше настрана, тръгваше по една пътека и прескачаше през дълбокия ров, който ограждаше градината. На това място беше сложена вместо мост една дъска, но вълкът не минаваше по нея, а прескачаше от единия бряг на другия. Там, дето винаги бяха се забивали в снега предната му нозе,

Петър постави капана. Той беше завързан с верига за железен кол, прикрит беше добре.

Тая нощ, като за проклетия, Петър спа дълбоко. Чу на два-три пъти в съня си ръмжение, каза си дори: „Много дълго се борят“, но не стана. Когато взе да се развиделява, отърча при рова. И остана като гръмнат не вълк беше се хваная в капана, а Анадолецът. И беше мъртъв, вкочанен. На гърлото му имаше голяма рана, като че беше заклан. От кръвта имуснегът беше начервен.

Петър разбра каквобеше станало: кучето и вълкът бяха се давкали и късали цяла нощ. Друга кървава диря се виждаше по снега и отвеждаше към полето. Петър я проследи, направи две-три крачки и подигна очи: в дрезгавината, не твърде далеч, той забеляза вълка. Той не бягаше, не вървеше, а едвам се влачеше. Направеша една-две крачки и падаше, опитваше се да стане и пан се поваляше. И той губеше последните си сили, и неговата кръв изтичаше...

Изумен от туй, коего виждаше, Петър забърза към чифлика, за да обади на Василя. Ситният сняг валеше пред него във въздуха, удряше го по лицето, влизаше в очите му.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

ЕДНО ВРЕМЕ

Димитър Медара от Сърнено, някогашен хергеледжия при хаджи Петра, беше дошел, както правеше сегиз-тогиз, да се види с чича Митуша. Те си поприказваха доста време (с Медара не можеше да се говори за друго, освен за коне и за хергели), след туй чичо Митуш отиде да види някаква работа в дама, а Медара остана сам да го чака на сундурмата.

Медара беше близо осемдесетгодишен, много по-млад от чича Митуша, запазен, здрав, с червено лице, на което, като че ли неистински, стояха бели мустаци и бели вежди. Веждите му бяха почти толкоз дебели, колкото и мустаците. Отвесно на челото му, към носа, се спущаше дълбока гневна черта, но затуй пък около устните му, под мустаците, играеше весела усмивка. От това лицето му изглеждаше и начумерено, и, в същото време, закачливо весело.

Облечен беше някак особено. Най-напред се хвърляше в очи късото му кожухче без ръкави, напъстрено със зелени и червени шарки от мешин — листа, цветя, птичета, изкусна и тънка работа, като везба. Изглежда, че това кожухче беше скъпа и драга дреха за Медара. Изпод белите и широки ръкави на ризата му се подаваха жилестите му ръце, които той беше сложил върху дръжката на дряновата си тояга. Медара не носеше потури, а бозяви шаечени панталони, тесни около колената и прасците като беневреци. Носеше и вехта черна шапка и червен пояс, над който имаше лек кожен селяхлък. Но най-чудното нещо у него, което караше ония, които го срещаха, да го изглеждат и да се позасмиват, беше един черен, много дълъг хергеледжийски камшик, насъбран като въже и закачен отстрана на кръста му. Медара нямаше нужда от тоя камшик, нито бяха останали вече някъде хергели, но той го носеше, както някой стар воин носи сабята си, за спомен на некогашното си занятие и най-вече — за спомен на младините си. Около шията му беше завито червено шалче — не за да му държи топло, а за да крие белега от голямата заздравяла рана на врата му. По

същата причина, когато говореше, Медара имаше обичай да държи ниско брадата си, към гърдите.

Сега, като остана сам, Медара чертаеше нещо по земята с върха на бастуна си, замислен, усмихнат.

Кои хергеледжии са по-добри, татарите или моканите? — мислеше си той, защото тъкмо за туй бяха приказвали преди малко с чича Митуша. — Добри са и едните, и другите. Моканите по траят на студа, това си е. Той, моканинът, метва на гърба си един кожух, ама кожух — отвътре вълна и отвън вълна, — а отдолу под него е само по една риза. Татарите, кога се пазаряха, искаха и по един чифт ботуши. Добри ездаци бяха.

Медара попоклаща глава и се усмихва повече: като е дума за добри ездаци, добър ездач беше той, Медара — както препуска коня, можеше да се наведе и да вземе мочугата от земята. А като се хванеше на бас, можеше да дигне от земята и една бяла меджидия...

Сега вече пред очите на Медара се явява черен, огнен жребец. Оня буен жребец на хаджи Петра, от който му остана тая рана на врата. Повече от четиридесет години има оттогава, а Медара не е забравил нищо. Ето ги същите места, същото равно поле наоколо. Като да е било вчера...

* * *

Нито много едър, нито много дребен беше тоя жребец, черен, без ни един бял косъм, с гъста, дебела грива, метната въз една страна. При гърдите гривата висеше до над краката му. Грива падаше и въз челото му, над очите, погледът му беше див, пламнал. Не обичаше да го гаят и като че не забелязваше хората наоколо си.

А между хора той биваше само зимно време — тогаз го отделяха от хергелята и го хранеха на ясла. Между многото си коне хаджи Петър имаше и друг един жребец, кулест — жълтеникавочервен, с белезникава грива. Тоя жребец, наперен, гиздав, чист, много бързо затлъстяваше и когато го водеха на кладенеца, влачеше слугите със себе си, цвилеше, играеше, стъпяше като на пара.

Черният жребец вървеше, както си вървеше винаги — бързо, с протегната напред глава, като от време на време наостряше уши, и

тогаз изглеждаше особено красив. Той не се изправяше на задните си нозе, не влачеше слугите, не цвилеше. Изглеждаше спокоен, но цял тръпнеше, гризеше нервно юздата, около очите му се виждаха кървави ципи. И хвърляше бързи светкавични погледи към кулестия.

Веднаж слугите ги изтърваха, уж случайно, и жребците се сбиха. Сборичкването беше кратко, защото хаджи Петър се развика от чардака. Слугите се спуснаха да ги разтървават. Като змия черният жребец беше се впил в кулестия, а когато слугите го отпъдиха, той свари да се обърне и два пъти ритна със задните си нозе кулестия. Един страшен удар, който, ако беше малко по-отдалечко, за да разгърне силата си, можеше да осакати и да убие и най-якия добитък. След тоя удар кулестият доста време мълча и не изцвили.

От тоя ден, както се случва, когато се явят двама борци, слугите се разделиха надве: едните бяха на страната на черния жребец, другите — на страната на кулестия. И за да ги приготвят за една решителна среща, която кога да е трябваше да стане, хранеха ги колкото се може по-добре: като се вядяха на ечемик, даваха им жито, наместо жито — овес. Плетяха гривите и опашките им, за да се накъдрят, а за да лъщи козината, им, след като ги очешеа и очистяха добре, намазваха ги леко с дървено иасло. Опитваха и друго средство: туряха в зобтаако бяха си приготвили от лятото, по кривач копривено семе. От него козината на конете става лъскава като коприна. Двата жребци ги държаха в най-тъмните ъгли на обора, защото колкото по на тъмно стояха, толкоз полюти и по-буйни биваха, когато излезеха навън.

Веднаж хаджи Петър — той беше млад тогава, с млада булка — поиска да иде на черква в Сърнено. За да се покаже и погордсепред хората, както прилича на богат чифликчия, в новата и писана каруца, с пружинена седялка отзад, впрегнаха двата жребци, кулестия и черния. Туриха им нови хамути, с пискюли, с бели копчета, на шиите им — гердани от сини мъниста, червени ширити отстрана на юздите и по опашките им. На единия гривата беше разчесана наляво, на другия — надясно. Когато в каруцата и двата коня са жребци, онова, което гъделичка славолубието на човека, е туй, че приближат ли да влязат в някое село, те захващат да цвилят и да играят, наперени, с извити шии, с гъсто разпуснати гриви.

За да не се карат, вързаха една тояга помежду им, между главите им, отдолу под юздата, колкото да не се стигат. С голям салтанат

отидоха и се върнаха, без да се случи нещо. Но когато ги разпрягаха, не можаха да ги запазят: двата жребци, които и без туй през всичкото време бяха се усещали, настръхнали и наежени, хвърлиха се един върху друг, изправиха се на задните си нозе, зареваха като зверове...

Отпосле слугите още един-два пъти, все уж случайно, ги изпущаха и жребците се сбиваха. Тъй те още повече се намразваха. Кулестият беше много затлъстял, закръглен като бъчва. Повечето от слугите все на него се радваха, все него хвалеха. Наричаха го „аслан“, „царски кон“, „змей“. На черния жребец, заради лошия му нрав (той се опитваше да хапе и да рита), прикачваха само лоши имена: „холера“, „циганин“, „клепоух“, „черен дявол“...

Но черният жребец не искаше да има много вземане-даване с хората. Той нито им се умилкваше, нито пък лошото му чувство към тях траеше дълго. Беше потопен сякаш в свои вътрешен живот, от който, ако се опитаха да го извадят, се дразнеше. Често пъти, както стоеше пред яслата и ядеше, той трепваше, преставаше да дъвчи и, с подигната глава, като държеше стиската сено в устата си, той се слушваше. В тъмнината на обора светеха само черните му очи, пзпълнени с някаква тъга. Нищо не чуваше той, колкото и да се слушваше. И пак започваше да хрупа сеното, като в очите му все се таеше някаква мисъл.

Понякога, нощно време, сред вятъра и виелицата, която бучеше навън, долитаха далечни, неясни звуци. Черният жребец слушаше с дигната глава. И ето, ясно се чуваше звънец, нзцвилваше кон. Връщаше се хергелята. Очите на черния жребец пламваха, той захващаше да се върти на мястото си, да цвили. Не се успокояваше вече ден-два. И старите и кротки коне, Алчо и Божко, както си дремеха, чудеха се на това безпокойство, което трае тъй дълго време.

Дохождаше пролет и черният жребец тръгваше с хергелята. Него време нивите бяха малко, повечето мера беше само трева буренак, из който често звънци се чуваха, но добитък не се виждаше. Сто и повече кобили имаше хаджи Петър в хергелята си. Понякога, на някое пооткрито място, хергелята се появяваше и шумно наизлнзваше като из гора: тъмни-тъмни редици от коне, които махат глави, за да се бранят от мухите, пръхтят. Гърмят тежки; звънци; едни са железни хлопки, които звънят глухо и тъпо, други са тучени, с висок и мелодичен глас. Не всяка кобила знае да носи звънец, те са окачени на най-едрите и

най-стари кобили: широки, с големи търбуси, но все пак пъргави и плахи, с чорлава грива и светли очи. По-младите са по-тънки, по-стройни. Има всякакви: червени, черни, кулести. Някъде, между кобилите с по-тъмен косъм, ще премине някоя бяла кобила или някоя пъстра, наполовина бяла и наполовина черна, каквито са цирковите коне. Тия оправени кобили, с лъснати гърбове и дълги опашки, не се задържат на едно място: както пасат, все вървят, звънците все бият. Някъде ще заприпка тънкокрако конче и тънко ще изцвили — тозчас топло и майчински нежно ще изхъхри някоя кобила. А ето, откъм най-отдалечения край на стадото, през зелената трева, се задава черният жребец. Той препуска с бърз, ситен тръс, с дигната глава и развяна грива, и цвили. Опашката му се бие ту в единия, ту в другия хълбок. Като дойде наблизко, той започва да пасе, но пак е неспокоен: с отскубнатата зелена трева в устата си, той подига глава, вира се надалеч, очите му горят.

Като всички кобили от стадото, и той е оправен, защото трева има много, козината му лъщи, черна и синкава, каквото е черните грозде, каквито са перата на гарвана. Той все гледа, стиснал зелената трева в устата си. Ноздрите му трептят. Изпод кожата са набъбнали жили, като пиявици, цялото му стройно тяло е напрегнато, тръпнещо от сила, ок-рилено сякаш. Наблизко стърчат високи овчи опашки с едри жълти цветове, по-нататък като стена се изправят зелени тръни, а зад тях — широко, широко поле...

Черният жребец е толкова лют и ревнив, че ако се случи да мине наблизко из пътя някоя каруца, той, със своя бърз и ситен тръс, излиза от хергелята, спуща се като зло куче върху конете на каруцата и иска да ги дави. Трябва хората да слизат и като викат и махат с камшика, да го пропъждат настрани.

Когато хергелята слиза на водопой, черният жребец е начело и я води. Той е нащрек, той я пази, както овчарят пази овцете си. Една нощ върху хергелята налетяха вълци. Медара се случи назад и още отдалеч чу, че кобилите затрополиха, малките кончета зацвилиха, а майките им хрипкаво и загрижено им се обаждаха, както правят, кога има опасност. Медара препусна коня си и като настигна хергелята — имаше слаба дрезгавина от заездите, — видя, че кобилите бяха са наредили в кръг с главите навътре — там бяха малките кончета — и със задниците си, обърнати навън, бяха готови да се бранят с копитата си. Наоколо, като

пръхтеше с разширени ноздри и се оглеждаше, препускаше черният жребец. Но вълците бяха избягали.

Все по това време, през пролетта, докато тревата беше още зелена, черният жребец има още една среща с кулестия. Веднаж, привечер, от двора на чифлика изскочи кулестият. Той беше с къс повод, изглеждаше, че се е откъснал и избягал. Един-двама слуги, като се криеха край стените на дама, за да не ги види хаджи Петър, гледаха подир жребеца, но не отиваха да го завърнат. С дигната глава и развята опашка, като цвилеше, кулестият се понесе в красив отмерен галоп по зеленото поле право към хергелята. Той е вече близо, делят го двестестриста крачки.

И ето, от противната страна, от хергелята, изскача черният жребец. И той пропуска бързо, и него-вата грива е развята и опашката издигната. Двата врага не губят време, както друг път, да се душат, да тупат с предния си крак и гневно да цвелят, а направо се нахвърлят един на друг. Смъртна омраза ги изпълва, ушите им са свити, зъбите им, гъсто наредени и изострени като длета, притракват. Те ту се изправят на задните си нозе един срещу други, също като хора, кога се борят, ту коленичат, като всеки гледа да захапне другия за някое слабо и незащитено място. Пръхтят, пъшкат, дишат тежко, зъбите им тракат като клещи. Борбата е мълчалива, но свирепа и трае дълго. И единият, и другият се обливат в пот, по кожата и на двата потича гъста, черна кръв.

Както пасат, някои от кобилите подигат глави и поглеждат към двамата мъжкарни, които се късат един други, но скоро ги забравят. Някои по-стари кобили, любопитни, с вторачени очи, правят няколко крачки към тях, но и те се връщат. И ето че кулестият, по-тлъст и по-тежък, започва да се полюлява, като че ще падне, успява да се откопчи и удря на бяг. Черният жребец го гони и дето го стигне, захапва го за хълбока. Изведнаж той се спира, наостря уши и внимателно гледа след кулестия, като че иска да се увери в бягството му. След туй, пак тъй тичешката, се връща към хергелята.

Като препуска и държи главата си близо до земята, току пред копитата на предните си крака — така той плаши кобилите, че ще ги ухапе, и главата му, суха, със свити уши, прилича на змийска, — той завръща хергелята, прибира я също като пастир и я подгонва пред себе си. А в туй време слугите водят към чифлика кулестия жребец, изхапан

и окървавен, като че давен от вълк. От чардака хаджи Петър го съглежда и махва с ръка — да го закарат в обора, та да не го гледа. И той сам не можа да прости тоя срам на кулестия: като позаздравяха раните му, прати го на пазаря и го продаде.

Черният жребец скиташе из полето с хергелята, от ден на ден ставаше по-неукротим, по-див. Дохождаха горещините и козината му не биваше вече тъй чиста, често напрашена, често сплъстена от засъхналата пот, в гривата му бяха се налепили тръни. И сух беше, тънък, над очите му имаше трапчинки, но погледът му гореше.

— Гаче не е кон, а звяр! — казваше Медара.

Имаше в хергелята десетина млади тригодишни жребчета, трябваше да ги продадат, защото черният жребец щеше да ги изпояде. Той гонеше от хергелята дори и кобилките, които бяха от неговата кръв (конете пазят много роднинството). Не стига туй, той започна да гони от хергелята и коня на Медара. А той беше хрисимо и кротко животно. Тук вече двамата, Медара и жребецът, се сблъскаха един с друг. За първи път Медара погледна жребеца без усмивка, с лошо око.

Често бяха питали Медара: спят ли конете? Кога спят? Как спят? То се знае, че и конете, също като хората, имат нужда от сън. Спят най-вече сутрин, като изгрее слънцето, като понапече. Спят най-често на крака. Медара си спомня всичко туй, защото тъй започна между него и жребеца враждата, която едва не го погуби.

Цяла нощ кобилите газиха из тревата, пръхтяха, пасоха. Призори небето на изток се зачерви, над полето плувна тънка синкава мъгла, като дим, тревата натежа и се намокри от росата. Без да пасат вече, конете от хергелята се повъртяха, докато изгреселънце, докато се постопли, след туй задрямаха. Някои кобили легнаха. Малките кончета бозаеха от майките си. Звънците млъкнаха. Медара слезе от коня си, пусна го да пасе, както си беше със седлото, а сам той си легна да поспи.

Почивката на конете не трае много. След час, час и половина около Медара беше тихо. Тъкмо тишина го събуди, той се стресна и скочи: като пръхтяха и цвилеха, кобилите бяха нагазили пак из буренака. На мястото, дето беше по-рано хергелята, стоеше само конят на Медара. И чудно нещо: конят не мърда, стой като закован. Медара дохожда при него, конят го гледа, но пак стои, единият му преден крак

виси във въздуха, на коляното кожата е обелена от удар. Медара разбра: жребецът беше ритнал коня и беше му счупил крака.

— Добре тогаз — каза Медара. — Сега пък ти ще ме носиш.

Той свали седлото на коня, остави го да пасе и да оздравя, както може, а хвана жребеца (Медара беше голям майстор на ласо) и тогчас го оседла. Добрият хергеледжия трябваше, като се наведе от седлото, докато конят му се носи в най-силен бяг, да може да вземе мочугата от земята. Защото камшикът си е камшик — хергеледжиите наистина носеха дълги по три-четири метра камшици, но с тях много нещо не можеше да се направи. С тия камшици, на края на които имаше конски косми, можеше да се плющи — конете кога се плашат, кога не. Тогав хергеледжията посяга и откача от седлото мочугата. Тя е къса, здрава тояга, с топка на края, същински боздуган и на една ремъчка се закача и виси на седлото. Мочугата е оръжието и силата на хергеледжията. Като я завърти и захвърли, тя лети с топката напред, като стрела, и тежко на оная кобила, връз чийто гръб падне. Към това място вече, гдето мочугата е паднала, се носи на коня си хергеледжията, навежда се, изправя се пак и мочугата е в ръката му. И той пак лети напред към гъстите редици на конете.

Всичко това Медара го правеше най-изкусно със своя кон. Опитва се да го направи и с черния жребец: когато го обърнеше назад, гърбом към хергелята, каквото и да правеше, жребецът не пристъпваше ни крачка напред. Медара се сърдеше, шибаше го с камшика, Жребецът скачаше, бяхтеше се, ставаше само вода, но не пристъпваше ни крачка. Тогаз Медара препускаше подир хергелята, хвърляше мочугата си и я дигаше от земята. След туй пак искаше да накара жребеца да се отдели от хергелята — и не успяваше.

Това се повтаряше всеки ден. Медара не отстъпвате, но и жребецът не се подчиняваше. Медара чувствуваше как жребецът още се бои от него, но как го начразва: гледа го изпод замрежените си с грива очи с тежък, огнен поглед, потръпва и вирва глава, когато му се качва.

— Какво ще правиш? — говореше Медара със стиснати от яд зъби. — Да искаш да ме хвърлиш, не можеш, да хапеш — зъбите ти ще избия. Какво ще правиш?...

Все пак Медара беше пасъл толкоз години коне и разбираше, че онуй, което жребецът искаше, то беше да го остави да си ходи с

хергелята. Че е бил по-рано между хора, на ясла, в обор — всичко туй той като че беше го забравил. Свикнал беше да гази росната трева до гърди, да го къпе дъжд, да го всевятър, да е без седло, без юзда, свободен като всички други коне от стадото. Към туй се стремеше с цялото си същество. Само привичката, като тънка нишка, го привързваше към човека, към подчинение. Но и тая нишка можеше да се скъса.

Медара разбираше всичко туй, но не отстъпяше.

„Ще го накарам да ме слуша, че тогаз ще кажа на чорбаджията да ми даде друг кон“ — мислеше си той.

Когато слизаше да си почине, Медара оставяше жребеца да пасе, но го държеше на въже. Той имаше железен кол, забиваше го в земята и за него връзваше коня. Но една вечер той слезе, колкото да изпуши една цигара, и затуй взе въжето в ръка, а за да може да си направи цигарата, завърза го на едната си ръка. Направи глупост, която му струваше скъпо.

Като изпуши цигарата си, Медара поиска да подремне. Задушно беше, святкаше се. Идеше дъжд, но беше още далеч. Медара не усети как заспа. Изведнъж нещо го дръпна, удари го о земята, издигна го, пак го блъсна. Медара като че се намираше сред огън — широки светкавици блясваха, после пак ставаше тъмно, пак светваше. Напред се чуваше тътен на копита — хергелята беше подплашена (хергелите най-много се плашат от сухи светкавици), а след нея бягаше жребецът и влачеше Медара за ръката.

Въжето не беше по-дълго от десетина метра и на това разстояние, докато грееха светкавиците, Медара можеше да види жребеца и както беше пообърнат малко назад, дръпнат от въжето, можеше да види и блесналите му гневни очи. Медара прочете страшната омраза, която гореше в тях. Може животното да е било подплашено, но вярно беше също тъй, че жребецът, усетил, че тоя път силата е на негова страна, не мислеше да се спре...

Всичко това трая миг-два. Медара разбра, че загива, събра всичките си сили — а як беше, можа да се превърти и да залови въжето с другата си ръка. И сега го влачеше жребецът, но и той опъваше въжето, колкото можеше. Той извади ножа с едната си ръка, преряза въжето, но в туй време се блъсна в корена на една трънка и нещо раздра врата му, като че го закла...

* * *

Чичо Митуш дойде от дама и като видя как Медара гледа към полето и как е замислен, каза му:

— Какво гледаш? Какво си се замислил?

Медара се усмихна и поклати глава.

— Мисля си за черния жребец на хаджи Петра. Какви коне имаше едно време, Митуше, какви коне! Тоз жребец само дето не ме уби, само дето не ме закла — я виж я раната на врата ми. Ама и той не пати добро: едно лято, като вкарахме хергелята в агъла — налбантите бяха дошли да я коват, — той остана отвън, рече да прескочи плета, натъкна се на един кол и умря...

И макар да беше разказвал тая история многопъти, Медара започна да я разказва пак от самото начало.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

ВСЕКИ С ИМЕТО СИ

На Нова година празнува именния си ден Васил одаджията. В чифлика той беше готвач, той държеше лъжицата и хляба и затуй му направиха празника, както трябва: впрегнаха една кола с каната, качиха го в нея и с голям алай го закараха на кладенеца, за да го окъпят, както му е обичаят. В колата впрегнаха Балана и Чивгата, най-хубавите волове на чифлика, и двата едри и с големи рога, и двата бели като преспи. Облепиха рогата им със златен варак, окичиха ги с чимшир, с пуканки, Галунка, жената на Василя, им върза дарове, като на сватба. Василя не го окъпаха, поляха му малко вода на главата за здраве. Но голям вик, голяма олелия беше. И гайди свиреха. Някой се провикна:

— Василе, на твоя ден и добитъка се радва. Виж Балана и Чивгата какви се кипрят!

Всичко това беше преди десетина дни. Чичо Митуш, старейшината на чифлишките аргати, си го спомни, защото днес беше се карал с Василя — в чорбата беше сипал малко кокали, а тия работи той не му прощаваше. Освен това тъкмо в тая минута чичо Митуш беше поизлязъл пред дама и видя, че воловете се връщат от кладенеца. На часа той се повърна вътре, защото воловете щяха да додат и трябваше да се наставят.

Една мярка за богатството на тукашните хора е кой колко плуга кара. В чифлика карат два плуга, нмат, значи, дваисет и четири вола, по дванайсет на плуг. Ето ги сега, както се връщат от кладенеца, приличат на цяла черда. Аго, аргатинът, ги кара. Докато зад тях стърчи дългият му камшик, воловете вървят накуп. Но те дохождат близо до чифлика, отпред на поляната, Аго се изгубва нанякъде. Тозчас повечето от воловете остават на мястото си, като заковани: не мърдат, не трепват, сякаш силите им са стигнали само да дойдат дотук. Очите и ушите им са обърнати към дама, усещат дъха на прясното сено, но как ще направят тия стотина крачки, които остават — да има някой да ги вземе на ръце и да ги занесе дотам!

Самото време предразполага към отпуснатост. Тихо е, не е много студено, по земята се белсеслана. На изток, между мътните облаци, се червенсецепнати и оттам проблясва слънцето. Тънка мъглица, като дим, замрежва полето.

Докато повечето от воловете стояха, както бяха се спрели, някои се изнизват и дохождат по-наблизо. Навръх боклука, там, дето хвърлят пепелта от изгорения тезек, два вола се боричкат. Но и те вършат туй мързеливо, като на шега, като че все не могат да наместят, както трябва, роговете си. Един черен до половината вол дъвче някаква хартия и нито я гълта, нито я изплюва. Други е дошел до плета и все с едно и също движение, непрекъснато, почесва корена на единия си рог. А точно пред дама, отвъд оградата, един широк сив вол е проточил шия над дуvara и гледа право във вратата на дама: когато излезе чичо Митуш, очите на вола са в него, дори, за да му обърне внимание, престава да преживя и силно изпуктява, като че пуши тютюн. Но чичо Митуш не го поглежда и си гледа работата.

По едно време Аго се връща, чичо Митуш го зярва от вратата и му се кара:

— Къде ходиш като щур? Ела да помагаш, че ще вързваме воловете.

Аго наистина е малко слабоумен, но пък и чичо Митуш, когато работи, или когато е скаран с Василя, става по-строг. Той е възстар човек, нисък, як, с червено татарско лице, обраснало с рядка брада, която отпред е изострена и по-дълга. Зарад тази брада докато вснчки почтително го иаричаха чичо Митуш, Васил одаджията беше го кръстил „чичо Пръч“, за да го подиграе.

Без да слуша оправданията на Аго, чичо Митуш излиза по-напред, поглежда към воловете и вика:

— Балан!

Викът му отива като камък към воловете, но между тях никаква промяна не става: ония, които стояха на едно място, тъй си останаха, ония, които се боричкаха, почукваха пак рогата си. За трети път, още по-високо, чичо Митуш извика:

— Балан!

Къде е бил Балан, не се знаеше, но току се показва, запътен към дама. Чичо Митуш извика:

— Чивга! Чивга!

И Чивга се появи след Балана. И двата бяха бели, с извити еленови рога. С тях бяха завели Васил да го къпят. И двата пристъпяха гордо и напето, като да бяха от царско коляно.

Чичо Митуш ги дочаква и ги подкарва. Щом видят аргатите зад себе си, воловете забързват, дори разтърсват грамадните си тела и тичат, влизат в дама и се спират точно на местата си. Те вече лизват с език миризливото сено, когато чичо Митуш и Аго считат до тях и само хвърлят въжто на рогата им.

Чичо Митуш излиза пак пред дама и вика:

— Текеш! Текеш!

Един едър вол, с жълта къдрава козина на челото (затуй се наричаше Текеш, сир Жълтурко), позна името си и тръгна. Дори той се поозърна към другите волове, да не би някой друг да тръгне по погрешка. Поподгонен от Аго, и той отърча и се спря на мястото си пред яслите, както бяха направили Балан и Чивга.

Чичо Митуш продължи да вика подред: Сиври! Аккойрук! Комур! Карагъоз! Гюверджи! Той изреди едно след друго много имена. Дойде ред на ония волове, които се бяха спрели още в началото и стояха неподвижни, като истукани. От тях тръгваше, като че неочаквано оживяваше, само тоя, който си чуеше името, другите не мърдаха. Никаква грешка не ставаше, никакво пререждане. Дори чичо Митуш, макар да беше сърдит, се възхити и извика:

— Браво, моите момчета, тъй ви искам! Че как мислиш? — каза той на Аго. — И те са свършили клас, и те са учени...

Чичо Митуш подмяташе с тия думи Василя одаджията, който често се хвалеше, че бил свършил трети клас.

Най-после всички волове бяха вързани. Чичо Митуш ги обгърна с поглед — всички лакомо скубехаот сеното, — намери, че всичко е направено, както трябва, и, наедно с Аго, излязоха пред дама да изпушат по една цигара.

Аго много се радва, когато го почерпят с една цигара. Той смуче жадно, очите му сълзят, кашли.

— Че ти какво мислиш? — продължи приказката си чичо Митуш. — Аз, да ти кажа ли, държа добитъка по-горе и от чилияка. Има ли по-добра живица от вола, я ми кажи? Мини покрай него: няма да те ухапе, няма да те ритне. Бодял бил... не боде! И карай го, колкото

искаш, ще трае, няма да кажи ох, няма да каже „не мога“. Ще падне, ама ще кара...

— Хъм... — каза Аго и се усмихна.

— И разбират, всичко разбират. Те, както тъй си приказваме сега с тебе, може всичко да разберат.

— Ами, ще разберат — каза дебело Аго и се изсмя. — Дяволи ще разберат...

Чичо Митуш го изгледа съжалително.

— Глупчо! Глупчо! — каза той. — Че ти какво мислиш? Ами че те, воловете, са по-умни и от тебе, и от мене. На, вземи да ги впрягаш: щом речеш кош! — и той сам си пъкне врата в хомота.

— Хъм... — усмихна се пак Аго.

— Ама ако са разешени, няма да се впрегне. Маха глава, не ще. Иска да каже: „Туй място не е мое.“ Всеки си знае мястото.

Чичо Митуш помълча, след туй продължи:

— Смееш се ти, ама нищо не знаеш. Аз, да ти кажа ли, за мене вола е по-умно и от коня. Не виждаш ли, кога орем: Балана и Чивга нали ги впрягаме в дъното, до плуга. Как крепят плуга — нито вляво, нито вдясно отиват, все по брезната, все едно държат. А предния чифт, калаузите, дето водят плуга? Като изкараш една брезна и минеш на другата страна, какво мислиш? Ти ли ги обръщаш? Ти викаш „чаа! чаа!“, ама те сами си знаят работата. Затуй ги казват калаузи, че водят: извъртят се и право в брезната. И тръгват: раз, два, раз два...

Аго хвърли цигарата и се разсмя.

— Смееш се, ама си глупав — каза чичо Митуш. Той помълча замислен, въздъхна и продължи: — Добитък е, ама и то носи душа. В наше село имаше един дядо Стоян, Индже Стоян. Аз не съм го запомнил, ама съм чувал... Та ще ти кажа, разболял се той, ще мре, зле бил болен чияка. Доведете, рекъл, воловете, доведете ги тук, пред прага. Ела, Димитре, рекъл на сина си и се облегнал еедната си ръка на него... Ела, бабо, рекъл на жена си и се облегнал на нея с другата си ръка. И куцук-куцук отива до вратата. Воловете ги били докарали. И той целува единия по челото, целува и другия. Е, сега, рекъл, свърши се. Сега може да умра. Легнал, скръстил ръце и до вечерта умрял.

Чичо Митуш се обърна към дама, поогледа се и току измъкна изпод стряхата една кука.

— Хайде! Хайде да идем да наскубем сено, че мръкна — каза той. — Хайде, Аго! Какво се умисли...

И двамата, той с куката, Аго с изплетената с въже тарга, която влачеше подире си, тръгнаха към кладните със сено.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

ПО-МАЛКАТА СЕСТРА

Васил беше докарал от пазаря две млади кобилки. Отвързаха ги от каруцата и ги пуснаха в харманя, празен по това време и обграден с висок дувар. И двете кобилки бяха още неопитомени, току-що хванати с ласо от стадото им, навикнали на свобода, диви. Чичо Митуш и слугите гледаха иззад вратника и не само се любуваха на кобилките — те наистина бяха хубави, — но и с опитно око откриваха ту една, ту друга черта от нрава им. Едната беше червена и се казваше Айа (родена през май), а другата — черна, тя нямаше име. Всяка беше вързана за шията с по едно ново въже, което се влачеше по земята. Нищо друго — ни юлар, ни юзда, ни хамут не беше слагано на тях. Копитата им не бяха подковани, израснали прекомерно, спитенн. Гъстите им опашки досягаха земята.

Айа беше по-жива, по-буйна. Когато чичо Митуш влезе в харманя, тя се подплаши, извъртя се и удари на бяг, но срещна каменната стена, започна да се лута и да бие гърдите си о нея. Чичо Митуш дойде още по-близо, тя се промъкна между него и зида и избяга на другия край. След това, както правят конете, когато са уплашени, тя се обърна с очи към опасността, наостри уши, дори пристъпи малко, загледа се и запръхтя силно, като че хъркаше. Над черните и светнали очи падаше кичур черна грива.

Докато Айа бягаше насам-нататък, черната кобилка оставаше по-споконна, по-сдържана. Но тя винаги отиваше там, дето беше Айа, следваше я, държеше себлизодонея, като че искаше да я успокоии заварди. Васил беше казал, че двете кобилки били сеетри и че Айа е по-малката. На другия ден ги впрегнаха в каруцата, за да ги научат да теглят. В такова равно поле, каквото беше полето около чифлика, това не беше мъчна работа. Айа се противеше, скачаше, разтърсваше глава. Понякога тя се мятеше напред и се изправяше на задните си нозе или се отпущаше и искаше да легне. Ударите на камшика и виковете на слугите я подлудяваха. Освен юздите, които държеше чичо Митуш,

Айа беше вързана с дълго въже за врата, това въже го държеше един слуга и с него или я възпираше, или я оправяше в пътя, когато искаше да кривне настрана. Със също такава въже беше вързана и черната кобила, но от него не стана нужда. Докато Айа себъхтеше и мореше, цяла покрита в пот, черната кобила се покоряваше (за да бъде някак полеко на Айа), отиваше натам, накъдето отиваше Айа, спираше се, когато се спреше Айа. Човек би казал, че тя забравяше собствените си страдания и мислеше само за Айа.

Най-после Айа разбра, че няма да излезе наглава, престана да скача и като устреми замътените си очи в полето — това широко, равно поле, в което с бяг беше се спасявала и от вълци, — тя се впусна да бяга колкото сили имаше. Черната кобилка я по-следва. А тъкмо това чакаха чичо Митуш и слугите. Ония, които държаха въжетата отстрани, едва успяха да се качат. Каруцата се носеше из полето с трясък, кобилките препускаха с път, без път, ту в една, ту в друга посока. Най-после, потънали в пяна, те се умориха, капнаха и покорно отиваха натъй, накъдето ги насочваха. Тогава чичо Митуш обърна каруцата и се върна в чифлика. Като спряха, той скочи и мина отпред. Айа, изтъняла, мокра от пот, като къпана, пяла трепереше. Черната кобилка, също тъй изморена, не трепваше, като че се боеше да не би с мръдването си да докара нови беди за Айа. Чичо Митуш застана пред Айа, помилва я по челото, подръпна и ушите и дъхна в ноздрите и. Същото иаправи и с черната. След туй от каруцата кобилките ги заведоха в обора и ги вързаха на ясла.

Два месеца по-късно Васил се връщаше един ден от града. Айа и черната кобилка вече теглеха каруцата тъй добре, като че бяха се родили научени. Приличаха им — особено на Айа, която препускаше с високо дигната глава — и новите хамути, потопени в катран, за да стоят меки, и герданите от сини мъниста, и червените топки на челата им. Васил караше тоя път лудешката. Кобилките минаваха от тръс в галоп, от галоп пак в бърз тръс. Не бяха изминали още и пет километра от града, а бяха вече потънали в пот.

При чешмата, дето имаше огнена мелница и кръчма, Васил спря. Айа, като че не беше почувствувала никаква умора, стоеше с дигната глава и нервно дъвчеше юздата си. Тъй като капаците на юздата отстрани на очите и бяха пречили досега да вижда Айа, черната кобилка се извърна с цялата си глава към нея, погледна я, подуши я и

леко я бутна по муцуната. И застана покорно пак тъй, както си беше по-рано.

На вратата на кръчмата се показа Велико железаринът. Каскетът му беше килнат назад, тъй че разкъдрената му коса се развяваше над челото; на рамото му, праметната на широк ремък, висеше хармоника.

— О, бай Василе, здрасти! — извика той. — Ще ме закарашдосело ще черпя. Ех, че кончета! — Аз с такива кончета обичам да пътувам. Ама какво... отде идеш ти? — каза той, като дойде по-близо и учудено гледаше конете. — Кога свари да ги изпоттиш толкоз?

Васил махна отчаяно с ръка:

— И тъй ще мрат, не ги жаля. Докторът каза, че били болни от шап. Искан да ги застреля. Хайде, качвай се!

Чакай да почерпя.

— Няма нужда.

Велико тъй си и остана — с учудени и широко разкрити очи. Докато се наместваше в каруцата, хармониката му издаде от само себе си няколко звука. Васил му разказваше какво беше му казал ветеринарният лекар.

— И тъй ще мрат, не ги жаля! — каза най-после той и отпусна юздите. Кобилките се понесоха в галоп, преминаха един завой в тръс, след туй пак се замяха в галоп.

Великовото село беше на три-четири километра отсам чифлика. Като стигнаха там, Велико слезе и като крепеше с едната си ръка хармониката, с другата извади часовника си, погледна го и каза:

— Вървели сме като трен! Толкоз бързо. Ех, че кончета!

Въпреки всичко, Айа стоеше твърдо на нозете си, с дигната глава. Черната се обърна, погледна я, както по-рано, и пак тъй леко я побутна по муцуната.

От тоя ден нататък двете кобилки ги затвориха в отделен обор и вече не ги изкараха. Там ги хранеха, там ги поеа — тъй беше заповядал докторът. Айа мъчно свикна с тоя затвор: дърпаше се за поводата си, обръщаше се ту на една, ту на друга страна, очите и, изпълнени със светлина, с огън и избърнати, тъй че се виждаха червени ципи около тях, гледаха все към вратата, все към светлото навън. Черната кобилка беше търпелива, но когато Айа беше

неспокойна, беспокойна ставаше и тя. Тя преставаше да яде, свиваше уши назад и не трепваше.

Понякога чичо Митуш заварваше Айа легнала. Цели дни подред тя почти не ядеше, ставаше отпусната, ленива, често лягаше. Друг път чичо Митуш заварваше двете кобилки застанали една срещу друга, като че прегърнати, и една друга се чешеха със зъби — едната от едната страна, другата — от отвъдната. В такива случаи чичо Митуш се поспирваше на вратата и усещаше жалост: той знаеше добре, че конете правят тъй не от нужда, а от нежност и от дружба един към други.

Веднаж, колкото и строго да му беше забранено това, чичо Митуш, като преместваше Айа от едно място на яслата на друго, изтърва я и тя избяга навън. Повикаха колкото слуги се намериха, за да я хванат, и на първо време успяха да я вкарат в харманя — в същия харман, гдето бяха я пуснали с черната най-напред. Напразно: с дигната опашка, леко, Айа се позасили и без мъка, като сърна, прескочи високата каменна ограда. Слугите извикаха от учудване и възхищение, а Айа с развяна грива, с раздиплена във въздуха опашка се понесе като вятър из полето. „Трап-трап-трап!“-се чуваха мерно донейде ударите на копитата и, след туй заглъхнаха.

Като остана без сили, като се умори да играе и да пропуска, Айа се върна сама и се спря пред обора. Ноздрите и играеха, тя изпръхтя силно, като че въздъхна, и се отпусна, опашката и също тъй бавно се прибра. Тя се престори, че не вижда чича Митуша, и се остави да я хванат.

Мина се тъй доста време. Ветеринарният лекар дойде по обиколка и предложи да направят последен опит: Васил купи едно мършаво магаре от един циганин, а докторът му присади болестта на кобилките.

— Ако магарето остане живо — беше казал той, — кобилките са здрави, ако умре — болни са от сап и няма какво вече: ще ги застреляме.

Затвориха магарето в един овчи агъл. А като мина нощта — тя се случи студена, дъждовита, — отидоха да видят какво е станало и го намериха умряло. Васил изгуби всяка надежда и все пак не му се вярваше. „Как може да умре такъв як и хубав добитък — мислеше си той. — Как може да умре Айа?“

Чакаха само да одобрят и да утвърдят книгата. И една сутрин, по-рано, отколкото се надяваха, доде ветеринарният фелдшер с един стражар. Васил се махна и се скри нейде из чифлика. Пак на чича Митуша се падна тежкия жребий. Разтреперан, той влезе в обора, с разтреперани ръце заразвързва повода — мислеше да отвърже най-напред черната, а отвърза Айа. Изведе я навън на дълго въже.

Айа не заигра отведнаж. Спря се, дигна глава и погледна полето. Два-три пъти тя дълбоко пое въздух и силно изпръхтяваще, като че снемаше нещо тежко от себе си. После заскача и заигра, като дете, като момиче.

— Ех, ех, Айа! Ех!... — подвикваше и чичо Митуш и усещаше как се наливат със сълзи очите му.

Наедно с фелдшера и стражаря (стражарят беше снел карабината си и я носеше в ръце) заминаха към Дола, който беше над чифлика. Айа все играеше. След малко те се закриха. Откъм дола, един след друг, се чува два гърмежа.

Не себеше минало и половин час дори, когато Васил видя, че чичо Митуш се връща. Отдалече още той гълчеше нещо високо, махаше с ръце, спуснал беше сърдито веждите си над очите.

— Какво има? — попита Васил.

— Какво ще има... Убиха добитъка на вятъра. Че тя не била болна, здрава била. Фелдшера я разряза, отвори я тук, на гърлото — нищо няма. Настинала била малко и туйто. Съвсем здрава. Амааз и тъй си мислех!...

Разбраха, макар и късно, че магарето беше умряло не от присадената му болест, а от студ. То и без това си беше слабо, а нощта се случи студена, валеше лапавица.

Спаси се от смърт черната кобилка. Дълго време след като се изгуби Айа, тя често преставаше да яде и като още държеше стиската сено в устата си, слушваше се, а очите и, черни и светли, като че щяха да изскочат. В една-две години тя много се измени: стана голяма, кокалеста, отпусната и тровава. Всяка година раждаше по едно конче, което приличаше на нея. Но на третата година кончето, което роди, беше вече друго: макар малките кончета да са все червени с тънките си нозе приличат повече на сърни, чичо Митуш веднага разбра, че кончето прилича на Айа, и се зарадва. Като Айа то беше живо и

пъргаво. След него, като подир Ая, вървеше черната кобилка, изпълнена с нежност, с майчина доброта и скръб.

ЙОРДАН ЙОВКОВ ПРИ СВОИТЕ СИ

След като се навечеряха, чичо Митуш, Аго и Марин си легнаха на завет, между две кладни. Цял ден те бяха работили около вършачката сред шум, сред прах, сред жегата. И да искаха, не можеха да си кажат дума. Лицето им, косата им, самите им клепачи бяха покрити със ситен, черен прах. Приличаха на арапи, очите им гледаха страшно, заобиколени с червени възпалени клепачи, устата си не смеяха да отворят. Сега такава тишина га заобикаляше, тъй чисто и прохладно беше, че ако и уморени, не бързаха да спят — драго им беше да си отдъхват, да си приказват, да се чуват един други.

— Момчета, завивайте се добре, че таз нощ ще има роса, студено ще е — говореше чичо Митуш. — Познавам по заездите аз: я как са много, я как трепкат...

— Една звезда падна — каза Марин. — Умря някой.

Малко по-нагоре сламата зашумоля, чу се дебелият, гърлест смях на Аго.

— Умрял... знаеш ти... Бабини деветини... Бабини деветини — повтаряше Аго и се смееше.

— Не се смей, Аго — скара му се чичо Митуш. — Какъв си ти такъв. Мълчи. Не зная, момчета, умрял ли е някой — продължи чичо Митуш, — ама звездите си падат, падат. В сръбската война падаха като дъжд — малко ли народ загина. И да ви кажа ли, като гледам тъй заездите, таквиз едни мисли ми идат на ума. Денем човек работа, не мисли, очите му друго гледат, а вечер... Ето сега: колко звезд и! Кой ги е турнал там? Какво има там? Що са?

— Учените казват, че и на заездите имало хора — рече Марин.

Аго пак се завъртя и зашумоля в сламата.

— Дяволи знаят учените — каза той ядосано.

— Та ви казвам, вечер таквиз мисли идат на човека — започна пак чичо Митуш. — Питам се: де ще идем и ний? Какво ще стане с нас? Защо камъка си седи хиляди години, а човека си отива толкоз

скоро? Защо? Питаш, гледаш нагоре... И нещо като че те вижда оттам, а нищо не ти казва. Мълчи. И се чудиш, чудиш.

И тримата замълчаха. След малко чичо Митуш пак заговори:

— Аз за туй искам да си поотида на село. Живи там няма вече, ама имам умрели. А да ги поменеш и да им запалиш по една свещ — и то стига. Ще ида, не мога. В горния понеделник тръгвам.

— А? Какво казваш? — проговори сънливо Марин и пак заспа. Аго също тъй хъркаше. Чичо Митуш се позави и загледа пак звездите.

От някое време насам с това заминаване на чичо Митуш за родното му село се шегуваха най-много в чифлика. Той все тръгваше и все отлагаше. Васил и не вярваше, че чичо Митуш ще замине: той тъй беше го запомнил в чифлика, навярно тъй щеше да си остане докрай.

Чичо Митуш беше дошел в чифлика, може да се каже, млад. За него тогаз се знаеше, че едно след друго му се поминали две деца, умряла и жена му. Чичо Митуш излизаше често от стаята на дама с мътни, зачервени очи, като че беше пиян или като че беше плакал. Някои казваха, че спрямо своите си, спрямо децата си, чичо Митуш имал някакъв грях и затова тайно се напивал с ракия. Но господарите не искат да знаят какво имат на душата си слугите им, а гледат работата им. Наскоро чичо Митуш се успокои, стана благ, тих, какъвто бе сега, работеше добре, а това стигаше.

Като дойде понеделникът, за който беше говорил, чичо Митуш пак не замина.

— Виж колко малко кладни останаха — каза му Васил. — Ще свършим скоро, можем да минем и без тебе. Иди си.

Сега чичо Митуш намери нова причина: ако тръгне, трябва да тръгне с нови дрехи. Той повика Петра Джумалията от Сърнено, който беше майстор на селски дрехи. Петър се настани в стаята на дама и започна да шие нови дрехи на чича Митуша.

И може би не зарад дрехите, а защото пак успя да отложи заминаването си, чичо Митуш се развесели. Денем работеше като млад около вършачката и от всички беше най-черен от праха. Вечер — с Марина и Аго — си лягаха между двете кладни, гледаха заездите и си приказваха.

Веднаж близо до тях захрупа добитък: един вол беше дошел и скубеше клас от кладните. Аго стана и го подгони, като викаше високо. Чуха се и два-три удара.

— Що биеш добитъка? — каза чичо Митуш на Аго, когато се върна. — Да удариш добитък, все едно е да удариш дете. То не знае, не разбира, ти го поучи. Защо ще го биеш? И то душа носи. Ако добитъците знаяха да говорят, те щяха да бъдат като нас. И по-добри дори. Как мислиш ти, те всичко разбират, само език нямат. И то е тежкото: удариш го — мълчи, боли го нещо — мълчи, налегнат го да го колят — мълчи. То тяхната мъка край няма...

— А защо яде от кладните, да върви да пасе — обади се още сърдит Аго.

— Ех и ти, Аго... Голяма работа... учи седа сайдисваш добитъка, ти казвам.

Чичо Митуш замълча. В тъмосиньото дълбоко небе, между двете кладни, бързо-бързо трептяха звездите.

— По тези места, дете съм роден — заговори чичо Митуш, — на воловете казват ангели. Млада булка кабил не е да мине път на някой вол: ще го изчака да мине, че тогаз ще мине тя. А кога се случи да падне вол и да го заколят, не ядат месото му.

— Я го дай на мене — каза Аго, — да направя наденици, че да видиш...

— Ех, Аго, ех, Аго... Те ти са като братя, разбери. Като нас работят, като нас ще умрат. Туй е то...

Петър Джумалията свърши новите дрехи на чича Митуша, но той пак не замина: не било добро времето, като се оправи времето, тогаз. И наистина, заваляло беше дъжд и не можеше да се вършее. Пак се оживи чичо Митуш, току нареждаше какво да правят, когато не ще бъде тука, как да гледат добитъка.

Веднаж, докато траеше дъждът, чичо Митуш и Аго седяха на сундурмата пред дама. Откъм господарската къща се показа Васил, начумерен, кисел — той винаги беше такъв, когато времето беше лошо и не можеше да се работи.

Пред дама, на поляната, имаше един голям продълговат, тежък камък. Той беше останал от една стълба, която бяха поправяли, и от месеци се валяше там.

— Защо не приберете тоз камък? — каза Васил. — Колко пъти съм казал. Все тук ли ще го гледам?

За да се дигне камъка, трябваша най-малкото четирима души, но чичо Митуш не понесе думите на Василя и само с Аго, като се

напъваха и пъшкаха, довякоха камъка до край стената. Дори подложиха под него от едната и от другата страна по един по-малък камък и направиха нещо като пейка. На тая пейка, на камъка, седна чичо Митуш, когато свършиха, да си почине.

Още на другия ден чичо Митуш се почувствува недобре, на третия — стана още по-зле и легна. Някои казаха, че чичо Митуш настинал, когато, изпотен и морен, седнал да си почине на студения камък. Може би затуй Галунка, изплашена, неспокойна, се грижеше още повече за чича Митуша. Но тя беше с добро сърце и би се погрижила и без туй за него. Тя го тури да легне, зави го, запали му огън. Приглеждаше го, донасяше му нещо да хапне:

— Що си правиш труд — говореше чичо Митуш. — Не трябва, ще ми мине. И кой казва, че съм настинал на камъка? Камък лятно време е топъл. Не е от камъка то, ами тъй щяло да стане. Нищо няма, ще ми мине.

Дори, както по-рано, чичо Митуш определи деня, когато, след като оздравее, ще тръгне за село.

Дъждът все валеше. Стана толкоз хладно и мокро, че прибраха воловете в дама. Тъкмо ги навързаха и Аго, разгорещен от работа, още викаше, ето че съвсем неочаквано откъм одаята на дама се показва чичо Митуш. Клатушкаше се като пиян, беше по-сърнал, с помъртвяло синкаво лице, очите му хлътнали, погледът крив. Леко-леко, едвам чуто, попъшкваше.

Без да каже нещо на Аго, като насън, той отиде при първия вол, с разтреперена ръка попипа въжетото, като да проверяваше дали е добре вързан, после го помилва по челото, по очите.

— Балан, Балан — говореше. — Ти ли си, Балан? Яж си... яж си...

А като милваше Комура:

— Комур, хубавецо... Ти ли си, хубавецо...

Аго едно след друго прекарваше длан над носа си, учуден, Марин гледаше с насълзени очи и мълчеше.

Като изреди два-три вола, чичо Митуш се спря — умори се и се разтрепера, повече не можеше. И простря ръка към всички останали волове и ги загледа. Избелелите му устни нещо шепнеха. Той се обърна изведнъж към Аго и Марина и със същите разширени, замислени за нещо важно очи каза:

Отадям си, момчета, отадям си!

Галунка беше влязла и учудено, плахо гледаше чича Митуша.

— Боже господи! — каза тя. — Чичо Митуше, какво правиш? Защо си станал? Бива ли да излизаш, болен човек...

Тя го взе под мишницата и го поведе към стаята му.

— Отадям си! Отадям си! — чуваше се отслабналият глас на чича Митуша.

След три деня чичо Митуш се помина. Случи се тъй — и за туй много се говореше в чифлика, — че той умря в същия тоя ден, който си беше определил за тръгване за село. Облякоха го в новите дрехи, които беше му ушил Петър Джумалията, наредиха го, Галунка плака. И тъй като в чифлика нямаше гробища, трябваше да го занесат в Сърнено.

Туриха ковчега в една кола с канати. Впрегнаха Балана и Чивгата, най-едрите, най-хубавите волове, и двата бели, с големи рога. Вързаха им бели кърпи. И с черни мъдри очи, спокойно загледани, с понагърчена кожа на шиите си, под гушата, те пристъпваха бавно, с достойнство. От едната им страна вървеше Аго, от другата — Марин. Нямаше нужда да ги карат: те сякаш сами знаеха какво правят и къде отиват.

В друга кола, впрегната с големи сиви коне, идеха Васил и Галунка, Василена и Велико. Поразкъсаха се облаците, светна слънце, откри се широкото поле. Бавно вървяха двете кола. Галунка плачеше.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

ДИВАЧКА

Един бял гъсок — бял отдолу, от човката чак до опашката, но с леки пепеляви петна по гърба и по крилата — стои под салкъма, близо до каменното корито, в което наливат вода за кокошките и от което сега е протекла малка вадичка. Гъсокът си стои все тук и дреме на един крак, прегънал назад дългата си шия като въже, червената му човка скрита между перата на гърба му. Понякога той присяда на земята и като извие шия напред като лебед, позаравя сега човката си в издутата перушина на гърдите си и пак дреме. Синкава ципа, като сянка, минава над очите му и ги затваря.

Слънцето е вече височко и припича. Това е първа пролетна горещина — навред е зелено, навред цвят, а въздухът е спарен, тежък, слънцето гори. Само под салкъма, пред господарската къща, гдето лежи гъсокът, се извива кръг от черна сянка и е малко хладничко. Извън тоя кръг е жега. Някои кокошки се къпят в праха, някои — между тях и един пъстър, белогривест петел — стоят на сянка край дувара. Повечето кокошки ходят из двора, из градината, а някои са излезли и вън, в полето. Както тичат да ловят скакалци, между тревата се чернеят само опашките им.

Някаква сянка се плъзва по земята. „Кър! Кър!“ — вика петелът замислено, небрежно и поглежда с едно око към небето. Той е спокоен, но кокошките, които се къпят в праха, скачат на крака, ония от полето се спасяват с луд бяг, като крещят уплашено и си помагат в бягането и с крилата. Но тревогата изведнаж спира: голямата птица, която лети над чифлика, не е орел, а щъркел. Ето го, присвил крилата си надолу и отпуснал дългите си крака като котва, той се спуща на гнездото си на саплька. И изтраква оттам като клепало. Гъсокът, който повече от любопитство наблюдава с едно око нагоре, отново застава на един крак и задрямва.

По едно време излиза Галунка от къщи с едно решето в ръце. Тя още не сварва да извика: „Кът! кът! кът кът!“ — и от всички страни,

със същия луд бяг, с крясък и с отпуснати крила, за да тичат по-бързо, също както бяха правили преди малко, когато мислеха, че има орел — кокошките идат към нея. Около Галунка се събира голям гъст и пъстър куп, сред който тя, като гребе от решето, хвърля шепа след шепа просо, което светва във въздуха на златни струи. Някоя кокошка подскача и изкрещява, клъвната от друга. Други се сбиват, настръхнали, с разрошени шии. С една дълга пръчка Галунка турга ред сред тоя гладей и немирнен народ — по-чуква лошите, които се кълват, почуква и много лакомите, за да идат по-назад, та да могат и по-слабите и по-малките да си клъвнат и те нещичко.

Но ето че Галунка сякаш забравя кокошките. Тя и без това е свършила вече просото, но си държи едната ръка в решето и усмихната, зарадвана, гледа настрана: гледа една сива патица, сива като яребица, също като яребица поръсена с тъмноревени капки по гърдите, с тънък бял пръстен около шията. Около нея, като живи, пъргави буболечки, ходят из тревата малки патета, черни, с жълти петна като очи, с широки човчици като лопатки.

Сивата патица е любимката на Галунка. Патиците, както се знае, рядко люпят и с яйцата им насаждат кокошки, но сивата патица беше измътила сама — още една причина, за да я обича Галунка. Никой не беше я видял кога ходи, кога несе в гнездото си — там, в най-забутаното място на градината, край дуvara, сред гъста и висока коприва. Тъдява бос човек не можеше да пристъпи, защото все там хвърляха остри ръждясали тенекии и късове от стъкла, пък и всеки се страхуваше, че има там змии. И его отгук, от тоя буренак, сивата патица изведе един ден челядта си.

Галунка остави кокошките, хвърли пръчката. От решето тя извади един череп от счупена паница, в който имаше забъркани трици, взе от тях и хвърли на сивата патица. Като същи бръмбарчета, бързи, лакоми, патетата се нахвърляха на триците, като идеха чак до ръцете на Галунка, а майка им, патицата, стоеше настрана. И искаше да избяга, и не можеше да ги остави. Меко, пресипнало пограваше.

— Ела де, страхливке, какво бягаш такваз — говореше и Галунка. — Ух, каква си дивачка... Луда...

С подигнатата глава, изгладена, спретната, патицата като че щеше да хвъркне — толкоз много приличаше на дива. Неопитомена беше, недоверчива, хубавица беше и все пак имаше майчинско сърце.

„Колко жени, докато са момичета, само защото са по-весели, попалави — мислеше си Галунка и имаше пред вид и себе си, — смятат ги за некадърни да свъртят дом и къща, а те отпосле стават най-добри къщовници и най-добри майки.“

Такава беше и сивата патица и затуй Галунка си я обичаше. Като и се нагледа, като изтърси на тревата всички трици, все тъй усмихната, със запретнати обли ръце, хубава, Галунка се обърна да си влезе в къщи. Сега тя забеляза, че на мястото, гдето беше хранила кокошките, нямаше нищо — нито просо, нито кокошки. Всички бяха се пръснали пак из двора, из градината, из полето. Само гъсокът си седеше под салкъма, близо до коритото, и гледаше към избата. Тоя внимателен поглед, тия остри червени зеници, които чакат нещо, напомниха на Галунка, че има още една работа. Тя остави решетото на стълбата и влезе в избата. Гъсокът стана и подигна глава.

От тъмния отвор на избата, като от много далеч, се чу вик на гъска. На тоя вик гъсокът отговори с друг, пронизителен вик, издигна единия си крак, поддържа го и го спусна пак на земята. Една гъска, също тъй бяла с пепеляви петна, излезе от избата. Тя беше насадена и мътеше там. Още по един вик от едната и другата страна, след туй гъсокът и гъската се срещат и радостно си забъбрюват нещо.

След туй, като се поклащат, близо един до друг, те тръгват из двора. Галунка им изнасяше мамулени зърна, ядяха двамата. По-право, ядеше само гъската, а той, доволен, я гледаше. После пак тръгнаха из двора, като все си бърбореха нещо.

Така те се разхождаха наедно, докато гъската си починеше. Галунка дохождаше и я затваряше в избата. Отвътре, неясно, като от много далече, се чуваше вик, на него отговаряше гъсокът. След туй, някак глупаво учуден, като втрещен, той гледаше затворената врата на избата. Опитваше се да походи из двора, поклащаше се като пиан и тук-там, лениво и без желание, откъсваше си по някой стрък трева. На едно място той спира невеселата си разходка, обръща се и се ослушва: като че го вика някой. Той се връща, отпуска се на тревата под салкъма и гледа към вратата на избата.

Тук той прекарва до вечерта, на същото място е и на другия ден. Опитва всички начини на дрямка: на един крак, приседнал на земята, с обърната назад глава или с глава към гърдите. Тъй той дочаква часа, когато Галунка ще нахрани пак кокошките, ще се порадва на дивачката

и след туй ще пусне гъската. И пак ще се поразходят с нея и ще си бърбрят. Но ето, случи се тъй, че два дни поред Галунка не пусна гъската. Но усмихната, весела, слизаше пак бързо-бързо в избата и все поглеждаше гъсока. А той все тъй учудено и втрещено гледаше към вратата на избата. Чуваше някакви нови, някакви странни звукове. Не лягаше вече, а с подигната глава гледаше и слушаше.

На третия ден Галунка, все тъй усмихната, отвори вратата, чу се отвътре, задавен и далечен, викът на гъската — отговори и, както винаги, и гъсокът. Но тоя път викът му беше висок, тържествен. Пред Галунка, през прага, с гъската заедно, наизскачаха десетина патета, жълти, пухкави. Гъсокът не тръгна към тях, остана на мястото си. Загледа ги с едно око, с друго. После стана нещо неочаквано: гъсокът дигна единия си крак с черна сгърчена ципа, подържа го като изтръпнал и го пусна. После дигна и другия. И току заскача, затапа ту с единия си, ту с другия си крак, ту по-бързо, ту по-бавно, като че заигра хоро. И все дигаше глава, и все се кокорчеше някак смешно и важно.

Като свърши танца си, гъсокът отърча към патетата, простря над тях шията си, същото направи и гъската, и малките — и всички наедно забърбриха шумно, радостно. Като че тая среща я бяха чакали отдавна от едната и от другата страна и имаха много нещо да си кажат.

Изведнаж гъсокът остави патетата, спусна се върху Аго, който идеше откъм дама, и го задърпа за панталоните.

— Ух, какъв е... хапе... Като куче хапе... Хайде! Марш! — викаше Аго и махаше с ръце, за да пропъди гъсока.

Патетата, с гъската посред, тръгнаха към вратника. Гъсокът се спусна и засъска подир едно куче. После на пътя му се изпречи белогривестият петел, гъсокът пропъди и него. През вратника семейството излезе във на поляната. Тревата беше чиста, топла, огряна от слънцето. За пръв път патетата се учеха да пасат: някое залавяше стрък трева, теглеше с всички сили, тревицата се скъсваше и патето се търкулваше на земята. После започваше изново. Същото правеха и другите. С подигната глава, като войник, с дързък и зъл огън в червените си зеници, гъсокът се оглеждаше на всички страни, готов да посрещне всяка опасност.

Галунка не се погрижи вече за гъските. Тя беше вече при сивата патица и, както винаги, гледаше я усмихната и и се радваше.

— Ела, дивачке... Ела, хубавице — говореше и тя.

И докато патенцата и, повечето черни, с малки жълти петна, с широки човчици като лопатки, се трупаша като чевръсти буболечки около триците, сивата патица стоеше все настрана.

— Дива си, дива... — говореше и Галунка.

Тя наистина беше дива. Но беше хубава, с пригладени пера, напета, червена по гърдите, като яребица. И добра майка беше — сама, без ничия помощ, беше извела челядта си из гъстия страшен буренак, гдето имаше нахвърляни зелени стъкла и се въдеха змии.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

СУТРИН ПРИ ИЗГРЕВ СЛЪНЦЕ

Слънцето току-що изгрява още е червено, без блясък. След миг-два като че запалени стрели минават през сутрешния хлад и по купите и сапльците, по покривите на хамбарите и на дама пламва червена светлина, чиста, радостна. Също такава червена светлина гори и по върха на салкъма пред господарската къща. Там, на най-високото, на суха черна вейка, е кацнал един кос. Отпървен той обръща глава и глади перата си, не поглежда нито напред нито наоколо си. Но ето слънцето блясва с всичката си сила. Косът поподскача, качва се понагоре по вейката, обръща се към слънцето и запява. Синкави металически блясъци лъщят по перата му, крилцата му са отпуснати, очите му горят. Той трепка с цялото си тяло, пее, унася се...

„Голям присмехулник е тоя кос!“ — мисли си Ерофим, като подига глава и поглежда коса.

И наистина, като даде човек ухо и се вслуша в тия гърлени задавени звукове, които косът издава ще види, че той църти и като врабче, и като чавка грухти дори като прасе. Понякога пък ще подсвирне — също тъй, както Давидко подсвирва подир овцете си. Как майсторски прави всичко, каквото чуе. Пее, занася се, примира вече и пак в същото време се подиграва с всичко живо из двора.

Ерофим по правя нещо на саката, с която носят вода — след смъртта на чича Митуша само той е от слугите, който знае да дяла. Кротък по нрав и дребен, кокошките и другите гадина от двора като че не го забелязват и не се боят от него. Но Ерофим има око на ловец: нищо не изпуска, всичко вижда и всичко долавя.

Кокошките още не се отделят от двора, трупат се пред къщата, около стълбата, неспокойни са, разминават се, каканижат. Чакат да излезе Галунка, та да ги нахрани. Нетърпението им забавлява Ерофима, и сегиз-тогиз той хвърля око към тях. И те като хората са с различен нрав, има ги разни. Ето тия млади ярки, пригладени, напети, хубави като млади момичета. Но и простички са и глупавички: гледат

Ерофима и се чудят; не могат да разберат човек ли е, звяр ли е. Петлетата, техни връстници — какви са контета, докарани, напъстрени, като петлетата, направени от захар. Едни са много мирни, държат се прилично, вървят тъй, като че се боят да не падне прах на тях. Други — все на бой и на кавга налитат. Някои се опитват да пеят: много си протягат шиите и гласът им сипкаво звучи като свирчица.

И старите не са едно. Има едни зли кокошки, гдето нито носят, нито мътят. Като мине някое пиле край тях, все ще го клъвнат. И къркорят гневно, като че мърморят:

— Какво невъзпитано е туй младо поколение!

Една квачка с малки топчести пиленца се появява отнякъде. Кой я разсърдил? Тя клочи, въртн се, фучи. Настръхнала е, с разрошена перушина. Кучето, което се озовава насреща и, се спира: кога беше малко, една такава сърдита клочка беше го драскала по носа и сега, без да му мисли много, избягва от нея и се промушва през телената ограда. На бодлите остава малко от козината му. На тая ограда всяко куче, което е минало, малко се е пооскувало.

За късо време между кокошките настъпва смут една кукумявка, заварена от слънцето като фенер, който продължава да гори и след като се е съмнало, прехвърква от покрива на къщата върху покрива на дама. „Кърр!“ — вика един петел. „Кърр!“ — повтаря втори, трети. Също като часови, които си предават един на друг: внимавай!

Най-после Галунка излиза с решетото. За миг всички кокошки са около нея — притискат се, изумят. Но щом Галунка им хвърли просо, умълчават се и кълват. Като изхвърля просото, Галунка стои между тях, каго че ги брои или си мисли нещо. Ислед като изкълват просото, кокошките поостават някое време по двора: чакат още. Между тях, горд като султан, пристъпя белогривестият петел. Има и други помлади петли, но когато той дойде към тях, те гузно и смирено, съвсем мълчаливо, помахват веднаж-дваж с крилата си и отиват настрана. Това ще рече: покоряваме ти се и те почитаме.

Но кокошките са от два курника и другата половина си имат друг цар — един бял, също такъв едър и гордо напет петел. Само той не помахва с крила на белогривестия. Омраза гори в очите на двамата. Всеки миг те са готови да се нахвърлят един срещу други, но по една или друга причина отлагат боя.

Малко по малко кокошките се пръсват. В двора под дървото утихва. Ерофим подига глава: под стряхата, гдето под всеки два дирека са заковани дъски за кафез на гълъбите, в една такава дупка стои замислен един червен гълъб и гука — вика другарката си. Това гукане във всеки последващ миг се засилва, повишава се, изпълнено е с молба, с нежност, с любов. Ерофим поклаща глава и се усмихва.

По каменното корито, около водата, са се наредили няколко млади ярки. Те са се напили, но тъй като тука е сянка и хладно, приседнали са на камъка и дремят. Само една бяла ярка уж пие, но повечето извърта око и поглежда собственото си изображение във водата. И като че се чуди: колко е хубава!

Но слънцето е доста високо, припича и гъските се връщат от полето. Те идат в строй, една зад друга — начело гъсокът, зад него патетата, вече пораснали, но много грозни, защото са големи, а са без опашки и без крила. На края е майката. Изведнаж, като закръсат, като че викат ура, те се затичват, разгонват ярките и превземат с пристъп коритото. Те се събират и възбудено бърбят, като че взаимно се хвалят, след това пият, а после — и се къпят.

Съвсем неочаквано двата петли, белогривестият и белият, се срещат на двора, на открито, застават един срещу други. Ерофим престава да дяла и ги гледа. Петлите се приближават и бързо-бързо кълват, уж намират нещо по земята, а то е да прикрият вълнението си, да покажат, че не се боят. Изведнаж те подскачат във въздуха и се удрят с краката си — чува се звук, като че се дере басма, и във въздуха остават две-три пера.

Сега още по-бързо започват да кълват, обръщат се ту с едната си, ту с другата си страна един към други, дебнат се. Очите им са замътени, като на пияни. И пак се удрят, вече не веднаж, а няколко пъти подред. Вече поличава силата на белогривестия. След всеки удар все бели пера хвърчат, по гребена на белия протича кръв. Но и той не се дава, дори напада пръв.

Кучето, което беше избягало от квачката, като беше се промушило през бодливия тел, се връща и без да обръща внимание на петлите, отива право към тях. На няколко крачки от тях то обръща глава и изтраква със зъби, за да пропъди някоя муха, но не успява и като го защипва повече, ударва на бяг, за да се скрие някъде на сянка, и минава между двата петли. Белият отива настрана. Той си дава вид, че

се е отстранил зарад кучето, но всъщност намира повод да избяга. Белогривестият остава на мястото, изпъчва се и изкукуругва. Изкукуругва и белият. Борбата е отложена пак за други път.

Все пак това сблъскване произвежда немалко вълнение сред двора. Около единия и другия петел се събират по купчини кокошки, плахи, учудени. На двора, с две-три пуйки, се показва пуйкът. Той чувства, че е станало нещо, но не разбира какво е. При все това той не може да търпи, щото вниманието да е насочено върху другиго, смята се засегнат в своята си чест и захваща да се надува. Надуе се, надуе, спусне крила по земята и пукне. След туй на най-малкия звук, отгдето и да иде, отговаря: „Гул-гул-гул!“ И пак се надува.

Ерофим гледа пуйка, но не изпуша от очи и друго: по стълбите с тихи кадифяни стъпки слиза котката. Тя е сива, с черни напречни резки като на тигрица. Поспира се, удря се с опашката си, тръпки минават по тялото и. Няколко врабчета се боричкат и цвърчат в бурена. Котката се присламчва, дебне, намества краката си, за да е готова и да се хвърли отведнаж. Но врабците я усещат: „Чърт, чърт! — викат. — Пазете се, котка!“

На чардака излиза Галунка. В същия миг кукумявката се обажда от покрива на дама. Най-напред изпищява грозно, пронизително, като че я душат, после занарежда: „Куку-мяв! Куку-мяв!“

— Проклетницата — казва Галунка. — Няма за нея друго място.

Кукумявката не е много далеч, сива като суха трева, с котешка глава и котешки очи. Ерофим също поглежда нататък.

— Кукумявката, бухала, гарвана са дяволски гадини — казва той. — Другите живини са направени от господ, а тях дяволът ги е направил. И като не умеял твърде, мачкал, мачкал пръстта, развалял ги и започвал отново. Затуй са толкоз грозни. Той дяволът, е направил и вълка. Добрите гадини, като вола, коня, кучето, ги е направил господ, а лошите ги направил все дяволът. Той направил вълка, ама с цел: като оживее, да скочи и да разкъса господ. Добре, ама господ усеща тоя план и казва на вълка: „Дръж!“ Че като погва вълкът дявола, тук-там, насмалко да го разкъса, ако не се бил качил на едно дърво. Но пак сварил да го ухапе и да откъса едно късче от петата му. Затуй куца...

Ерофим говори по обичая си високо, с писклив, женски глас. Галунка се усмихва и зарад приказката му, и зарад него и си влиза.

Ерофим продължава да си дяла. Но скоро нещо пак привлича вниманието му: котката, както се крие из бурена, дебне. И сива е, с черни черти, а сред зеления бурен изглежда и тя зеленикава, със златисти очи. Тя не помръдва, но всеки миг може да се хвърли. Вrabците пак я усещат. Но и котката се преструва, че спи, и позатваря очи.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ ЧОВЕК И ЛИСИЦА

Посред заснеженото поле усамотено лежи сградата на малка гара. Селището е на няколко километра от гарата и началникът с двамата си чиновници и стрелочникът са като загубени в околната снежна пустош и виелиците.

Току-що е минал единственият нощен влак. В дежурната стая пламти висока пернишка печка. През горните ѝ отвори два червени езика лижат въздуха и разнасят из стаята лек мирис на каменни въглища. Вътре е топло и приятно; наоколо цари сънна тишина, пробуждана само от равномерното и еднообразно тракане на телеграфното езиче. Единият от чиновниците е до работната маса и води по апарата ленив разговор с някого от съседната станция. На стената гори голяма газова лампа и лекото ѝ свистене като че усилва тишината и сънната омая.

Свободният чиновник става от кушетката, протяга се лениво, прозява се и все така лениво говори, като на себе си.

— Късно е вече; приспа ми се; отивам да спя.

В същото време вратата се отваря и ведно със струя леден въздух в стаята влазя висок момък, пристегнат в железничарски шинел, с препасана през рамената и кръста качулка и на глава с висок кожен калпак, втикнат до ушите — стрелочникът. Вместо обуца на краката му се белеят плътни навуца в дълбоки цървули. През рамото му е праметната двуцевна пушка, а около кръста — патрондаш. В дясната си ръка той носи мъртва кокошка, повесена за краката на дълга връв.

— Закъде си се докарал такъв, Динко? — смее се весело чиновникът и намига. — Май не ти се спи тази нощ, а?

Момъкът се усмихва и люлее весело мъртвата кокошка:

— Отивам на гости на оназвечершната ни гостенка.

— Значи, ще ѝ върнеш визитата, а? Много си любезен — смее се чиновникът от апарата, без да извързва глава.

— Ще ѝ занеса кокошката, дето я забрави по-миналата нощ в началниковия кокошарник. Трябва да е огладняла вече. Защо да си къса чехлите да идва чак тук.

Чиновникът от апарата се извръща и го гледа въпросително:

— Наистина, Динко, ами мъртвата кокошка защо ти е?

Момъкът се смее:

— Трябва ми тя — работа ще ми свърши. Ще видите! Хайде лека ви нощ. Да знаете, че съм към дола. Подир един-два часа, като измръзна, ще се върна.

Той оправя качулката си, отваря вратата и потъва в мрака.

Вън човекът заобикаля постройките, стига до платното на линията и поема по заснежените релси. Нощта го грабва отведнъж. И не само нощта — снегът, който вали и преваля, побелялото поле, откритият тъмнеещ и светлеещ в същото време простор, студът, зимната тишина, облаците... всичко; като че ли цялата вселена изведнъж се разтваря, приема го и го понася в някакъв опияняващ шемет. Той знае тези мигове, предугаждал ги е, сънувал ги е — и нощем, и денем, при вагоните, при локомотивите и гърмящите влакове. Сам посред просторите, вперил взор, заслушан в тайнствените гласове, които го обграждат и зоват отвред, като изневиделица...

Човекът спира, мисли един миг, подире прехвърля канавката, изкачва се по високия насип, прикляка в снега, вира се и слухти, а пушката му лежи готова на коляното. Нищо. Само бяло поле, неподвижни храсти и тишина: глуха, ледена.

Той става и поема с широки крачки напред, по насипа.

През тази нощ, в същите часове, лисицата лежеше върху мъх и суха трева в топлата си дупка под земята. Високо над нея тежеше стар бряст. Гнездото ѝ стигаше до цепнатината на самото стебло, а трите тайни изхода извиваха навън покрай дебелиите му жили. Когато горе бушуваше буря, тя чуваше през съня си глухото бучене на клоните и пращенето на стеблото. И този тайнствен, правечен шум като че ли още повече я унасяше в дрямката ѝ, люлееше я и приспиваше в безопасен сън.

Но така беше в редките часове на безгрижна ситост. А сега тя беше гладна. Мъчеше я нейният вечен глад. От два дни не беше

попаднало нищо под зъбите ѝ.

Лисицата вдигна полека глава, примига, прозина се без нужда и пропълзя по корем навън, из криволичещия тесен отвор. Необорима сила я тикна навън в снежната и мразовита нощ — гладът. Всъщност целият ѝ живот протичаше между два смъртни ужаса: глада и страха. Грижата да се нахрани и да избегне явната опасност. Тя няма приятели, за нея всичко е вражда и опасност. Те я дебнат зад всеки храст, зад всяко стебло и бурен. Гонят я, предават я. Лете досадливите свраки и ята птички не я оставят на мира. Съзрат ли я, те се спущат над нея, пищят и крякат тревожно, търсят я и откриват из тревите и храстите. Притвори ли очи на някой открит припек, тутакси над нея минава сянката на хищен орел. И още неопомнена, тя дочува далечния предателски лай на ловджийското куче. Ах, ловецът и кучето му! Нейните два смъртни врага, с които се бори тя, откакто свят светува. Кучето! Тя може да преплита хитро дирите си, да се въвира и заобикаля храстите, да криволичи по три направления в минута, но стига кучето да открие една само нейна стъпка и — свършено е! То души, тича напред почти легнало по корем, блъска се като сляпо в храстите, наистина заслепено от безпричинната си ярост, клюфти и скимти нетърпеливо и все повече приближава уморената от непосилен бяг клетница. Тя бяга, бяга — лъкатуши наляво и надясно, спира се, слухти и отведнъж смръзва на мястото си: неочаквано пред нея се изпречва разкрачената и огромна фигура на дебнещия ловец. Той е впил неподвижен поглед у нея, ръцете му са вдигнати към рамената, еква гръм, ослепява я блясък, но тя е отскочила овреме и бяга слепешката през храстите. Сеца само, че козината по гърба ѝ е опърлена и една предателска сачма пари в бедрото ѝ...

Наистина, ако можеше да спомва, тя би видяла надвиснат над цялото ѝ битие все този смъртен ужас на глада и страха. Гладът я тикаше напред, към опасностите и явната гибел, страхът я връзваше из пущинаците — прегладняла, немощна, с угаснал поглед...

Само далеч някъде стоят знойните летни дни. Из нивите чуруликат ята яребици, пърхат пъдпъдъци, подскачат невръстни зайчета и гнезда с яйца, с безпомощни голи пилци. А там, отвъд дола, зад червената сграда на станцията, расте висока царевица. Понякога глупавите квачки отвеждат пилетата си нататък. Тогава тя извардваше с часове, слухтеше, легнала по корем из дълбоките бразди, чакаше

търпеливо удобен момент, после бърз скок, и в устата ѝ запърхва топлата плът на млада птица... Но в леговището я чакаха седем гладни гърла на рожбите ѝ. Тя тичаше задъхана през нивите, уморена, зажадняла, сама гладна. Ето, те са там — излезли са вече край дупката, скимтят и кявкат нетърпеливо. Посрещат я, нахвърлят се лакомо над плячката — гризат, ръфат, боричкат се. Майката е полегнала на една страна. Тя диша изтежко, но спокойно; тя мижи, но едното ѝ око и ухо са будни и бдят. Малките се завират около вимето ѝ, катерят се радостно по нея, някои идват и душат влажната ѝ муцуна. Тя ги лизва нежно по очите, по главата, мижи пак, а през плътта ѝ минават тръпки на неизказана майчина радост и блаженство...

Лисицата се измъкна навън с оснежена глава и гръб. Тя застана разкрячена в снега, отърси се и вдигна глава с наперени уши. Подуши въздуха наляво и надясно, заобиколи несъзнателно стеблото, сякаш да провери не дебне ли някой на другите два отвора, стигна на прежното си място и направи няколко скока напред из пръхкавия сняг. Спря пак, огледа се безцелно — сняг и сняг: по земята, по клоните, по вейките. Глуха, мъртва тишина. Гората отдавна е безлюдна. Отлетяха пѣдпѣдъците и другите прелетни птици, оредяха и яребиците. Няма вече дори и мишките и жабите. Присви я глад. Страшно изкушение задълба вътрешностите ѝ.

Тя знаеше, че ей там, зад дола̀, са мостът, железният път и станцията, а зад червената сграда е сгъстен дървеният кокошарник. Човеците се грижеха за птиците си, затваряха ги, заключваха ги. Но нейното вярно око и остра муцунка бяха открили зад кокошарника долу в земята една прогнила дъсчена пречка, пречупена по средата надве; като я дръпнеше с крак и провреше муцуна, пречката се раздвояваше и оставаше свободен отвор. Два пъти вече тя беше се вмъквала и избягвала благополучно от курника. Напразно човеците се ядосваха, обикаляха, заничаха, чудеха се... Ако можеше, лисицата би вдигнала глава, изсмяла би се ядовито в лицата им:

— Слепци, не виждате! Само аз зная!

И като наведе глава, тя заситни нататък към дола̀ и познатите места.

Ловецът стигна до края на насипа. По-нататък е долът — дълбок, стръмен, непроходим. Вдясно е железопътният мост. Денем и нощем там бди часовой. И сега е там — ням и неподвижен. Ловецът снема пушката си, подпира се на нея и внимателно се свлича, минава канавката и спира на линията.

— Здравей!

— А, ти ли си? Пак ли насам?

— Нямам мира. Ще ги гоня тези проклетници. Виждал ли си ги тъдява?

— Тази нощ не съм. И снощи ги нямаше. Запиляха се нанякъде.

— Не бой се. Като огладнеят, пак ще дойдат. Услади им се вече два пъти.

— Кой знае! — отвърща със съмнение неподвижната фигура на часовоя.

— Трай си. Ще дойдат.

Ловецът побива пушката си в снега, полага мъртвата кокошка на релсите, вади ловджийския си нож и я разсича на две половини.

— Ами тази кокошка пък защо ти е?!

Ловецът се смее беззвучно:

— Трябва ми.

Той вдига пушката си, прескача отсрещната канавка, спира, развива дългата връв и пуца кокошката в снега.

— Аз отивам нататък, към храстите. Там ще вардя. Ако забележиш нещо, свирни.

И той закрачва напред, като влачи зад себе си из снега разкъравената кокошка. След него по стъпките му остават отронени перушинки и тъмни следи кръв по чистия сняг.

Малко след това, на същото място отвъд дола̀, пристигна и лисицата. Тя криволичеше из снега, спираше се, слухтеше, вираше се напред и пак поемаше опасния си път. Накрай пред нея се зачерня мостът, а отвъд моста — неподвижната фигура на човека. Тя го познаваше, виждала го беше толкова пъти, ала нямаше страх от него. Не, той не беше опасен. Бог знае защо вечно беше там, идваше бавно по моста до отсамния бряг, връщаше се и пак стоеше неподвижно. Тя

спираше и го гледаше. Понякога и той я виждаше, но и тогава не беше опасен: размахваше ръце, понякога извикваше, понякога хвърляше камък по нея и — толкова.

Сега тя спря надалеч в снега, сгуши се и го загледа. Тя знаеше, че отдясно, надолу покрай моста се спущаше удобна пътека, която извеждаше под самия мост и нататък. Оставаше само да изварди, когато той не я гледа, да се шмугне покрай насипа и — толкова. Нататък по дола е вече лесно.

Човекът чакаше, чакаше и лисицата. Тя не бързаше, тя имаше търпение, макар че мъчителният глад я присвиваше и тласкаше напред. Накрай човекът се раздвижи и тръгна по моста. Той идеше право към нея, но тя не се изплаши. Тя знаеше, че той ще стигне до отсамния бряг и нито крачка повече. Ще постои там и ще се върне — тогава... Тогава тя се затича, на няколко скока достигна ръба на дола, плъзна се надолу по предни крака и се шмугна под моста. Над нея човекът спокойно мереше равните си крачки. Тя отдъхна, щеше ѝ се да излае от радост. Приклезна, огледа се и прекоси заледената река. След минута зад нея бяха и мостът, и човекът. Тя се изкачи по полегатия бряг, спря пак и се огледа — тихо, равно, светло. Оттук нататък се откриваше познатият път: широка дъга встрани от линията, а сетне — оградите на станцията. Тя вървеше почти без страх — не спираше, не се оглеждаше. Но на едно място остро ѝ обоняние подразни като че ли познат сладък мирис. Тя спря зачудена, огледа се, подиша въздуха, после пъхна нос в снега. Та ето — тук, тук! Тя разрови бързо с два крака снега — перушини! Още и още — ей там, чернеят се напред по снега. И още недоумяваше, в колебание слуха ѝ прониза късо, остро изкряване на кокошка. Лисицата приклезна в снега — от изумление, от радостно вълнение. Тя не разбра откъде дойде чудният звук — бликна сякаш из заснеженото поле, небето, просторите...

Отвъд храсите чака ловецът. Той вижда, когато лисицата изскача из дола и тръгва през полето. Сърцето му замира. Още няколко стъпки, и тя ще прекоси останената от кокошката следа. Ще я подуши ли? Ще спре ли? Ще дойде ли насам? Ето я — спира, спря! Той набира дъх и пуска първото крякане. Миговете му се струват часове, сърцето му бие ускорено, задъхва се чак, пушката потреперва в ръцете му.

Лисицата все още стоеше приклепнала в снега. Накрая будният инстинкт я насочи — ето следите, ето перушината. Тук наскоро преди нея е минала някоя нейна посестрима с лакома плячка в уста. Ей там към онези храсти. И не погреша. Наистина от храстите се раздаде повторен вик на душена кокошка — разкъсан, сподавен, неясен.

Тя не гледаше, не чуваше вече. Хвърли се стремително напред, заобиколи храста и — късно беше да избегне измамата: на пет крачки от нея клечеше ловецът със заредена пушка. Тя се опита да отскочи, но ослепи я блясък, оглуши я гръм и тя се зари в снега. Вдигна се, полази по предните крака, но задницата ѝ се влачеше вцепенена. В следния миг сети над себе си огромната сянка на човека. Един удар на приклад по главата я довърши.

Нощта преваляше. Заваля отново сняг. Наоколо беше глухо и пустинно. Толкова пустинно, че човек можеше да помисли, че по земята няма вече топли селища, шумни градове и гърмящи през полята влакове, а че открай време над просторите цари това ледено мълчание. И посред него две дебнещи се съществата — човекът с лък и колчан с отровни стрели и животното — със своя вечен, неутолен, първобитен глад.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

ВЪЛЧЕТО

На юг от планината се простира голото и равно Тракийско поле. Разхвърляни из полето, тук-там се зеленяят като китки, оцелели от времето, малки гори. Напролет те се губят в общата зеленина на нивите, а лете примамват и гаят око̀то като същински оазиси посред жълтото като пясъчна пустиня море на зрели ниви.

Там, в тези зелени оазиси, лете търсят отмора от жегата и хора, и животни, и птици. Там все още цъфтят китни ярки цветя, прелитат пъстри пеперуди и птиците отхранват рожбите си.

Долу, на два часа път, успоредно с планината, е обтегната дълга, зелена лента, която извива на югоизток и чезне в знойната мараня. Там е пътят на река Съзлийка. Вода и зеленина са сключили съюз на живот и смърт: зеленината брани водата от знойното слънце, а водата пои жадните корени на дърветата.

Това е днес, а някога вместо тази оскъдна зеленина там шумяха буйни гори. Около могъщите стъбла на дъба като змии се виеха диви лози, достигаха клоните и оглеждаха зелени вейки в тихите води на реката. От турското име на лозата идеше и името на горите: асма — асмалък. По широките поляни растяха високи треви, из които се криеха зверовете, а напролет водни кокошки и диви патици мътеха пилците си.

На юг се простираше полето, също кръстосано от по-ниски и по-редки гори. Там бяха бейските чифлици и малки християнски села с ниски къщи от кал и слама и обградени с плет дворове и кошари. Малко бяха още нивите, но затова пък стадата — многобройни. Нощем полето огласяше ек от звънци и лай на рунтави овчарски кучета.

Други бяха и хората — едри, снажни, тромави. Зиме и лете на главите си носеха черни кожени калпаци. В яките си ръце държаха дебели дрянови криваци, със самородни дървени топки на дебелия край и желязна гега на горния, по-тънкия. През лявото им рамо всякога висеше праметната широка връхна дреха. Напролет и лете тя ги

бранеше от дъждовете, а есен и зиме — от вихрите и снежните бури. Обличаха се в груби шаячни дрехи от черна вълна; на краката — цървули, бели навои и черни върви от козина. Ала най-странното, онова, което днес се вижда само във вехтошарските магазини и музеите за стари вещи — беше широкият кожен сиях, препасан с ремък върху кръста и червения пояс. В петте прегради на сияха, украсени с жълти медни копчета и разположени един върху други като етажи, лежеше набучено всичко, потребно им за деня и за нощите. В двете най-долни — стояха овчарски уреди и огниво за прахан; в погорното лъщяха петте колена на затъкнат с орлово перо кавал; в четвъртото стърчеше широк стоманен нож и в най-горното — посребрената дръжка на двуцевен кремъклия пищов. От лявото рамо към бедрото се спущаше продълговата чанта от цяла щавена ярешка кожа, украсена с кокалени шарки и дълги ресни, нанизани със сини, жълти и червени синци.

Такива бяха тези хора. Отдалече те приличаха на бронирани войници. Навярно затова бяха и така тежки и тромави на вървеж. Но тежък и тромав беше и говорът им, неподвижни и сурови — лицата. И дважд по-тежък погледът, искрящ със студен недружелюбен блясък под свъсените вежди. Дълбока, тиха и нежна беше само песента на кавала, упоен звънът на пиринчените звънци на стадата, а лют и страшен — гърмежът от двете цеви на кремъклията пищови.

Отсам беше селото, бейските чифлици, нивите, полето и — господарят, човекът. А отвъд лежеше зелената гора — с пеперудите, с птиците и цветята и с горския властелин — вълка. Там беше и неизменната му другарка вълчицата — понякога много по-дръзка и опасна от самия него, защото имаше на света тежкия дял: да създаде и опази род и поколение.

Една хладна утрин, в първите дни на март, вълчицата пристигна отнякъде до реката, уморена и потна. Краката ѝ бяха кални над китките, а острата ѝ муцуна зацапана със съсирена кръв чак до очите. Тя нагази в хладната вода, лока жадно, излезе и легна по корем върху меката трева.

Хълбоците ѝ все още потръпваха от умора. Тя сложи глава върху предните си крака, изпъшка, примижа. После отвори очи, лизна

калните си колена, облиза кървавата си муцуна и стана. Тя скочи леко върху пъргавите си като стоманени пружини крака, наостри уши, озърна се. Не я ли гледаше отнякъде скрито око, не дебнеха ли зад нея коварни вражи стъпки? Тя беше готова да се брани до смърт, да напада и убива. Но гората беше глуха и спокойна. Над нея посвистяваха излеко само черните още вейки на дъба. По върховете изцвърча подранило птиче, пръпна с криле и се изгуби. И сякаш наоколо тишината стана още по-глуха и безмълвна.

Вълчицата се успокои. Тя отпусна опашка, наведе глава и като душеше влажната още земя, заобиколи огромното дъбово стъбло и спря между две жили, откъм слънчевата страна. Те бяха издадени високо над земята, дебели и черни; основите им се събираха в една точка, разклоняваха се оттам и образуваха нещо като стряха с дълбока междина под нея. Вълчицата застана между двете жили, порови земята, подуши я, огледа се и чевръсто зари с двата си яки предни крака. Тя ровеше, поспираше да се послуша и продължаваше с удвоено усърдие.

Скоро между двете жили, дълбоко под стъблото, се образува широка яма, която прибираще вълчицата наполовина. Изровената пръст беше разхвърляна наоколо, окръжаваше леговището и му служеше като нисък защитен ров — срещу вражи погледи, срещу дъжд и вятър. До обед леговището беше съвсем готово, постлано със сухи дъбови листа и мека трева, наскубана от поляната. Тогава вълчицата се вмъкна вътре, дълго тъпка и обикаля в кръг, докато се настани, накрай се сви и легна, като прикрепи главата си към входа. Личеше, че се приготвява за продължително лежане. От време на време тя изпъшкваше, душеше се по хълбоците и под корема; очите ѝ бяха ту притворени като от тежка умора, ту разширени и горящи с тайнствен пламък на страх и страдание. Към залез пъшканията се превърнаха в сподавено скимтене и глухи стенания.

Така премина тя цялата нощ. А на утрото в прегръдките ѝ се движеха шест малки живи рошави топки. Тя лежеше все така свита на кълбо, поръмжаваше нежно, лижеше малките си слепи рожби, оправяше ги и ги нагаждаше към набъбналото си от мляко виме.

През тази нощ вълчицата бе станала майка. От този ден тя пое тежката грижа и безпокойство за шестте крехки същества, които бяха повече от живота ѝ, повече от цял свят. За да ги запази и нахрани,

нямаше опасност, срещу която не би се хвърлила, нито жалост — към когото и да било.

През нощите бдеше като орлица над малките, а паднеше ли мрак — хвърляше се като сляпа на лов, безмилостен и кървав. Загиваха под яките ѝ челюсти по-дребните и слепи рожби на гората, а когато не уловеше тях — нападаше едрия добитък, грабеше от стадата.

Така измина лятото. Малките бяха се удължили и заякнали. Зверовитостта им се показваше с всеки ден. Не стигаше вече майчиното мляко — трябваше и месо, кръв. Те ги познаваха вече, миризмата им ги упояваше. Старата измършавя, само очите ѝ горяха със страшен блясък. За една нощ преброждаше широки кърища, нападаше, убиваше, но утрин малките приемаха от окървавените ѝ уста топли късове живо месо. Легнала по корем, тя стискаше между крака плячката, разкъсваше я, дъвчеше месото, замижаваше от наслада и хранеше подред шестте ненаситни гърла.

Една късна лятна вечер в гората се срещнаха двамина овчари. По-право, при овчаря Диню дойде овчарят Калю.

— Диню, какво ще правим с тази пущина, не виждаш ли, все по-зле става — рече дошлият; той беше спрял, подпираше се на дългата си дряновица, приковал о земята неподвижен поглед.

— Коя? — вдигна очи Диню; той също гледаше земята.

— Вълчицата — коя! Забрави ли ланските ѝ пакости? Три овце ти отмъкна. А вчера посред бял ден нападна най-добрата ми дзвизка. Гръмнах я, не улучих. Каракачанинът спаси овцата.

— Трябва да се е окучила пак тъдява из гората. Затова налита като сляпа. Малки трябва да храни...

— Чудиш ли се още? И лани беше същото. Докато ги отгледа, дедаси зулуми стори. Ти какво ще кажеш.

— Какво?

— Ще чакаме ли още?

Диню премести дряновицата пред другото си рамо и промълви, като продължаваше да гледа о земята:

— Че знам ли... трябва да видим.

— Няма какво да гледаме! — прекъсна го Калю, като впи яростен поглед у другия. — Какво ще знаеш и какво ще гледаш!

Намини още утре в село. Обади се на вашите и нашите. Кажи и на вуйчов Маринов Димитра. Нека повикат и още някои по-сърцати хора от село. Хайка трябва да направим. Тъкмо утре е събота и в неделя — празник: свободни са всички.

— Че къде ще я дириш из толкова гора — умълви се Диню. — Вълк е то, крие се из най-гъстите и сенчести места.

— Ох! Знам я аз къде е, по-хитър съм от нея: в асмалъка се крие тя. Ще я сбарам. Те само нека да дойдат да помагат. Кажи да вземат тенекии за думкане.

— Ами кучета?

— Стигат нашите. Само Каракачан стига. Другите няма и да посмеят. Тяхна работа ли е вълк да гонят!...

Диню се изправи, почеса се под кожения калпак и проговори, все така замислен и като че ли безчувствен:

— Харно де, ще мина, ще им обадя, ама ти ще отговаряш подире, ако напразно се блъскат хората...

— Ти там не се грижи, то я моя работа — усмихна се накриво Калю, после метна дряновицата през рамо и закричи към стадото си.

Наистина след няколко дни се почна страшното. Цялата гора беше обхваната от огромен кръг въоръжени хора. Двата края на полукръга почваха от две точки на десния бряг на реката и стесняваха обръча през гъсталаците на асмалъка, с посока към реката. Целият кър ечеше от викове, думкане на тъпани и тенекии, кучешки лай и чести пушечни гърмежи. Падна много дивеч. Хайката търсеше вълци, дори още по-определено — вълчицата. Но тя не прощаваше нито на зайците и лисиците, нито на поровете и язовците. Над горите и между дърветата се вдигаха и отлитаха надалече ята подплашени птици.

През нощта на този ден вълчицата се връщаше към леговището си рано, преди първата предутринна белезнина на небето. Тя се промъкваше направо през гъстаците, по известни само ней потайни пътеки. През развиделялата гора минаваше неясен призрак. При лекия шум и пращане на сухи вейки бавно се промъкваше смътна жива маса, сякаш напред се движеха в борба две същества — бяло и черно. Така беше: черно — вълчицата, бяло — изплашена до смърт, ранена и кървава овца. На някои места вълчицата подкарваше овцата ловко

напред, другаде я влачеше през храстите, а по останалия път я мъкнеше метната върху яката си шия.

Съмваше, когато достигнаха леговището. На изток, над върховете на дърветата, трептеше червено небе, кръстосано от белите копия на слънцето. Вълчицата сдави овцата, повали я, извърна глава към дървото и издаде лек, нежен призив — нещо средно между лай и скимтене. Тук такси от дупката изскочи едно през друго шестте малки. Те бяха сънени още, мятаха се смешно едно през друго, падаха по гръб и по очи, но този път като че ли не виждаха старата, майка си. Очите им бяха в плячката. Те се нахвърлиха върху живата още повалена овца, някои се покачиха отгоре ѝ, едно — най-силното и смело мъжко — вкопчи зъби в гърлото ѝ. Майката го отблъсна с енергичен жест, лизна го нежно по влажната муцунка и сама се нахвърли на жертвата. Със страшен удар на яките си челюсти тя разкъса корема ѝ, окървавените вътрешности изпаднаха на земята, овцата нададе предсмъртен стон и очите ѝ се изцъклиха и замръзнаха. Тогава почна кървав пир: вълчицата късаше цели части от овцата, дъвчеше ги, примижала от блажена наслада, и хвърляше разкървавената плът направо в лакомите уста на малките. Свободните се опитваха да ръфат сами, блъскаха се, хапеха се и чакаха ред при стръвта.

Но този път гощавката свърши нечакано преди време. В разгара на хищното боричкане вълчицата спря да дъвче, отвори очи и вдигна глава с наострени уши. Личеше, че се вслушва напрегнато. Това трая само миг. После тя скочи неспокойна и се огледа наоколо. Малките също спряха и я загледаха плахо. Последва глухо ръмжене на майката и удари със зъби. В миг малките се намериха свити в дъното на леговището.

Сега вече и те дочуваха много ясно гърмежите, думкането и виковете. Безпокойството на старата се усили. Тя направи няколко почти несъзнателни прибежки наляво и надясно, върна се, спря се с леко поскимтяване, заобиколи бързо дървото. За един миг се вмъкна в леговището, изскочи оттам, прихванала с уста отзад през шията едно от малките. Но огледа плахо гората и го положи долу. Малкото постоя там като замаяно, скочи и допълзя назад в леговището. Последва го и старата. Тя се сви, издаде навън глава и гледаше с пламтящ поглед, като от време на време удряше ядовитото челюсти, като че захапваше невидим враг.

Ала не — вълчицата сещаше врага, виждаше го вече. Изведнъж на поляната изскочи с лай грамадно рунтаво куче. В следния миг откъм леговището се метна напред нещо черно, чу се рев на сборичкани животни, оглушителен гръм, разтресе гората и през синия барутен дим на поляната дотичаха двама овчари. Кръстосаха се дряновиците веднъж, два пъти и на поляната се просна вълчицата, ранена и омаломощена.

Тялото ѝ потрепера и се изопна в конвулсии, от устата ѝ потече черна съсирена кръв.

— Умря! — процеди злобно единият.

— Не, жива е още, варди се! — предупреди другият, като я заобиколи и огледа отвред. — Сега е най-опасна; както лежи, може да скочи и да те ухапе...

— Ба, скочи каквото скочи вече тя!

На крачка от тях стоеше приклекло кучето. То беше все още настръхнало от възбуда, лижеше разкъравената си плешка и ръмжеше зло. Заприиждаха хора. Заобиколиха вълчицата, оглеждаха я, чудеха се. А първите двама бяха вече пред входа на леговището. Единият се приведе и надникна.

— Охо, ето ги, вътре са. Шест!

Той бръкна с желязната гега и измъкна едно от малките. Но вълчето пропълзя назад, овчарят подскочи и сложи крак върху шията му. Малкото се дръпна, зарови с четири крака, но звук не издаде.

— Всички са такива: да го пребиеш, глас не издава. Не е като кучето.

— Чувала! По-скоро дайте тук чувала! Марине, дръж!

Един млад момък се хвърли и улови вълчето за главата. Донесоха чували, свързаха в тях и другите пет малки.

Гората огласяха весели викове. Победата беше пълна. Победи човекът...

Така в онази страшна утрин хайката уби вълчицата-майка и плени шестте невръстни вълчета. Петте раззеха по селото другите ловци. Калю запази за себе си само едно — мъжко, яко и упорито, — първото, което беше измъкнал от леговището. Отначало го държаха затворено денем и нощем в стария празен обор. Калю прояви рядка

любов към малкия пленник. Носеше му само мляко в плитък съд, учеше го да приема храна. Милваше го често и отвръщаше с гърлест смях на недоволствата му дори и когато вълчето се опитваше да забие зъби в дланта му.

— Ще опитомееш! Ще опитомееш, Вълчо, не се гневи! Няма я вече гората. Наш си. Трай, и тук не е лошо...

Но вълчето като че ли разбираше думите му и търсеше случай да покаже яда си. Щом свършваше обед, то се откъсваше от ръцете му и свряло глава между предните си крака, бързаше да се скрие в най-тъмния ъгъл.

Понякога Калю го изваждаше вън, оставяше го посред двора и се забавляваше с него:

— Хайде сега, Вълчо, поразходи се, поразгледай се! Тук ти е вече царството.

Но вълчето стоеше разкрасено на дългите си яки крака и мигаше смешно с уморени от слънцето очи. Понякога то тръгваше нанякъде неопределено. Тогава изведнъж настъпваше оживление по целия двор. Първи настръхваха кучетата. Особено Каракачанът — той би го разкъсал, ако Калю не го бранеше. Пуйките се разбягваха с вик, щом го забелязваха, че приближава към тях. Гъските кряскаха, а гъсоците съскаха към него, изпълнени с яд и ужас. Една вечер ненадейно го нападна млада отелена крава, насмалко да го дигне на рогата си. Вълчето отскочи и овреме се прикри между Калювите крака. Сякаш разбра, че само той му е закрилник. Овчарят го грабна радостно на ръце, издигна го и прикрепил на гърдите си.

— Е, дивако, разбра ли сега кой ти е най-верен приятел? Мирувай вече.

И вълчето наистина разбра. То издигна глава, дъхна топъл дъх в лицето на овчаря и като дете свря глава под мишницата му. Овчарят притисна топла буза до ушите му, положи го долу и пристъпи — вълчето тръгна покорно и доверчиво по стъпките му.

От този ден между човека и звяра беше сключена мълчалива и неразделна дружба.

През онази година есента настъпи рано. От север през планината се спуснаха ветрове, посрещнаха ги други от изток, не по-малко

студени, гората бързо пожълтя, отлетяха птиците на юг, сви се в полето посърналият добитък. Стадата изкарваха на паша само денем, а нощуваха в село, из кошарите.

Калю отваряше всяка утрин вратата на агъла и стадото само се насочваше към полето, през широката порта. Той тръгваше бавно след овците, полюляван на късите си крака, метнал дряновица през рамо, с повесен на нея клашник. Кучетата го следваха сами, най-напред Каракачанът, зад него по-малките, а в самите крака на овчаря — вълчето. Сега Калю извеждаше и него. Овците му попривикнаха, също и по-младите псета. Само Каракачан още го гледеше накриво и се зъбеше. Но вълчето рядко отстъпваше от овчаря: следеше го по петите като сянка, накъдето и да тръгне. Вървеше полека, с наведена към земята глава, мълчаливо и безучастно към всичко наоколо.

Понякога Калю се шегуше с него, но вълчето го гледеше с уморен и тъжен поглед. Тогава овчарят бръкваше в дълбоката си чанта, отчупваше голям комат недопечен царевичен хляб, с какъвто хранеха кучетата, и му го подхвърляше. Вълчето го изгълтваше лакомо. Впрочем, то търпеше вечен глад. Постната храна не го засищаше. А Калю отбягваше да му дава месо, от страх да не озверее.

Далече бяха онези блажени утрини, когато грижливата майка хвърляше в устата му сдъвканите наполовина късове топло живо месо.

Но вечер като че ли изведнъж снагата му прострелваше тайнствен ток. То обтягаше яките си крака, вдигаше глава, наостряше уши с впит в мрачевината поглед. Вълнуваше го всеки звук, всяко потрепване на вейките. Понякога тичаше напред, душеше неспокойно земята и въздуха и като че не чуваше сърдития зов на овчаря.

— Подивява! — думаше Калю отчаян. — Пощурява, щом падне мрак. Ала трайте — ще опитомее...

Настъпи зимата. Стадата се прибраха в село и по цели дни лежах в кошарите. По онова време най-важното в един двор беше кошарата — агълът, както я наричаха. В задната част на широкия двор се обграждаше с плет открито място. По цялото продължение на северната страна съзиждаха ниска стряха, покрита със слама и отворена към агъла. През топлите нощи овците спяха под открито небе. Но при дъжд, при зимните виелици те се струпваха под стряхата и дочакваха утрото будни. Отвън, на разни места около оградата, изплитаха ниски кучешки колиби. Всяко куче имаше своя колиба, свой

войнишки пост. Овчарят обхождаше през нощта и тежко му, ако някое не беше в колибата си.

През тази зима отделиха и за вълчето място при кошарата. Отначало Калю го настани свободно в колибата, но вълчето избяга от леглото. На втората нощ го затвори вътре, но то изри дупка и излезе. Върза го с връв, прегриза я. Тогава овчарят се ядоса, поби як кол в колибата и го върза о него с желязна верига. И вълчето се примири. То лежеше в сламата, но не свито на кълбо, както псетата, а върху предните си крака, с положена върху тях глава, сякаш очите му светеха като два разгорени въглена. Накъдето и да преминеше овчарят, отвред го срещаше все този пламтящ поглед.

Но през дните то беше друго — послушно, смирено, почти страхливо. И все пак около коледните празници се случи нещо, което развълнува цялото село. Беше срещу Коледа. През този ден колежа коледните свини. До късно по всички дворове се чуваха викове и остри писъци на убиваните животни. Над дворовете се издигаха облаци мътен пушек, въздухът беше напоен с миризмата на обгоряла четина, на запържена от пламъците плът и кръв.

У Калюви също заклаха грамадна свиня. Запалиха огън, пърлиха я, почна почистването. По двора сновяха хора с кървави до лактите ръце. Навред личаха локви кръв. Псетата лижеха окървавения сняг и се хапеха безмилостно. Вълчето също беше там. Но то стоеше настрана приклекло, с изплезен език и наострени уши; тялото му потръпваше от възбуда. Хората го гледаха, шегуваха се и му подхвърляха по нещо от свинята:

— Дръж, Вълчо, хапни да отговееш!

Само Калю се сърдеше: да не му дават месо, нека да не се настървява на кръв.

Но по едно време някой му подхвърли целите излишни вътрешности на свинята. Вълчето ги захапа, притисна ги с крака и за по-малко от минута ги разкъса и излапа на големи късове. Всички го гледаха изумени от лакомията му.

До вечерта Калю не го изпусна от очи. Успокои се чак когато го прибра и върза в колибата. Над заспалото село легна тишина. От небето грееше нащърбената месечина над улици и заснежени стрехи. Спяха и Калюви. Калю като млад и неженен още спеше при старите. Около полунощ бащата се пробуди разтревожен. Събуди го някакъв

глас; стори му се, че чува странен вик в съня си. Той отвори очи и се вслуша. Викът се повтори провлечен, далечен, като че под земята. Но чий беше той — на човек, на животно?

— Кальо, Кальо, спиш ли? Я стани!

Калю, привикнал да спи нащрек, скочи и седна в постилката.

— Какво има, тате? Защо ме будиш?

— Я чуй! Чуй!

Викът се обади пак — този път по-ясен; две отсечени кявкания като лай на куче и провлечен гърлест вик, нещо средно между човешки плач и вой на куче.

— Какво е това?!

Но Калю не отговори. Той скочи, грабна връхната си дреха — спеше както винаги, с навои на крака — и се впусна навън.

— Не чувате ли — вълчето вие! — проговори той, като затръшна вратата зад себе си.

Овчарят спря за миг на осветения двор. По съседните дворове ечеше бесен лай на псета, а в техния цареше мъртвило. Той се впусна към кошарата, но спря. Същия миг откъм колибата на вълчето се чу пак това отсечено кучешко кявкане и провлеченият вълчи вой — в началото басово нисък, удължен и ясен към края. Полазиха тръпки снагата на коравия овчар. Той се затича към колибата, стиснал яко дряновицата, която грабна несъзнателно от пруста. Пред колибата, на дължината на синджира, беше приклекло вълчето и виеше с издигната към месечината глава.

— Вълчо, Вълчо, млък! — викна му овчарят. Но вълчето продължаваше да вие; то като че ли не го забеляза; не се помръдна дори. Тогава овчарят го удари през шията. Животното политна, но бързо се вдигна и остана така право, разкрачено, с впити в пространството очи. Последва втори удар. Вълчето се сви и влезе в колибата. Овчарят се приведе над вратата, но бързо отскочи: оттам го срещна пламъкът на две безумни очи, лъснаха зъби и чу се зловещо щракане на челюсти. Тогава разяреният овчар улови с две ръце дряновицата, би и мушка напосоки в колибата, докато сети, че вълкът се е свил в дълбочината и надава жално, болезнено скимтене. Калю го отмина и подири кучетата. Намери ги свити в колибите им, изплашени до смърт; трепереше дори и сърцатият Каракачан.

На утрото и няколко дни след това по селото говореха само за вълчия вой.

Неведнъж старият, бащата, беше казвал на сина си:

— Слушай, Кальо, да махнеш този звяр от дома. Разбери, синко, вълкът си е все вълк: вълк куче не става. Ще довлечеш някоя пакост в къщата ми...

Говореха му същото и хора от селото. Някои гледаха вече на целия двор като на молепсан. По-малодушните не смееха да минат покрай двора. Разчуло се беше и по съседните села. При среща другоселците разпитваха:

— Как е вълчето ви? Расте ли? Още ли го търпите в село?

Непреклонен беше само Калю овчарят. Той се смееше зло, клатеше глава и отвърщаше на всички:

— Трайте, хора, ще видите вие какъв верен другар ще ми стане вълчето.

И той повикваше вълка, дърпаше го галено за ушите, дразнеше го. Вълчето разбираше вече шегите му, отвърщаше им с весела игра — малко грубичка, тромава и смешна: вълча игра! Но към края на пролетта се случи пак нещо, което ядоса и смути дори Каля, върлия му защитник.

През една топла привечер, към края на май, вълчето дремеше, полегнало в колибата си. По двора спокойно се разхождаха домашни животни. Наблизо до колибата му се боричкаха млади прасета. Когато някое нададеше по-силен вик, вълчето отваряше очи, поглеждаше с премрежен, равнодушен поглед и пак заспиваше. Но в един момент немирниците дотичаха пред вратата, сборичкаха се и едно отхвърли друго право в колибата. Прасето се праметна и падна право върху главата на вълка. За миг съненият звяр сети на муцуната си нещо топло и меко, лъхна го дъх на живо месо и сам не разбра какво стана понататък. Чу се само остър писък на задушено животно, другите прасета се разбягаха, жените от двора нададоха вик. Но догде се притекат мъжете, измина повече от минута. Накрай старият и Калю с мъка изтръгнаха прасето от устата му. То беше с прегризал гръклян, а гърдите и вътрешностите му съвсем липсваха.

Старият се развика, а Калю не каза нито дума. Той взе синджира и върза здраво вълка. Звярът лежеше свит и неподвижен, съзнаващ вината си; само лукавите му очи гледаха плахо и недоверчиво. Калю го превърза, вдигна прасето и му го поднесе. В другата си ръка прикриваше къса и яка сопа. Вълчето подскочи и захапа месото; същия миг по врата го хласна сопата. Но трябваше да повтори, за да пусне пляката. Вълчето се отдръпна, като гледаше настървено ту прасето, ту овчаря. И Калю го гледаше и мълчеше. Играта се повтори. Същото. Тогава разсвирепелият овчар пусна прасето в устата му и вдигна сопата. Би, докато премазаното животно не пропълзя в краката му разтреперано. Овчарят му подхвърли окървавения труп, но то изскимтя и се отдръпна плахо, като го гледаше с очи, пълни с молба и покорство. Овчарят се изсмя злорадно:

— Е, разбра ли най-сетне какво бива и какво не бива, а, глупчо?

Наистина в онзи ден, в онзи час вълчето проумя дълбока истина: че имаше право само на онова, което му даде човешката ръка. И то се вдигна и лизна смирено тази ръка с благодарност, почти с любов. От този ден между човека и звяра бяха сключени мир и разбирателство. Човекът тържествуваше.

— Е, какво ви думам аз — смееше се той, — ще омекне не, ами хоро ще играе...

Прав беше Калю: вълкът свикваше със стадото, прие живота на овчарско куче. Към лятото той беше израсъл вече як, едър и хубав. Едно подсвирване на овчаря за него значеше повеля за борба до смърт. Нощем, когато псетата спяха около стадото, вълкът беше буден и нащрек.

Една нощ овцете се подплашиха и събраха накуп. Вълкът беше там. Той се метна като стрела направо през стадото и изчезна в мрака; чу се шум от давеци се животни. Калю се затича нататък, гръмна и нададе вик. Но когато стигна на мястото, намери само изтърбушената овца. На две крачки от нея беше приклепнал вълкът и лижеше разкъсаното си рамо; от шията му струеше кръв.

Тази нощ овчарят преживя първото си истинско тържество:

— Ето, казах ли ви аз? Видяхте ли какъв е?

От благодарност върза още на другия ден и на вълка нашийник с железни зъбци, какъвто носеше на шията си само Каракачанът. Нашийникът беше направен от няколко железни пластинки, скачени

със скоби като гривна; всяка пластинка имаше отвън по четири дълги, остри и яки шипове. Тази гривна предпазваше от ухапване шията и гърдите, а при удар — раняваше врага.

Само старият, бащата, не одобри постъпката.

— Лошо правиш, синко. С огън си играеш ти. Куче вярва няма, а пък вълкът не е и куче. Гледай да не се вайкаш подире.

Но Калю се смееше и теглеше весело вълка за ушите. Така измина и втората есен. Прибраха стадата в село. Затрупа отново сняг поля и стрехи. А Калю все се смееше:

— Таз зима без страх ще спя — имам си вече вардач на стадото, който смее, нека припари...

В кошарата спяха овците, в колибите — верните псета, а на двора вече бдеше вълкът. Сега не го връзваха вече и той бродеше цяла нощ из двора. Обикаляше край високите порти, прескачаше в градината, риеше снега и душеше заледената земя. Когато се умореше, свръщаше в колибата, но погледът му нивга не угасваше в мрака. Два-три пъти през нощта Калю излазяше да нагледа кошарата и обора. Най-напред потърсваше вълка. Но повечето пъти вълкът изтичваше сам насреща му и подлагаше глава за милувка.

Настъпиха януарските студове. Една нощ Калю стана да обходи добитъка. Той тръгна по обичая си към вълчата колиба, но там не го посрещна никой. Приближи и надникна — колибата беше празна. Той подсвирна — обади се само кучетата. Каракачанът изтича, заскимтя и заскача радостно около него. Но вълкът го нямаше. Той обходи двора, търси навред, зова, но напразно — вълкът не се яви. Овчарят не разбра какво е станало. Обезпокои се, но никому не обади. А на утринта цялото село узна, че Калювият вълк липсвал през нощта. Денят мина в тревога. Старият и другите мислеха, че вълкът е хванал гората. Само Калю остана на своето — вярваше, че ще се върне.

Но до залез-слънце вълкът не се яви. Калю ходеше неспокойно по двора, вираше се към откритото поле, оглеждаше небето. За зло, развали се и времето. Спуснаха се и облаци над хоризонта, завя северен вятър, който от час на час се засилваше. Заваля и сняг. Към вечерта над полето се носеше вече снежна буря, пицяха вихрушки покрай сградите и слепяха всичко живо. Изведнъж притъмня. Хората настаниха набързо добитъка, зарезиха оборите и се прибраха за вечеря. Калю и старият останаха навън.

— Какво, ти още ли го чакаш? — тросна му се бащата. — Я добре виж дали кучетата са по местата си и ела да вечеряме.

Калю не отвърна нищо. Той тръгна към овцете, но на две крачки от кошарата някой го тласна силно по бедрото. Той политна и бързо се извърна. Пред него стоеше вълкът, разкрячен в снега. Един миг се гледаха мълчаливо двамата — човекът и звярът. Вълкът беше изморен, с хлътнали от глад хълбоци, с проскубана козина и заледени до коленете крака. Накрай овчарят изръмжа:

— Е, казвай сега, де е по-харно: тук или в гората?

Вълкът примига, подвижи се и весело подскочи към него. Овчарят разбра: този беше привичният му жест, с който обаждаше, че иска да яде.

— Ахаа, гладен! — засмя се злобно Калю и мигновено в ума му блесна зла мисъл. Но старецът също беше приближил и ги гледаше.

— Гладен е, дай му да яде — каза бащата. — Нека разбере, че само тука има храна за него.

— Не, аз пък мислех друго — отвърна ядосано овчарят: — ще го вържа, нека гладува до утре, да запомни, че който митка по гората, спи гладен.

— Твоя работа! — промълви старият и се запъти към къщата.

Калю улови вълка за нашийника и го поведе към колибата. Звярът се опря, но ядният вик го опомни и той сам влезе в колибата. Калю огледа синджира. На последната халка имаше връв; видя му се несигурна. Той донесе къс дебело въже и го върза с него.

— Леж и гладувай, да ти дойде умът!

Но вълкът не легна. Отначало той стоеше прав и разкрячен посред колибата, после излезе вън и обтегна синджира. Калю му се скара сетен път и изтича към къщата. Вятърът го посрещна, подметна дългата му аба, посипа очите му със снежни игли.

Бурята върлува през цялата нощ. Чуваха я в съня си как вие в широкия комин, пици по прозорците и напират на дъсчената врата. Будни бяха и псетата: студът не ги оставяше на мира — цяла нощ тичаха и лаяха по двора.

До полунощ Калю излиза навън два пъти: вълкът стоеше все така прав и разкрячен в колибата. Той го гледаше оттам някак гузно и подозрително. Но овчарят нарочно не му се обаждаше.

Отдавна трябва да бе минала полунощ, когато Калю се стресна в съня си, отвори очи. Няколко мига не можеше да се опомни, не проумяваше сънувал ли е, или найаве чу нещо — стори му се, че чу звънци, като че ли стадото се подплаши, както се случваше лете, нощем в полето. Събудиха се и старите, навън псетата лаеха тревожно.

— Калю, стани да видиш какво има — много лаят кучетата.

— Лаят, защото ги стяга студът — отвърна Калю, но стана, облече се и излезе.

Псетата, щом го видяха, залаяха още по-силно. Каракачанът се хвърляше по двора като бесен.

Овчарят приближи вълчата колиба, но вътре нямаше никого. Той коленичи и издърпа синджира — никой. На края висеше въжето, развързано. Навярно от дърпане или с крак, вълкът беше разхлабил възела и избягал. Овчарят стана, озърна се, но опитният му поглед привлече нещо странно. Стори му се, че вместо под стряхата стадото стои на открито, посред кошарата. Погледна през прътите — вярно, така е.

Овчарят се затича навътре, гонен от зло предчувствие. Но щом откряна заснежената врата, нещо черно го блъсна силно по краката, едва не го повали, и изчезна в мрака. А вътре пред очите му се откри страшна картина: на земята лежаха повече от двадесет овце — изтърбушени и с прегризани гръкляни.

От тази нощ вълкът изчезна. Измина зимата, настъпи нова пролет; само мълвата не угасна, напротив — разгаряше се всеки ден. Всички разказваха, че по гората броди страшен вълк с железен нашийник на гърдите. Той беше по-хитър от другите — неуловим и коварен. Измамваше и хора, и псета, налиташе посред бял ден стадата и отвличаше каквото пожелае. А влезеха ли псета в борба с него — явна смърт ги чакаше. Така една нощ погина и безстрашният Каракачан. И Калю овчарят прокле деня, в който бе решил да въведе вълк в стадото си.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

КАРАЧАКАЛ

През една звездна априлска нощ в широките обори на селския първенец хаджи Зафир стана важно събитие — една от младите му биволици доби мъжки плод. Помагач беше Куно говедарят. Когато дигнаха малкото на крака, хаджията го приближи и взе в ръце мократа му още глава. Куно също се наведе над него.

Светнаха.

— Бре, чакърест! — весело извика старецът, а Куно зацвили от радост.

— Чакърест, хаджи, чакърест. Я го погледни: едното му око черно, а пък другото пъстро; рядко се случват такива... И на челото си има бяло... гледай, гледай... Ах, ти, карачакал такъв — потупна го той по страната и по шията.

Хаджията беше също развълнуван.

— Слушай, Куно — тържествено заяви той, — помни ми думата: ако оцелее малкото, ще го отгледам и на селото ще го харижа...

Карачакал. Така беше назовал Куно малкото в онази нощ. И домашните повториха тази почти безсмислена дума. Карачакал — никое друго име не му прилягаше така добре, както тази непозната турска дума. Малкото сякаш дойде на света с нея.

Така си и остана.

На другия ден хаджи Зафир черпи щедро в кръчмата, все едно, че беше му се родил внук. И пак повтори оброка си пред всички: ще го отгледа и ако оцелее — харизва го на селото.

Две есени и две зими преживя Карачакал в хаджи Зафировия дом.

Минаха богоявленските студове. В края на януари се дигна снегът: вяха и отвяха северните ветрове и над почернелите зимни полета се разстла зеленият губер на нивите. Карачакала и другите все

още ги държаха на ясли. В тъмния обор се чуваше само сънно сумтене и равномерно подрънкване на железни синджири. Два пъти през деня ги извеждаха вън на водопой. И всеки ден все по-дълго се застояваха на двора.

Карачакал чувстваше как топлото слънце проникна в младата му снага, съживяваше я.

Една утрин у хаджи Зафирови влязоха неколцина мъже. Водеше ги сам старецът. Карачакал и другите бяха пак на двора. Малката група се насочи направо към него. Хаджията го плесна по шията и прокара ръка по лъскавия му гръб.

— Ето го! — тържествено рече той. — Вижте го какъв е хубавец. Ваш е от днеска.

Мъжете приближиха и поред помилваха и похвалиха Карачакала.

— Куно — обърна се хаджията към дребничкия дрипав говедар — той също беше там, — прибери Карачакала, твой е от днеска, като свое чедо да го пазиш.

Куно се изсмя ситно и весело:

— Дядо хаджи, главата си залагам; ако дам да падне косъм от него — нека цялото село ме съди.

Говедарят държеше пред себе си дълга дрянова сопа, чийто дебел край завършваше с голяма топка, изрязана от корена на дървото. Той дигна сопата на рамо и подвижна. Карачакал тръгна покорно навън. Отначало той не разбра какво правят с него, нито къде го водят. Но когато стигна до разтворената порта, извърна глава и спря. Може би не му се искаше да се отделя от другите. Същия миг покрай очите му профуча дряновата сопа и ако не беше отклонил овреме глава, щеше да опита тежестта ѝ. Чу се пак отсеченият вик на говедаря. И Карачакал пое напред.

Вън, на широкия мегдан, чакаше цяло стадо добитък — селските говеда. Там откараха Карачакала. Той спря настрани и дигна любопитно глава: не беше виждал други път такова мнозинство. Защо ли бяха там? Къде щяха да ги водят? Но разнесе се властният вик на човека, трепнаха всички, изправиха глави и покорно тръгнаха напред, към полето.

Тръгна с тях и Карачакал.

От този ден настъпи истинска промяна в живота му. Въведоха го в стадото. Разбира се, той нито и подозираше това. Той броди цял ден в

полето, държеше се настрана от другите, поглеждаше ги недружелюбно и често извърщаше глава към село, където беше оставил своите.

Целия ден на няколко крачки от него стоеше говедарят. Карачакал знаеше, че ако извърне глава към селото — мигом ще го посрещне тежката тояга. Затова пасеше и кротуваше. Говедарят препречваше пътя му. Карачакал чувствуваше, че му предстои тежка борба с него.

И тя не закъсня.

Когато вечерта се прибраха в село, Карачакал се запъти към хаджи Зафирови. Тогава се яви човекът и го подкара надругаде. Изминаха една улица, после друга и спряха посред широк мегдан, пред висока бяла постройка — общината. Зад тази сграда имаше друга, пониска постройка, със зееща врата. Там го насочи човекът. Карачакал прекрачи прага, но оттам го лъхна мрак и хладина. Той спря и обърна глава, но силен тласък отдире го втикна в килията. Карачакал подскочи и обърна глава към вратата. На прага стоеше неподвижен говедарят, стиснал здраво кривака.

В очите на Карачакала блеснаха ядовити пламъци. Той наведе глава, изфуча с ноздри и полетя напред, готов да понесе човека на рогата си. Ала не видя какво стана: оглуши го силен удар по ноздрите; той описа кръг и насмалко да падне на колене — тъй неочакван и страшен беше ударът. В следния миг хлопна тежката врата и кривакът на говедаря засвистя през мрака. Посипаха се чести тежки удари. Един, два, пет, десет. Изплашеният Карачакал се мяташе от стена към стена, блъскаше се в яслите и вратата. Но яростните удари го жареха. Когато прикриваше глава в някой ъгъл — излагаше краката и колената си, обърнеше ли се, горяха ноздрите му и рогата. Накрай маломощеното животно коленичи разтреперано и от гърдите му се изтръгна глух, отчаян рев. Тогава човекът метна въже върху рогата му, привърза го за яка халка и отвори вратата. Трепна виделина. На прага стоеше пак мълчаливо злоещата сянка на говедаря. Карачакал се дигна и покорно завря глава в яслите.

Такава беше първата му тежка и самотна нощ. Той я забрави скоро, но страхът пред Куно говедаря остана завинаги у него.

Сега той живееше в полето при общото стадо. Бавно се нижеха дните — ден след ден. Премина пролетта, озъби се юнското слънце и

над зеленото поле полази жълто лято. За петдесет дни Карачакал израсна, обгоря от слънцето и в жилите му кипна сила. Той беше поедър и по-силен от най-якия си връстник. Над шията му се изви корава гърбица, обрасла с ниска грива. Украсиха го къси, остри рога, пред които се прекланяха всички.

Той кръстосваше неспокойно стадото. Оглеждаше връстниците си. Дразнеше ги и чакаше — ще посмее ли някой да му отвърне. А когато му омръзваше всичко — дигаше глава и тръгваше към реката.

Той стигаше там, нагазваше в хладните струи, пиеше, оглеждаше се, почиваше. После минаваше на отвъдния бряг, навлизаше в нивите, бродеше където му скимне, и привечер сам се завръщаше в стадото.

Един ден над безбрежното поле надвиснаха облаци. Спуснаха се от далечните сини планини, разпростряха се, притиснаха земята. Първо поотделно, с огрени от слънцето бели гребени, после мътносивосини и накрай слени в черни разбунтувани кълба, с прозирни бели мъгли по тях.

Овчарите погнаха стада и свърнаха към село. В полето остана само Куно говедарят. Пъстрото стадо добитък стоеше като изрязано между жълтото поле и потъмнялото небе.

На сто крачки от другите пасеше Карачакал, както винаги — сам и отделен. От време на време той спираше, дигаше глава и се заслушваше тревожно. Какво слушаше? Притихналата долу земя, клокощещото небе отгоре или тръпките, които обтягаха възбуялата му снага?

Той спря върху силните си крака, насочи глава към небето и задуси озонирания въздух с дигната горна устна. Хладните струи нахлуваха в дробовете му, разтягаха ги и сякаш запалваха кръвта му. Очите му горяха като въглени, ала нищо не виждаше. Той бе като бунтуващото се небе — готов да гърми, да треци, да се разсипе в светкавици... Раздвижи се, порови с крак, изпусна два-три къси, зловещи звука, подуши топлата земя и пак дигна разширени ноздри. Този път той чу, видя. Той чу, че някъде далеч по земята към него се носеха тежки, глухи удари на копита. Впи поглед напред. Наистина далече през полето, откъм съседното село, ниско над земята се носеше черна топка. Тя идеше по съвсем права линия без път, през нивите,

през полето. Летеше с невероятен бърз бяг и нарастваше с всяка минута. Скоро се провидя тялото — тяло на биволица. Навела глава ниско до земята, събрала два предни и два задни крака, тя препускаше в бесен галоп и земята кълтеше под нея.

Карачакал я посрещна наежен. Той още не знаеше свой ли посреща, или враг. Но ето че биволицата спря и потръпна с нежен, топъл призив. Кога? Кога беше чувал той този дълбок призив? Някога, далеч в миналото? Насън някога?

Биволицата мина покрай него, досегна го с ноздрите си, лъхна го с топъл дъх и пак екна късият сподавен призив. Затресе се цялото тяло на Карачакала, наляха се в кръв очите му. Сякаш из недрата на топлата земя излетя вихрушка, дигна го като перушина на двата му задни крака и той се хвърли напред, ослепен...

По небето се разнесе глух, многократен тътен, затупаха едри капки, ливна дъжд.

Изминаха две години оттогава. В тази бурна вечер Карачакал беше съзнал силата си. Той е сам, той е единственият непокорен и непобедим. Сам — и при него стадото.

Онова, което беше забранено на другите — нему се позволяваше. Дори Куно говедарят беше друг вече — не враг, не господар, а приятел и закрилник. Той го гледеше през студените зимни дни: хранеше го, поеше го. Решеше го сутрин с кръгъл железен гребен, милваше го и му приказваше галени думи. И Карачакал му отвърщаше със същите ласки. Той душеше ръцете му, търкаше чело по гърдите му и махаше с късите си рога, а пъстрото му око се смееше с весел смях.

Щом пукваше пролетта, вратите на обора се разтваряха и Карачакал тръгваше към полето, волен като птица. Никой от нищо не го спираше. Никой не излазяше насреща му. Той бродеше из зелените ниви, пасеше на воля където поиска, нощуваше, гдето замръкне, завръщаше се кога пожелае.

Той беше нещо съвсем отделно, особено. Така мислеха хората, така сочеше огромното му могъщо тяло. Една безгранична сила — тъмна и първобитна, — чиито извори лежаха назад във времената. Представете си лятна южна нощ. Звездно небе, пълнолуние, тишина и знойна задуха. Над безбрежните царевични полета се носи само тих

шепот на широките листи. Изведнъж под мистичния лунен блясък израства силует на чудовище. Той иде отнякъде, стъпките му са безшумни, походката бавна и тромава. Върви, поспира се, ослушва се и тръгва пак, отминава... Сякаш вековете се разтварят, чезнат хилядолетия като миг и над земята възкръсва някоя от онези праисторически ноци, когато над същите тези поля са бродили страхотните му пра-прадеди. Не е ли той последната им издънка, не чува ли в тази нощ далечния им зов през вековете?...

Но денем Карачакал не забравяше стадото: той беше първият член на това голямо семейство, чувстваше се негов господар и закрилник. Той и Куно говедарят.

Понякога ревът му огласяше полето. Той дигаше глава и тръгваше без цел, без посока. Сякаш царска особа, излязла да обходи владенията си. И не бяха ли наистина негово владение — това зелено безкрайно поле, тучните ниви, ливадите, грейнали от слънце, синьото небе и просторите?

На север и на запад се издигаха високи планини. Ясно се различаваха върховете им, гънките и бездънните пропасти. Оттам идваха градоносните облаци, вятърът и бурите. На изток се зеленееше полегат хълм и над него — синьо небе. Оттам изгръваше утрин слънцето. А на юг, слени с хоризонта, едвам се мержелееха призрачни планини. Не изпращаха ли те топлия пролетен вятър, кротките безвредни дъждове и знойното слънце?

Карачакал обичаше да ги гледа. Спираше посред зеленото поле, дигаше бавно глава и гледаше, вперил поглед ту на една, ту на друга страна, далеч към хоризонтите. Не преграждаха ли те погледа му, не стягаха ли сърцето му с обръчите на тегота и самотност?

Той изправяше глава и тръгваше. Стъпките му бяха бързи и отсечени, огромното тяло се полюшваше в плавен ритъм и обтегнатата напред глава режеше въздуха като нос на бърза лодка. В такива минути беше страшно да го срещнат. Той разгонваше стадото, поглеждаше накриво Куно говедаря и тръгваше да търси приключения. Преследваше усамотените добитъци в полето, нападаше стадата и овчарите, плашеше безобидните орачи по угарите.

Пътниците се отбиваха от пътя му, коларите препускаха обезумели със запретнати коли и воловарите търсеха спасение по дърветата в полето.

Карачакал ги отминаваше горд и самодоволен, а пъстрото му око се смееше с незлобив смях. Нима е той виновен, че в жилите му кипят лишни сили, а сърцето му стяга мъка, че те — всички! — са тъй слаби и плахи, беззащитни и безпомощни!

Заредиха се една след друга пакости. Най-напред уби младо малаче от стадото. След няколко седмици прободете вързан кон в полето. Един колар се спаси само защото успя овреме да разпрегне воловете, а селският пъдар на два пъти се отърваваше, покатерен на дърветата.

Цялото село настръхна. Дори в околността се носеше името му. Стигаше само да чуят „Карачакал“ — и по снагата на всички минаваха тръпки на ужас.

Събраха се селяните да решат какво да се прави. Едни бяха съвсем против него — по-старите искаха да го премахнат, младите го бранеха — да почакаат, може би ще укротее. Накрая надделяха младите: селото поемаше да заплаща всички вреди, които бикът причинява.

Случи се, че посред жътва падна обилен дъжд и хората успяха да подорат и посеят. Към края на лятото, в ниските места, се зазелениха и после жлътнаха буйни проса.

Отвъд речния бряг, гдето Карачакал често обичаше да спира, също се люлееше нива, натегнала от живо злато. Карачакал свикна да се отбива там. Затова беше и враждата му със селския пъдар. Не искаха да отстъпят нито единият, нито другият; и пъдарят беше млад и буен момък. Дори веднъж удържа победата — прогони го от нивата!

Напразна победа! От този ден Карачакал не стъпи вече в друга нива. Щом излазяха в полето — обръщаше гръб на стадото и всички знаеха накъде е пътят му.

Той нагазваше в нивата, гребеше лакомо с дългия си език и от време на време изправяше глава и се оглеждаше — няма ли да се покаже отнякъде пъдарят. Той запомни този човек и всичката му ненавист се сбра и насочи срещу него.

Стигаше само да зърне през полето сам човек, приличен на пъдаря, дигаше мигом глава и се понасяше нататък. Пресрещна го на два пъти, но и двата пъти пъдарят биваше с пушка. Той гръмваше пред него и догдето се опомни Карачакал — укриваше се.

Един горещ ден Карачакал се излежаваше в реката, скрит под сянката на ниски върбови храсти. Той чу подозрителен шум, дигна глава и видя на пет крачки зад храстите пъдаря. Този път той беше без пушка. На рамото му стърчеше къса тояга с праметната върху нея горна дреха.

Карачакал не изгуби нито минута — дигна се, прегази храстите и се озова пред пъдаря. Изненаданият човек се огледа наоколо, видя, че няма спасение, смъкна бързо късата тояга и се приготви за отчаяна борба.

И той беше як и сърцат. Не чака да го нападат. Той нададе яростен вик и се хвърли срещу бика. Ударът беше сполучлив и със страшна сила — право в ноздрите. Чу се тъпо изхрасване, сякаш се поломиха кости. Но това само разяри бика. Той наведе глава, подаде напред опасните си рога и нападна със страхотно фучене. Пъдарят биеше с все сила, като целеше най-уязвимите места: очите, ноздрите и върховете на рогата му. Биеше и отстъпваше заднишком, за да има размах тоягата му. А Карачакал само отстъпваше и свеждаше все пониско глава. Ноздрите и очите му бяха съвсем запазени; оставаха открити само рогата и могъщият тил.

Изминаха няколко страшни минути, бикът надделяваше: отмалелите ръце отслабваха, а животното ускоряваше тежките си стъпки. Още крачка, две, три — пъдарят преплете крака и падна по гръб. Същия миг над него се надвеси коравата глава на Карачакала. Но човекът още не губеше обладание. Той слепеше животното с юмруци по очите и търсеше сгоден момент. Ето — ловък като котка, той се пхна под брадата му, скочи, улови се за единия рог, метна се и възседна шията на бивола. Карачакал се опомни, когато човекът го беше преграбчил вече здраво с две ръце за двата рога и кръстосал крака под брадата му.

Измаменият бик побесня. Той разтърси ядно глава; завъртя се на кръг, но човекът остана прилепен върху рогата. В следния миг надделя животното у Карачакала — изплаши се, затрепера цял, наведе глава и се понесе в безумен бяг. Той профуча покрай стадото, глух към виковете на Куно, и се насочи право към село.

Вцепенените хора посрещнаха с ужас страшната гледка: побеснелия биволски бик и вплетения на рогата му човек.

Всички мислеха, че бикът го е грабнал, вплел е рога в дрехите му и го носеше на явна гибел. Селото огласиха писъци. Някои по-сърцати искаха да стрелят, но бояха се да не ранят човека. А бикът прекоси улиците и се насочи право към селския обор. Навярно идеха сетните мигове на жертвата. Но разнесоха се викове. Зад Карачакала, яхнал необузdana кобила от ергелето, препускаше с все сила Куно говедарят. Когато бикът се вмъкна в обора — там скочи и Куно, устремен подир него. Чуха се отвътре викове и тежки удари. След минута на вратата се показва Куно, прикрепящ момъка, който падна до зида и отпусна изнемоощяла глава.

Заклучиха здраво вратата и Карачакал остана там цяла нощ и до обед на другия ден. После надойдоха яки мъже пред вратата, пристигнаха Куно и Демир, ковачът, който носеше на рамо дебела верига, с тежка заострена топка на края.

Хитрината на слабите хора излезе по-опасна от коравата шия на Карачакала.

Минаха дни. Паднаха първите есенни дъждове, после грейна топло слънце и полето се зазелени. Сякаш пролетта се връщаше за последен сбогом с осиротялата земя.

Карачакал бродеше сам по кърищата, с тежка верига на крака. Рядко минаваше и в стадото — свърне, погледа и отmine. Не го съдържаше на едно място. Цял се промени. Друг стана и вървежът му — бавен, тромав: пречеше му веригата.

Разбрал ли бе най-после той, че злото ражда зло и насилието — насилие? Едва ли. От онзи ден той стана мрачен и озлобен. Угасна смехът в пъстрото му око, а в черното загоряха пламъците на нестихващата ненавист.

Тежкото желязо, включено над китката на десния му заден крак, не му даваше мир — биеше го все на едно място по крака. В първите дни оттам течеше кръв; стана жива рана. После загоря, но раната в сърцето му не заздравя. Опита на няколко пъти да преследва враговете си — тези малки, страхливи и слаби, но коварни човечета. Но щом затичаше, веригата се надигаше, а тежката топка го биеше по сухожилията, сплиташе се в краката му и той спираше безсилен. Безсилен, ала непримирен. Безпокоен от болката и тежестта — не

застояваше повече от минута на едно място. Щом някой се мернеше далеч в полето, той дигаше глава и тръгваше на изпревара с него, с бликнала в погледа мъст. Но догдето стигне, жертвата биваше далеч пред него и той завиваше надругаде.

Обезвредиха го, обковаха го, унижиха го. И все пак, щом чуеха глухото равномерно подрънкване на веригата, през всички сърца минаваха ледени тръпки. Името му още всяваше в душите страх и трепет.

Един ден той мина през селото посред бял ден. Лавнаха селските псета, развикаха се изплашени жени и деца. А той вървеше посред улиците равнодушно, навел мрачно глава. Безшумно се носеха стъпките му по меката пръст; подрънкваше само веригата — ту полека, ту по-силно, според удара на крака. Така кръстоса той няколко улици и ненадейно се озова пред разтворената широка вратня — не бяха успели да я притворят в страха си, както другите.

Стигнал бе пред хаджи Зафировия двор. Той спря и се загледа. Сякаш искаше да познае нещо, да припомни нещо. Отвътре го залаяха зли псета. Разсърден, той дигна глава и повлече веригата си подир тях. В двора се чува женски писъци и хлопане на врати. Псетата се разбягаха. Едни прескочиха градинката, други се скриха под сайванта и го гледаха оттам с лай и квичене.

Карачакал спря посред двора, дигна глава и се огледа на три страни. Къде беше той? Къде? Този двор, тази къща и оборът, и кладенецът, и овошките. Видял ли ги беше някога по-рано. Наяве или насън?

Той замахна енергично глава, като че ли от мъчителна досада, обърна се и повлече веригата си навън. Измина така през сред селото и се озова на горния му край, на хълма, към изгрев-слънце. Спря там и погледна назад. Пред него се откри селото, грейналото поле и сините хоризонти. Чудно: до днес той нивга не беше стъпвал там!

Но какво е това? До слуха му стигна някакъв далечен, глух шум. Един продължителен грохот, който ту тътнеше под земята, ту ечеше, сякаш отвисоко, през просторите. Карачакал дигна тревожно глава и се вслуша. По снагата му минаха тръпки. А шумът не спираше. Сега той го чуваше вече съвсем ясно — идеше далеч някъде, отвъд хълма. Без да губи ни минута, той повлече веригата си нататък. Изкачи се на високото било и впери смаян поглед. Далеч откъм север, през полето,

препускаше насам дълго, черно, огромно чудовище. То лъкатушеше като змия по две светнали ивици и ядовитият му грохот огласяше земята.

Карачакал не чака повече: той наведе глава и се спусна надолу. Той бързаше по полегатия хълм, безчувствен към ударите на веригата, която се вплиташе ту в единия, ту в другия му крак, стигаше чак до предните, удряше ги и раняваше. Той виждаше само чудовището, което шумеше, трещеше и бучеше яростно, устремено право срещу него. Още двадесет крачки, още десет, пет. Ето — той изкачва вече насипа, издърпва веригата си между двете прави железопътни релси и навежда могъща глава, решен на смъртен бой. Чудовището е само на крачка от него. Чу се остър писък и оглушително пухтене. Пред очите му се мярна нещо черно и огромно, помете го и дигна вихрушка; небето, полето и земята се завъртяха пред очите му и той разбра, че е настъпил вече последният му час.

СТРАШИМИР КРИНЧЕВ

ЧЕРНИЯТ ЩЪРКЕЛ

Извил бяла шия, щъркелът Косру разсеяно слушаше околната глъч, унесен в тежка и горчива мисъл.

Когато прелетяха над селото, той не зърна от висинето своето родно гнездо! Какво бе станала и беловаросаната къща с високия чардак, и широкосенчестата, потъмняла от годините черница до нея? Неизречена болка като ледена буца легна в сърцето на стария щърк и помрачи горящите му кафяви очи.

До него кротко почиваше снежнобялата Бану, неразделната му другарка в беди и радост, и от време на време нежно го погалваше с червения си клюн, за да го утеши. Те само чакаха час по-скоро да се свърши препирнята на щърковете, за да отлетят към селото и да видят отблизо мястото, дето бяха минали толкова радостни дни.

Брой нямаха събраните на Бяло поле щъркове, прехвъркнали татък из синьото небе, отдето духа долнякът, що сгрява помръзналата земя и топи снеговете. Като бели бухнали цветове на ранната пролет те пъстрееха и безгласно се люлееха на червените си дълги нозе. Човек би помислил, че тия хиляди странни птици са се събрали тука на молитва и поклонение.

Най-старият и най-почитаният щърк, мъдрият Сеавей, гордо се качи на един загнил дънер от изсечено дърво, метна стреловити погледи наоколо и затрака с дебелия си клюн тъй страшно, че цялото поле изведнъж стихна. Дивите патици, бекасите и чаплиите, които бяха изскочили на орляци от блатото и гълчаха отдалеч, също се смълчаха, гузни и плахи, жадни да чуят какво ще им разкажат техните стари познайници измежду щърковете за далечните примамливи страни.

Както винаги, всесилният Сеавей говореше малко, но затуй пък речта му бе дълбока и мъдра. Той славеше подвига на своите братя, прехвъркнали в слънчеви дни и в безлунни нощи, wśród дъждове и ветрове, заедно с облаците далечните морета и безкрайните равнини, заградени с високи снежни планини.

Очаровани, затракаха клюнове и безгласните досега щъркове. Дружен химн екна в глъхналото поле, като че безброй кастанети на луди хороиграчки се замятаха в миризливия пролетен въздух, или пък войнишки пълчища отмерваха такт и биеха барабаните. Това бе тържествена победна песен на гордите птици, с която те славеха хубостта на божия свят и подвига на своите мощни криле.

Най-после като по даден знак всички клюнове спряха да тракат и полето отново утихна. На малки групи щърковете полетяха в разни страни. Повечето се изгубиха на север. А тези, които останаха на Бяло поле — помежду им беше и Сеавей, — скоро се пръснаха из блатото, сподирени от любопитните бекаси и от завистливите чапли, които искаха да научат изведнъж всичко ново, което знаеха далечните гости. Но щърковете бяха уморени и гладни, затуй бързаха да се провират между високите корави камъни, стъпвайки предпазливо по мочурливата трева, дето уплашено подскачаха и се криеха жабите.

А в това време Косру и неговата вярна спътница Бану бързаха към селото. Очите им не бяха ги измамили: заедно с къщата на Мартин Чука огънят бе грабнал и тяхното гнездо! Широкият, обрасъл с бъзак и коприва двор също изглеждаше запустял. Само чернорунтавото куче Шаро мързеливо се приличаше на слънце, а най-малкият син на Мартин Чука дълбаеше с камък трапчинка пред къщния праг. Като зърна щърковете, Шаро се изправи на предните си крака, протегна се като в просъница, после скочи и радостно замаха опашка. Подир него скочи и детето, цялото му лице светна в блажена усмивка и дворът се огласи от ликуващите му викове:

— Щърковете! Щърковете!

Косру и Бану бяха кацнали върху керемидите на съседната къща и скръбно гледаха сламения покрив на новата, схлупена до земята къщурка. Те вече се готвеха да хвъркнат от това скръбно място, когато врабецът Зизи прилетя отнейде и им зачурулика, но тъй бързо, щото изпървом те нищо не разбраха. Зизи беше се родил във вършината на изгорялото гнездо и затуй щърковете го имаха като своя птичка. Когато утихна и почна да реди думите полека-лека, двата щърка разбраха, че Зизи им разказва как се е подпалила къщата на Мартин Чука, как вятърът раздухал огъня и скоро и къщата, и гнездото станали пепел. Разбира се, не всичко, което разказваше Зизи, бе истина — кой би повярвал, че такава дребна и глупава птичка може да вдигне цяло

щърково гнездо, а Зизи тъкмо това и твърдеше! Не стигаше тази лъжа — бърбият врабец набеди злобната кукумявка Мува, която с мъка ловяла вече мишките и бърбарите, че от завист към двата щърка подпалила една нощ къщата на Мартин Чука...

Но Косру и Бану не бяха толкова глупави, та да повярват сплетните на лекоумния врабец, и побързаха да търсят място за ново гнездо.

Това не трая дълго. Още до вечерта те кацнаха на стария вековен дъб край селото, извишил клоне чак в синьото небе, и събираха върше из полето и дворищата, да ги редят на върха му. Не се изминаха осем дни, и умните щъркове свършиха новото гнездо, по-яко и по-хубаво от старото, изплетено околоръст с лоза и сухо клоне, измазано грижливо с глина, за която Бану от сутрин до късна вечер бе хвърчала чак до блатото. И нито огън можеше да досегне новото гнездо, нито вятър да го събори — то като че бе израсло от самия дъб.

Радостно заживяха двата щърка в него и още по-радостен стана животът им, когато сутрин Бану гръмка затрака клон и същия миг изпод белите й широки крила проточиха сиво-бели шии трите малки в притома чакани щъркчета. Като празничен звън на църковно клепало полетя над селото щърковата песен, що възвестяваше за новия живот.

Скоро откъм блатото прилетя и Косру, сграбчил в яките си нозе още топлото тяло на малкото зайче. Такъв хубав лов отдавна не беше намирал. Той остави на Бану вкусната плячка, погали с клон новородените, изправи се в края на гнездото, проточи шия към небето и почна да клепа звънливо и тържествено, като че в тази ранна сутрин призоваваше птиците на молитва.

Ненадейно Косру прекъсна мелодията, вгледа се в малките и цял разтреперан от вълнение и уплаха, извика:

— Да пресъхнат реките и блатата, ако очите ме лъжат! Ти си измътила черен щърк.

Бану жмуркаше очи в сутрешното слънце, унесена в щастие, и като че не слушаше и не виждаше какво става наоколо. Какви ли не глупости бърбе понякога Косру! И кой би помислил, че такива неща се случват под слънцето! Откакто помни дните си, тя е расла и живяла само всред бели щъркели. Отде ще се вземе сега черна рожба! Нали никакъв грях не тежи на съвестта й!

За зла нейна участ този път Косру не лъжеше. Когато той повтори тежката клетва, Бану се отмести и погледна. Истина, тук-там перушината на малкото се белееше, но все пак то бе черен щърк! Нозете му, както у неговите братчета, бяха бледочервени и сиво-бял мъх светеше на гърдите му. Но всичко друго тъй го отличаваше! Бивало ли е такова чудо!

Косру и Бану тъжно припомняха стари приказки, слушани от бащи и деди, ала никъде не се говореше за черни щъркове в техния род. Свесили глави, смълчани и грижни, те дълго стояха в гнездото и гадаеха за каква ли прокоба им е пратена черна рожба. Унесени тъй, мъдрите щъркове скоро забравиха мъката си; какви не беди са се струпвали на главите им и те всичко са понасяли! Нима бива да си тровят радостта с празни суети. Трийсет пъти бе извървяло слънцето пътя си по небето, докато се излюпят яйцата, трийсет ноци на небето пламваха звездите и Бану все чакаше, сгряла под себе си бедните си рожби, чакаше този ден. Знае ли някой кое се случва за добро и кое за зло? Ненаправно щърковете ходят по далечни земи, над планини и морета. Те са видели и научили повече от всички други птици и затуй нищо не ги отчайва и плаши. Тъй и сега те заживяха само със своята радост, а уплахата сграбчиха и задушиха, както сграбчват и задушават зло насекомо в клюна си.

Целия ден Косру не се спря нито миг. Обтегнал шия и нозе, той като стрела летеше над блатото, спускаше се в мочурляците, безшумно се провираше между камъшите или гордо цапаше във водата, търсейки пиявици и риба или водни червеи. Едва късно вечерта Косру сложи тежкото си топло тяло в гнездото и сгуши глава до малките, сбрали се на купчина върху мекото легло от перушини и треви.

Полъхна хладен вечерник и като далечни морски вълни зашумяха безбройните листа на дъба. Стигнаха песните на врабците в клонците, утихна и се унесе в предсънна дрямка полето. По селските къщи и дворища ту трепваха светлинки, ту загасваха; прекъснат кучешки лай се чуеше сегиз-тогиз и глухо замираше в нощта. Някъде край селото изцвили кон, последван от сърдитото ръмжене на разсънено куче. Наблизо прелетяха прилепи и потънаха в мрака. Все по-гласовито зацвъртяха щурците, заромони близката вада и далече нейде зловещо се обади бухал. Свежа майска нощ обгърна полето, както майка обвива с ръце и притиска до гърди детето си: тържествено

ликуване изпълни въздуха и цялата земя като че заплува нагоре върху невидимата люлка от лъчи, която нощните звезди спускат от небето.

Майката отдавна спеше, спяха и малките новоизлюпени, спяха своя първи сън под топлото звездно небе. Само Косру, ненадвил радостта, климаше глава полусънен, разтваряше уморени клепки, изпод които светваха черни очи, устремени към звездното небе. В тях блясваха като далечни светкавици и прорязваха тихата мрачина на гнездото смътни спомени за отколешни дни. В ума на Косру възкръсваха неогледните песъчливи пустини, над които прелитаха ятата щъркове, многоводните реки и езера и опазените под палмова сянка оазиси. И там, и тук божият свят бе неизказано хубав; кротко светеха лъчистите звезди от високото нощно небе, кротко шъпнеше и вечерникът любовните тайни на подмладената земя. В полусън гледаше Косру трептящите звезди и мислеше самодоволно с малкия си птичи ум, че те са запалени от него, за него само, щастливеца...

Занизаха се дни след дни, един от други по-радостни и по-хубави. Малките растяха и крепнеха. Бану от сутрин до вечер ги учеше на всичко, което трябва да знае един млад щърк, та да бъде достоен за славата на своя род. Пръв измежду малките черният щърк почна да срича своето странно име Кебар и скоро врабците, които никога не бяха виждали черен щърк, заповтаряха из цялото поле:

— Кебар! Черният Кебар!

Но никой не слушаше какво пеят врабците, защото те навсякъде се славят за бърбиви и глупави птички. Младите скоро изучиха езика на бекасите и чаплиите, които най-много им пречат на лова в блатата, та дори и на бухалите и кукумявките, макар всеки щърк да ги мрази повече от смъртта.

С каква жажда гледаха малките щъркове слънчевото засмяно небе, което се разстиляше високо над тях, и с какъв неизказан трепет разперяха крила, готови да литнат там, към тайнственото примамливо блато, отдето ден след ден сърцатият Косру донасяше вкусен лов. Като висока гъста трева се зеленееха пред възхитените очи на малките блатските камъши, а птиците, що прехвърчаха над тях в слънчевия въздух, приличаха на пеперуди. Оттатък блатото и широките поляни се синееха планини, по чиито върхове остроото око можеше да различи снежни преспи.

Бану разказваше на рожбите си, че зад тия планини се простира неогледното синьо море, а още по-далеч от него почва блажената страна на вечната пролет и на вечната младост. Бану разказваше възторжено, а малките щъркове жадно поглъщаха нейните думи и никакво съмнение не размътваше детската вяра на техните чисти души. Те искаха да слушат от Бану все по-нови и по-вълшебни приказки и в болезнен копнеж за тайнствените чарове на земята техните крехки още крила се размахваха във въздуха, а очите им горяха от неутолена жажда... Бану без мъка редеше своите омайни приказки, в които малките дочуваха загадъчния плисък на пенливите вълни, виждаха морето, що се синееше някъде дълбоко-дълбоко като същинско небе с разтичани по него черни облаци.

Неусетно изминаваше летният ден, слънцето потапяше огнения си диск край небо, пурпурните облаци побеляваха и скоро земята плуваше във вечерната дрезгавина. Тук и там като нощни кандилца пламваха звездите и тогава малките протягаха шии над гнездото, заозъртваха се към полето като малки деца, които надничат от чардака на висока къща, и още по-нетърпеливо искаха да чуят нова приказка за далечните слънчеви страни, дето отива да умре всеки истински щърк. Бану не губеше време и полека почваше:

— Имало някога...

Бану знаеше толкова приказки, колкото звезди светеха на небето. Тя разказваше за глупавите щъркове, които тръгнали сами да прехвъркват морето, но изгубили пътя една нощ в буря и се издавили. Разказваше им за страшните крокодили, що се припичат на слънцето по нилския бряг и отегчават щърковете с въпроса за чуждите страни, ако и да забравят тутакси, каквото чуят. Разказваше Бану с увлечение също за египетските развалени храмове, дето се крият бухалите и змиите, а понякога старите и болни щъркове, що не могат да прехвъркнат моретата. Но най-много обичаха да слушат малките за ибиса, свещената птица на слънчевата страна, и за лотоса, който денем разтварял цветните си прозрачни бели чашки, за да пие до изнемога слънчевите лъчи, а нощем бързал да ги скрие под водата и така да избегне злите духове на пустинята, от чието допиране цветът на лотоса увяхвал и бързо съхнел.

В началото на третото новолуние малките щъркове знаеха вече да хвърчат. Те се вдигаха високо над дъба, толкова високо, че едва

виждаха гнездото, и радостно се къпеха в топлите слънчеви лъчи. Нищо вече не ги плашеше. Те се грижеха сами за себе си, летяха дето искаха и колкото искаха. Какво повече трябва на един щърк?

Огорчен остана само Кебар. Бану не го пускаше далеч от гнездото от страх да го не види Сеавей или друг чужд щърк. Суеверна, каквато бе, тя не преставаше да мисли, че нейната черна рожба ще ѝ донесе някаква беда. И затуй, когато двамата млади щърка всеки ден отиваха на блатото да се учат на лов, Кебар оставаше самичък да пази гнездото и да гледа само отдалеч на примамливото тучно поле, като се предаваше на невесели мисли за своята зла участ. Измъчваше го горчивото чувство, че с него постъпват жестоко. Той не се намираше по-лош от другите, не вярваше, че е истина, каквото говорят за него, и може би имаше право: перушината на гърдите му и по шията му се белееше, както у неговите братчета — чернееха се само крилата и опашката му, но кой е крив? И биваше ли за туй само да го лишат от толкова радости?

Една юнска вечер Кебар остана сам в гнездото по-късно от всеки друг път. Напразно се взираше той над почернялото поле към блатото — нищо не се мяркаше там, като че щърковете бяха изчезнали безследно. Кебар не се боеше от нощта и макар да знаеше, че никой не ще го нападне в гнездото, тръпнеше в тази неизвестност. Пълната луна лудо бягаше зад черните облаци като подгонена чудновата птица и плахо трепкаха далечните елмазени звезди. Небето бе се снишило ниско-ниско над земята, но Кебар нито помисляше, че стига да поиска, може лесно да го стигне и да си свие там по-хубаво и по-високо гнездо. Тревожно и безпокойно горяха неговите очи, неподвижно устремени към полето, дето се губеха близките му.

Ненадейно някакъв шум наблизко стресна Кебара; той извърна глава, изправи се в края на гнездото и се загледа надолу. В гъстоклонето непозната черна птица кацна на дъба, стрелна към Кебара две големи жълтогорящи очи; после прехвъркна по-близо и като видя, че щъркът е сам, кацна на гнездото. Кебар изведнъж позна кукумявката Мува, макар никога да не бе я виждал. Същата, за която Бану разказваше, че запалила тяхното гнездо върху къщата на Мартин Чука! Младият щърк видя как Мува разкъса прилепа, що бе сграбчила между нозете си, и го изяде лакомо. Като свърши, кукумявката ехидно потърка тъпия си клон о един сух клон от гнездото и запита Кебара с

престорено нежен глас защо е останал самичък. Щъркът не знаеше какво да каже и само простена жаловито:

— Аз съм най-нещастният щърк, какъвто се е раждал някога под слънцето!

Мува поклати глава, като че искаше да потвърди тези думи. Жълтите ѝ очи още по-зловецо пламнаха, като огънове в тъмна пещера, и Кебар би се уплашил, ако не бе тъй много уверен в силата си. Мува изслуша гробно няма всичко, що разказа младият щърк, помълча дълбокомислено и уверена, че през нейните благословени уста говори самата мъдрост, почна бавно и внушително:

— Оплакваш се, че си презряна и жестоко наказана птица. Мамиш се, о, Кебар! Не е ли по-лесно да се мислиш за избран и щастлив щърк? И родители, и братя ти донасят вкусен лов от блатото. Нима това ти наричаш наказание? По-скоро не са ли нещастни те, задето поради своята глупост са станали твои роби? Аз познавам всичките тайни на нощта и за мене няма нищо по-хубаво от неизвестността, която те плаши, страхливецо. Ето, излизам и не знам дали на утрото ще се върна гладна в хралупата си. А ти, ти винаги си сит. За какво скърбиш, глупчо? Твоята награда е по-голяма от заслугите ти и ония, на които завиждаш, страдат повече от тебе.

Вятърът глухо шумеше в гъстолистия дъб, изправен като страж накрай селото, безмълвно се къпеха звездите в бялата лунна светлина и в тих летен сън глъхнеше селото, сегиз-тогиз разбуджано от лая на подплашено куче или от песента на подранил петел. А знайната и страшна за всички кукумявка Мува тихо разказваше на любопитния Кебар всичкото свое знание. Щъркът слушаше захласнат и не се съмняваше, че по земята няма птица, по-умна от Мува. Затуй не се забави да попита дали са истински приказките на Бану за далечните слънчеви страни.

— Никъде по земята няма вечна пролет — мъдруваше кукумявката, — както няма вечен ден или вечна нощ. Ако беше тъй, щърковете щяха ли да бързат напролет из тези краища? Там, дето те отиват всяка зима, още преди да закапят листата от дървесата, тече голяма мътна река. От нея напролет изскачат хвъркати риби, в устата на които гори огън. От страх щърковете бягат по цели дни и нощи, докато най-сетне стигнат в тази земя. Заклевам се в светото име на бухала Кебел, че под месеца няма по-голяма истина от тази!

Не успя Мува да изрече тези думи, към гнездото прехвъркнаха орляк малки птички и като познаха страшната кукумявка, почнаха да я дразнят с пискливи крясъци. Те ту се спускаха отгоре ѝ, ту, уплашени от най-малкото нейно помръдване, бързаха да се скрият в гъсталаците на дъба. Мува, която знаеше с каква смъртна омраза я преследват врабците, синигерите и всичките дребни птички, само се усмихна злобно.

— Защо ли е този празен шум — изсъска тя ядно, — по въздуха летят всякакви твари и бог е наредил по-големите и по-силните да изядат слабите. Крива ли съм аз, че често трябва да се угощавам и с врабци, и със синигери? Нима да могат всички тия свадливци, не ще ме изскубят перо по перо, та жива да ме разкъсат? Подир бухалите кукумявките са най-мъдрите птици на земята. И с какво са заслужили те толкова презрение? Ако има птици за мразене, то са щъркелите, защото са подли, кръвожадни и отмъстителни...

Тука Кебар протегна шия, изправи се на един крак, готов да възрази, но Мува забърза и не искаше да прекъсне речта си.

— Потърпи! Всичко ще чуеш и разбереш. Ти вчера си дошъл на белия свят и нямаш ум, колкото единият ми нокът. Аз съм виждала как големите щъркове избиват малките и хилавите, когато се готвят на път зад сините планини, хе там далек, в края на небето и на земята. Изкълват ги и им изпиват кръвта с клюновете, та да не им пречат из пътя. Никого не жаят — стига да видят, че е престарял или болен. Не беше отколе, видях с очите си...

И Мува се унесе да разказва всякакви ужаси за щърковете. С изтръпнало сърце слушаше Кебар и може би нямаше да повярва, ако всичко туй му говореше някоя друга птица, а не мъдрата Мува. Но най-силно бе поразен Кебар, когато узна, че неговият живот не е никак сигурен, защото всеки отбелязан щърк бива убит на тръгване за топлите земи.

— Ако не бе тъй, щяха свободно да те пуснат на блатото — прибави убедително Мува и зареди още по-тежки думи, от които Кебар цял трепереше. И какво не му разказа кукумявката! Тя нарече врабеца Зизи глупав лъжец, като уверяваше, че никога не ѝ минавала през ум мисъл да изгаря щърково гнездо. Нима са малко другите ѝ грижи! За да го увери в своята привързаност, Мува научи неопитния щърк на

безброй хитрости и му каза, че трябва по-често да се допитва до нея, ако иска да си нареди лек и хубав живот.

Така говореше в топлата лятна нощ кукумявката Мува върху самотното щърково гнездо на клонатия дъб под далечното, незнайно небе, в облачните пазви на което още бягаше, изгубваше се и изплуваше отново пълната месечина. И дълго още звънтяха в ушите на Кебар тия нови, замайващи думи, каквито той никога, никога дотогаз не бе слушал.

Кукумявката отколе вече се изгуби над тъмните селски дворове и плетища, за да търси мишки или да дебне заспали по дървесата и покривите птички, докато не забелее небето на изток, а Кебар още стоеше натъжен и изплашен в гнездото, впил безпокойни очи към полето. Скоро в далечината се показаха малки петна, които растяха и летяха, прилични на нощни пеперуди, към дъба. Други такива тъмни точки се повдигнаха от блатото и заплуваха на разни страни. Когато изминаха още няколко мига и Кебар позна своите родители, той се сгуши в гнездото и се престори на спящ — също както Мува го беше научила преди малко. Престори се, и тъй хитро, щото най-прозорливото око не би се досетило, че бързо-лудо тупка сърцето му под перушината. И Кебар чу всичко, когато птичата челяд шумно кацна в гнездото. Там, на блатото, имало бой с чаплите и затуй окъснели. Бану разказваше, че една зловна и завистлива чапла — каквито са всичките чапли! — останала полумъртва в камъшите и така ѝ се падало. Дълго не заспиваха щърковете и до омала гълчаха за изранените, разкъравени чапли, а Кебар скрито мислеше за онова, което бе чул от кукумявката Мува, и наздраво почваше да се съмнява дали наистина щърковете са най-мъдрите и удивителни птици под слънцето.

Така, измъчван от лоши предчувствия и с тревожни мисли в малкия си мозък, Кебар заспа неспокоен, кратък сън и на утринта се дигна още в зори. Той заби с клюна си, за да обади почването на деня, и сетне до самата вечер прекара със своите потайни мисли, като се преструваше, че нито знае, нито е сънувал за боя в блатото.

А всъщност оттогаз поумнелият Кебар нямаше друга мисъл в главата си. Докато неговите братчета отиваха заедно с Косру и Бану на лов, черният щърк хвърчеше ниско над селото, кацаше над покривите и копите сено и със завист гледаше на кокошките и юрдечките, които

цял ден ровеха из буренясалите дворове, квачеха или тромо бягаха, подгонени от петела.

Най-много обичаше Кебар обширния, потънал в зеленина двор на Мартин Чука, дето някога са живели родителите му. В този двор щъркът намираще всичките забранени развлечения и радости, недостъпни за него там, върху високото гнездо на дъба. Той ходеше в двора свободно и важно, като че бе се родил и расъл сред кокошките и пѣдпѣдъците. Но истинско щастие за Кебар бе приятелството на кучето Шаро, което още помнеше старите му родители и сега бързаше да вземе под своя закрила черния щърк.

Кукумявката Мува, то се знае, не забравяше своите съвети и често мъдруваше пред Кебара:

— Хората със своята глупост мислят, че щърковете донасят щастие на къщата, в която живеят. Недей забравя това и се дръж господарски. Къде има по-щастлив щърк от тебе?

В края на четвъртото новолуние Бану отведе Кебара на блатото. Не по-зле от другите млади щъркове той се провираще сред камъшите, издебваше страхливите жаби или ловеше пиявици в застоялата вода. Но всичко това скоро му дотегна. Бекасите и дивите патици не оставяха мирно новия си гост и Кебар не поиска втори път да търпи техния празен глъч. Отиваше той на блатото само сегиз-тогиз, като се криеше в най-запустелите места и търсеше в шубраците полски мишки и бръмбари. Мернеше ли се отнейде непозната птица, Кебар бягаше настрани, криеше се зад високите храсти и така стана още по-омразен на блатните птици.

А славата му в двора на Мартин Чука все повече растеше и все по-често Кебар кацаше по стоборите на покривите на селските къщи, като гълташе лакомо, каквото му подхвърлят. Всички птици знаеха за приятелството му с кучето Шаро и със завист гледаха на чернокрилия щърк, гиздав и обичан.

Един ден най-малкото осемгодишно момче на Мартин Чука се пошегува с Кебара и му отрязва краищата на крилата. Оттогаз черният щърк не можеше да хвърчи дълго и скоро, отмалял, се спускаше за почивка. Кукумявката Мува, при която отиде да се оплаче Кебар — това се случваше твърде често, — самодоволно замаха късата си опашка и дълбокомислено почна да убеждава щърка, че и това дребно нещастие съдбата му е пратила само за по-голямо добро. Мува

разказваше също, че небето е празно и че една умна птица няма какво да търси там, тъй като всички хубави и полезни неща се срещат по земята. А и бухалът Кебел, който знаеше безброй мъдрости от хората, неведнъж е повтарял, че да хвърчиш високо, то значи ниско да паднеш. За какво са празни мъки, щом животът е толкова лек и светът — неизказано хубав.

Наистина зле посрещнаха вечерта Кебара в гнездото неговите стари родители, гневно го заглеждаха и двамата му братя връстници. Тежък стана животът на черния щърк в бащиното гнездо; не го обичаха вече там и ден след ден сипеха горчиви навети над глупавата му глава. Страхуваха се и бягаха от него, като че смърт носеше. А една нощ в полусън той чу какво му прокобяваше Бану и цял затрепера от страх, че заедно с другите болни или престарели щъркове ще го убият и него, преди да хвъркнат на юг.

Скоро бягаше лятото и в един задушлив юлски ден щърковете прилетяха с хиляди от всички краища и се събраха в Бяло поле, готови за далечен път. Онези, които от болести и хилавост не можеха да хвърчат заедно с ятото, покорно чакаха участта си. Те изглеждаха спокойни, макар да знаеха, че са обречени за жертва на белия бог, комуто се кланят белите щъркове. Старият и мъдър Сеавей гръмка затрака и цялото поле гробно утихна. Щърковете обърнаха черни искрящи очи към обречените и безстрастно ги загледаха. После, когато Сеавей повторно заби с червения си клюн, всички щъркове, като че залюлени от вихрушка, на кървавобелезникав облак се спуснаха върху беззащитните жертви и за няколко мига мястото, дето стояха, се покри с бездушни лешове и окървавени перушини, които вятърът повличаше и замиташе с тях бодилите и блатските камъши.

После като белокожди набуяли вълни на морски отлив щърковете се пръснаха по полето в очакване. Сеавей подскачаше или прелиташе От едно място на друго, като стрелваше със светкавично бързи погледи всеки щърк. Когато стигна в самия край на ятото, той видя сгушена до един меголист челядта на Косру и укорно заклати глава, защото не видя при тях младия Кебар. Виновно загледа Бану и не намираше думи да разкаже, че нейният чернокрилец страхливо се е скрил в селото. Сеавей нямаше време да чака и бързо отмина, за да види с очите си как всичко е наред.

А в това време Кебар уплашено се гушеше в глъхналия двор на Мартиновата къща и от час на час кацаше върху покрива ѝ, гледаше небето към блатото в очакване да се покажат щърковете. В двора кокошките и гъските, както винаги, усърдно ровеха в сметта и кълвяха гниещите зърна, нехаейки за голямата грижа на Кебара. Само Шаро дружелюбно махаше опашка, когато се случеше близо до него, и дълбоките му сиви очи светеха от обич.

— Погледай, Шаро — възкликна радостно малкият Петьо, като милваше рунтавото черно куче по шията, — щърковете си отиват вече, а нашият остава.

При тия думи Петьо подхвърли къшея хляб, що се върдаляше из джобовете му от сутринта, на Кебара, като не снемаше учудени и ликуващи очи от него. Но щъркът нито погледна хвърления къшей, цял прехласнат в гледката, която него миг чертаеха по небето щърковете от Бяло поле. Две тъмни бляскави ленти прорязаха бездънната синева в следпладнешката омара на късното лято и се вдигаха над селото като кобно знамение. Сбрани в началото, подобно главата на чудновата комета, двете тъмнеещи във висинето ивици, все повече отдалечени, бягаха една от друга и обземаха половината небе. Ето, те вече стигнаха крайнината на селото, тъй близко, щото ясно можаха да се различат обтегнатите напред тънки шии на щърковете и да се чуе глухият шум от крилата им. Но бързо-бързо се изгубваха те в незнайното лятно небе и също тъй бързо растеше горестта на Кебара и очите му се овлажняваха от недобри предчувствия. Той прехвърча връз кирпичения, опушен комин на близката къща и оттам дълго още се визира подир ятото. Като запокитени на възбог, фантастично кръстосани стрели, двете редици щъркове тънеха в далечината, смаляваха се дребните точки и заприличваха на зърна от броеница, която незнайна ръка е хвърлила в пространствата за дар от свети земи.

Не чака дълго Кебар, но пак тия минути му се сториха мъчителни и бавни, както дните на целия му минал живот. Отдавна се изгуби, стопи се ятото в синята слънчева омара, а Кебар с очи, замъглени и блестящи, още стоеше на окадения комин и малкият му мозък почваше да гори от нова, непозната дотогаз мъка. Той погледна към двора на Мартин Чука, дето уморително кудкудякаха кокошките и дълбаеха с тъпите си човки ровката пръст, и още по-остра болка като ледена топка застуденя в гърдите му. Тогава Кебар си спомни всичко,

каквото бе научил от кукумявката Мува, и поиска да бъде насила весел, като метна глава назад, разпери крила и сви опашка на колело. Но когато трябваше да изтрака, за да обади радостта си наоколо, той изведнъж помисли, че трябва да изглежда много жалък и смешен, и се сви на мястото си, гузно посрамен.

После, неспомнил нищо радостно и хубаво от мъдростта на Мува, черният щърк се унесе в приказките, които някогаж — насън или наяве? — бе чувал от добрата Бану, там, на високото гнездо върху дъба. Унесе се и стори му се, че наистина е виждал, че наистина е ходил в далечните слънчеви земи, примамливи със своите загадъчни тайни и невидими хубости. А сега стои сам-самин в това глухо, запустяло село, стои и чака. Какво ли? Те, родителите, смели щъркове, отлетяха вече и може би никога няма да се върнат назад или ако се върнат, не ще го намерят него, изоставения.

Не ще го намерят и кой ще бъде крив? Кукумявката първа го научи за жестокостта и безсърдечието на щърковете. Но ако тя го е заблудила и измамила? Кебар, както и по-преди, не беше уверен наздраво в нищо и затуй, без да се бави, хвъркна към полето със смътна мисъл да запита и научи у блатските птици какво се е вършило там. Но още преди да нагази в тресавището, той видя орляк гарвани да се вият на едно място и със зорките си очи можа да различи мъртвите тела на убитите щъркове, вече разръфани от лешоядците орли и злокобните гарвани.

Бодро си отваряше път черният щърк между камъшите и първото му безпокойство замени упоително сладката увереност, че не са го изкълвали до смърт и че живее в радостта на божия свят, дивно прекрасен и съвършен. Цялата жежка следпладня Кебар се развличаше само с лов на дребни рибки или насекоми, защото още от сутринта тревогите го караха да забрави глада. А косовете и лястовичките дълго злословеха и наричаха Кебара глупец, като го виждаха да си губи времето с толкова дребен лов. Дори чаплиите, които никога не бяха запомняли щърк да остане самичък в блатото, не намираха блага дума за него и го коряха на злобния си език без пощада.

Чак след слънчев залез се върна Кебар в гнездото на дъба, сит и доволен. Ала нито небето с елмазените си звезди, нито глъхналото поле, от което на талази плуваше свежият мирис на цветята, го радваха, както в предишни дни. Той замижаваше, но досадни мисли за

отлетелите щъркове го караха да отваря избистрени очи и да се взира в тъмната далечина, дето в жежката пладня на летния ден се изгуби ятото.

И сега още в тайнствената безкрайност на звездната нощ летят безспир волните и горди птици. Те бързо оставят подире си тъмните поля, прехвъркват над забулените с мъгли планински ридове и стигат пенливото море, което далече някъде мие бреговете на тяхната земя. Те ще прелетят и над него, по-неуморни от вятъра, по-бързи от светкавицата, и ще стигнат обетования край. Ще стигнат, както неведнъж са стигали техните бащи и деди. А той, страхливият щърк, ще остане тук и ще мисли, ще се разкайва може би, че не е имал смелостта да умре, щом не е бил достоен за живот.

Глухият шум на дъба и нощните сенки, които се мяркаха в полето, будеха у Кебара смъртна тревога и самотността почваше да го плаши. Тогава той си спомни за Мува и затрака тъй високо, щото врабците, заспали в клоните на дъба, се изплашиха насън при името на омразната кукумявка.

— Мува! Мува! — повтаряше тревожно Кебар и впи очи оттатък рекичката в хралупата на една изсъхнала стара върба. Сърдита прелетя Мува при Кебара, с глава още размътена от горчиви мисли за безцелността на живота. Мястото му е да се знае, че нечакана беда — свърши дните си най-мъдрият измежду бухалите, всезнаещият Кебел — бе направила Мува твърде суеверна и мрачна. Наистина, това не бе бо'зна какво чудо, защото който и врабец да попитате, ще ви каже, че кукумявката Мува е стара вещица, която нощем събира в хралупата си злите духове от запустелите къщи и блатските феи, за да омагьосва и погубва с тях душите на малките птички. Но все пак това нещастие стигна, за да пръсне и последните радостни мисли на Мува, като направи душата ѝ по-черна и от нощта. Тя все по-често мислеше за смъртта и задгробния живот и искаше да прочете по звездите какво ще ѝ донесе неизвестното бъдеще. А заклинанията, които правеше в тъмната хралупа заедно с вампирите, нейни помощници, укрепваха убеждението ѝ, че тя не е родена за суетния земен живот.

Всичко това, то се знае, не пречеше на Мува да налита стръвно на младите птички, както и по-преди. Но страхът, че някакви зли, враждебни духове се опитват да ѝ напакостват, я правеше предпазлива повече, отколкото е потребно за една граблива птица и беззащитните

жертви по-лесно избягваха от нея, като се криеха в гъстолистните дървета, дето кукумявката не може да хвърчи, а само тремо подскача от клон на клон.

Тъй и сега Мува остана твърде учудена от щърковия вик и преди да хвъркне, разтърси сепната криле в хралупата, за да се увери, че не сънува. „Цял ден врабците пяха в листето — каза си Мува, — че щърковете хвъркнали вече. Да не са били и туй лъжовни песни?“ Като стигна до дъба, тя три пъти облетя високия връх, за да разкара, ако има, сторена магия и кацна на гнездото чак когато зърна с очи Кебара.

Доверчиво разказа мъката си младият щърк, нищичко не скри той от дълбокоучената Мува. И за убитите щъркове в полето, и за своя страх от неизвестността и мрачината, за всичко свърна реч Кебар в копнежи на смътно очакване. А Мува слушаше дълбокомислено несвързаните му думи и за хиляден път мислеше, че глупави страхове троят живота на щърковете и че няма по-мъдри птици от кукумявките и бухалите.

— Не е време за жалби сега — редеше дума по дума Мува горчиви навети, — миналото не можеш върна. И какво ли е било и не било! Щърковете всяко лято от незапомнено време бягат по други земи, та това голямо чудо ли е? И бекасите, и жеравите, па и лястовиците правят същото, че иначе гладът ще ги измори. Затрупа ли сняг земята, врабци и гарвани с мъка живеят тъдява, а по замръзналите реки и блата нито мушица се улавя. Затуй си бягат щърковете още преди да се напукат кестените по дърветата. А тебе какво ти е? В Мартиновия двор и от студ ще се укриеш, и гушата ти празна няма да остане, знай си го.

С пламенна вяра говореше Мува и светлорадостна надежда блясваше пред очите на Кебара.

— Не се иска много ум и воля за хвърчене в далечни земи, но коя птица може да се скрие като мене в гнилата хралупа на стара върба и по цели нощи да си блъска главата със световните неуредици, да мисли и гадае над онова, което е било и което ще бъде? Цели осем години прекарвам аз самичка в своята хралупа и питаш ли ме какво съм видяла и патила? Биват нощи, когато земята наоколо е тъмна потъмняла и само се чуе вятърът как гони тръните из ливадите, кърши клоните на дървесата и стене като на мъртвило. Звездите угаснали, небето ниско се схлупило над земята и като ливнал оня дъжд, сякаш че

иска всичко да удави и завлече. По-силно зашуртява водата и прониква в моята хралупа. Аз стоя вътре сама-самичка, не мога да провра главата навън и си мисля: „Божичко, защо е сега тази буря, този дъжд? Не може ли да се нареди светът по-приятно и по-весело?“ И за колко други неща мисля аз, Кебар, да знаеш! Нощта не би стигнала всичко да разкажа.

— Недей — жаловито простена Кебар, — тъй ми е тежко! Няма да те слушам.

— Виж го ти! — сърдито продължи Мува. — По-добре ли щеше да е, ако твоите щъркове ти изкълвяха месата на блатото, а лъскавата ти перушина почервенееше от кръв? Щърковете са хвъркнали, та светът ли е пропаднал! Нито една звезда не е трепнала на небето зарад тях, нито един лист не е паднал от дъба. Светът е много по-стар от всички ни и колко такива щъркове са отлитали вече, колко са се раждали и умирали...

— Стара песен е това — рече боязливо Кебар, — неведнъж съм я чувал. — И като помълча малко, загледан в далечните хоризонти, горещо възкликна: — Ах, да знаех само пътя за слънчевата страна! Всеки щърк ходи там и знае, а аз — аз никога няма да я видя!

— Глупава птица! Глупава птица! — гневно изкряска Мува. — Да не мислиш сам да стигнеш в слънчевата земя? Един щърк, който не е ходил по-далеч от блатото... Смешно, много смешно. Ти се боиш, че ще умреш тук от мъка? Никога не е било. В двора на Мартин Чука ти ще заживееш охолно и сладко. А напролет, щом се размрази блатото и напъпят дървесата, щърковете пак ще се върнат и тогава, ако искаш, бягай с тях в слънчевата страна. Аз не мога живя там нито ден. Глупава страна!

И като потърка няколко пъти тъпата си човка о вършето на гнездото в знак, че е свършила вече мъдрите си речи, Мува хвъркна към селото, за да търси мишки в покривите или да лови изплашените малки птички. А Кебар остана сам в гнездото под високото звездно небе и дълго преди да го унесе сън, умът му се губи в незнайния път на ятото родни щъркове. И насън той видя вълшебната слънчева земя, гордо, свободно хвърчеше над потънали с цветен блясък равнини с хиляди други птици и живееше и се радваше с радостта на всичко живо.

На сутринта слънцето изплува, обгърнато в диплите на огненочервени облаци, загаси и последната звезда на небето и цялата земя се разцъфна в светло ликуване. Над полята и блатата лежах млянобели мъгли, бавно се вдигаха, топяха се в топлите лъчи и тук-там зелени хълмчинки изплуваха като острови из безбрежна морска далечина.

И както бързо пръскаше слънцето полските мъгли, тъй бързо се разсейваха и нощните сънища от натежалата глава на Кебар. Ден след ден той свикваше с новия живот и самотността не го измъчваше, както в началото. На блатото животът бе все тъй неизказано хубав, неусетно изминаваше там денят, а запъплека ли тъмни сенки между камъните, Кебар бързаше да се върне в гнездото.

Но на тоя свят всичко има край и след първите студени дъждове на есента Кебар усети живота си отново огорчен. Той не ходеше тъй често на блатото и гостуванията му в двора на Мартин Чука ставаха по-дълги. А когато хванаха зимните студове и земята побеля в сняг, Кебар престана да каца на гнездото, съвсем го остави на гарваните и врабците; един топъл кът в плевника на Мартиновия двор му служеше сега вместо гнездо... По мръкнало върху гредите накацваха кокошките, гушеха се около него върху меката слама две тлъсти патки и няколко свадливи гъски. Страшно виеше навън фъртуната, брулеше заледения сняг на покрива и тъй мъчително дълги бяха мразовитите декемврийски нощи! А Кебар отваряше тъмни-потъмнели от страдание очи и се взираше в мрачината на прихлупената плевня, цял пренесен в спомени за хубавите юлски нощи, там, на високия дъб, под откритото звездно небе, за блатото, дето от сутрин до вечер хвъркат бекасите и дивите патици и дето той, гордо проточил шия, газии без шум по мочурливата трева, хитро се провира между камъшите и тръстиките и забива островърхия си червен клюн в зеленясалите барички.

Мяркат се в паметта му и приказките на Бану за дивната страна на вечната пролет, оживява цялото негово минало и сърцето му се свива от болка за нещо хубаво, което е било или което щяло да бъде, но което сега е безвъзвратно, безвъзвратно изгубено. И Косру, и Бану, и неговите връстни братчета отколе вече са там, в слънчевата земя, а той... О, не би стигнала всичката мъдра реч на Мува, за да разкаже онова, което претегли Кебар през тази сурова зима! В плевнята не

духаше мразният вятър и за всички имаше храна в изобилие. Но защо черна мъка бе легнала като снежна буца в сърцето на Кебара?

Случваха се хубави дни и тогава щъркът излизаше да се грее на слънце върху покрива и жмурка очи към небето, из синята дълбочина на което щяха да дойдат някой ден щърковете. И тогава... Светли надежди се разцъфваха в душата на Кебара, запалена от копнежа за нов, хубав живот, и търпеливо понасяше той всички злочестини.

Измършавя и посърна Кебар, перушината му посивя, изгуби предишния си блясък и жалко бе да се гледа на някогашния напет гиздавец. Толкова бе се изменил Кебар, щото Мува не искаше да вярва на очите си, когато през една пролетна лунна нощ го видя върху покрива на Мартеновата къща.

— Чудно! Чудно! — възкликна тя и почна надълго да мъдрува за нетрайността на земните неща, за глупавата уредба на света — както бе се научила да повтаря от години едно и също. Но Кебар не слушаше, както преди, бърбрежа на Мува и не скриваше от нея колко тежък е бил животът му през зимата.

Равнодушно слушаше Мува жалбите на Кебара с дълбоко затаено чувство, че е смешна и глупава всяка тревога заради суетните земни неща. В същото време тя жалеше стария си приятел, че заслепеният му ум е още чужд на вечните истини, които отколе бяха посветили и възрадвали душата на мъдрата Кебелова ученица. И като не намери с какво друго да утеши черния щърк, Мува го похвали за всичко изтърпяно от него и му разказа за лястовиците, дошли да обадят за скорошната пролет. Вече се стопил ледът на блатото и птици зацвъртели над цъфналите поля. Скоро щели да дойдат и щърковете...

Каква по-хубава вест можеше да възрадва потъмнялата душа на Кебара! Щърковете скоро щели да дойдат! О, не ще и дума, сега Мува говореше самата истина. Но отде се вземаше този зъл пламък в очите на Кебара, защо той цял тръпнеше в тревожни предчувствия и боязън? Думи не биха се намерили, за да изкаже всичката скрита мъка на Кебара. И трябва ли? Щърковете, пак сбрани безброй в дълго ято, се върнаха от далечните слънчеви земи и се пръснаха по целия край, чак зад снежните планини. Върнаха се родните птици, но чужд и самотен остана между тях Кебар, като че всички бяха се сговорили да странят и бягат от него. Отдалече само гледаше той как Косру и Бану, и връстниците му братчета — те бяха станали вече едри, гиздави

щъркели — кацаха на старото гнездо върху дъба или летяха високо над полето, но не смееше да ги приближи. Нали той знаеше от Мува колко отмъстителни и жестоки са щъркелите?

Но на полето между високата тръст и блатски тревы Кебар често срещаше млади щъркове, които съчувствено слушаха скръбния му разказ и го съветваха с добродушна наивност да се покае и да иска прошка от своите родители.

Ободрен от ласкави думи, Кебар дебнеше сгодно време, за да приближи горделивите си братя, но това не бе никак лесно — питайте блатските косове, които знаят всичко, и те ще ви кажат същото, — защото Бану не искаше дори да чува за Кебара, нейния позор на старини. А когато смогна да им разкаже живота си, черният щърк с горест видя, че няма кой да го разбере и сподели мъката му.

Той поживя тъй, чужденец между своите, цяло лято и не напусна нито веднъж блатото, забравил двора на Мартин Чука, дете никога вече не мислеше да се връща. Изкусно ловеше той заедно със злостните чапли водни змии, пиявици и жаби, като ги убиваше без пощада, и често делеше лова си с другите блатски птици. Също тъй изкусно летеше Кебар във въздуха и се вдигаше толкова нависоко и толкова бързо, щото можеше да съперничи с най-калените и силни щъркове. Свободният живот на блатото му възвърна всичкия загубен блясък на крилата и Кебар отново изглеждаше горд и хубав.

Не бе се изминало лятото, още в края на юли, щърковете се сбраха отвсякъде на Бяло поле, готови за далечен път — както от незапомнени времена е било и ще бъде... Сеавей стоеше на високия зеления камък и когато с разперени крила, с проточена нагоре шия затракуваше гръмко, щърковете из цялото поле млъкваха и не се чуеше глъч. Но този път и старият, от всички зачитан Сеавей, не можеше да умири щърковете. Те спореха, гълчаха непрекъснато и техните крясъци се чуваха толкоз далеч, щото всички птици в околността, като почнете от тромата чапла, че до мъничката колибри, бяха излезли да слушат от блатото и храстите. Щърковете обсъждаха изново участта на болните и хилавите. Между тях покорно чакаше своя ред и страхливият Кебар...

Върху камъка до самси Сеавея се изправи старият Косру, прославен със своята ученост между всички бели щъркове: някога на младини той чел на пирамидите прашните пергаменти, в които се разказвала славата и мъдростта на древните фараони... Не един щърк е

кацал за отпочивка на високите пирамиди, но колцина са чели какво се пише в старите, забравени книги? Ето защо никой не бива да се чуди, че в този слънчев юлски ден всеки щърк искаше да чуе какво ще каже мъдрият Косру.

А това, което говореше Косру, наистина бе удивително, пълно с мъдрина и величие. Той разгледа целия живот на Кебара, бягството му и позорното му опитомяване в двора на Мартин Чука, всичките негови премеждия и късното му разкаяние. И със студени думи на безсърдечие той проклинаше своята рожба, задето е опозорила името му с глупавия си страх от смъртта.

— Няма щърк — говореше Косру и гласът му се чуваше отвъд занемялото поле, — достоен да се нарича тъй, ако той се бои да умре. Ето, аз не виждам нито един измежду вас, който да не презира смъртта. Нали очите ми и паметта ми не ме лъжат, о горди братя?

Като поръсени с кръв копия се устремиха хиляди клюнове към небето и затракаха тържествената, победна песен, в която се слави безстрашието на щърковете. И още по-гръмко подзе Косру своята реч за священото право на щъркелите да убиват ония измежду тях, които от болести или рани са обречени да окапят като гнили плодове от раздрусано дърво в далечния път на ятото. Това, което другите птици със своя глупав ум наричат жестокост, Косру славеше като най-голяма благодетел на щърковете. Нима е жестоко да се убиват змиите и рибите във водата, да се душат припечените на слънце смокове? И Косру искаше смърт за онези, които не са достойни за живот. А Кебар — Кебар заслужава двойна смърт, защото неговият грях е по-голям от греха на болните и хилавите...

Така говореше Косру, бащата на Кебара, и всички шумно одобряваха мъдрата му реч. Но не бяха успели щърковете да се преместят на другия си крак, чу се гласът на Бану и отново белите птици притаиха дъх. Майката на Кебара се изкачи върху зеленясалия камък, отдето слезе Косру, и без да хвърли поглед към рожбата си, каза:

— Трийсет дни и трийсет ноци аз топлих неговото яйце под крилете си и сега искам да хвърля последното майчино проклятие отгоре му. Не го убивайте! Оставете го и тази зима да гние в буренясалия двор на Мартин Чука, да му се нарадват кокошките и гъските. Гладен няма да го оставят там, но той от мъка ще умре. Така

по-тежко ще бъде наказан за греха си моят на зло орисан Кебар, о горди щъркове!

Подигна се пак глъч и препирня из цялото поле. Едни одобряваха съвета на Бану; други сърдито крещяха, че трябва да чуят какво ще каже Сеавей и да изпълнят неговата воля. Ала докато спореха тъй, в края на полето, дето стояха обречените щъркове, излезе Кебар, досега гробно смълчан, прехласнато загледан в дълбокото синьо небе. Той сепнато се озърна наоколо като пробуден от сън, видя хилядите щъркове, чиито сърца не стопляше нито зрънце обич към него, после очите му бързо се устремиха към далечните хоризонти и той вече не чуваше и не виждаше какво се върши наоколо му. Сладка тревога съживи душата му, неочаквано сгръна от светло тържествуваща мисъл. Ослепително блестеше лятното слънце и в топлия въздух цветята пръскаха благ мирис; нежно трептеше в слънчева омара цялото поле. За миг само Кебар отново усети колко безкрайно хубав е божият свят, колко омаен е бил сънят за далечните слънчеви земи... Размаха криле Кебар и самоуверено, гордо полетя нагоре, все по-високо към синьото бездънно небе. Какво мислеше да прави той? Щърковете по-добре от него знаеха, че небето е празно, че няма там кът, дето може да се скрие една страхлива птица, осъдена от провидението на смърт, и затуй със спокойно учудване чакаха края на тази нова лудост.

А Кебар в туй време се издигаше неуморно все по-далеч от земята, протегнал вдървени нозе и шия, плавно размахал широки криле във въздуха. И колкото той изглеждаше по-малък в синята височина, безоблачното небе като че ставаше по-дълбоко и се усмихваше радостно в прозрачната ведрина на юлския ден. Най-после Кебар се издигна тъй високо, че изглеждаше като тъмна, едвам видима точка. Тогава, наситен на слънце и простор, той се спря, затрепка с крилете си на едно място и устреми зорко искрящи очи долу към земята. Блатските камъши се зеленееха като класовете на млада нива, а самите щъркове едва се виждаха, прилични на чудновати бели цветя, разлюлени от вятър. Тъмните къщурки на селото се губеха в зеленината, а в края, дето почваше полето, по-високо от другите дървета стърчеше дъбът с черна точка на върха — гнездото, в което бе се родил Кебар и без време бе го оставил... Далеч се разстилаха тъмнозелените поля и още по-далеч като неми стражи ги опасваха планините. Но над всичко бе се издигнал Кебар. Само слънцето грееше

по-високо от него. Ослепен от блясъка му, той отвърна просълзени очи и отново си спомни, че зад далечните хоризонти през планини и морета има слънчеви страни, за които той знае само от приказките на Бану, но които никогаж и никогаж няма да види... И във висша мъка той склопи очи, за да не вижда повече света, изопна и преви шия надолу, сграбчи я силно между червените си нозе, сви около тялото си двете крила и бързо, като запокитен камък полетя из безмълвната небесна твърд надолу към земята...

На една хълмчинка близо до блатото щърковете намериха топлото още, но бездушно тяло на Кебара. И всички видяха, че той не се страхуваше от смъртта.

ДАМЯН КАЛФОВ

ГОРА

— Деца! Не чухте ли звънеца? Хайде всички вътре!

Всъщност, при това есенно слънце, което бе грейнало над училищния двор и над цялото планинско селце, и мен се не искаше твърде да влезна и да се затворя отново в хладната училищна стая.

— Хайде, деца! Веднага! Веднага!

Нямаше какво — трябваше да се изтърпи още един час, последният час...

Тъкмо да прекрача последен прага на вратата, някой завика по мене иззад училищната сграда:

— Ееей, господин учителю, господин учителю!

Обърнах се. Беше Миро, магазинерът на селската кооперация.

— Каквооо? Какво има, Миро?

— Хайде утре на лов, на лооов!

— На лооов?

— Да, да! На лов за диви прасета! С хайка! Отбий се после при мене в кооперацията! Ще поговорим по-подробно! Непременно, непременно се отбий!

Когато влязох в стаята, децата скочиха прави от местата си и още веднъж раздвижиха вдигнатия прах.

— Седнете, деца! Такааа... Отворете букварчетата си. Кой ще ми прочете сега хубаво, без грешка, урока си?... Ха ти там, крайният!...

Миро се славеше като голям ловец из цялата околност. Сега той наистина устройваше хайка — първата хайка през тая късна есен — за диви свини. Как сладкодумно почна да ме увещава той, като съвсем забрави настрана няколкото купувачи в кооперацията.

... Всичко седмина-осмина ловци, петнайсет-шестнайсет викачи от селото. А! То щяло да бъде едно рядко ловно събитие! И... не било кой знае колко далеко. Ей насреща — посочи той през прозореца —

боровата гора, ей там вдясно и букака. Е, имало и някои забранени места, но останалото... Гъмжало навсякъде от дивеч. И едър, и дребен. Всъщност, главно тоя лов го задържал него вече толкова години в това затънтено балканско село. Друго какво...

Казах му, че съм слаб ловец, та едва ли ще си струва трудът моето отиване наедно с опитни стрелци и че най-после с неопитността си може дори и да им попреча, да обърна цялата им работа наопаки.

— Не! — извика Миро, като удари с ръка върху някаква празна кутия. — Утре си с нас! Ти не си учителствал друг път по такива места и не познаваш истинските им красоти. Та това е то хубавото, ценното тук — да не е...

Опитах се още веднъж да се откопча.

— Какво? — прекъсна ме Миро веднага. — Работа? Утре и без това е неделя. Нямах училище, нямах работа! Сутринта още в тъмно тропам на прозореца ти!...

— Юряаа! А-а! А-а!...

По върховете на високите борове като леки копринени облачета плаваха сутрешните мъгли. Жълтата окапала шума от храстите бе мокра и лепкава.

Закрит зад дънера на един стар бор, аз трябваше да вардя горната пътечка на тридесетина крачки пред мене. Това било някакъв проход, през който дивечът трябвало да мине непременно. Така ми каза Миро, като ме посади на това място.

От другата страна на пътеката, зад хълмчето, бе се загнездил и самият той. А другите пет-шестима...

— Уааа!... А! А! А-а! — продължаваха викачите. Както си бях измерил добре разстоянието, както си се бях прицелил и веднъж, и дважд, и пет пъти по дважд, ей така — само да ми се мернеше нещо горе, на тая пътечка... Не едно, не две, но ако ще, и цяло стадо диви прасета...

Долу, в долчинката отляво, бълбукаше някакво поточе. Никакъв друг звук освен все по-близкия и по-редкия вик на викачите.

„... Но ако излезе нещо по-едричко, над сто, сто и петдесет кила например — мислех си аз — и ако не го катурна още с първия куршум...“

Измерих веднага с око дънера от горе до долу и намерих, че мога в един миг да се закрепя два метра над земята... Инак, закачи ли ме

мъничко с извития си като турски ятаган ръбест зъб...

Една ледена капчица ме чатна дълбоко в тила и цял ме разтърси.
„... Но... ако го светна право в челото!... О! Тогава!...“

И веднага си представих дългата дебела върлина, двама селяни отпред, двама отзад, а в средата виси, обесен за краката, грамадният, четинестият...

Поисках да видя колко е часът, но докато река да бръкна в джеба, някакво трещене, някакво трошене на клони отвъд височинката...

Прилепих веднага приклада до бузата си. Долната ми челюст сякаш се откопча, заигра. Още един миг, само един миг и... грамадният глиган...

Не. Съвсем неочаквано горе на пътечката изтропка и се прикова като статуйка в градски парк една стройна, тънкокрака сърна. Кафяво-червеникава, с беличко по гърдите и корема, с черничка муцунка и щръкнали уши, тя като че се загледа право в мене.

Изравних мушката с бялото на гърдите ѝ. Хубавото, кротичко животно, прегънало малко навътре високи коленца, продължаваше да ме гледа втренчено със светлите си бистри очи, сякаш искаше да ми каже:

— Е, стреляй де! Щом ме намираш за толкова страшна, толкова вредна и опасна, хайде стреляй, убий ме!

Посвих показалеца си при спусъка и... наместо да дръпна, отпуснах отмалели ръце...

Статуйката се въртна чевръсто назад и се изгуби зад височинката.

Но само няколко мига след това оттам се разнесе остър гръм, който бе грабнат от мъглите и превърнат на някакъв безкраен трясък из урви и долини.

Изтичах веднага. Оттатък височинката Миро с пушка в ръка тичаше като луд надолу към долчинката.

— Сърна-а-а! Ударих я, уда-а-арих! — почна да вика той, щом ме забеляза. — Хай-де с ме-не надо-олу!...

Спуснах се и аз и го настигнах. Не виждах още никаква сърна.

— Чакай! — спря се Миро изведнъж. — Следи от кръв! Да, да — кръв!

На едно място шумата наистина беше опръскана с алена, прясна кръв. Огледахме напред, назад, по всички страни — губеха се всякакви

следи.

— Не! Тя е напред! Право надолу към вадата!

Когато стигнахме долчинката, по която бълбукаше пенливата вадичка, Миро се спря и като някакъв опитен стратег:

— Слушай... Ако съм я ранил тежко — в което и не се съмнявам, — тя непременно е паднала тъдява, досам вадичката. Така е винаги със сърната: преди да свърши, тя, ако има още сили, търси рекичка, ручей и там пада, там издъхва! И затова аз ще взема сега нагоре, ти надолу. Ще я намерим, без друго ще я намерим! Но... беше една...

И той бързо пое нагоре по вадичката, провирайки се между оголели шубраци и уплетени къпини.

Аз се запътих надолу. Дано е ранена съвсем леко и да е драснала нагоре — молех се в себе си аз, като се взирах и по двата бряга.

Прехвърлил вече пушката през рамо, аз скачах ту на единия, ту на другия бряг, като си помагах някъде с един прът. Тук-там се подхлъзвах и затъвах. Не, нямаше и следа от сърна.

Най-сетне, ето я зад една канара. Завалена на лявата си страна, тя бе проточила дългата си шия към ручея и черната ѝ муцунка едва се квасеше във водата. Прав беше, значи, Миро.

Щом долови близките ми стъпки, тя напери уши, помъчи се да се изправи и — пак се строполи. Тогава видях цял окървавен десния ѝ хълбок.

Лекичко, тихичко се приближих до нея. Кроткото безпомощно животно потрепваше, издавайки някакво скимтене като малко премръзнало кученце. Подигнах главата ѝ. От черните ѝ кротички очи капеха сълзи...

Почнах нежно да я галя по шията, по муцунката и да ѝ нареждам в себе си: „Не се страхувай, малката, не се плаши. Стига раната ти да не е много опасна. О! Ти ще видиш как всичко ще се нареди добре. Хайде, не плачи, не се плаши. Я, колко е изстинала муцунката ти!...“

Кръвта ѝ все още струеше от хълбока. Отскубнах набързо мъх от канарата, поизбърсах раната, поизчистих я от пръстта. „Е? Боли ли? Много ли боли? Но... оздравееш ли веднъж — каква игра ще падне с моите малчугани! А те не са едно и две. Повече от петдесет палави момченца и момиченца!...“

Ранената сърна продължаваше да ме гледа все така кротко, безпомощно и сълзите ѝ се ронеха, капеха — също като у човек.

Запъхтян и зачервен, Миро врѣхлетя над нас като хала.

— А! Ето де била! Чудесно! Не можа да ни се изплъзне!

И като измъкна ловния си нож, посегна да я коли.

— Не! — извиках аз и пернах ръката му. — Как можа да ти даде сърце да вадиш нож срещу едно такова нежно, мило, кротичко създание? Я гледай? Сълзи!

— Ха! Сега, значи, да я оставим да умре и после да я хвърлим на кучетата! — разсърди се Миро.

— Никакво захвърляне! Аз прекъсвам лова! Не ми трябва вече никакви ваши хайки, никакви лисици и глигани! Откупвам я за мене си. Още сега я отнасям в село с един-двамина от викачите. Ще я лекувам с фелдшера. И ако оцелее — добре, ако ли пък не я бъде...

Ей че мъка видях, докато напълня главата на тоя коравосърдечен Миро!

Докато през първите дни общинският фелдшер малко неохотно влизаше в плевнята на моите хазяи при своята пациентка, после сам се увлече и почна да идва и по два пъти на ден.

— Трмш, трмш — поднасяше ѝ той сухо, ароматно сено, което тя поемаше без страх с устните си и почваше да дъвче с охота.

На петия или шестия ден сърната стъпи на крака. Бързо се събираше и затваряше раната ѝ, докато най-сетне, за по-малко от месец, съвсем се затвори и на мястото ѝ остана едно възчерно петънце колкото петолевка.

Само един господ знае колко голяма бе радостта ми от оздравяването на сърната. По цели часове се занимавах с нея. Поднасях ѝ сенце, ечемик, овес, корички хляб, поех я с бистра планинска вода.

Кръстих я Гора.

— Гора! Гора! Ето това е суха детелинка, Гора!

Не, не си знаеше името, при все че се бе родила и пораснала в гората.

Съседи, по-далечни, цялото село вече знаеше отдавна, че учителят хранел и отглеждал жива сърна. А Миро идва няколко пъти да я види:

— ... Е, кротичко, хубаво животно, прав си, но... още по-хубаво му е месцето! Ти не ми позволи тогава, но аз и сега с най-голямо удоволствие ѝ бих теглил един нож...

— О! Как можеш и да помислиш дори... Гора! Подай си муцунката, Гора! Тебе казвам, Гора!

Не, още не знаеше и надали някога щеше да научи тя хубавото си име.

Веднъж децата, още с влизането им в час, почнаха да се посбутват, да се поусмихват.

— Какво има, деца! — веднага им помогнах аз. — Имате да ми кажете нещо, да ме питате? Добре, питайте.

Едновременно вдигнаха ръчички десетина момченца я момиченца. И едно момиченце от тях ги изпревари:

— Господин учителю... Вярно ли е... че сте имали... една... жива сърна...

— Да, деца... Вярно е... Една висока, хубава, много хубава сърна и се казва Гора. Тъй съм я кръстил — Гора!

— Гора! Гора! — започнаха децата от всички страни. — А тя разбира ли си името?

— Не още, но надявам се, че ще го научи...

— А... можем ли, позволявате ли, господин учителю, и ние да я видим?

— Да, разбира се... След последния час... Който от вас иска, може да тръгне с мене...

Нито едно не си отиде право вкъщи. Всички ме заобиколиха, всички тръгнаха с мене...

Разказах им по пътя как бе ранена, как бе намерена и пренесена в село, как бе лекувана...

— Горкичката... Миличката Гора...

От тоя ден Гора не остана нито един ден без грижите най-малко на десетина хлапаци. Едно ѝ носеше вода от бистрата планинска рекичка, която минаваше край селото, друго ѝ поднасяше нещо за хрупкане, трето ѝ чистеше леглото...

А беше вече пълна зима, дебел сняг покриваше отдавна и дворища, и покриви, и гори, и поляни.

Гора, загладила косъм, пръхтеше, подскачаше на топличко в обора. Но щом почна да се запролетява, у нея настъпи някаква особена промяна. Почна по-малко да яде, взе да се стряска, от нищо да се плаши. Отслабна.

Когато понякога с някои от нейните малки приятели я изведех на двора — съвсем не беше вече тя, по-раншната мирничка и хрисима Гора. Сега тя подскачаше подплашена, дърпаше се, едва не се откъсваше от връвта, с която бе вързана за шията.

Скоро пролетта задуха топло, меко и гората се разлисти изведнъж. Поляните се покриха със зелена тревица и с червени, сини, жълти цветя. Забръмчаха хиляди пчелички и мушици във въздуха. Тогава аз казах един ден на моите палавци:

— Слушайте, деца! Искате ли утре да отидем на разходка, на излет из планината?

— Искаме, много искаме!

— А да вземем ли с нас и Гора?

— Да я вземем, нека я вземем, господин учителю!

— Добре, деца, ще я вземем и нея да си похрупка там крехка тревица и да си подиша пресничък планински въздух.

— Аз ще я водя, господин учителю!

— Аз, аз!

— И аз, господин учителю!...

То бе цяла олелия на другия ден. Кое с торбичка, кое с бохчичка, а тук-там някое и с раничка — всички скачаха пред мене и след мене нагоре по сенчестите и влажни пътеки на гората.

Вързана за шията с две дебели върви, по които бяха накичени по пет-шестима малчугани от двете ѝ страни, Гора подскачаше, хвърляше се — сякаш не стъпваше на земята.

— Сега, деца, ей сега. Още мъничко. Като минем и оная там височинка...

Спряхме се най-сетне и отседнахме на една широка слънчева полянка.

— Гора!... Поотпуснете ѝ, деца, малко вървите и оставете я да си попасе. Гора! Виж каква крехка, сочна тревица! Хайде с предните зъбчета!...

Не. Обхвана я някаква особена треска. Наострила уши, тя въртеше ту насам, ту натам глава, послушваше се, цяла разтреперана, и

пак почваше да скача и да се дърпа.

— Господин учителю! Ще се откъсне, ще ни избяга! — завикаха уплашени децата.

Тогава аз видях, че е вече време да им открия това, което отдавна бях намислил.

— Слушайте, деца! Да ви кажа ли защо нашата Гора е толкова неспокойна и немирна? Тя позна местата, гдето по-рано е обикаляла, а може дори и да е подушила стъпките на своите другарки.

— Тя може да си е имала и малки?

— Да, право, може да си е имала и малки. И сега ги търси. Ето защо се е толкова разлудяла. И ако я върнем довечера отново в нейния обор, тя едва ли ще живее дълго. Ще си умре от мъка. И затова, деца, какво ще кажете вие? Да я върнем ли пак довечера и да затворим на тъмно, или пък да я пуснем тук на свобода?

Палавниците ми замълчаха, смутиха се отначало, но после се съвзеха:

— Да я пуснем, да я пуснем, господин учителю!

Едно досам мене се сети и попита:

— Ами... господин учителю... няма ли някой ловец пак да я подгони и убие?

— Не, малкия. Тука, на тоя край, биенето на сърните е забранено. Не е опасно.

Освободих Гора от двете ѝ върви. Погалих я по меката муцунка, помилвах я за последен път. Почнаха да я милват по шията, по гърба, по тъничките ѝ крака — порадваха ѝ се всички деца, заобиколили я в плътен обръч.

— Ох, хубавичката Гора, миличката Гора, прощавай, хубавка, прощавай...

Когато видях, че това изпращане може да продължи безкрай, направих знак да се даде вече път на Гора.

Отначало тя пристъпи плахо, колебливо, а после, като направи един дълъг-дълъг скок, спусна се като стрела нагоре.

Преди да се закрие в шумака, Гора се спря внезапно, обърна глава към нас, сякаш да се сбогува за последен път, и после се въртна, също както есенес на пътечката, и се изгуби...

— Деца! Хайде сега на игра! На прескачане, на гоненица! Хайде, всички, всички!

Не, не можа да стане веднага игра. А когато привечер, на път за село, ги попитах радват ли се, че Гора е сега там, високо, високо в планината, отново свободна и волна, всички зачуруликаха наведнъж!

— Радваме се, много се радваме, господин учителю, но...

— Но?

— ... ни е и много мъчно, господин учителю...

ЛАМАР ЕДИНАК

Старият див козел стоеше сам върху жълтата скала. Той гледаше право срещу слънцето, което се показваше голямо и червено зад далечните снежни върхове. Той беше бял като прясната под него. И рогата му избеляха от времето. Някога с тия рога той повали своя връстник, а вълците разнесоха парлака^[1] на убития. Другите му връстници се изплашиха и напуснаха козето стадо. Остана сам между наперените кози и ги поведе нагоре по скалите.

Застане той на най-видното място, ще надигне глава и ветрецът ще полюлее брадата му. Тогава козите си пасат спокойно под неговата закрила. Той се вира в далечината, наостря уши и слуша. Нямаше обонянието на мечката, но затова разчиташе на очите и на слуха си. Тия две сетива му бяха достатъчни да изврещи, щом дочуеше кучи лай или вълчи стъпки. Тогава всички кози надигаха глави, изтръпваха от ужас и се нареждаха подир него. Той ги повеждаше по най-непристъпните места на дивата планина, право нагоре, дето само орлите кацаха.

Една пролет гладна вълчица налетя върху стадото, но той се спусна срещу нея и с един удар я събори. Козите разбраха, че вълчицата е мъртва, и се наредиха около нея. Козелът стоеше гордо между тях, сякаш искаше да им каже: вие не можете без мене!

На третата година, когато гората пожълтя, между стадото бяха израснали още три рогати козела. Една привечер те отделиха половината от козите и ги подкараха срещу залез слънце. Старият козел стоеше на своя пост върху високата скала. Той се вслушваше към долината и там, където свършваше гората, видя как един побелял вълк премина до канарата и се загуби. Козелът тревожно извряка, но до него дойдоха само няколко кози. Той разбра какво се е случило и обхванат от ярост, се метна като риба, прескочи козите и полетя от скала на скала — сякаш не стъпваше, а хвъркаше. Няколко кози тичаха подире му; една полетя и се загуби надолу в пропастите. Той най-добре

познаваше тия места: знаеше всяко камъче, всяка поличка по отвесните скали. Ноздрите му димяха от вечерния хлад. Когато стигна до голия дол, дето всяка зима се сриваше голяма лавина, удари право нагоре, изви надясно и се надвеси над голямата тревясала полица, където минаваше водопойната пътека. Той мислеше за своите кози, които го следваха изплашени и тревожни. Като се напъна над отвесната скала, без да се двоуми, полетя надолу и скочи върху сплъстената трева. Козите останаха горе разтреперани. В това време по пътеката се показаха рогата на първия козел, който водеше отделеното стадо. Като зърна стария предводител, той се позапря, обърна се назад и процвили. Докато пристигнат другите два козела, старият налетя направо на новия водач и заби рогата си в гърдите му. Но силен удар го тласна изотзад и двамата полетяха към пропастта. Козите се разпиляха, а тъкмо на ръба, над бездната, старият предводител заби предните си копита в един остър камък и като шишарка отскочи назад. Настана нов, решителен бой: един срещу двама! Старият дишаше тежко; младите застанаха един до друг. Гледаха се враждебно. В това време от същата пътека се показва побелелият вълк. Козите, щом го усетиха, запищяха безпомощни. Сега нямаше кой да ги защити! Но старият козел забрави новите си врагове! Колкото беше разярен, още по-свирепо се хвърли срещу вълка. Той отскочи встрани и се хвърли на гърба му. Козелът легна, извъртя се и заби единия си рог в корема на звера; напъна се и го тласна надолу в пропастта. Там лежеше вече мъртъв младият козел. Вълкът се сгърчи, прови и издъхна. Двата малки козела се бяха възкачили на скалата и в уплаха гледаха как старият поведе стадото обратно по водопойната пътека.

Залезът позлати върховете на мурите и се разля надолу в многоцветни сияния по брези и вековни буки. Стадото се прибра в своето леговище, козелът легна изморен от днешната битка, а козите го гледаха с умиление. Те виждаха в него своя спасител и водач по непристъпните скалисти стръмнини.

Една ранна пролет, когато много от козите носеха в утробите си нови рожби, задуха южнякът и оголи върховете на планината. На втория ден, след като заваля дъжд, откъм север придойде студен вятър и пресече дъжда на сняг. Цялата нощ бурята не утихна. Снегът затрупа и стадото, всички пътеки и планинският склон се изравниха. Като се съмна, козелът огледа небето, но мъгли бяха забулили цялата околност.

Той се отърси от снега и се завъртя няколко пъти в кръг. Козите го гледаха изпитателно. Той се изправи срещу тях, тропна с предните си крака, обърна се и навлезе в снега. Целия ден козите останаха сами. Те знаеха, че в такова време никакъв звяр не би могъл да ги обезпокои.

Козелът се върна късно, преди да се смрачи. Само пови глава и всички станаха. Той ги поведе по пътеката, която проправи през деня, и ги смъкна долу в долината, откъдето започваше поясът на клека. Там се заровиха в снега и корените и заспаха дълбок сън. Но те бяха премалели от глад. Когато се разсъмна, козелът ги изведе от новите леговища, прескочиха шумната река и потънаха под снежните навиящи да дирят мърх...

Така козелът водеше стадото много години. То се размножаваше, нарастваше; старите кози измираха, някои от младите забягнаха с други кози, но той все стоеше на жълтата скала и се взираше в далечината. Всички кози му бяха благодарни. Една пролет, когато минзухарът проби ръждивите букови шумки и се жлътна между снежните грамади, една от козите доби две бели козлета. Когато тя ги ближеше, покрай нея мина старият козел и я изгледа нерадостно, сякаш искаше да ѝ каже:

— Защо си ги родила такива бели?

Козата се уплаши от погледа му, но му отвърна:

— Защото ти побеляха рогата!

Дотогава никоя коза не беше забелязала, че рогата му са бели. Те се събираха на купчинки и си шепнеха: колко е остарял! Козелът разбра за какво си говорят, но не се ядоса. Той беше свикнал на женските одумки. На второто лято, когато гората започна пак да жълтее, козелът видя, че всички кози се трупат около двата млади козела. Като настъпи нощта, той се качи на жълтата скала и облегна старите си кокали о студения камък. Нощта беше звездна, а планината така притихнала, че и тревица не потрепваше. Упоен от тая страшна тишина, козелът заспа. Когато се събуди, слънцето беше озарило върховете. Той потръпна, послуша се, а тишината стана още по-страшна. Той остана сам! Стадото беше забягнало с двата млади козела. Очите му се наляха със сълзи. Той нямаше сили да побеждава младостта.

И днес ще го видите как стои върху жълтата скала и слънцето трепти върху белите му рога.

---

[1] Остатък от вълна или козина на изядено животно. ↑

ЛАМАР СТАРИЯТ ОРЕЛ

Старият орел стои на скалата, загледан към долината.

Колко много години той е извивал плавни кръгове над бистрата река, която шуми между меча стъпка, мъх и планинско пламъче! Той познава всеки камък и всяка извивка на тая красива долина. Слънце ли блесне над белите бързеи, буря ли екне над хребети черни — планината, долината, гората и всичко надолу потъва в омайна красота.

Спомня си старият орел, че тук са идвали някога ловците на султана да бият кози и сърни. С козиняви торби през рамо поробените българи събирали росни манатарки и следвали шествието на ловците. Те пренасяли лова на рамо и на върлини. Изплашеният дивеч потъвал в гъстите гори и гладни вълци провивали по голини и чуки.

Орелът много пъти е чакал да слязат ловците на дивеча долу, да накладат големи огньове и да започнат своя пир с печени сърни, манатарки и тракийско вино. Тогава той излитал от своето високо обиталище и в горите е дирил някоя ранена сърна, потопила устни в студената вода.

Като са пирували долу ловците, орелът е пирувал горе под скалите. След него идвали другите орли от околните върхове и дояждали разкъсаното животно.

Орелът помни как по тая долина минаха русите — славен и храбър народ. Те прогониха султанските ловци и освободиха българите. Загинаха много войници. Човешко месо е отнасял орелът в своето леговище. Изгряло ясно слънце — по поля и долини българите запели своите волни народни и хайдушки песни.

Столетия стои орелът на скалата. Остаря и побеля.

Една сутрин той се спусна надолу и кацна на високия бор, там, дето гората ограждаше росна поляна. Лаеше куче. То гонеше заек. Заекът бягаше между смрики и храсти и навлезе в поляната. Орелът излетя и го покри със своята сянка. Заекът бяга, а сянката го следва.

Внезапно се върна назад — и сянката се върна. А кучето идва, навлиза в поляната. Дали от сянката да бяга, дали от кучето да се скрие!

Стопи се сърцето на клетия заек! Поспря, послуша се, но сянката падна тежко върху главата му: орелът го грабна и полетя нагоре. Ловецът гръмна. Кърви опръскаха росните млади тревии... Преди да пристигне ловецът, един млад орел проряза въздуха и отнесе убития заек в небесата. Старият орел беше ранен и умираше.

Той гледаше тъжно към синьото планинско небе.

ИЛИЯ ВОЛЕН

РАДОСТ В КЪЩИ

Във вуйчовата Стаменова къщурка има радост! Едно време те си живеели добре в село, но баща му и братята му да вземат да се полакомят за много земя и се преселили всички в равна Добруджа. Минава време и румънците нахлуват и ги заробват. Тогава той решава да се откъсне тайно със семейството си от своите, продава скритом дела си на един турчин и една нощ се прехвърля в свободна България.

Спря се пак в родното си село. И — де сам, де с чужда помощ — струпа една сламена къщурка накрай село и я ограда с тръни. Лете работят чужди ниви на изполица, пък зиме, когато другите мъже киснат по кръчмите, той ще купи овчи кожи на ниска цена, ще ги оцави и ще кръстоса крака край печката да подплаща дрехи, да шие кожуси, та все капеха парици. Съседите, като ги гледаха, си думаха:

— Добруджанците без земя, пък се гледат по-добре от нас! Само с труд!... Дето е речено, и чумин цяр ще намериш у тях. Биволиците им по един котлак мляко, нивите им до гърди!

Вуйчовата Стаменова къщица блещукаше в дълбока зимна нощ. Наставали са всички рано-рано.

— Обувай се, па иди, та обиколи биволицата, че е... да се не отели. Боже, какво ли ще е! А дано е женско. По-скоро да го не смажат биволите! Да не умре от студ! — смъмра леля Иванка човека си.

— Аа, от студ! Ще попреча аз тук, в ъгъла, два-три наплата, ще забия колче, слама ще постелем и ще си спи тук при нас. Както отгледахме леля му оная зима... Там съмна ли се, рано ли е, не познава се. — И вуйчо Стамен, както се чоплеше по голия нечист крак, дигна поглед към оскреженото прозорче.

— Тате, аз ще видя! — рипна Маринчо, та отвори обкованата във вълнени кожи врата и кълба от студена пара се търколиха през прага.

— Аа, затваряй там, че влезе „ярето“!

— И Цанкини са светнали, тате!

Като се обу, вуйчо Стамен изтупа потурите си, запали опушения фенер и тръгна за навън.

— Па ако се е отелила биволицата, галенцето... — започна леля Иванка, но той отвори врата и излезе.

Вятър и сняг забръскаха лицето му. Ушите му изстинаха. Както бе поспрял под стряхата, той дигна яка, потули фенера под полата на полушубката си, наведе глава срещу вятъра и тръгна. Един от ледените шишове, увиснали на ниската стряха, се закачи о калпака му, пречупи се и безшумно потъна в дълбокия рохкав сняг. Вуйчо Стамен наруши към зимника, където спяха биволиците. Когато отвори мазето, тежка биволска топлина го задави. Биволиците се разместиха, извиха глави и спряха да преживят.

— Какво, има ли студ? — попита ги той, дигна фенера спроти лицето си и бързо огледа около телната биволица. — Няма още нищо — отговори си той, закачи фенера на гредите, напълни яслите със слама и се спря при телната. — Вранке, Вранке! Мъничката тя! — помилва я той по главата, а тя галено дига глава и му ближе ръката.

Вуйчо Стамен пристъпи и я потупа леко по гърба. Ще се отели тя, па дано е женско. И ще сбират масло за сол, за газ, за цървули. А след няколко години, като порасне галенцето, ще ги еши с тормакинята, пък старите ще продаде и ще купи нивичка. Да си имам барем една своя... Погледът му падна на големите тъмни очи на Вранка, която го гледаше някак многозначително. На вуйча Стамена му домилява за нея и той я успокоява:

— Ех, па може... там и да не те продам. То да сме живи, та...

Биволицата стана неспокойна; разстъпва се, прилягва час по час и припъшква и колкото да я подкачаше стопанинът ѝ, вече не го поглежда, сякаш цяла е заета с това, което става вътре в нея. По едно време, както беше легнала, вуйчо Стамен забеляза, че отзаде ѝ ту се подаваха, ту се губеха бели остри копитца; но когато пристъпи към нея, тя рипна уплашено, копитцата се скриха и вече не се показаха. Вранка беше все така неспокойна: погледът ѝ беше сгъстен от болка.

— Сигур като е пред мен, та не може — каза си вуйчо Стамен. — Е, мигар е първескиня, та пък ме е толкоз страх! — И той върза другите две по-настрана и си излезе.

Навън още прехвърчаше. На изток — над побелялото поле, над струпаните гори — се зараждаше сив зимен ден. Студеното небе бе се

позачервило.

Свинята щом подуши човек по двора, заквича; кокошките се разшаваха в курника и затътраха, петелът изпляска криле и ободрително изкукурига.

Вуйчо Стамен си изтупа краката пред прага и леко ритна с крак вратата.

— Мамоо — лениво взе да мрънка по едно време Маринчо в затоплената от печката стая, — искам хляб ма!

— Сега ще ни се отели биволичката, па ще ти отваря коластрата. Гъста-гъста! Цяла неделя вие ще ядете млякото й. Доде е младочно.

— Ии, вярно! Ще чакам. Ще се отели и все мляко!

— То дано се отели, че се обърках вече какво да ви готвя. Пък като има мляко, ще ти сипя хе там в паницата, па яж... Дойде кръщене, дойде задушница и няма с какво да идеш сред хората!

Пенка, която е препречила стан, е полегнала на кросното, мести назад нищелките със сбрани пръсти и мечтае; по-нататък па ще сберат масло от биволицата и ще купят памук, че няма да стигне за кърпите й...

Прозорецът побеля. През украсеното със скреж стъкло нахлува сива утринна светлина и одрезгавява из стаята недигната още и омотана постилка, разхвърляни кожи, разхвърляни дърва — само ъглите спят още в мрак. Лампата, повесена над стана, все повече бледнее и свети сякаш само на себе си...

— Мамо! Биволицата се... ближе го! Отелила се! — запъхтян се втурна Маринчо вкъщи.

Хукнаха всички към зимника, като забравиха къщата да зее. Когато нахълтаха при биволиците, Вранка дигна глава да види само кой влиза, дружелюбно им избреца и продължи работата си. Измърсена, изтъняла, кокалеста и станала сякаш по-висока, тя беше проточила глава над легналото пред нея галенце, ближеше го и от време на време нежно побрецоваше. Галенцето весело вече гледкаше. Носът му смешно бе набръчкан. Козината му беше мокра, къдрава, лъскаво черна, пък копитцата му бели, свити и меки.

— Женско — важно продума вуйчо Стамен, като надигна зачервеното си лице.

— Женско ли каиш, Стамене? Маминото момиченце то! Божичко, дано ни е живичко!

— И на челото му бели косми — се обади Пенка малко замислена и с ръце под престилката.

— Мамо, мамо, виж! И на опашката бяло!... Като порасне, аз ще си го паса в гората! — крещи Маринчо.

Галенцето отърси глава, поклепа с уши; това се видя някак особено на вуйчови Стаменови и те изпаднаха в неописуем възторг.

Маринчо го обикаля, прикляква, унича го, страховито се попресягва към него, но биволицата му изфучава сърдито и той се дръпва.

— Видяхте го. Хайде сега да си вървим, че майка му иска да си остане сама с него! Нека там... да си го ближе, да подбозае.

— То едно галенце, ти казвам, като мрянка! Мамината биволичка тя! Заплюйте го, мама, заплюйте го, че има очи всякакви! Пенке, бърдото и пробития камък намери, да я издоим през тях. Пък ти, Маринчо, ще занесеш първото мляко да го хвърлиш в реката. Като вода да тече из нея.

Белият сиромашки двор прокънтя от весела глъчка.

Съседите надничаха сънени и чорлави из къщите си и си думаха:

— У добруджанците има радост!

ИЛИЯ ВОЛЕН

ПОМОЩНИЦИ

На тоя свят никой не може без чужда помощ. Помощници на Стоян Гърмодолеца бяха двете му биволици.

Той се върна от Европейската война изжаднял за работа и най-напред се хвана о колата и воловете. Колата му — разешена през войната — беше останала половина дървена, половината шинена; и той си поръча при коларя желязна. Останали бяха вкъщи и само с една биволица — Брязка; другарката ѝ я бяха реквизирали за войната, както и половината от колата му, и не се върна — там някъде остави кокали. И когато общинският барабан разгласи из селото, че ще се разпродават на търг в близкия околийски градец върнати от войната коли и добитъци, той рипна на другата сутрин, та там. Вечерта въведе в двора биволица. Тя беше врана — никъде нямаше по нея бял косъм. И по зъбите ѝ личеше, че не е стара. Беше и породиста: едра, дълга, провлякла корем и с голяма любеница между предните крака. Рогата ѝ — сиви и зарязани — се разтваряха над главата като клещи. Опашката висеше ниско между краката ѝ. А пък като се извиеше да те погледне със синкавите си смислени очи, за миг ти се сторва, че ще ти проговори. Но продължителната и тежка служба във военните обози беше оставила явни следи по нея. От недояждане и каране беше изострила кокали, шията ѝ бе натъртена и се лющеше, процепът бе ожулил едната ѝ плешка, а отзад бе направена на решето от ръчкане.

— Като ѝ забъркваме всяка вечер брашънце, да видиш, пак ще налее кокал! — оправяше се Стоян Гърмодолеца пред жена си.

И като се оживи внезапно добави:

— Един старец там, на пазара, ме потупа по рамото и ми рече: „Момче, не се разкайвай! Тая биволица ще е млечна.“

— Добра е тя, че е евтина! — успокояваше го Денка. — Да ни отгледа едно, и това ще ѝ стига.

Купената биволица нарекоха Вранка Войничката.

Породата на тяхната си биволица Брязка беше завъдена от Гърмодолците отдавна. Добичетата от нея биваха брези и чакърести — коя с едното око, коя с двете, — а понякога бяха и белокраки. Много от тях носеха името Чакърка и Гърмодолците често имаха Дърта Чакърка и Млада Чакърка. Те се лакомяха, но не бяха много яшни, затова и биваха възсухи; в ярема бяха яки и чевръсти. Брязка бе се произвѣдила — очите ѝ бяха тъмни, но на челото и около устата имаше бели петна. Беше щъркокрака. Рогата ѝ вървяха назад, бяха прибрани до тялото и леко извити нагоре — и затова Гърмодолците, когато искаха да я оскърбят, я наричаха Илата. По гърба ѝ козината беше рядка и къса — личеше черната дебела кожа, — а към корема и по ставите на краката бе по-дълга, гъста и червеникава.

Когато беше готова и колата, Стоян — какъвто беше мъжага — на ръце я довлече от коларя и я изви пред къщната врата. Тя беше бланосана черно и окована в синкави нови жезла. Всичко по двора сякаш беше с лице към нея. Гърмодолците до вечерта се въртяха и цъцраха от радост по двора.

На другата сутрин Стоян Гърмодолеца още в прохладни зори потегли по вития път; колелетата екливо огласяха с жезлата си събудените пролетни околности, където минеха.

Той стигна на нивата и разпрегна край слога. Беше окачил биволиците на ярема, сложил им беше сухо кукурузище, свалил беше ралото и с копраля в ръка бе се отдалечил по нивата, та размерваше за леха. Набодени клечотаци и дъргове очертаха лехата.

Като се завърна при колата, прибра недоядената от биволиците храна и ги поведе към ралото.

— Кош! Дий, вземай! — подканяше той всяка една от биволиците, хванал я за рога, нахлузваше ѝ ярема и галено я потупваше по главата.

Като впрегна, Гърмодолеца мина отзад и изправи ралото. Биволиците стояха пред него изпоредени, отпочинали и готови. Гологлав и както държеше копралята изправена, той се обърна срещу изгряващото червено слънце и се прекръсти.

— Хайде, боже, помагай! На добър закач! Що помисля — да очистя!

След това взе от угарта бучка пръст, целуна я, разтри я, сейна я по нивата и като иззърка с копралята над биволиците, бодро подвикна:

— Хайде, чичов! Дий!

Биволиците се напрегнаха, времето изскърца, ралото се скри в земята и запърпори.

Нивата — равна, голяма — сякаш бе се разтворила пред Стояна.

Когато стъпи бос в прясната бразда, той усети по тялото си приятни тръпки, като че преминаваха в него някакви сили. Утринният ветрец го пресрещаше и докосваше по челото. Нещо растеше в гърдите му.

Широкото, синкаво и леко хълмисто поле е изпълнено с орачи, поприведени над ралото, понакривили рамо; воловете са изопнали шии, поклащат глави, пошибват се с опашки и тежко пристъпват. Далече по хоризонта са се възправили като скалаци неравни лилави облаци. Селската река слиза от планината и блести между хълмовете като разтопено слънце. Селцето се е сгушило ей долу между два баира — бяло, с червенички радостни покриви и чистичко от зеленината на овошките. Всичко живо по земята се е размърдало и се обажда.

Слънцето се издига все по-нагоре и напича. Вранка и Брязка пристъпят вече уморено. По краката им се е набрала кал, която от време на време остава по угарта във вид на формички.

— Дий! Хайде-хайде!... Хайде още малко, па ще ви и спра! — все по-често ги подканяше Стоян, като ги сръчкваше с копралята.

Те се сбързваха миг-два, но умората отново им надделяваше. И ако Стоян случайно чукнеше с копраля по ралото — спираха, ако им се заговореше нещо — пак спираха. Брязка беше в оранта и за да ѝ е по-леко, взе да бяга в браздата, но ралото залавяше нашироко и оставяше след себе си целина.

— Доле! Доле! — сърдеше се Стоян и почукваше Вранка, да се поусуче към оранта.

Той не обичаше да остават грешки в оранта му и на следния път натискаше ралото с крак, да ги вземе и тях, или пък, ако не успяваше, ги разбиваше с огрибката на копралята.

— Уморихте се и взехте да хитрувате! — нежно укоряваше той биволиците. — Е, хайде, да изкараме браздата, па ще спрем.

Като излезе на края и ги обърна, той хвърли копралята върху ралото. Биволиците трепнаха и сами спряха.

— Стоой! Почивка! — извика Стоян, мина отпред, та ги ъсна, и се застоя при тях.

Той любовно беше подигнал главата на Вранка с ръка и като я гледаше умилително в очите, я питаше:

— Много ли се умори ма, Вранке? Много ли, а? Е, и аз се уморих. Хляб се не изкарва лесно... Тежко е тук, тежко е, ама все не е като там, сред гранатите, а? Хе-хе!

Биволицата — оставила се в ръцете му — поклати глава и изклепа с уши, като че му отговаряше нещо.

— Ами ти ма, Илуше? — поспря се той и пред Брязка. — Ъс де! Отстъпи малко, какво си се напрегнала така!... Ти ли, ти ли! — завъртя й той с глава, като я отминаваше. — Все с дяволийки се мъчиш да караш ти!

Той приседна на слога и запуши. Биволиците преживяха и от време на време облекчително припъщкваха. По косъмцата около устата им бе се провесила пяна. По едно време Вранка, както беше в ярема, наколени и тежко се сложи на земята: но като полежа малко, стана пак, изчисти с крака буците пръст под себе си и отново легна. Изпърво тя нарядко и шумно изпъшкваше, но сетне съвсем затихна. Брязка остана права. Отнякъде долетя врана, кацна на гърба й и започна да я пощи с късо радостно погракване. Тя разнежено бе по-подигнала опашка, изтегнала бе шия, премрежила беше очи и цялата бе се отдала на наслада; от време на време дигаше глава срещу слънцето, разтваряше бърни и яките й широки зъби се белееха, сякаш се смееше.

Повечето от орачите, заразени един от друг, бяха спрели на почивка. Добичетата стояха по хълмовете неподвижни като паметници.

Стоян си хвърли угарката, която продължи да дими между буците, погледна слънцето и стана. Войничката, както спеше, трепкаше и тихо, уплашено побрецоваше. „Сънува нещо“ — си каза Стоян и се приведе, та я събуди. Тя разтвори очи, разтърси глава и чак когато добре огледа наоколо, се успокои. Стоян постоя пред нея, помисли, па мина отзад, та хвана ралото и като зръкна с копралята, дякна. Вранка наколени, лениво се наемна няколко пъти и стана.

— Хайде, дий!

Биволиците тръгнаха. Той понатисна ралото ребром, то се вряза дълбоко в земята и се закрепил. Стоян засвири с уста:

Де гиди, руси биволи,

де гиди, черни угари!

След пладне времето се разхлади и биволиците се оживиха: ралото бързо фърфореше след тях из ситната, ронлива оран. Гърмодолеца бе забраздил вече друга леха и беше подминал крушката в нивата. По едно време откъм селото долетя мекият сладостнотъжовен звън на черковната камбана. В село, някъде измежду овошката, се подаде първият вечерен дим. Известно време той стоя самотен и като че се чудеше накъде да тръгне. Но се появи дим и на друго място, на трето, докато най-сетне цялото село се замрежи с рядък, раздвижен синкав дим; в долната махала той се движеше по течението на реката, като че сам течеше.

Заглъхна и последният трепет на черковната камбана. Гърмодолеца погледна слънцето, погледна края на нивата и подгони биволиците. Те хвърчаха по браздата. Той ореше и поглеждаше към запад, сякаш се надпреварваше със слънцето.

По едно време Брязка взе да се присяга да пасе — по угарта, по словетата, — но Стоян така я сръчкваше, че тя приритваше.

— Потърпи малко! Няма да умреш гладна! — гълчеше той.

Той вече доораваше; останало му беше, има-няма, една копраля откъм пътя. Там нивата така беше претъпкана от хора, добитък и колия, че не можеше да се бръкне в нея. Ралото ту придъдряше и придраскваше отгоре, ту се забиваше и запъваше в някоя суха грамадна буца. Стоян лягаше с гърди на ралото, протягаше копралята като щик към биволиците и дякаше; те се напъваха, усукваха се наляво-надясно, припикваха от зор и изкъртваха балвана.

Когато наближи време за пускане, те станаха нетърпеливи и току се извиваха, та надничаха през ярема към Стояна, час по час.

— Знаем, знаем! Какво ме подсецател! Да запрашим и тоя разкрач, па ще ви пускам — отговаряше им той.

Като доора, като обиколи нивата с дълбока бразда и ги отпусна, те повлякоха ралото тичешком към колата. Той притичваше след тях и се смееше.

Гърмодолеца пусна и взе да прибира на колата едно друго.

Слънцето изкара браздата си по небето, притрепка зачервено, е горе, на баира, и си се прибра. По леко заоблачения запад залезът

разтвори небесни вечерни градини.

Вранка излезе кротко добиче. Дечурлигата се провираха под нея, ловеше я кой къде си ще и тя не мърдаше. Пастирчето още през първите дни на лятото я научи на яздене. Вечер, като ги подкараше за село, ще я чукне по рогата и ще ѝ викне: „Наведи си главата!“ Тя покорно я навеждаше, чакаше го да стъпи с крак на рогата ѝ, дигаше го нагоре и чак когато се настанеше на гърба ѝ, ще тръгне. Понякога то се изправяше на крака отгоре ѝ и правеше разни фокуси, друг път ще ѝ се качи, както тя си пасеше по ливадите, и с часове седеше полегнало на гърба ѝ. Тя ходеше все след Брязка — макар че Брязка често посягаше да я ръчка; и когато пастирчето ги възвръщаше по ливадата, подбираше само Брязка. Вранка дигаше глава, гледаше един миг, като че не можеше да разбере какво става, сетне избрецоваше разнежено и притичваше към Брязка, като поусучеше задница и попривлечеше крака; ако пък беше по-наблизо — обръщаше се да пасе с глава към нея. Когато се случеше да дадат Брязка на съседи за един ден, Вранка през деня от време на време току ще се сети за нея, ще вирне глава и тъжно брецаше, сякаш я викаше; ако ѝ се обадеше някоя биволица от други ливади, затичваше се там, помирисваше я, тръкваше се о нея и щом видеше, че не е тя, навеждаше се да пасе по-настрана, като забравяше къде е тръгнала; пастирчето я догонваше и я прибираще. Когато се святкаше и гърмеше, Вранка Войничката спираше да пасе, дигаше глава със сламки по устата, добиваше уплашен и напрегнат вид и известно време стоеше така, сякаш някакъв спомен се надигаше в съзнанието ѝ и се мъчеше да се оформи; но накрай изклепваше с уши, врътваше опашка, поглеждаше тъпо наоколо и като поразкраваше предни крака, отново се навеждаше и почваше да хрупа тревата. Тя така свикна с името си, че когато някой я повикаше на име, обаждаше му се като човек; а пък само като чуеше гласа на стопанина си, дигаше глава и брецаше срещу него.

Брязка, колкото и да бе се изменила по характер от гърмодолската чакъреста порода, все си оставаше като тях непокорна и хитра. Като тях беше и любопитна; миткаше по всички ъгли из двора, където видеше отворено, надничаше — дори в къщи влизаше понякога; всичко душкеше, всичко опитваше. В това скитане често си

заклещваше някъде рог или крак, окачваше си опашката, или пък налапваше нещо не за ядене. „Не че е яшно, ами е проклето!“ — казваше Гърмодолеца. Така правеше и в колата. Бързаше да изпревари Вранка и я оставяше нея да тегли; кога ги запре да си отдъхнат — ще постои един миг и току ще тръгне сама; кога ги подкарваше — ще се сети да пикае; гъташе товара зарад някой стрък трева по слога. И през силната работа Гърмодолеца и Брязка често бяха във война. Той посягаше и на бой, а тя ставаше още по-упорита. Когато се навеждаше за остена, преди още да замахне, тя бягаше. Ако пък я изненадаше и се появеше пред нея, надигаше се на задните си крака и се хвърляше да бяга право срещу него. През такова време тя така се наплашваше, че който вече и да минаваше покрай нея, следеше го недоверчиво, докато се отдалечеше, или пък — ако беше легнала — потрепваше и все се понаемваше да стане. Накрай Гърмодолеца виждаше, че се е поувлякъл, и правеше за примирие. Вечер, когато му останеше хляб в торбата, той ѝ го поднасяше, като го мяткаше пред очите ѝ. Тя дълго се колебаеше, но видът и миризмата на хляба я изкушаваха и най-сетне се престрашаваше и го вземаше. Докато ядеше, Гърмодолеца я милваше по главата, а тя го попоглеждаше недоверчиво и колкото пъти я докоснеше, все трепваше, като че не я милваше, ами я опарваше.

Пастирчетата всяко лято се мъчеха да я научат на ядене, но тя не се поддаваше. Ако ѝ сложеха хляб на тревата, бързо го налапваше и като видеше, че се готвят да стъпят на рогата ѝ, дигаше глава. Ако пък успяваха да се метнат на гърба ѝ от някоя височинка, започваше да бяга, подмяташе задница, окършваше тяло, възплъзваше по брежлинки, тръкваше се о някое дърво, завираше се в трънака, докато най-сетне пастирчето падаше в краката ѝ. На ливадата често се отделяше настрана от другите биволи и пасеше сама. Понякога пък си науми за нещо, дигне глава и тръгне нанякъде; колкото и да викаше биволарчето по нея, не спираше. Когато се запътеше към кукуруза, като дочуваше топуркане и викот след себе си, вместо да се върне, сбързваше се и навлизаше в нивата; ако откършеше мамул, захапваше го и бягаше с него по ливадата, ако пък беше набарала някоя тиква, като дотичваше биволарчето, попускаше се към него с рогата напред, изфучаваше му и отново се връщаше да яде. Понякога Брязка изчезваше незабелязано от стадото. Биволарчето, което познаваше дирите ѝ, тръгваше да я търси; късаше се и се драскаше по шумаците,

уничаше по земята, разглеждаше на всички страни по откритото и най-сетне я забелязваше с разтуптяно от страх сърце да се чернее в някоя чужда нива. Колко пъти пъдарят беше бил пастирчетата и бе им взимал дрешките зарад нея, колко пъти беше затваряна в селския капан и беше глобяван Гърмодолеца!

Разбира се, че тя ядеше и много бой. Биволарчето хвърляше по нея като по куче, а тя ще се сниши, ще попримига и като мине кривакът над нея, побегне. След някоя голяма пакост пък пастирчетата се изреждаха да се ловят за опашката ѝ да я бият; тя бягаше и ги влачеше по ливадата. От време на време окоето ѝ сутрин биваше гурелясало, сълзеше и мухите цял ден се трупаха по него.

Настъпили бяха големи летни горещини. Нивите замирисаха на хляб, побеляха, поразкършиха се и накръстосаха класове над пътищата. Пеперудки, облечени сякаш в нови, шарени дрехи, меко хвърчаха над житата из светлия въздух. Макар че не се мяркаше никакво облаче по дълбокото и просторно юлско небе, от време на време през деня далечни, тихи и сухи светкавици мигом разтваряха червени ветрила в дъното на хоризонта. Те показваха, че времето ще се задържи хубаво, и селяните се радваха, че бог им дава ръка да приберат това, което беше наредила земята.

Гърмодолските бяха излезли на жътва; жънеха Денка, децата и две откупени момичета. Стоян беше впрегнал, та ореше ожънатата част от нивата. Жътварите — поразкращени, приведени и попотени — бяха насвили една широка и дълга пост. Класовете пред тях се люшкаха и тревожно шумоляха, сякаш искаха да избягат от острите сърпове. По новото и сухо стърнище — развеселено тук-таме от зелени стръкове трева — се бяха изгъркаляли като бурета снопове и бяха огазени светли пътечки към колата, към бъкела под крушата, към близката зашумена гора.

На постта Гърмодолката се разпореждаше. Тя не само се халеше, та жънеше, ами и намираше време да следи кой как жъне. И подканяше, хвалеше, кореше, даваше пример. Кога закрепяше поглед над нивата, ще почне да я хвали:

— Нива като люлка — едра, гъста и полегнала на една страна! И чиста — няма паламида из нея да те целува, няма бабин зъб да ти

сакати ръцете! Сама вика: „Жъни ме, жъни ме!“ — И като помисляше, добавяше загрижено: — Посягайте да го съберем накуп, доде не е притопуркал оня, белият, че ще гледаме за един залък хляб!

Заливосаната от пролетните дъждове и напукана земя се беше зачервеняла с житни зърна от сухите юлски ветрища; под класистите снопове се насипваше жито като жарава, дори под ръкойките оставаха зърна — навред преливаше жито.

Стоян ореше в долния край; по сухата и бучава оран стърчеше и се белееше полузаровена стрън. От голямата жега биволиците бяха омърлушени, едва пристъпяха и уморено мяткаха крака.

— Дий! Дий, пристъпи де! — подканяше ги лениво Стоян. — Какви сте ми жегарни!... Размързяло ги!

От време на време, като дойдеше откъм колата, той ги спираше и заливаше главите им с вода от бъклите; докато ги поливаше, те съживено пухтяха, пръскаха и подигаха опашки. Мухите ставаха все по-смели и се лепяха на топчини по краката им, по коремите им, по очите им. Биволиците се вардеха с опашки, с уши, с уста, с крака. Пропъдената от едно място муха отиваше пък на друго; след нея излизаше върху кожата свежа и червена като рубин капка кръв. Гърмодолеца често спираше под някоя студена сянка, откъртваше вейка и започваше да ги гони и бие; той се ожесточаваше към някоя понастървена и я гонеше от място на място, от биволица на биволица, из въздуха, та дори излизаше след нея и по слънцето. Биволиците потъваха в кръвовете от измачканите по тях мухи, а около краката им земята посивяваше от избитите и навирили крака мухи. Наистина мухите толкоз много безпокояха биволиците денно време, че те и нощем, в съня си, се попляскваха с опашки и помръдваха с уши.

По едно време, като ореше, Стоян поспря на браздата, да избърше рукналата пот по зачервеното си от пек лице и да духне хлад по гърдите си.

— Голямо слънце, брей! Изгинахме и хора, и добитък! — провикна се той към занемелите и приведени жътварки.

Самотният му глас сякаш изгоря в летния огън.

Блясъкът на юлското слънце слепеше златоузрялата шир; небето беше размътено. Балканът бе изгубил очертанията си от лятната омара и бе се превърнал в някакъв въртоп от дим. Гората и кукурузите бяха завехнали; мъх от върбите се носеше лениво из горещия застойл

въздух. От горските поляни идеше знойната миризма на дивите метли, които сякаш се разтапяха в жегата. По подигнатите слокове лятно се синееха нацъфтели бурени; не се чуваше никакъв гласец — само някоя муха ще бръмне самотно, като че изстене, и отmine. Всичко беше затихнало, замряло; над всичко стоеше слънцето... Но ето че там горе, на върха на крушата, някакъв лист самотно затрептя и ту се поспирваше, ту отново припряно и продължително затреперваше, сякаш изслушваше някого и сърдито му се уговаряше. Там, на високото, като че се зараждаше нещо ново.

Още като взе да припарва обедното слънце, Стоян пусна биволиците и ги свали в дола на локвата. Локвата беше под едно студено горско кладенче до стара, изкорубена върба. Беше голяма и на места дълбока. От едната страна бе оградена със зелен папур, измежду чиито стръкове освежително куркаха смешно опулени жабчета, а от другата — по няколко отърляни пътеки се слизаше в нея; наоколо по дола имаше дървета, дракаш и полянки. Локвата толкоз беше шумна по обед, че когато човек минеше покрай нея привечер и я видеше избистрена, самотна и позачервена от залеза — в първия миг се изненадваше от тишината около нея. Биволиците, като разбраха, че ги карат към локвата, се сбързиха, а когато светна пред очите им водата, втурнаха се, нахлуха шумно и просто се събориха в нея. Другите биволи, които дремеха блажено под обедните горещини, се събудиха и се поразместиха. Вранка и Брязка завераха глави във водата, обръщаха се по гръб — с краката нагоре — да се наквасят целите, плискаха се с опашки, пухтяха така издълбоко, че правеха талази с дъха си и макаха от удоволствие; водата се вълнуваше, леко поплискваше въз бреговете и се връщаше назад, като оставаше след себе си мокри, връщи на слънцето и бързо изпаряващи се следи. Гърмодолеца беше приклекнал на брега и се смееше на биволиците.

— Да поизстинат! — споделяше той радостта си с биволарчетата.

По едно време биволиците се поуспокоиха. Брязка започна да си играе: местеше се във водата — както лежеше, завираше носа си във водата и избърбукваше, отиваше в най-дълбокото, където потъваше цяла — само главата си държеше над водата и зяпваше срещу слънцето, пръхтеше и му се зъбеше, гмуркаше и нея под водата и по няколко минути я нямаше никаква, което предизвикваше възторг у

биволарчетата. През това време Вранка стана и легна на сухо до локвата. Гърмодолеца, както развиваше вървите на цървулите си, я погледна загрижено и продължи да се събува. Като се събу и си дигна крачолите, той нагази, прекара Брязка в по-плиткото и се хвана на работа. Най-напред изми по нея вчерашната спечена кал, която се късаше с косъмца, а сетне взе и да я каля. Калта по дъното беше студена, мека и мазна като масло — локвата се славеше с хубавата си кал — и той изпитваше истинска наслада, като я нагребваше с шепи някъде изпод водата и я цапаше и размазваше и с двете си ръце по биволицата. Биволицата от време на време трепваше с уши и опръскваше попотеното му лице с капчици кал, която бързо засъхваше и стягаше кожата му. Накаля Брязка, накаля и Вранка. Те не се виждаха от кал — само очите им живо светеха измежду нацапаните ресници. Докато Стоян се миеше на дола, те се запасоха около локвата; Брязка се пресягаше към мочура, където беше избуяла крехка трева, с пъпки и червени нездрави петна по листата. Поизмит вече, той взе под мишница цървулите си и — с един крачол дигнат, с друг свлечен — подкара биволиците нагоре към ливадата, като ги вардеше от шубрака и дърветата, по чиито напукани кори имаше засъхнала кал, примесена с косъмца.

Биволиците рядко ги пускаха на цяла трева, пък бяха и изгладнели сега, та още с пристигането си на ливадата стръвно се нахвърлиха да пасат. И изпърво не се спираха — едрата трева като че ги беше подлудила, — ръпнеха веднъж-дваж на едно място, изпръхтяваха възбудено и притичваха пък на друго. И чак когато обиколиха ливадата от край до край, се успокоиха и закрепиха. Всяка от тях си избираше кътче — обикновено до някоя шубрачка, — забиваше глава, метнеше опашка на гръб и я забравяше там, остъргваше пред себе си, извиваше постепенно глава настрана, изтягаше шия, подгъваше дори крак и чак когато съвсем ѝ додееше, пристъпяше. Пасяха и сумтяха; ухапваха тревата и дръпваха глава встрани, та я откъсваха, а пък по-едрата първо я прибираха с език и тогава я ухапваха и късаха. От време на време някоя от тях ще бръкне с крак в ухото си, да го изчисти, ще повлече уста по земята, да я изтрие от нещо, или пък ще пристъпи до храст, да се почеше нейде, и пак се навеждаше да пасе. Гърмодолеца пристъпяше спроти тях, слушаше

лакомото им хрупкане и им отпускаше по малко от некосеното, като гледаше да изравни прояденото от предните дни.

Биволиците оголиха нови търкала покрай ливадата, станаха като гайди и взеха вече да пробират тревата.

Вършеите на едно високо дърво трепкаха; трепна и зашумоля цялата гора. Излезе освежителен ветрец. Слънцето скланяше на запад и омекваше, сенките на дърветата тръгнаха по ливадите, щурци засвириха на различни гласове дружно и ободрително. Земята сякаш си отдъхваше от жегата.

Стоян подбра ситите и отпочинали добичета нагоре към жътварите.

След жътва, след вършитба настъпваха есенните дни. Работата намаляваше, а времето се задържаше хубаво, дните бяха все още големи и Стоян Гърмодолеца завеждаше биволиците при ковача, да ги обуе, намазваше колата, разпречваше куверките, мятеше върху тях рогозка и тръгваше по кирии; товареше горе, от Държавното, кубици дърва и ги караше на гарата. Дни наред сновеше по пътищата, които се белееха надалеч из тихия есенен простор — ще го видиш някъде си, хийй, дребен, като буболечка, че се изкачва към хоризонта. Рогата на биволиците се изтъкваха отзад от ярема, шиите им се натъртваха, колелото ожулваше краката на Вранка. С тези кирии Стоян си приготвяше зимнина — сол, газ, цървули — и отделяше по някоя пара и настрана, за черни дни. По това време той обичаше да казва за биволиците си: „Нали с тях си гледам къщата.“

Есенно време, когато прибираха храните от полето — сена, тикви, царевица, — оставяха добичетата „да си отволят“ на ядене. Вранка Войничката, доде ядеше, все подигаше опашка и изпращяваше, а сетне — като престанеше да яде и легнеше — дълго време в нея се чуваше някакво нездраво къркорене. Брязка, каквато беше, колкото ядеше, два пъти повече пръскаше. Обикновено биволиците на Гърмодолеца по това време се и развождаха. Той почваше по-често да слага пред тях сол. Изблудняло им от треволяка, те се нахвърляха на крупчинката шумно и лижеха, издълбаваха в нея длапки, често дори се опитваха и да си отрупнат малко; след някое време току започнеха да пускат слуз, да брецаат непрекъснато и високо и да лудеят. Като ги пуснеше при бик и се заводеха, Стоян не ги впрягаше един-два дена. Когато наближеше вече да се телят, наедряваха, напращяваха и като

ходеха, се крепяха. Вранка, след като се отелеше, първите дни бягаше от гората в село зарад малкото, но сетне посвикваше и само избързваше вечерно време пред другите биволи и започваше да бреца, като наблизеше къщи. Доде бяха малки галенцата ѝ, тя ги пазеше с рогата си от децата, от другия добитък и най-вече от кучето; кучето го беше притискала веднъж до плета и то, като я видеше, още отдалече скимтеше и бягаше. Пък галенцата ѝ бяха едни отръсни! Като се изправяха на краката си, и почнеха да търсят самички да забозаят; тук бутне, там бутне и току налапа щръкналата бозка. И бяха много лакоми. Като се завряха под майка си да бозаят — поразкрачени, със запенени устица и вирнати опашчици, — чак я подигаха и не се късаха от нея, докато тя — видяла вече зор — не легнеше. Денка често ѝ се караше: „А, стига си му стояла, ма шантоше! Ей, вампиро, стига си ѝ пил кръвта!... Че сме шантави това ние, майките! Подмята я!“ Вранка беше почти всяка година с малко и телеше, както казваше Гърмодолеца, „все момичета“. Галетата ѝ станеха тормакини и ходеха все след нея; галеха ѝ се, ревяха, кога я няма, и посягаха да бозаят, докато сами се отелеха.

— Пък млякото тече през нея — хвалеше се Денка, — да те е грях, като я гледаш кожа и кости! И като го изсипеш в бучката, дели се мляко и масло.

И биволиците, както и стопаните им, се спираха на едно място, когато паднеше сняг и не можеше повече да се работи навън. Тогава започваше животът им в биволската маза под хамбара. Само къде обед и привечер ги изоглавяха и ги откарваха на водопой долу, на Топлика; изворната вода се чернееше и димеше сред белите снегове. На обед биволиците се позастояваха около реката на слънце, което не се виждаше, но се чувстваше в омекналия въздух; а вечерно време препускаха от студ към къщи — направо из синкавия сняг, — изпреварваха стопанина си и веднага се завираха в топлата маза; ако някоя сбъркаше мястото си в бързината, другата я побутваше с рог отзад и тя бързо заемаше своето място; след малко пристигаше и Гърмодолеца, зачервен от студ, и ги връзваше, като им се поскарваше за немирствата им — бяха възбудени от студа, от вечерния шум, от вечерните миризми на селото. Кога се спуснеха големите студове,

Вранка стигаше само до пътната врата и се връщаше — в такива дни я пояха в къщи.

Вечер, след плява, тя се поувъртваше, както беше вързана — избираше си място за лягане, — па прибираше с крака слама под себе си, наколечваше и тежко слагаше задница на земята; като легнеше, помръднеше да се намести, почеше се някъде с рог и издълбоко, облекчително въздъхне. Брязка пък не гледаше де ляга; ако се стовареше върху друго добиче, то само трябваше да се отмести. Дигнали глави и попритворили очи, биволиците лежеха и преживяха до късно през нощта. Синджирите им равномерно подрънкваха от преживянето, по устата им висеше пана. От време на време спираха за миг, нещо изкъкорваше в тях и пак продължаваха. С напредването на нощта биволиците все по-често затихваха в дрямка. А когато сънят им надделяваше вече, сгушваха глави към тялото си и заспиваха. В затоплената маза се чуваше равно, високо припъшкване. Мишки и плъхове цяла нощ притичваха, трополяха и цъцреха по гредите и събаряха пепелищаци и паяжини по гърбовете им. През това време и Гърмодолеца, търкулнал се до семейството си, спеше в топлата, запарена стая и сънуваше, че някоя от биволиците му говори нещо или дигнала глава, се смее насреща му.

С времето Вранка Войничката добиваше все по-дръглив и болнав вид. Когато беше хвърлено пред нея храна, често спираше да яде и дълго се заслушваше в нещо важно ѝ тежко, което ставаше вътре в нея. А пък понякога и с дни не посягаше да яде. Като донесяха храната, очите ѝ се оживяваха, навеждаше се, та я поразбъркваше с уста, вземаше две-три сламки, опитваше се да ги сдъвче, но ѝ се виждаха безвкусни и спираше; и с часове стоеше неподвижна, омърлушена, с провесени сламки в устата — сякаш мислеше нещо. Тя стана ленива. Повече лежеше и дремеше; кога лежеше, понякога ѝ се поискваше да стане и да тръгне нанякъде. Но като станеше и мръднеше две-три крачки, отново ѝ се долягаше. Напъти, както лежеше, ще просне крака и глава по земята, като умряла.

По обложено то зимно небе взеха да се очертават облаци. Слънцето все по-често се показваше над земята, сякаш я викаше. Земята взе да се провижда тук-там изпод завивките на снеговете.

Орачът излезе на двора, погледна оголените влажни поля, погледна слънцето, което отново беше излязло между хората, па се усмихна и разкърши снага.

Като се отопли времето, Гърмодолците още през първите дни изведоха биволиците на двора и ги изкъпаха с топла вода и сапун. Биволиците не ги свърташе вече в мазата и бягаха повече във по слънцето. Поизмършавели от сухата зимна храна, поощавени тук-там от паяжините и мишавините, те се разстъпваха тежко и важно по двора — като поклащаха глави, клепеха с крака и полюшваха опашки, — ходеха до плета, до градинския вратник, до обора и навсякъде душкаха, навсякъде търсеха нещо. Вранка се бе пооживила; една утрин, като гледаше Мънчо — чакърестото и белокрако мъжкарче на Брязка — как весели двора с палавите си игри, тя сама се опита да играе. Тежко подрипна веднъж-дваж, като огъваше глава към тялото си и подигаше задницата. Но се препъна, наколени и едва се закрепил да не падне. Тя се изправи, въздъхна дълбоко и продължи да следи игрите на Мънча.

— Е-е, дъртоше, мина вече нашата! — въздъхна Гърмодолеца, който потягаше по това време колата на двора.

Към обед той впрегна и отиде на колибата за сухи съчки. Когато се върна с пълно и спря пред дръвника, първо взе да разпряга Вранка, като я гледаше неспокойно. Вранка, щом се освободи от ярема, постоя един миг, затрепера цяла, падна връз процепа, отърколи се на земята, пририта и зашиба главата си. На устата ѝ излезе пяна, очите ѝ се подбелиха. Гърмодолеца се посуети, опипа се по пояса, поколеба се, па се затича към прелеза, та извика съседа си дядо Илия, който колеше курбаните по махалата.

— Домиля ми — обясняваше му той, — ами ела ти, като не е твоя... Защо да се хвърля месото. Циганите ще ми свършат някоя работа за него.

Когато пристигнаха, Вранка хъркаше, а Денка и децата плачеха около нея. Съседът ги посгълча с някакъв тържествен глас, извади ножа си, опита го с пръст и наколени на плешката ѝ. Сред общото си страдание Вранка усети някаква самостоятелна, остра болка на шията си и се опита да се възпротиви — зашава, зарита; но точно от тази болка като че дойде спасението — нещо топло изтичаше от нея, все

повече я обземаше приятна слабост, а заедно с това и болките изчезваха, и всичко изчезваше...

Когато караха биволите за вода, като стигнеха, дето беше приклана Вранка, настръхваха и започваха да душкат, да ровят с крака и да реват; едва ги откъртваха оттам. Като минаваха сутрин и вечер през двора овцете, щом стигнеха до това място, звънчарката спираше, потропваше неспокойно с крак и го избикаляше; избикаляха и другите овце след нея. Само кокошките се въртяха там по цял ден, кълвяха окървавената пръст и радостно тътреха.

ИЛИЯ ВОЛЕН

ВАКЛУШКА

— Да изнасям ли и фенера, като тръгнем?

— Па защо ти е! То е грейнала една месечина на двора, сякаш е денем. И така ще ги изловим.

Стрина Здравка пристъпи до кошарата и се изправи край вратника. Овцете бяха налягали вече и преживяха, пък агънцата лудуваха в сребрилата пролетна нощ. Пет-шест тичаха околоръст, като весело потропваха, но когато се изкачиха на тора, за миг спряха. Предното надникна от купчината и се подвоуми. Торът се порони под крачеца му. То рипна, огъвайки се във въздуха като рибка, и припна по-нататък. Наскачаха и другите и се погнаха пак. Едно бе се покачило на майка си, ровеше с краец по гърба ѝ и душкаше, сякаш я пощеше. Друго пък бе се изправило въз един от диреците на сайванта и любопитно почукваше с коравото си копитце по сухото кафяво дърво.

Само едно се луташе из стадото и мушкаше налягалите овци, като търсеше да бозае. Стрина Здравка се взря, но не можа да го познае.

Както се радваше на агънцата, по едно време тя нададе ухо към сайванта и затаи дъх. В тишината пристигна до нея тежко отсечено пъшкане.

Вратницата скръцна. Овцете се размърдаха и медникът прокъртя.

Като мина еднъж-дваж из налягалата стока, стрина Здравка спря до плета, в сянка, и се наведе. Овцата, която пъшкаше така тежко и отсечено, беше Ваклушка. Тя я поразмърда, дано стане, но овцата и не погледна стопанката си и все така омърлушено стоеше, все така тежко пъшкаше. Агънцето ѝ изскочи отнякъде и взе да се върти около нея. Ваклушка само го изгледа и пак не мръдна. Стрина Здравка се пресегна, та дигна агънцето и като го милваше, приказваше му:

— Пъструшке, Пъструшке! Чакай ма, Пъструшке! Що рипаш така? Ох, то ми не е бозало. Мама ще ми го подои! Гладничко ли ми е, а?

Тя постоя над Ваклушка с агънцето подръка и шавна, та го подои под една млечна.

Стрина Здравка раздига овцете. Агънцата се разтичаха и всяко наколеничи под майка си да бозае. Майките побутваха с муцунки рожбите си по развъртените вирнати опашки и те още по-силно ги въртяха, още по-силно смучеха.

— Ух, шанто шантава, що ми стоиш? Много имаш мляко за твойто си, ами пък и на две се разкрачила! — скара се стрина Здравка на една кротка овца и отпъди чуждото агне от вимето ѝ.

— Ами ти ма, лудноше луда, още му не даваш, а? Млада си, та му е редът! — пристъпи тя пък към друга и я хвана да държи на агънцето. — Доде те не връзвам пет-шест зарани о плета, няма да стаяш ти човек!

Агънцето на Ваклушка беше дотичало, но стрина Здравка, като го предумваше, че му стига, нежно махаше с ръка и му не даваше да пристъпи. И още се неразправила с него, усети, че нещо я дърпа отзад. Едно агне ѝ бозаеше сукмана. Стрина Здравка се засмя и отстрани него пък с крак.

Щом излязоха и децата, отлъчиха агънцата и се спряха при Ваклушка. Овцата беше разритала наоколо, забила глава в тора и потихо, но по-бързо пъшкеше.

— Па не знам барем откога е. Не питахме дяда Въля пасла ли е днес, не е ли пасла! — обади се Витан замислено и със смешно дебел глас.

— Не е пасла? Тя ако не е пасла, той да е казал човекът! — бързо и малко сопнато отвърна така му Бойка.

— Аз си стоя до вратника и чувам, че овца пъшка, ама си мисля: а, препасла е някоя днес, горко ѝ, затова пъшка. Кога се послушах, кога влязох, о-о, що да видя! Ваклушка болна.

Изправиха я полека да я откарат в къщи.

Децата я крепяха и я забутаха към къщи, като се караха нещо, а стрина Здравка се изви, та затвори вратницата и както беше зяпнала, мъчеше се да ѝ сложи желязната гривна.

Една звезда се отрони и потече като сребърна сълза по небето.

Като домъкнаха Ваклушка в къщи, тя се просна на земята. Стрина Здравка запали фенера и минаха с Бойка в килера. И след като тършува дълго из дрехите и по гредите, донесе в две бели пожълтели

кърпички шапиче и чер оман. С тоя изсъхнал и почернял бурен щяха да лекуват болната. Лекът беше поставен в хляб и така ѝ го поднасяха, но тя дърпаше глава, стискаше уста и риташе. Стрина Здравка, както беше ѝ прихванала главата и се бореше, по едно време ѝ се озъби:

— Я гледай, пък и не ще! Не види се докъде я докарала, ами пък и не ще, работницата! За твое добро е... Я чакай ма! Шантоше!

И в яда си я поудари.

В залисията си бяха забравили да угасят фенера, като влязоха, та светеха и лампата, и фенерът, и сега, като рече стрина Здравка да си почине, забеляза това.

— Угаси барем фенера! — сопна се тя на Бойка. — Или и двете да горят. Много има пари за едната. Цъфнали сме!

Бойка дигна фенера спроти лицето си и го духна.

Най-сетне, де с глъчка, де с борба, натикаха хляба в устата на Ваклушка. И щом я оставиха на мира, тя се украти и не пъшкеше така тежко, както преди. На стрина Здравка ѝ поолекна и се унесе в спомени:

— Пролетта, кога се оягни... На полето бе се оягнила и вечерта дядо Въльо, какъвто си е веселяк, набол под калпака си теменуги, кукуряци, току спря пред вратника и повика: „Здравке, вика, дай кръчмата! Ето го, нося го.“ И като го хванал за предните крачка, ми го подава. Пък то едно агне! Като мряна едро и шарено, шарено! Като детел. През есента дядо ви, бог да го прости, беше докарал един овен долу от Полето, та го пусна в овците. Пък те, къде-къде са по-добри полендашките овце. И вълната им, и млякото им, и едри и все вакли такива. Ама само това се отне и беше като тях си... Ха-ха — тихо и замислено се засмя стрина Здравка, след като помълча малко. — Сякаш го гледам сега! Като го сложих до майка му, и то, с разкривени крачка такава, защрапука нанякъде. Тя заблея и тръгна по него. А като се наведе да го лиже, то клекна в тора и се замърси. Заваля се. И още на другата пролет беше с агне. Женско оягни. Витан знае. Оттогава той вече пое овците да ги гледа.

Наистина, три лета ходи Витан овчар. Сутрин — кръстосал кратунка и торбичка през рамена, с кабаница на ръка, с тояга — отваряше кошарата и подкарваше стадото. Отстрани вървеше Гривчо и радостно мятеше в утрото рунтава опашка. Както всякога, Ваклушка водеше. На шията ѝ се люлее и весело нарежда с тънък ясен глас

жълтият медник. Тя не беше вече онова пъстро разгалено агне с червен конец около гушката, а едра белоруна дзвизка с две черни лъскави петна около очите; тъмните пояси по нея бяха изчезнали. През деня Витан свалеше овцете в долищата на ладовина и зелена цяла трева, а привечер, като омекнеше слънцето, ги изкарваше по ливадите и ги увираше между кукурузите. Ако наоколо му биваше пусто, помамваше Ваклушка, затикаше звънеца с шума и я откарваше навътре в кукуруза, да яде боб листак и кощрява. Когато вече се улисваше и забравяше за нея, дочуваше тихо шумолене. Той трепваше и плахо впиваше поглед в кукуруза. На края на кукуруза заставаше Ваклушка, кръстата от ядене, спираше за миг кротките си умни очи на него, сякаш му благодареше, и мълком пристъпваше, та се намесваше в стадото. Витан оттикваше звънеца; над утихналите ливади отново се разливаше бистрият му засмян звън и едрите гъсти гори наоколо отново се огласяха и оживяваха.

Колкото пъти през деня бъркаше в торбичката си да си отчопли хляб, Ваклушка се отделяше от стадото и с вирната глава, със ситни тропливи стъпки се отправяше към него. Той ѝ поднасяше къшей и тя го ядеше из шьпата му, като мяташе глава. И когато вече я отбутваше с ръка, закрепваше се да пасе някъде близо около него. Вечер пък ѝ изсипваше трохите на тревата.

Като се мръкнеше и подкарваше ситото стадо надолу по дълбокия път, всичките овци се разиграваха; Ваклушка рипваше само веднъж-дваж и мъдро тръгваше посред пътя, сякаш разбираше, че не ѝ прилича със звънеца на шията да се мята от слог на слог.

Реката светлееше долу и се виеше около селото, къщурките свежо се белееха по нанаторнището из зеления овощак, а над тях се издигаше син, вечерен дим.

Когато се ожънеше и станеше широко, Витан и дядо Вълъо намесваха овцете и ги пасяха нощем на месечина. Стадото се разпръскваше из тъмните топли стърнища и се закрепваше. Широкото лятно небе грее от звезди, Балканът се е дръпнал на юг и се снишил, сякаш се прибрал да спи, надолу по мътната безкрайна равнина като петна се чернеят горите, а тънка, бяла мъгла е прикъткала за сън под крилата си умореното село. Дядо Вълъо няма-няма, па ще се изстъпи и ще извика из цяло гърло и колкото му глас държи:

— А-аааа!

Дебелият му дрезгав глас ще се разнесе надалеч и нашироко из тихата топла нощ и в тоя си час като ехо ще му отвърне от друг връх някой овчар:

— А-ааааа!

Така се разсънят овчарите. Но Витан не можеше да издържа, та често, както лежеше по гръб в някоя бразда и разговаряше със звездите, се унасяше в дрямка. Когато Ваклушка го сгаждаше заспал, спираше се над него, започваше да го лиже по лицето и той се будеше.

Бялата кръгла месечина се издигаше високо, падаше роса, а овцете започваха да прилягват. Дядо Вълъо изсвирваше силно, проточено с уста и повеждаше стадото към кошарите.

През топлите дни Витан често прекарваше овцете през реката да се изкъпят и тогава Ваклушка ставаше бяла като сняг. Той толкова ѝ се радваше, че щом стадото вземеше из горските пущинаци, все по нея вървеше и я вардеше да не оставя вълната си по трънака. Есен, когато овчето мляко става толкова гъсто, че се влачи, тя сама пълнеше една паница и даваше да я доят, докато се застудеше.

И другите овце от тая порода бяха добри, но нейната вълна и нейното мляко нямаха...

Витан излизаше все по̀ на плитко из спомените си и вече дочуваше, че майка му и сестра му говорят нещо, но какво говореха — не разбираше. Едва когато чу името си няколко пъти наред, се сепна.

— Какво си се заплеснал така! — сгълча го майка му. — Не видиш ли я, че ще умре пущинята! От мойта глава да опустее, от друга не! Че останах аз да се разправам с тях. Я чакай ма, работнице! Та пък и не щеш!

И тя се мъчеше да налее в устата ѝ чорба от скълцан чеснов лук.

— Ами... да ида да повикам дядо Вълъа. Той, човекът, все ще знае — страховито промъбра Витан.

Бойка беше спряла на него злоради очи:

— Ще идеш! Ще будим хората! Не пристъпи да ни помогне, ами все ще приказва, каквото не влазя в пътя!

— Е, пък!... Ти ли ще ми заповядваш какво да приказвам!

— Пак ли почнахте? Яжте се, яжте се! Да легна, та и мене изяжте! — тихо и отчаяно уговаряше стрина Здравка децата си, но след това изведнъж избухна: — Като сте се закарали от отзаран, аз видях, че

не е на добро! Нещо ще дойде до клетата ми глава. И ето я, ще умре пущинята! Така се ядехте, когато да ни остави баща ви!

И като помълча, тя добави по-меко и замислено:

— Ама и вие не сте криви. То Нещо ви кара.

Повече от чорбата стрина Здравка разля по сукмана си и по земята, но можа да налее малко и в устата на болната. Муцунката на овцата цяла беше измокрена, а една бистра капка бе спряла на черните влакънца, сякаш бе се отърколила от очите ѝ. Стрина Здравка се наведе, та я изтри:

— Какъв огън излиза от устата ѝ. Дали ѝ е лесно и на нея, или ѝ не е лесно! Боже, как не бе ти мило? Най-добрата ни овца! Вълната ѝ беше тънка като свила и мека, мека, като душа мека! — И като почака да попие влагата на очите ѝ, тя добави: — Каквото ще сме сухотни това лято, тя щеше да ни пооблажва кога-годе с млечице, пък сега...

— Ще ни останат само тринайсет — обади се Бойка.

Стрина Здравка я погледна, след това попремига към тавана, като пресмяташе нещо наум, и когато отново свали поглед, очите ѝ бяха оживени от някаква радост:

— Ще останат да даваме на дяда Въля триста и деведесе. Толкова ли са, Бойке?

— Толкова. Без трийсе, толкова.

— Гергьовден иде. Отде ще му се съберат пари, не знам. Ледена съм.

Ваклушка беше сложила глава на земята и така тежко пъшкаше, че едрата вълна по нея се делеше; очите ѝ бяха широко разтворени, замъглени и червени от отраженията на огъня; из устата ѝ течаха лиги.

Отвън сливата дращеше по здрачения прозорец, като някакъв тъмен дух, който напире да влезе.

Стрина Здравка седя с децата, седя, па ги ували сън, та духна лампата и си легнаха. Друг път, като угаснеше лампата, и един щурец се обаждаше от стената. Но тая нощ щурецът не посмя да запее.

На заранта намериха Ваклушка просната на земята и подута, а пред устата ѝ стояха сдъвкани късчета хляб и люспи от чеснов лук. Стрина Здравка я побутна оттук, побутна я оттам, но овцата бе се вдървила вече. Витан се обади да я не скубят, ами да я заровят в градината така, както си е с вълната.

— Луд ли си! — учуди се майка му. — Че как ще кайди-сам да заровя тая хубава вълна в земята? То ме не е грях.

Но нито Витан искаше, нито пък на стрина Здравка ѝ даваше сърце да посегне да скубе Ваклушка. Бойка, като по-якосърца, повика на помощ две-три съседски деца и я отвлякоха зад къщи.

Стрина Здравка и Витан бяха прикарали колата до кошарата и товареха през плета тор, да го изкарат на по-гладните ниви.

Едно шарено агънце тичаше из стадото, спираше се ту пред една, ту пред друга овца и жално блееше.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ
САМИ

1

Черното като смола зверче лежеше сред тясната площадка като коте, свило крачка под коремчето си. Тънкото му тяло изглеждаше в тъмнината още по-дълго, прилично на чепат клон, свлечен от пороите ведно със сухите листа и съчки, закачени тук-там по скалите. Само очите му, които светеха като фосфорни зърна, го издаваха.

Те гледаха надолу в пропастта, където еднообразно плискаше реката. Натам беше извърната и неговата плоска глава, сякаш зверчето не знаеше какво има напреде му.

Но като постоя няколко минути тъй, то изведнъж трепна и дългата му опашка удари тревата.

От носа на скалата се чу заплашително шиптене, след което последва бърз трясък, като че щракаше ударник на голям револвер.

Зверчето се озъби, опашката му се заметна в тревата, очите му злобно се впиха в големите, огненочервени очи на бухала, който стоеше на каменния нос и не изпущаше нито за миг движенията му.

Той беше се наежил там, приличен на голяма тъмна топка, която се поклащаше. Очите му зловещо светеха, сякаш в орбитите им горяха пожари. Техният неподвижен поглед излъчваше потискащ и зашеметяващ пламък. Но бялката не се боеше — синкаво-зеленият блясък в нейните очички бе студен и остър. Той се забиваше в огнените зеници като стоманено острие. Когато тя се озъбваше, белите ѝ зъби святкаха в тъмнината, а по тялото ѝ пробягваха хищни тръпки, като че по него минаваше електрически ток.

Изведнъж от горния край на скалите, дето дремеше черната неподвижна гора, излетя една сянка. Тя се устреми насреща към селцето, ала внезапно се повърна и се впусна към площадката.

Но бялката я забеляза навреме и със светкавичен скок се мушна в една цепнатина на скалата. Тя стоя там, докато бухалката безшумно отлетя към своето гнездо. Бялката знаеше, че с настъпването на деня двете птици не ще бъдат тъй опасни.

От няколко седмици тя следеше тяхното прибиране и търпеливо очакваше удобната минута да ги нападне. Долу, в каменистата урва, се намираще леговището ѝ. Съседството с двете птици беше невъзможно. Те отнемаха плячката ѝ и царуваха през нощта над цялата околност. Техните очи плашеха зверчето и същевременно възбуждаха кръвожадността му.

Когато се измъкна от цепнатината, бялката отново зае предишното си място и сега без хитрини и преструвки погледът ѝ не се отделяше от черния силует на бухала.

Постепенно той ставаше тъмнокафяв, защото започна да се разсъмва. Скалите вече се белееха. Вкочанената от мраза земя се обвиваше от леки пари. Водите на реката не искряха, както по-напред, когато мракът не беше се вдигнал, а добиваха бистра и студена синина. Тънкият пласт облаци бавно се разпокъсваше и мътното като изпотено огледало небе се огледа във водите. Светлината на деня се смесваше с унилите лъчи на изтънелия полумесец, увиснал като сребърна вежда над далечните, все още спящи гори. Насреща в селцето заскърцаха вратни, чуваха се човешки гласове, дрънкаха котли и мучеше добитък. Светлинките по прозорците гаснеха.

Очите на голямата, неподвижна птица също гаснеха. Кървавочервената им жар изчезна и сега те приличаха на янтарни зърна. Тъмноръждивите ѝ гърди с всички неуловими оттенъци на нощта личеха все по-ясно. Облите ѝ зеници се свиваха, понякога тя примигваше или бавно затваряше очите си като човек, който се готви да въздъхне. Бялата светлина я ослепяваше. Но тя не се решаваше да се прибере в гнездото си и търпеливо наблюдаваше своя враг.

Така изминаха още няколко минути.

На изток хоризонтът се разжари. Червена светлина удари върховете на гората, жълтите варовити скали порозовяха. Сврака зацърка наблизко, в шубрака край реката зашумя кос. Ято скорци със свисък прелетяха над скалите.

Бялката пропълзя към носа на скалата, приближи бухала на един скок и като му показва зъбите си, поиска да го ухапе за гърлото. Но той отстъпи, надигна се и я удари с широкото си крило. В нейните зъби остана само снопче от меката му перушина. Бялката го изплю и отново нападна.

Сега бухалът бе на самия край на носа. Той се дръпна назад, разпери криле и като описа къса и остра дъга, неочаквано връхлетя врага си откъм скалата.

Зверчето се озова на върха на носа. С предните си крака дращеше скалата, зашеметено от ударите на крилата, които го бръскаха като метли. То започна да пици и с всички сили се стремеше да се измъкне назад. По бялата му гушка се появи червено петно. Там бухалът бе успял да го засегне със силния си, приличен на лапа крак. Меката му козина се разчорли и то напомняше косматото кълбо, залепено в скалата.

Изведнъж то се откъсна оттам. Бухалът беше го ударил с клюна си по главата и сега зверчето се търкаляше в пропастта омачкано, изтощено, ала все още неутолимо свирепо.

След минутка то стоеше на сипея под скалите, лижеше раните си и злобно поглеждаше нагоре. После бързо се скри в урвата, дето беше дупката му.

Настръхнал и ожесточен, бухалът остана на носа, като въртеше котешката си глава.

Двойка керкенези с писък изхвъркнаха из скалите. След тях уплашено изплющяха крилете на гълъб. Сойки започнаха да се спущат към реката, една след друга, със свити криле. Мразовитият въздух звънтеше под напора на падащите им тела.

Изведнъж една от тях забеляза бухала и тревожно изкряска. Тя се изви и кацна близо до него, надавайки все по-силни и нетърпеливи крясъци. За минутка в гората се вдигна страшна врява. Косовете уплашено чипкаха, свраките бързо прелитаха към скалите. От високите тополи на селцето, където бяха се разположили гарваните, се виждаха черни силуети на птици, които идеха насам. Тяхното дрезгаво грачене звучеше като боен вик.

Напразно бухалът се мъчеше да литне към гнездото си. Пъстро ято от разтревожени птици се въртеше над него и всеки път, когато той се опитваше да хвъркне, гарваните го кълвяха с тежките си човки, а сойките се пъхаха под крилете му.

Той прехвъркваше от скала на скала, съскаше като змия, щракаше с клюн, протягаше крак да пипне някоя нахална сврака, но в това време друга го кълвваше по гърба. Най-последно, разперушинен и

уморен, успя да се свре в една вдлъбнатина на скалата и оттам гледаше с големите си изплашени очи.

Едва към обед гладът накара птиците да го оставят на мира. Тогава бухалът тежко отлитна нагоре, в дълбоката дупка на скалата, прилична на малка пещера, в чието тъмно дъно светеха очите на бухалката.

Като се приближи до нея, той сложи главата си на мекия ѝ като кадифе гръб. Тихи, нежни звуци, напомнящи гукане, изпълниха влажната и студена дупка. Двете птици се гледаха като котки и в техните очи горяха пламъците на страстна, неуголима любов, сякаш самите им души пламтяха.

2

Така прекарваха дните, скрити от бялата светлина. Но ушите им долавяха всички звуци от дневния свят. Чуваха подсвиркванията на косовете, непрестанното бърбене на сойките, които виеха гнездата си, дълбоките и глухи като стонове гугукания на гълъбите. Гората се огласяше от птичи гласове, сякаш от сутрин до късна вечер там ставаше някакъв празник.

Изтомлени от страстта, двете птици дремеха свити една до друга, неподвижни като древни божества.

През тесния отвор на дупката се виждаше селцето с белите стълбове дим над къщите, воденичният яз под него, огрян от пролетното слънце, златистозелените ниви и далечните гори, които всеки ден ставаха все по-червеникави. По пътя долу под скалите често се чуваше плачливо скърцане на кола и тежки стъпки на добитък. Следобед шумът на реката се усилваше. Тя прииждаше от разтопените в планината снегове. Тогава откъм гората се промъкваше топъл, влажен полъх, замирисваше на гнила шума и дъб, а вечер потъмнялата земя изглеждаше под лъчите на луната сиво-зелена и мършава.

Двете птици се измъкнаха от дупката и безшумно хвъркнаха в нощта. Отначало летяха между клоните на гората, като че искаха да се скрият една от друга. Бухалката летеше напред, надаваше от време на време тихи, гърлени звуци, напомнящи човешки смях. После те се издигаха над върховете на гората и бързо се устремяваха към пълноликата луна, сякаш искаха да се изпепелят в нейната златиста жар.

Нощта наново разпалваше любовта им. Хрипливият хохот на бухала постепенно се превръщаше в глухо и страстно гугучене. Той се издигаше над женската и като я блъскаше с криле, стремеше се да я събори на земята, но тя ловко го отбягваше. Тогава той кацаше на някой клон и оттам я зовеше с дълбокия си глас, който караше заспалите птици да се разбудят и настръхват.

Често се спущаха над нивите, примамени от писъка на някоя мишка или от бързата, неуловима сянка на младо зайче, излязло да поиграе на открито. А след полунощ гонеха прелитащите откъм планината патици, които се връщаха на север, към Дунава.

3

Веднъж те се носеха над гората като хвърчила, пуснати в нощта. Тежки сенки от новата зеленина лежаха по земята. Гората тъмнееше, изкласилите ниви изглеждаха сребърносиви. Месецът изгря късно на запад, ощърбен и далечен. Снежният връх на планината се виждаше като голям бял цвят, плувнал в лунната светлина. В шубраците край реката пееше славей.

Сега летяха поотделно. Любовта им бе преминала и в дупката на скалите немошно лежаха три снежнобели пухкави бухалчета.

Мъжкият се насочи към нивите, дето се белееше пустият път. Носеше се ниско край слоговете, заслушан в тихия шепот на майската нощ.

Женската летеше край реката, като се държеше по-далече от водата. Но понякога сянката ѝ се мяркаше във вира и тогава оглушителният ек на жабите спираше като по даден знак. Тя ги ловеше из тревата и бързо ги отнасяше в гнездото си. Тоя лов поглъщаше цялото ѝ внимание. Няколко пъти тя кацва по върбите да си почине и да дебне един таралеж, който шумеше наблизко.

Минаваше полунощ и рогатият месец докосна тъмните гори. Скалите отхвърлиха грамадните си сенки зад реката. Водите на реката потъмняха. Наоколо всичко се смълча, като че и самата нощ заспа. Светлината на месеца стана мътна и болна, а небето се покри с пари.

Острият слух на женската долови откъм скалите слаб шум. Дребни бучици пръст и камъчета се отрониха оттам.

Тя размаха криле и с всички сили се понесе към гнездото.

Нещо тъмно изскочи из дупката. Пред него се търкулнаха две бели къмба и полетяха към пропастта. Женската връхлетя върху зверчето и в миг заби ноктите си в гърба му, но бялката се изви като змия и я ухапа за гушата. Двете се свлякоха по стръмната скала. Шумът от борбата заглъхна долу, в пропастта. Там те се мятаха, словени в едно. Крилете на птицата се размахваха и блъскаха в земята, а зверчето пищеше и се мъчеше да се освободи от могъщите нокти,

които пронизваха тялото му. После всичко утихна. Само в гъстия бурен до пътя се чуваше уплашеното шиптене на едното бухалче, което бялката беше съборила от гнездото, без да прегризе шията му.

4

Оттогава мъжкият прекарваше дните си при него, скрит в бурена. Орляците свраки и сойки се въртяха наоколо по цял ден. Само високите стъбла на бъза и копривата го запазваха от техните клюнове. Те го скриваха и от очите на селяните, които минаваха по пътя. Той ги гледаше учудено с мрачните си очи. Хората не го плашеха, понеже никога по-рано не беше ги виждал толкова отблизо. Отначало ги посрещаше недоверчиво и се приготвяше за борба, но после спокойно проследяваше между стъблата на бурена босите им крака.

Малкото бухалче лежеше до него и за да го пази от влагата, той го покриваше с крилете си. Двете птици дремеха, затоплени от майското слънце, между отъналите в роса бурени, приспивани от равния ромон на водите, и търпеливо чакаха нощта. Тогава бухалът напущаше своето скривалище и неспокойно се въртеше наоколо, да се убеди, че никаква опасност не заплашва малкото. Той все не смееше да се отдалечи. Всеки шум го караше да настръхва. Край реката ловеше жаби, гонеше майските бръмбари по ливадите, но щом се увлечеше, веднага напущаше жертвата си и бързаше да се върне при бухалчето.

Една вечер той забеляза, че по пътя върви човек. Това беше селският свещеник, който се връщаше от коситба. Той си отиваше в селото, метнал на рамо косата. Като приближи мястото, попът се спря да запуши.

Той извади огниво и зачатка. Няколко пъти бухалът мина ниско над чорлавата му глава, но попът не го забелязваше и продължаваше да удря кремъка и да мърмори.

Искрите от огниво и чаткането на желязото се сториха заплашителни на птицата.

Като запали праханта, попът я сложи в коравата си шепа, доближи я до цигарата и сладко засмука.

Изведнъж нещо докосна шапката му и едва не я събори от главата му.

Попът трепна и уплашено се огледа. Но освен блясъка на водата и обвитите в тъмнина скали не видя нищо друго. Той понамести шапката, измърмори и се приготви да се махне по-скоро оттук, ала преди да тръгне, нещо тежко го бухна в гърба.

Той извика от страх и хукна в тъмнината. Бухалът го проследи чак зад реката. Попът подтичваше и уплашено потреперваше. После птицата го остави и се върна при малкото. Сутринта се прибра в бурена и задряма.

Някакви стъпки по пътя я накараха да отвори очи.

Идеше човек. Той се спираше често, после пак тръгваше насам. Бухалът се наежи и протегна напред котешката си глава. Слънчевата светлина го ослепяваше, но все пак той видя човешката фигура да се приближава в огнена мъгла, като тъмна маса с грамадни размери. Тя дойде съвсем близо.

Едно страшно и брадато лице надвисна над бурена. Птицата позна снощния си враг и впи очите си в него, но попът не я забеляза. Очите му ту шареха из бурена, ту поглеждаха към скалите. По едно време той повдигна ръка да снесе косата от рамото си. В тоя миг бухалът изщрака с клюна си в самите му крака.

Попът се дръпна назад и се вторачи в бъза. Между неподвижните стъбла го гледаха две обли червени очи.

— Ай! — извика той. — Сатана! — И като настръхна, хвана косата и я стовари в гърба на птицата. Тя разпери криле и се обърна по гръб. Попът закрепця и жестоко размаха косата:

— На̀ ти тебе, поразнико проклети! На̀!

Като се убеди, че бухалът е мъртъв, той ритна трупа му на пътя. След това забеляза малкото и го смачка с крак.

После метна косата и си тръгна. Вървеше и от време на време потръпваше, сякаш отново виждаше големите очи на бухала. На едно място той се спря и облекчено въздъхна.

На пътя остана да лежи тялото на бухала, прилично на чудно нашарено кадифе, метнато върху пясъка. До него се търкаляше смачканото бухалче.

Слънцето взе да напича. Росата се вдигна. Скалите прибраха късите си сенки към сипея и дивите гълъби престанаха да гугукат горе в неподвижната гора.

Голяма зеленикава жаба предпазливо заскача из тревата край пътя. Златистите ѝ очи се опулиха в мъртвия бухал. Тя постоя няколко секунди, сякаш искаше да се увери, че той е мъртъв, и уплашено цамбурна във водата.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

ВЪЛЧИ НОЩИ

Привечер, когато мъглата над полето се разнесе и снегът почервеня от залеза, петте вълка, които лежах в рядката гора до шосето, тръгнаха към планината.

Те вървяха право на юг към блесналите снежни върхове, озарени от лъчите на залязващото слънце и искрящи със своите преспи върху синьото ведро небе.

Никой от вълците не се обърна назад да огледа тия места, където цели шест дни обикаляха за храна. Откритата равнина сега ги плашеше с правите телеграфни стълбове, в чиито жици свиреше вятърът, с оголелите дървета, с наклонения като копие прът на селския кладенец, който едва се забелязваше на хоризонта.

С увиснали опашки и наведени глави, с муцуни хванали скреж от дъха им, вълците бавно се влачеха един зад друг. Най-напред вървеше водачът, големият червеникав вълк, упорито загледан пред себе си, сякаш следеше с гладния си поглед някаква точка в планината и се боеше да не я изпусне от очи; зад него умърлушената зла вълчица, после двата стари вълка и най-отдире — белезникавият.

Той беше най-дребният и вървеше последен. Неговата козина бе гладка и чиста, а малката му глава имаше повече израз на куче, отколкото на вълк. Очите му не гледаха тъй сурово и мрачно, както очите на неговите другари, и в меката походка на дългото му тяло имаше нещо загрижено и недоверчиво. Той често изоставаше назад и ровеше снега, подушил някаква кост, мишка или къртичина, която другите бяха отминали.

През тия шест дни никой от вълците не беше ял. Но белезникавият с кучешкото си обоняние подуши близо до една кошара скелет на умряла през есента овца и два конски крака. Той изостана назад и изяде голите, изсмукани от снега и земята кости, които не утолиха глада му, но все пак залъгаха стомаха му.

Сега белезникавият беше нащрек. Все по-често вълците се зъбеха помежду си и все повече настръхваше тъмната козина по гърбовете им. Днес те лежаха в горичката далеч един от друг и се гледаха с тежки, горящи погледи. Двата стари вълка се дебнеха, а гладната, нетърпелива вълчица се опитваше да накара цялата глутница да вие. Когато никой не ѝ пригласяше, тя се умилкваше край всеки вълк и подло се опитваше да го ухапе. Белезникавият знаеше много добре какво значи да бъде ухапан. Знаеше, че работата ще стане още по-лоша, ако я сдави. И понеже гладът не го измъчваше тъй силно, той се държеше благоразумно — бързо и ловко отбягваше зъбите ѝ, не се горещеше, не се дразнеше. И тя го оставяше, защото неговото спокойствие я отблъскваше. Но оная неизбежна минута, в която някой от вълците трябваше да бъде изяден, приближаваше. Белезникавият усещаше нейното приближаване.

Обземаше го желание да вие, той клякаше в снега и тревожно разглеждаше безкрайната синкава равнина, над която се спусна вечерният здрач. Искаше му се да се върне и да остави своите другари, ала самотността го плашеше. Той ту ги настигаше, ту отново изоставаше зад тях и някак учудено ги проследяваше с бистрия си поглед, докато се загубиха из широк, обрасъл с гъста гора дол, от който започваше планината. После ги догони безшумно като самата си сянка, която се влачеше край него по снега.

Глутницата напусна дола и хлътна в едрата гора, където ношуваше ято врани. Тук, всред малката влажна поляна, вълците се спряха и дълго слушаха разтревожения грак на враните. После белезникавият видя гърбовете на своите другари по насрещния склон и тръгна по следите им.

Озарена от луната, планината светеше като сребърна, тъмнееха се голите заскрежени гори, зееха като ями нейните долове и урви, потънали в сняг и дишащи студ. Вълците се заглеждаха по склоновете, дето настръхналите дървета приличаха на хора, затънали в снега. Погледите им горяха. От време на време те повдигаха глави и когато срещнеха едрите синкави звезди и кръглото лице на месечината, издаваха тих, задавен вой, който напомняше кучешка прозявка.

Така те вървяха дълго време по склона на планината, докато достигнаха голямо седло. Двата стари вълка се готвеха да се сдавят, а вълчицата час по час се опитваше да вие.

Изведнъж водачът се спря, обърна се и погледна своите другари. После се отдалечи от тях и клекна в снега. Вълчицата застана до него. Старите вълци с подвити опашки се наежиха един срещу друг. Всички образуваха тесен кръг. Белезникавият разбра, че оная страшна минута е настъпила.

През черните стебла на гората той виждаше пламналите очи на своите другари. Вълците се гледаха, застанали неподвижно в сред голото седло, където дърветата хвърляха мрежестите си сенки. Козината на гърбовете им стърчеше, очите им излъчваха зеленикава светлина. Те стояха като вдървени, сякаш се вслушваха в тежкото мълчание на планината.

Като трепереше с цялото си тяло, белезникавият се приготви да вие, обхванат от неудържима възбуда, която повелително го тласкаше към седлото, но погледът му се спря на единия от двата стари вълка. Заобиколен от другите и пронизван от техните погледи, той трепереше вече тъй силно, че краката не го държаха и тялото му полека се смъкваше към земята. Другарите му и вълчицата се приближиха към него и отведнъж го сдавиха.

Белезникавият видя как водачът захапа вълка за гърлото и го повали на гръб. Борбата бе кратка. Старият се сдаде лесно. Неговото топло тяло беше разкъсано и всеки от другарите му взе своя дял.

Когато утолиха глада си, вълците удариха на вой. Пръв изви червеникавият. Той наведе грамадната си глава, подви опашка и започна с няколко ниски гърлени звука, които постепенно се извишиха в студеното мълчание на планината. След него прозвуча алтовият вой на вълчицата. Тя го завърши с вдигната към небето глава и с висока жалбена нота, която ехото повтори и потрети.

Белезникавият им пригласяше, докато глутницата се пръсна. Тогава той се върна надолу към дола, обходи полите на планината и избяга в нейните южни склонове, дето снегът беше по-плитък. След него се втурна в полето другият стар вълк. Само вълчицата остана с червеникавия да броди из планината. В студените ясни нощи белезникавият чуваше техния далечен вой и сам виеше.

Денем и нощем той скиташе из мълчаливите гори или спеше на завет под високите скали, отдето се виждаше покритата с дебели преспи равнина и синият дим, тънък, като мъгла, който скриваше

селата. Гладът го измъчваше до смърт и само неговият кучешки нос му помагаше да намери нещо за ядене.

* * *

Една мрачна сутрин, когато снегът изглеждаше като опушено сребро, белезникавият чу човешки гласове и конско пръхтене. Те идваха от дъното на големия дол, дето сечищата се чернееха като мечи кожуси. Той наостри уши и предпазливо слезе към дола.

Долу край самата вода, която бучеше между камъните, се показаха двама конници. Пукотът на замръзналия сняг под краката на конете беше тъй силен, че изплаши вълка.

Той искаше да избяга, ала видът на конете, които затъваха в снега, му бе много приятен. Хората се спряха на брега на дола. Там те поговориха и насочиха конете си нагоре, право към малката поляна, заобиколена отвред с ниска гора. Тогава белезникавият забеляза, че зад единия от конниците се влачи нещо, вързано с въже о седлото. Неговият инстинкт му показва, че това нещо е някаква примамка.

То остана сред поляната, а ездачите обърнаха конете и мълчаливо се върнаха по същия път.

Вълкът стоя дълго време на едно място. Искаше му се да разбере какво лежи на полянката, да подуши конските стъпки, да види дали хората не са забравили край пътя нещо за ядене. Той знаеше от опит, че там, дето минават хора, винаги може да се намери храна. Ала в движенията на конниците и в тяхното бързо и мълчаливо връщане имаше нещо подозрително.

Като подуши няколко пъти въздуха и носът му не долови никаква миризма, вълкът провеси глава и тръгна в противоположна посока през една рядка букова гора. Там имаше заешки следи. Той се лута насам-натам като ловджийско куче, най-после вдигна заек, погна го и съвсем забрави конниците.

Но следобед, когато гладът го накара да лови мишки, пак се върна в буковата гора и чу, че в дола крякат сойки и цвъркат свраки. Той се послуша.

Крясъците на сойките долитаха все по-високи — ту радостни, като че там ставаше истински пир, ту тревожни и хрипливи,

предвещаващи опасност.

Белезникавият се упъти към дола и докато вървеше, над гората прехвъркнаха няколко свраки, чиито криле свистяха в студения въздух. Той разбра, че се събират край някакъв леш, спусна се по брега, намери конските следи и щом стъпи в тях, подуши миризмата на прясно одрана овца. Тя идваше от широката бразда по снега, прилична на пътека, която конниците бяха оставили след себе си.

Миризмата на овчата плът го влуди. Лиги напълниха устата му и го накараха да се оближе с големия си червен език.

Без всякаква предпазливост той се понесе към поляната, но скоро се спря с наежена козина. Бе попаднал в дирите на вълчицата и на големия червеникав вълк. Сега разбра защо сойките крякаха тревожно. Червеникавият и вълчицата бяха наблизко.

Като се вслушваше с блеснали от възбуда очи, белезникавият предпазливо тръгна към поляната. През гъстите черни клони на сечището видя, че там снегът е стъпкан и пожълтял, а сред полянката лежи нещо. Наоколо по върховете на храстите бяха накацали орляк свраки и сойки. Не се виждаше нито вълчицата, нито другарят ѝ.

Белезникавият се измъкна от гората с дебнещи стъпки и учудено огледа още веднъж цялата поляна. На върха на една хвойна беше кацнала сойка. Тя го забеляза, но не изкряка, сякаш беше много болна и настръхнала от студа. Това го зачуди още повече. Той видя разкъсания труп на овцата. Вътрешностите ѝ бяха извадени, главата ѝ се търкаляше настрана с кухите, изкълвани от свраките очи, а вълната беше пръсната по цялата поляна и затъпкана из снега. Насреща в храстите, проснат с цялата си дължина, неподвижно лежеше големият червеникав вълк, забил дългата си муцуна и някак странно свил нозе. По-нататък сивееше гърбът на вълчицата...

С изправена козина и подвита между краката опашка белезникавият се върна назад и хукна през сечището, разтреперан от страх...

Започваше да се здрачава. Върху тъмното, пълно със сняг небе върхарите на гората изглеждаха още по-черни и мрачно неподвижни. Орлякът от свраки и сойки мълчаливо стоеше наоколо. Птиците бяха свили глави в настръхналата си перушина, сякаш се готвеха да заспят... От време на време някоя се обаждаше хрипливо, като че казваше на другите:

„Кураж, кураж!“ — но нейният дрезгав грак скоро замлъкваше. Тя сякаш се учудваше на нещо, клюмваше глава и се свличаше от клона...

През тая тъмна и студена нощ белезникавият вълк ви жалобно, вдигнал кучешката си глава към тежкото небе, което се готвеше да вали. Неговият вой отекваше глухо и самотно. Никой не му отговаряше. Дори ехото мълчеше, сякаш самата планина беше оглушала от зимата.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

ТЕЖЪК ЖИВОТ

Докато шумата не беше опадала, въглищарката лисица лежеше в младата гора, където се намираше обрасла с мъх и бръшлян скала. Там беше дупката ѝ — влажна и нечиста, с много входи и изходи. Но когато гората се оголи и земята се покри с листа, лисицата слезе към дола, намери стара язовина и се пресели в нея.

Тя беше много млада, още неопитна, но в жълтите ѝ като кехлибар очи буйно светеше веселият и игрив пламък на живота, а под издутото ѝ чело се криеше много хитрина и притворство. Когато ходеше с котешки безшумен ход, повлякла пухкавата си опашка, прилична на къделя, нейното тънко и дълго тяло потрепваше в змийска и лукава грация. Дирята ѝ описваше чудно криви и непостоянни линии край крайнините на гората, където всяка нощ лисицата ловеше мишки.

Но тя не беше виждала сняг и когато ниските небеса се замрежиха от снежни мушици, а гората побеля и се преви от кита, излая от учудване. Порази я глухата тишина на гората, в която всеки звук отекваше плътно и звучно. Белината правеше всичко видимо и открито, а заспалата гора изглеждаше смълчана, като че там не живееше нито едно живо същество.

Лисицата се вмъкна в своята топла дупка и заспа свита на кълбо, с отметната към главата опашка. Там прекара деня и привечер излезе на лов.

Ала тоя път не хвана нищо. Снегът продължаваше да вали. Той ѝ пречеше да вижда ясно. Освен това скърцаше под краката ѝ. Тя не беше свикнала да ходи по него. Мокротата я дразнеше, а тихият, едва доловим шепот, който пълнеше въздуха, и падащият от клоните кит ѝ бъркаха да чува добре.

Край един голям камък тя вдигна заек, но не можа да го догони, защото снегът веднага засипа дирите му. Другаде намери заспал в

храстите кос. Издебна го, ала скочи лошо. Черната птица изхвъркна с изплашен свисък. Заспала наблизко сойка се разбуди и изкрещя.

Тогава лисицата слезе отново към дола, намери засипана от снега кисевица, разрови край нея и яде гнилите ѝ стипчиви плодове. После отърси златистата си козина и се мушна в дупката.

Когато се събуди, снегът беше спрял. Здрачаваше се. Миризма на студ се носеше във въздуха. Приведените клони на дърветата образуваха снежни тунели. Гората изглеждаше непозната и нова. Изостреният слух на лисицата долови далечен човешки говор.

Тя поиска да хване пътечката, по която винаги отиваше на лов, ала затъна в дълбокия сняг. Инстинктът я накара да промени своя път и тя тръгна нагоре, през гората, дето снегът беше най-плитък. От време на време се спираше и слушаше. После отново се занизваше безкрайната ѝ диря — стъпка след стъпка, като зърната на броеница.

Беше гладна и щом прехвърли хълма, упъти се към поляните, дето очакваше да хване нещо. Но поляните се оказаха пусти и сякаш смалени. Отникъде не се чуваше писък на мишка, нито се виждаше някаква следа. Животните като че се бояха от снега и не се решаваха да напуснат убежищата си.

Изведнъж тя чу тих, умолителен грак. Под ниските смрачени небеса мъжделиво се очерта клинообразната верига на диви гъски. След малко птиците прелетяха над хълма и като сенки изчезнаха из равнината.

Лисицата клекна, сякаш размишляваше дали да ги последва. Равнината ѝ бе непозната. Плашеше я кучешкият лай, който всяка вечер долиташе от селото, плашеха я червените светлини на къщите, синият дим от комините и човешките гласове. Обаче гладът я измъчваше и тя реши да се спусне към реката. Там винаги можеше да се намери нещо за ядене.

Когато влезе във върбалака до вира, спря се и наостри уши. В тъмните смолисти води бяха кацнали няколко диви патици, събрани на купчинка. Те стояха неподвижни сред вира, прилични на черни топки, плувнали над тъмната, слабо лъскава река.

Изрядко някоя от тях се отделяше като сянка настрана, клатейки глава, и с лениви, бавни движения пак се връщаше при другите.

Дълго време лисицата ги дебна и търпеливо ги чака да излязат на брега. Най-после те я забелязаха. С изпънати към нея шии идваха до

брега и крякаха, сякаш я канеха да скочи във водата.

Тя се търкаляше по снега, преструваше се, че не ги вижда, че не иска да знае за тях. После се отдалечи с вид на заето куче, но щом се закри зад върбите, отново се върна.

Когато нищо не помогна, загуби търпение и скочи върху най-близката. Патицата изхвъркна, а след нея с уплашен крясък се вдигна цялото ято.

Лисицата се измъкна из водата и се отърси. После се отъркаля в снега и за да се стопли, хукна нагоре по реката. Незабелязано бе достигнала селото и като клекна, започна да души въздуха.

В падината, между отрупаните със сняг овошки, се чернееха плетищата на дворовете. От комините на заспалите къщи се издигаше дим като тополи. Не се виждаше нито една светлинка. Беше тихо, сякаш селцето отвеки спеше под тежкото мрачно небе. Само водите на реката блискаха в бреговете и мътно лъщяха в мрачината.

Но ето че пак се понесе граченето на дивите гъски и от селото им отговориха техните питомни сестри. Един петел изпляска с криле и изкукурига. След него се обади втори, трети...

Нощта изглеждаше пълна с плячка. По небето се чуваше свистенето на стотици криле. Кръстообразните сенки на дивите гъски се понесоха над селото. Скоро техният тих грак заглъхна към забулената в мъгла планина.

Лисицата стана неспокойна. Ту поничаше да тръгне, ту се спираше. После изведнъж се насочи към селото. Като сянка мина под дървеното мостче, изкачи се по брега и хлътна в селската улица.

Тук снегът бе утъпкан от хората и добитъка. Миризма на дим и на говежди тор се носеше отвред. В един двор тежко сумтеше свиня. Чуваше се как грухти и троши нещо със зъби. Лисицата тръгна край една стряха. От едно ниско прозорче, зад което бе спусната бяла завеска, лъхна топлина. Отвътре се чу хъркане на спящи хора. То ѝ напомни кучешко ръмжене, изплаши я и я накара да се отдръпне.

Кукуригането на петлите я влудяваше. Тя чуваше съвсем наблизко техните гърлени звуци, прилични на прозевки, с които завършваха вика си.

Когато напусна улицата, лисицата отново се върна по брега на реката и се озова в края на селото. Пред нея се изпречи трънлив плет, в който имаше дупка. Кучешка диря водеше навътре към двора.

Тя се промъкна предпазливо, легна в снега зад плета и дълго време слуша.

Напреде ѝ се виждаше ниско оборче, измазано с кал. Зад него стърчеше грамада вършини. Наоколо димеше пресен тор и се чернееше дръвник със забита брадва. Човешки стъпки водеха към новата неизмазана къща, на чиито каменни стъпала бе оставен фенер.

Лисицата отиде до вратата на оборчето и помириса въздуха. Отвътре някой въздъхна и тежко удари стената. Чу се къркорене на разбудени кокошки. Петелът успокоително се обади: „Ко-ooo-к!“

Тя се опита да пъхне главата си през цепнатината на вратата, откъдето излизаше тънка пара. Но цепнатината бе тясна. Тогава започна да рови под вратата на оборчето, ала скоро разбра, че това е безполезно, и като го обходи от всички страни, метна се на вършината. Оттам скочи на покрива.

Тук снегът беше плитък. Дъхът на животните и топлината на тора бяха разтопили снежната покривка. На едно място се чернееше малка дупка.

Лисицата разрови сламата, прегриза няколко сухи пръчки и щом разшири дупката, завря главата си вътре. Светещите ѝ като фосфор очи за миг зърнаха легналите на пръта кокошки близо до два вола, които спокойно преживяха в мрака.

Тя се дръпна назад, сякаш се побоя да скочи. Тялото ѝ затрепера от нерешителност. Но близостта на плячката я примами, лисицата се мушна в дупката и изчезна надолу.

Кокошките се разхвърчаха на всички страни с оглушителен крясък. В тъмнината полетях перушина и слама. В стените на обора се блъскаше петелът и крещеше с цялото си гърло. Воловете се вдигнаха и неодобрително замучаха.

Лисицата разбра, че бе попаднала в примка. Тя се мятеше от ъгъл на ъгъл, търсейки отвор да се измъкне.

В двора залая куче. Откъм къщата долетях човешки вик. Лисицата се мушна под яслите и зачака. В другия край на оборчето все още кудкудякаха кокошките. Само воловете учудено я гледаха с големите си очи.

Навън снегът заскърца. Жълта светлина се залюля пред вратата и на тесни ивици проникна през разтрога. Очите на зверчето блеснаха за миг като чудно красиви изумруди. Вратата изхлопа и се отвори. Облак

пара обви човека. Той влезе, вдигна фенера пред себе си и огледа оборчето. След него се вмъкна голямо рунтаво куче и застана до краката му. Светлината на фенера мина като голяма, жълта пеперуда над воловете и освети ъгъла със събраните на купчина кокошки. Селянинът измърмори, погледна нагоре и видя дупката между увисналата от покрива плява. Той изруга, забеляза кучето и го ритна.

В тая секунда лисицата изскочи под яслите. Със светкавичен скок тя се хвърли към вратата, която селянинът беше оставил отворена. Ритнатото куче нямаше време да изквичи. От устата му излезе див рев. То се втурна подир лисицата, която достигна плета и се прехвърли като змия през него. След нея кучето се заливаше с лай, а селянинът тичаше с фенера, псуваше и викаше:

— А-аах, дяволе! А-аах, мамицата ти!...

Когато се озова далеч от селото, никой не я гонеше, ала все пак тя тичаше тръс и скимтеше от страх. Едва във върбалака край реката се спря и облиза острата си муцунка.

В селото още лаеха кучетата и се чуваха виковете на селянина. Лисицата погледна няколко пъти назад, измъкна се из върбите и пое към гората.

Започна да се разсъмва. Все по-ясно се чернееха дънерите на дърветата. Водите на реката посиняха. Хоризонтът се разшири. Показа се ниското оловно небе. В студения въздух прехвъркнаха леки снежинки. Мъгла надвисна над засипаната от сняг гора.

През полянката прекоси заек, като скачаше надалеч, за да скрие следите си. Но лисицата сякаш не го забеляза. Вървеше бавно и замислено. Гърбът ѝ бе покрит със скреж. Изведнъж тя се спря край гората, погледна селото и дрезгаво излая...

После отиде при киселицата и като засити глада си, мушна се в своята дупка и заспа, свита на кълбо...

От време на време трепваше и тихичко скимтеше. Струваше ѝ се, че е в обора. Ето иде селянинът с фенера, гони я голямото рунтаво куче...

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

СМЪРТТА НА ЕДНА ПТИЦА

Исках да ти разкажа това, когато след лова на бекаси бяхме седнали да си починем край пътя, близо до селцето, чиито кирпичени огради и трънливи плетища, скрити в гъстите клони на върбите, изчезваха в рубинения пламък на есенното слънце, което залязваше.

Спомняш ли си тия залези, които виждахме всяка вечер да трептят с огненото си великолепие на другия край на гората? Сякаш някаква гигантска бъчва изливаше опияняващото си вино над света. Когато ги гледахме, и двамата изпитвахме желание да отидем там, където ни се струваше, че ще намерим един друг, слънчев и прекрасен свят, какъвто сме виждали в нашите детски сънища.

Забравих да ти разкажа тогава тая случка, защото вниманието ми все още бе погълнато от лова. Дневните впечатления отново изникваха в паметта ми — влажната гора с медночервена шума, тихото и нежно шептене на бекасите, стойките на нашите кучета, екът на изстрелите и тая остра миризма на изгорял барут, която се усеща тъй силно в свежия въздух на гората.

От друга страна, не е ли твърде неудобно да ти говоря за подобни неща днес, когато по цялата земя войната отнема хиляди и милиони човешки животи? И нима смъртта на една птица, за която искам да ти разкажа, може да се сравнява със смъртта на едно човешко същество?

И все пак, струва ми се, че разбрах какво нещо е смъртта именно чрез тая птица, която застрелях по погрешка.

Това се случи в края на миналата тежка и продължителна зима всред мочурливата равнина, оградена отвред с венец от планини, в която ние двамата неведнъж сме дебнали диви патици.

Денят беше студен и ветровит. Гонени от силния северен вятър, към крайнините на селото долитаха стотици прелетни птици да търсят закрила от студа и глада. Орляци от пойни дроздове и скворци, дъждосвирци със златисти очи, калугерици с широки траурни крила, жълтунки и гълъби напущаха равнината, понесени от вятъра. Целият

този птичи свят търсеше спокоен кът, за да си отпочине, да се нахрани и стопли след дългия път от юг.

Една рекичка с високи брегове, обрасли с върби, която лъкатушеше между зеленчуковите градини на селото, служеше на птиците за пътеводител. Те прелитаха над дърветата и кацаха по бреговете ѝ, защото тук вятърът не беше тъй силен и земята не бе вкочанена от мраза.

Когато тръгнах по нейното течение, аз вдигнах няколко ята диви патици. Ловът беше лесен и добитчив. Осем бърнета от рода на тия, които ние, ловците, наричаме черни, увиснаха на патронташа ми. Омаломощени от вятъра и капнали за сън, след като бяха скитали през цялата студена нощ над замръзналите мочури, те се вдигнаха отблизо и лесно ставаха жертва на моите изстрели.

Към обед от север се показаха сиви облаци — тежки, пълни със сняг. Над равнината се изви виелица. Ято диви гъски мина над рекичката и се изгуби в бялата мрежа на едрите снежни парцали, които падаха наклонено към земята, прилични на бели ленти.

Аз се подслоних от виелицата в една овчарска колиба, чийто сламен покрив шумеше над главата ми.

След час вятърът утихна. Снегът престана. Небето се повдигна и равнината се бялна — широка, спокойна и чиста.

Сполучливият лов, снежната равнина, покрита с мартенски пръхкав сняг, по който беше приятно да се върви и чиято чистота сякаш проникваше в душата ми, събудиха в мене безпричинна радост, каквато човек изпитва при мисълта за нещо прекрасно и бодро. Драго ми беше да вървя всред това кротко и бяло мълчание на равнината, да чувам как шумят дрехите ми и как цевта на моята пушка почуква о халката на раницата.

Имаше още два часа, докато се мръкне, но снегът изпълваше спокойния въздух със светлина, а под изтънялата облачна покривка се виждаше дискът на слънцето, приличен на запалена лампа сред гъста мъгла.

Напуснах рекичката и тръгнах през равнината към града. Вървах край една вада за напояване, изпълнена със снежна каша.

Далече пред мене като зелено огледало сред бялото поле се виждаше голяма локва. Няколко ниски върби самотно се издигаха край нея и техните голи клони едва се оглеждаха в бистрите ѝ води.

И ето, когато се приближих на петдесетина крачки до локвата, изведнъж забелязах, че сред нея е кацнала някаква птица. Тя стоеше неподвижн, като кръгла черна точка.

Щом се спрях, птицата се обърна и аз видях неспокойно вдигнатата ѝ глава. По всяка вероятност беше патица от вида на тия, които сега висяха на кръста ми. Тя се готвеше да излети. Това личеше от нейните леки, почти неуловими движения, изпълнени с тревожен трепет.

Ти знаеш, драги приятелю, как внезапно забелязаният дивеч ни кара да изтръпнем и да се хванем за пушката. Кръвта нахлува в главата ни, възбудата спира дъха ни и в един миг цялото внимание се съсредоточава само към птицата или животното, което е пред нас. Едно неудържимо желание да го придобием ни изгаря. Ние треперим от напрежение да не изпуснем секундата, в която трябва да дадем изстрела...

Като съобразих, че патицата може да литне през клоните на върбите и да се закрие от погледа ми, реших да стрелям, докато не се е вдигнала.

Насочих цевите към нея и когато въздухът на мушката докосна тъмното ѝ тяло, дръпнах спусъка...

През лекия дим видях как птицата трепна, как дробинките повдигнаха водни бризги край нея и как на брега на снега се появиха черни точки от попаденията на оловните зърна. Но, чудно нещо, патицата остана в локвата, както преди — спокойно и неподвижно. Тя не запляска с крила, не плувна обърната по гръб, не се гмурна във водата да търси спасение от смъртта, както би направила всяка ранена или умираща водна птица. Тя само се обърна леко и бавно към мене, тъй че отново заприлича на добре закръглена топка.

Учуден и недоверчив, тръгнах към нея с пръст на другия спусък, готов отново да стрелям.

Изпитвах не само учудване, но и смут, сякаш бях стрелял по някакъв призрак — неуязвим, стоящ вън от законите на живота и смъртта.

Когато се приближих, видях, че в локвата стои не патица, а една черна лиска. Тъмнопепелявото ѝ тяло беше здраво и чисто. Нито една капчица кръв не се виждаше по гъстата ѝ перушина.

Тя не мърдаше. Изглеждаше напълно потънала в това вцепенено и малко учудено съзерцание, на което се предават низшите същества, когато са спокойни и не са заплашени от никаква опасност. Моето присъствие не ѝ направи никакво впечатление, сякаш не съществувах за нея, макар че аз стоях вече на брега на локвата и разстоянието, което не разделяше, не беше по-голямо от две крачки.

Малката ѝ глава, изящна и лъскавочерна, на която се виждаше бяло гребенче, беше насочена напред, като че погледът ѝ минаваше над бялата равнина, загледан втренчено в някаква точка отвъд хоризонта. Тя сякаш беше всепогълната от нещо безкрайно важно, което властно беше грабнало нейното внимание и го приковаваше неотразимо. Ледено спокойствие и пълно безразличие към всичко останало лъхаше от това същество, плувнало кротко във водата.

Представи си, че би могъл да видиш отдалече тая невероятна картина — ловеца и дивата птица, двамата тъй близо един до друг: човека — учуден, недоумяващ, дивеча — напълно равнодушен към присъствието на своя най-страшен враг, и всичко това в тая снежнобяла спокойна равнина, в която вилицата е оставила след себе си само мир и тишина. Не би ли повярвал, че в тоя час на земята се е извършило великото чудо, което ни обещават евангелските легенди?

Още няколко секунди, и аз усещах, че не ще мога да издържа пред тая загадка. Искаше ми се да извикам, да махна с ръка или да пресегна и хвана това мъничко черно създание, което не се боеше от мене и чието спокойствие изглеждаше тъй величествено.

И ето, когато бях готов да нагазя водата, птицата трепна. Дългата ѝ шия се сви, главата ѝ се дръпна леко назад и цялото ѝ тяло потрепера в конвулсивен порив, сякаш тя искаше да запази нещо, което до този миг с мъка задържаше в гърдите си. После заплува бавно към парчето лед, което не се виждаше пред нея, и като протегна шията си, натисна студената твърдост със седефенобелия си клюн. Все по-мъчително и по-силно забиваше тя човката си в леда, като че искаше по този начин да сподави болката си. Изведнъж тялото ѝ се отпусна, малката ципица полузатвори нейните черни очи и тя се обърна по гръб. Беше мъртва.

Едва тогава аз разбрах коя сила беше надвила страха в това създание. То беше ударено смъртно. И когато оловното зърно и проникнало в гърдите му и то е почувствувало идването на смъртта, цялото му същество е било погълнато от приближаването на тая важна

минута. То не е имало време да се занимава с мене, защото се е подготвяло да посрещне своя край... В тия няколко минути може би неговата душа е усещала част от оная скръб, която всяко живо същество изпитва пред прага на смъртта.

Дълго време гледах замислено малкия труп, плувнал неподвижно в зеленикавата вода.

Когато погледът ми отново срещна белия венец от планини и мирното спокойствие на равнината, стори ми се, че този живот, който отнех, не е изчезнал безследно, но като една малка капчица е преминал в океана на великата и вечна сила, която ражда живота... И аз разбрах защо ние, хората, сме виждали в смъртта известна красота и защо сме й възлагали дори надежди. В това преминаване оттук към там, във вечния възврат, за който говорят философите и религиите, нашият ум е откривал безсмъртното начало на живота и е черпел нови сили за духа...

Преди да си тръгна, извадих трупа на птицата от водата и го положих на снега, подтикнат от желанието да го запазя от гниене и грозота.

Това исках да ти разкажа в оня чудесен есенен ден. Ти си ловец и не ще ме упрекнеш за безцелното убиване на тая птица. Животното ни е потребно да се въздигнем чрез него, но когато човек знае какво нещо е смъртта, вярата в безсмъртното начало на живота спира ръката му и изпълва неговата душа с просветление и обич.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ
ПРОЛЕТНИ СТРЕМЕЖИ

1

От своето място на брега, сврян в ракиката, мъжкият имаше вид, че спи.

Тъмнозелената му глава с металически отливък на перата, която златисто блестеше под лъчите на топлото априлско слънце, беше скрита наполовина под крилото му. Но оттам малкото, черно като топче на карфица око внимателно оглеждаше навред.

Той извиваше глава и погледът му се плъзгаше по светлото чисто небе, по което минаваха слънчевите лъчи и правеха малките облачета бели и леки, ту сваляше погледа си край брега, където патицата спокойно се гмуркаше в бистрите води на реката и над сребрилата течаща повърхност оставаше само късата ѝ, остра, светлокафява опашка.

Малките вълнички, изтикани към брега, отразяваха нежночервените отсенки на краката ѝ, а когато тя заплуваше, ритмичните поклащания на дългата ѝ шия се оглеждаха във водата, начупени от струйките. Тя изглеждаше спокойна, предадена изцяло на своята лакомия, защото знаеше, че мъжкият бди и за нея.

Но това спокойствие беше привидно: яйцето, което тежеше в нейния сив плосък корем, ѝ напомняше, че трябва да се върне в гнездото си.

Тя се опита да избяга от ревнивия си любовник, като си даваше вид, че усърдно е заета да се гурка.

Незабелязано се отдалечи надолу по течението, равнодушна към тихите му, пълни с нежност подвиквания: „Ква-а! Ква-а!...“ — и използвала минутата, в която той оглеждаше околността, влезе в гъстата тръстика край брега. Боязливо огледа влажната ливада, покрита с млада жълто-зелена трева, по която трябваше да премине, клатейки натежалото си тяло, димящата угар из гюлето, където орачите размахваха остени над белите грамади на воловете.

Тя се вслушваше цяла, с целия си усет на дива птица, обзета от майчинство, за да запази тайната на своето гнездо от гнева на

любовника си, който би изпочупил яйцата ѝ, ако ги открие.

Трябваше да избяга надалеч, после тихо и полегато да литне над ракитака и така, скрита от будния му поглед, да се отправи към обраслото с гъста тръст островче.

Там беше нейното гнездо, свито от сухи водорасли и пух, оскубан от гърдите ѝ, с които бе покрила четирите зеленикави яйца.

Но преди да стигне средата на ливадата, мъжкият се показва след нея. Той крякаше сърдито, разтревожен от нейното отсъствие, докато тя се преструваше, че е дошла тук да попасе младата трева. Разбрал намеренията ѝ, мамен неведнъж, той се отдаде на ревнивия си гняв. Като я захапа за шията, яростно я тъпка и скуба перата ѝ. След това я поведе пред себе си, подобно на съпруг, подбрал виновната си жена. Ала гневът му скоро премина. Преди да скочи във водата, той ѝ направи няколко бързи поклона с глава, почувствувал в малкото си птиче сърце остра страст, събудена от ревността. Като крякаше тихичко, натисна я във водата и опиянен от любовта, плуваше върху гърба ѝ. Течението ги носеше надолу...

След тоя изблик на страст последва втори, още по-буен — птицата едва бе успяла да оправи измачканите си пера.

Те излязоха на брега. Слънцето ги обливаше с топлина. Пролетните води, слезли от планината, миришеха на здравец и на свежест. Струйките се плискаха в брега, а откъм полето се носеше миризмата на стоплената пръст. В синьо-зелените води на реката се оглеждаха разлистените клони на старите върби, белият корем на свраката, която виеше гнездото в тях, и разноцветните им тела.

Мъжкият дремеше. Патицата размахваше криле, сякаш искаше да литне, и оправяше разрошените си пера. След неуспешния си опит тя зачака търпеливо удобния миг да поднови своето бягство. Щом успокоеният любовник легна на земята изнурен, патицата се приближи и с върха на бледорозовия си клюн леко защита тъмнозеленикавата му глава. Тя прибягваше до тая хитра ласка, за да го накара да заспи доволен и спокоен, но той не се поддаде. Острият му слух и зрение бяха винаги нащрек. Той се вслушваше в провлечените викове на орачите, в далечното скърцане на железния плуг, в равномерните глухи бухтежи на тепавицата, над чийто почернял покрив се виеше тънък дим. През тихия рев на реката неговият слух умееше да различи и най-малкия опасен шум. Той познаваше късите, бързи чипкания на

изплашения кос, предупреден от тях, че там има някаква опасност, стъпките на селянина Таке, който ги дебнеше вече два дни край брега — долавяйки ги по кънтежа на размекналата земя.

Веднъж Таке ги издебна от насрещния ракитак. Мъжкият го забеляза и отчаяно позова своята другарка: „Ква-а-к, квак! — тихо подвикваше той. — Литвай! Литвай по-скоро!“

Дулото на Такевата едноцевка бе отправено към него, но той предпочиташе да падне мъртъв, отколкото да избяга без нея. Тя се вдигна навреме — оловният дъжд се посипа във водата. Друг път ги нападна ястреб. Те се гмурнаха във водата. Упоритият хищник летеше над реката и се хвърляше върху тях, щом се покажеха на повърхността. Само когато се измори от свирепия си устрем, той ги остави, но продължаваше да ги дебне от върха на един висок бряст.

Все по-нежни и усърдни ставаха ласките на патицата. От удоволствие патокът притваряше очи и клатеше острата си опашка. Изведнъж се чу свисък на криле. Мъжкият се изправи, тревожно изопна шия и изви главата си към небето. Едър паток се виеше над тях. Ясно се чуваше във въздуха скърцането на крилните му пера. Това беше вдовец или напуснат мъжкар, който искаше да отнеме другарката му.

Патокът отговори на неговите намерения със заплашителни крякания, след което литна, изви се над реката и се хвърли към съперника си. Те се издигнаха високо в синьото топло небе, огласявайки околността с неспирния си крясък. Крилете им режеха със свисък въздуха. Всеки се стремеше да се издигне над врага си. Няколко орачи с ръка пред очите следяха борбата им.

Твърде високо патоците се счепкаха, ухапаха вратовете си и започнаха да си нанасят удари с криле. Ново, задавено крякане съпровождаше борбата. Пера и пух се разлетяха по небето. Те падаха бавно към земята, словени в едно безформено кълбо, близо до един орач, който хвърли безуспешно остена си по тях. Нападателят, победен, се отдели и удари на бягство, подгонен от другия със сърдити крясъци.

Когато неканеният гост бе прогонен надалеч, победителят гордо се спусна към мястото, откъдето излетя, но патицата не се виждаше там. Брегът беше пуст. Той я зовеше страстно. Неспокойно тичаше из ракитака, плуваше бързо, като описваше по водата широки кръгове, забравил всяка предпазливост. После премина на отсрещния бряг,

между тръстиката на разлива, да претърси и там. От време на време се спираше и слушаше. Няма ли да се обади тя отнякъде? Не плува ли към бързея? Или мълчаливо се таи на припек? Още веднъж преплува реката и се спря на мястото, където беше я оставил. Страхуваше се да напусне брега и след дълго тичане наоколо литна, за да огледа отгоре. Той се издигна високо. Под него остана кафявото разорано поле със зелените порасли ниви. Видя синята далечна верига на планината, бялата камбанария на селската църква и друма, който прескачаше хоризонта, но от патицата нямаше следа. Отчаян, се спусна във водата и бавно заплува. Внезапно тя пристигна, сякаш падна отгоре като камък, с увиснали криле. С радостно крякане патокът се хвърли върху нея, отново обзет от пристъп на страст...

Надвечер, щастливи и спокойни, те литнаха надолу по реката, за да прекарат нощта в един стар, разбит воденичен яз.

2

Дните ставаха все по-топли. Тревите цъфтяха. Миризма на цвят и глог се носеше из полето. Небето и водите отразяваха зеленината на земята. Младите подрасли върбалаци се зашумиха. По клоните на старите увиснаха мъхнати ресници. Земята престана да дими.

Нощем от нея появаше топла вълна, която разнасяше остра миризма на млада зеленина. Пъдпъдъкът плющеше силно и продължително. Свраките се боричкаха и гонеха. Рибарят и щъркът заеха миналогодишните си места край реката. Рибата хвърляше хайвера си, а крякането на жабите не спираше през цялата нощ.

Патицата беше снесла седмото си яйце. Лакомията ѝ остана същата, но въпреки това тя бързо измършавяваше. Оскубаните ѝ гърди погрозняха. Мъжкият ставаше по-буен и по-горещ: миризмата на тревите и стоплените води разпалваха ненаситната му страст. Той я преследваше на всяка крачка, обхванат от някакво безпокойство, че скоро ще я загуби. Пълен с подозрения, често я подлагаше на жесток побой, след който следваха горещи ласки.

Вечер те отиваха в стария яз, а сутрин рано долитаха тук или пасяха младата нежна трева край разлива. По реката често минаваше Таке, чуваха се изстрели и по небето хвърчаха двойки патици.

3

Една вечер те се готвеха да отлетят към воденичния яз. Слънцето — голямо и топло — трептеше над другия край на полето. Полегатите му лъчи позлатяваха върховете на тревите. Водите на реката аленееха, из въздуха искряха откъснати паяжини. Пролетната вечер идеше.

През деня патицата снесе последното си яйце и за последен път се върна при своя другар.

Тялото ѝ гореше. Лакомията ѝ намаля. От време на време тя се гмуркаше лениво да извади от дъното на реката някое охлювче или зърна хайвер, полепнали там. После заставаше на едно място неподвижна и замислена. Ласките ѝ омръзнаха. Напразно патокът ѝ предлагаше своята нежност. Тя оставаше упорита и равнодушна. Двамата лежах по брега, припичаха се на слънце и мълчаливо слушаха напева на водите.

Без да я изпусне от погледа си, мъжкият я следваше навред. Напразно патицата се опитваше да го измами.

Нагоре по реката изплашено зацвърка сврака. Патокът се изправи. Един рибар се издигна и прелетя над тях, като махаше тежко с крилете си. Приближаваше някаква опасност. Патицата тихо се скри в ракитака. Нейният другар остана неподвижен, обърнат на слух... Изпука гнило клонче. След това няколко секунди беше съвсем тихо. Мярна се кафявият калпак на Таке и нещо дълго и лъскаво се подаде оттам...

Патокът зовеше все по-настойчиво своята другарка. Тичаше по брега, надаваше тревожния си вик, предупреждаваше я, молеше, но тя не се виждаше никъде... Нещо блесна и въздухът потрепера. Той усети остра болка в гърдите си, разпери криле и падна във водата...

Гърмежът се разля широко над реката. Патицата шумно излетя от ракитака. Когато се издигна над върбите, тя видя бяло облаче дим и своя умиращ другар да плува в окървавената вода. Без да го потърси още веднъж с погледа си, тя се устреми нагоре към островчето, поведена от непобедимия си и велик стремеж. Тихичко се спусна във

водата и като се увери, че никой не я преследва, отправи се към своето гнездо. Разрови пуха, откри яйцата и легна върху тях...

По небето се изгуби и последният слънчев лъч. Само водите лъщяха между потъмнялото поле. Вечерта беше дошла, посрещната от меланхоличното куркане на жабите.

Реката продължаваше да се плиска в бреговете. Патицата лежеше неподвижно върху яйцата си. Малката ѝ глава стърчеше, без да се помръдне. Птичият ѝ поглед изглеждаше потънал в съзерцание на тая сила, която сякаш я бе оглушила, и тя като да размишляваше върху нея. Тя се вслушваше в тайнствения шепот на пролетната вечер, като че искаше да чуе как растат тревите — да разбере неуловимия кипеж на живота, който я заобикаляше.

Под самата ѝ глава закъсняла мравка се силеше да повлече перце от нейния пух към дупчицата на своя мравуняк, а пъдпъдъкът плющеше като бесен в полето.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ НА ЗАЛЕЗ СЛЪНЦЕ

Привечер ятото диви гълъби накаца по ниските дъбове, които се издигаха на високия бряг, до самата рекичка, чиито топли, уморени от жегата води кротко ромоляха по каменистото корито.

Гълъбите се притаиха там, скрити между листата, отдето стърчаха само вдигнатите им глави. Полегатите слънчеви лъчи озаряваха гърдите на тези, които бяха по върховете, и правеха гушите им да лъщят.

Те стояха дълго време така — притихнали, неподвижни, устремени към запад, сякаш бяха учудени от сънливата тишина над полето. Гореща и душна вълна лъхаше от напечената земя. Два облака, прилични на грамадни криле, висяха над посивелите, утъпкани от добитъка стърнища, като че искаха да ги закрилят от все още жаркото слънце, наклонено към хоризонта. И облаците, и стърнищата, и зажаднелите кукурузи, и червената ивица прах над междуселския път сякаш търпеливо очакваха идването на нещо голямо и важно.

Двойка гургулици префучаха край дъбовете и се загубиха във върбите край селцето. Гарван с разтворена от жажда човка кацна до водата, послуша се, пи и тежко отлитна.

Гълъбите продължаваха да се взират в равното жълтнато поле. Там, където то се вдълбаваше, закрито от сиво-зелената стена на кукурузите, едва се забелязваха кичестите върхове на няколко дървета. Ятото нощуваше в техните шумнати клони. Сега птиците чакаха да притъмнее и внимателно наблюдаваха околността.

Откъм реката полъхна хладна, едва доловима струя. Замириса на тиня. Тихият ветрец постепенно се засили. Полето се оживи. Сенките на кукурузите легнаха в стърнищата, водата в рекичката престана да лъщи, а меланхоличните куркания на жабите започнаха да се чуват по-уверно и по-често.

Изведнъж един от гълъбите, който стоеше на върха на най-високото дърво, трепна, сякаш искаше да излети. Неговият трепет се

предаде на цялото ято.

Точно срещу слънцето върху вечерното жълтеникаво небе се появи малка тъмнокафява точка. Тя ту се увеличаваше, ту се губеше над полето, като описваше широк правилен кръг и се издигаше спираловидно. След няколко минути тя нарасна, оставила клюмналото слънце под себе си. Нейните кръгове станаха по-широки и постепенно се превърнаха в неправилни елипси, чиито заострени краища все повече се приближаваха към рекичката. Но тя растеше тъй бавно, че гълъбите не схванаха слабата разлика и продължаваха да я следят учудено.

Съвсем незабелязано точицата нарасна в чертица, после тая чертица се изду в средата и изтъня в краищата. Сега вече ясно личаха широките криле на сокола, който се приближаваше към ятото и по обичая си се готвеше да го нападне отвисоко.

Неочаквано, сякаш понесен от внезапно излязъл вятър, той се стрелна въвн от елипсата, срещу течението на реката, като че бе видял някаква друга плячка. Но също тъй внезапно се изви в широка дъга и по тоя начин отведнъж се озова над дъбовете.

Едва сега старият гълъб, водач на ятото, забеляза опасността, но беше късно. Соколът се надвеси над дърветата и гълъбите чуха фученето на падащия като метеор хищник. Със свити криле и насочени напред крака той се стрелна по-бързо от хвърлен надолу камък.

В миг гълъбите се спуснаха от дърветата и нападаха по земята, сякаш бяха обрулени от градушка. Някои се скриха в долните клони на дъбовете, други се завряха в храстите край брега. Само старият гълъб не се закри. Той хвъркна полегато към реката и върху него мигновено налетя соколът. Ала гълъбът беше силен и опитен летец. Когато соколът го застигна до самата вода, той отведнъж се издигна право нагоре, под самите му нокти. Светкавичният устрем на голямата сивокафява птица едва ли не я потопи в реката. За да се задържи, тя разтвори широките си криле и ги размаха като пеперуда, която търси място да кацне.

В тая секунда със силно изплющяване на крилете си старият гълъб накара своите разпръснати и изплашени другари да излетят.

Като застана пред тях, той издигна ятото полегато и свисъкът на десетките криле мина като вятър над рекичката. Без да губят време, гълъбите се устремиха към върховете на дърветата, където нощуваха.

Но соколът ги изпревари. Той полетя напред, като трепкаше от време на време с криле и се носеше над кукурузите ниско и право.

Ятото беше принудено да се върне. То се издигна високо. Кафявата птица не го последва. Тя остана да кръжи под него — спокойно и плавно. Все по-високо се издигаха гълъбите и все по-бързо се виеха над засенченото поле. Слънчевите лъчи, които минаваха далече във вечерното небе, правеха птиците да блестят като алабастрови топки.

Отгоре те виждаха как соколът стеснява кръговете си над дърветата. Без да маха с криле, той се носеше в тихия вечерен хлад леко и без усилия.

Няколко пъти гълъбите се опитваха да го излъжат. Те отлитаха далеч из полето и почти се изгубваха от хоризонта. Но щом забележеше, че соколът от своя страна се издига, за да вземе височина, ятото отново се връщаше назад.

Започна да се здрачава. Рекичката се виждаше долу между потъмнялото поле като тънка лъскава лента. Дърветата изглеждаха като петна. На запад разжареното небе постепенно гаснеше и леката червенина, която до напред озаряваше сламата на стърнищата, неусетно изчезна.

Гълъбите започнаха да се изморяват. Фученето на крилете им се чуваше равно и тихо, като шепот. Соколът внимателно се вслушваше. Наближаваше минутата, в която гълъбите щяха да се опитат да паднат в гъстите клони на дърветата, където не можеше да ги нападне. Той извиваше от време на време глава и неравномерно се полюляваше на широките си криле.

Изведнъж се чу силният плясък на крилете на стария гълъб. Той даваше знак на другарите си да го последват.

Като дъжд от падащи стоманеносиви късове гълъбите се спуснаха към дърветата. Те минаха от всички страни край сокола, устремени към тъмната вече земя.

Шумът и близостта на толкова многобройна плячка обърка сокола. Той закъсня. Преди да избере жертвата си, гълъбите успяха да се шумулнат в клоните на двата бука. Ала един от тях — млад и неопитен — остана да лети наоколо...

Уплашените птици слушаха с разтупкани сърца свистенето на крилете му и виждаха между листата тъмния силует на сокола, който

го гонеше. След малко последва изплашено изпляскване на криле и един тих хъркащ звук, с който завърши борбата...

Лятната вечер беше настъпила. Някъде надолу по реката, където се гушеше селцето, светна запален огън и се чу дълъг вик на селянин. Окъснял овчар мина със стадо кози под самите дървета, като свиреше с уста някаква песен и ядосано шиткаше на козите. След това настана тишина, в която се чуваше как гълъбите се наместват по клоните.

Полето се сля в голяма черна маса. Над него остана само тъмното небе, осеяно със звезди. Молецият звън на щурците сякаш люлееше топлия мрак, а неспирният ек на жабите от близката локва ставаше все по-трептящ и все по-остро режеше нощта.

Един след друг заспиваха гълъбите в клоните на двата стари бука, които се тъмнееха като грамадни и мрачни сенки. Понякога някоя от птиците трепваше, измъкваше главата си, завряна под крилото, и тревожно се вслушваше в тихия шепот на вятъра, сякаш отново чуваше фученето на соколовите криле. После, успокоена от звездния мир, който трептеше между листата, тя задремваше отново, унесена от шепота на лятната нощ.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

СЛЕД ЛОВА

След един лов на пъдпъдъци ние така се изморихме, че няколкото километра път до близкото село, което напуснахме рано сутринта, ни се стори безкраен.

Августовската нощ ни завари близко до реката. Там из буйно израсналите царевичи намерихме доста пъдпъдъци, но високите стъбла и слокове пречеха на стрелбата. Ударените птици мъчно се намираха. Ободрени от вечерната хладина и раздразнени от честите изстрели, кучетата ни тичаха като луди и не слушаха нашите заповеди.

— Да прекратим лова — предложи другарят ми. — Утре на ранина, докато росата не се е вдигнала, ще започнем от тия места. А сега хайде в село.

— Защо да не пренощуваме тук? — казах аз. — Имаме мушамии. Те ще ни запазят от влагата и росата. Ще накладем огън и ще си направим отлични легла в оная копа сено.

— Както искате — съгласи се моят другар.

Ние накладохме огън, изпекдохме няколко убити птици и като се навечеряхме богато, приготвихме леглата си. Излегнати край тлеещия огън, мълчаливо се наслаждавахме на почивката. Ловът с птичар е уморително занимание, но почивката след това е второ удоволствие.

Под метнатите върху сеното мушамии още се усещаше топлината на земята, напечена през деня от жаркото слънце. Миризмата на сено и пръст ставаше по-остра и опиваща във влажния въздух край реката. Нашите кучета, легнали край огъня, лениво помахваха късите си опашки и като ни гледаха виновно, вслушваха се в гаснещите звуци на полето.

— Хубава нощ — казах аз, загледан в дълбокото черно августовско небе, осято със звезди, които тържествено мигаха в тъмния купол.

— Хубава, но безлунна — отговори другарят ми. — По-хубави са юнските нощи.

Той помълча и добави:

— Юнските нощи, когато въздухът е наситен с аромата на узрели треви и на млада зеленина.

— Всички нощи разнежват човека — забелязах аз.

Ние мълчахме дълго време. Нощта бавно обгръщаше всичко. Нашият слаб огън образуваше малко червено петно, отвред притиснато с тъмнина. Околните кукурузи безмълвно се издигаха като мрачни и страшни редици на някакви полкове, спрели своя походен марш в сред равнината. В топлия и влажен въздух щурците стържеха като луди, а крякането на жабите режеше нощта.

— Случвало ли ви се е да пощадите дивеча, когато няма почти никакви видими причини за това и когато той сам се е навирал на пушката ви? — неочаквано попита моят другар.

— Струва ми се, че не...

— Хм, тогава не познавате особеното удоволствие, което ловецът изпитва при подобен случай.

— Поради?...

— Поради идеята за вечност, ако щете! — натърти другарят ми и ме погледна с тоя сърдито-настойчив поглед, с който човек гледа събеседника си, когато се бои, че последният приема думите му с насмешка. После, без да се интересува дали ще му отговоря, той ми разказа тая история:

— Преди десетина години учителствах из околните села, докато най-сетне успях да получа място в родното си село. Оттогава насам живея тук. Мечтата ми беше да се завърна и установя в бащината си къща, която вие вече видяхте поправена и подновена. Ловната страст беше ме обхванала още от дете. В нашия род тя е наследствена черта. Дори тя ме застави да стана учител и да живея на село. Човек се привързва силно към местата, из които дълго време е ходил на лов, и ги обиква като свой имот...

В един юнски ден, като ловях риба близо до селото в големия яз на воденицата, забелязах по мекия пясък на брега следи от видра. Остатъците от люспи и кости окончателно ме увериха, че видрата лови риба наблизко.

Още същата вечер реших да устроя засада в горния край на вира, под самия бързей.

Избрах си място, много удобно за тая цел. Там реката прави малък завой. В десния бряг има скали — сини лескови. Под тия скали се намира нещо като площадка, която се вдава във водата. Една загубена в шумата пътечка извежда на нея. Скрито място и красиво. Знаят го малцина, които минават оттам и се отбиват да пият от бистрата студена вода на кладенчето, което извира от скалите. Като люлякови храсти се надвесват над реката няколко дребни липи. Тогава те бяха още по-ниски, но имаха цвят и току-що бяха цъфнали.

Вечерта с пушка в ръка аз се притаих на това място.

Отначало се вирах във водата и търпеливо очаквах видрата да се появи. Цялото ми внимание беше насочено към предстоящия лов. В своето нетърпение и страст понякога ми се струваше, че виждам главата на плуваща видра. Ето я, разцепва водата и ъгловата бразда от двете ѝ страни образува широки кръгове, които трепкат и бягат към брега... Взирам се по-добре, гледам, плува жаба и с дълга въздишка изпущам набрания дъх в гърдите си...

След час се уморих да чакам и изгубих надежда, че видрата ще се покаже. Едва тогава забележах колко е красива юнската нощ.

Тя беше тиха, светла и шептяща. Под лъчите на луната реката лъщеше като златно течение. От време на време с лек плясък подскачаше риба и блясваше над водата. Жабите надаваха дългите си куркания, сякаш се молеха. Липите над мене леко помахваха широките си листа и техните сенки едва забележимо трептяха в гладките води на вира. А в кладенчето, удавени, се полюляваха няколко звезди, като дребни жълтици, паднали на дъното му. Не ви ли се е случвало да стоите неподвижно и да се вслушвате в такава нощ? Струва ви се, че чувате как растат тревите, как кипи младият живот наоколо, как всичко ви говори за своята радост, че е младо, силно и че живее. Земята и небето се сливат в едно и самите вие потъвате и се забравяте в него. Радост изпълва цялото ви същество. Искате ли да глътнете от любов света...

Аз оставих пушката настрана, легнах върху топлия камък и вдаден в хубави размишления, гледах чудесното юнско небе.

И ето, тъкмо когато бях забравил за видрата, тя се показва.

Един неочакван плясък, след който жабите изведнъж млъкнаха, ме накара да погледна във вира.

Главата на видрата се виждаше как цепи водата срещу течението.

Първата ми мисъл беше да грабна пушката. Но аз съобразих веднага, че моето движение ще издаде присъствието ми. Луната беше се издигнала и огряла площадката, на която седях, тъй че по цевите на пушката се отразяваше синкава светлина.

Трябваше да остана неподвижен и да чакам удобната минута.

Видрата достигна бързея. Тя излезе на пясъчния нос и лъсна там като черна котка. След това издаде тих, неопределен звук и легна.

Към нея се насочиха три черни сенки. Те я заобиколиха и започнаха да душат муцуната ѝ. После като по даден знак и четирите изтичаха до края на носа, дето за минутка отново се спряха. Малко покъсно те се наредиха на бързея и започнаха да бият водата с опашките си.

Старата учеше малките си да ловят риба. С чести и силни удари на опашката си тя принуждаваше рибата да се скрие в подмолите. Малките подражаваха на майка си.

Когато на някое от тях се удаваше да хване плячката си, то бягаше с пърхащата в устата му риба на пясъчния нос и там я изяждаше.

Това занимание продължи цял час. Четирите животни ту внезапно изчезваха, ту се появяваха на повърхността като четири бързи сенки.

Тяхното усърдие да ловят риба постепенно отслабваше. Бяха се нахранили и сега започнаха да играят. Котешките им тела се носеха светкавично из водата. Те се гонеха, обръщаха се по гръб, сплитаха се в голямо черно кълбо, нирваха се със слаб плясък и отново се показваха, повлечени от течението. Понякога се чуваше как младите се хапят и давят с хрипливо хъркане, напомнящо котешко мъркане.

Като издебнах минутата, в която се гмурнаха във водата, аз грабнах пушката, опрях приклада о рамото си и с пръст на спусъка зачаках тяхното появяване.

И ето, до самата площадка, на която бях коленичил, се показва плоската глава на старата видра. Тя беше тъй близо, че аз виждах нейните обли, влажни очи, в чийто поглед се четеше нещо човешко.

Може би беше забелязала сянката ми или пък бе подушила моето присъствие. Тя ме гледаше втренчено и малко учудено, сякаш не беше много сигурна, че вижда човек.

Няколко секунди се прицелвах в главата ѝ, без да посмея да гръмна. Близостта на нейния поглед сковаваше волята ми. Пред мене стоеше едно живо същество, в очите на което виждах да свети същият вътрешен пламък на душата, какъвто има и в очите на нас, хората.

Докато се прицелвах, не дишах и сега усетих, че не мога да сдържам повече набрания въздух в гърдите си. Без да искам, въздъхнах и жадно поех пресен въздух. Това беше достатъчно видрата да се скрие във водата. В миг вирът опустя. Младите изчезнаха също така, както бяха се появили.

Останах на площадката изненадан от себе си и малко смутен. После, когато жабите отново започнаха да надават меланхоличните си куркания, отведнъж почувствах необикновено спокойствие и мир в душата си, толкова, каквото човек усеща само когато е щастлив и обича. По пътя за вкъщи аз се подсмивах в себе си, подсвирквах си весело и гледах младия месец...

Другарят ми се зави с мушамата и легна. Нашите кучета спяха мирно край загасналия огън. Реката пълнеше е успокоителен шепот нощта. Далече из полето се чуваше лаят на селските кучета и дрънченето на закъсняла кола.

— Да, нощта разнежва — казах аз.

— Нима е толкова лошо това? Разнежва?! Хората често се боят да не ги обвинят в сантименталност тогава, когато им се случва да постъпят като истински човеци — отговори моят другар. — А нощта не разнежва. Нощта потиска с тъмнината си. Небето е, което ни въздига...

На другия ден ние направихме чудесен лов.

ПЕЛИН ВЕЛКОВ

КРАДЕЦ

Така се случи, че не можах да тръгна навреме от Созопол. Работа ме задържа. Чак надвечер потеглих пеша право на юг. По пътищата човек винаги може да намери другари за разговор, дори това да са и междуселски неравни и тесни пътчета.

Бай Иван също закъснял. Той отиваше за своето село и тъкмо щяхме да си правим компания.

— Но аз трябва да мина Медни рид тая вечер.

— Ако не ти е бърза работата, ще останеш да преспиш у дома, утре и аз имам ходене нататък, чак до Ропотамо ще те изпратя.

Зад нас остана морето, остана шумът на вълните. Но аз още дочувах в ушите си тяхното тихо плискане на брега. Дори здрачът, който се спусна над земята и откри редките звезди по небето, дори той ми се струваше син като морето. Далече напред пред нас се издигаше с неясни очертания Странджа, към която се бях запътил.

След като ме разпита по каква работа съм тръгнал из техния край и разбра, че просто съм турист, любител на природата, любезният селянин ми разказа за тяхното село — кога се заселило, каква беднотия и малария имало, а пък сега какво е... Всеки се хвали с онова, което има. Прав е бай Иван.

Изкачвахме един хълм. Зад него, според моя водач, щеше да се покаже неговото село. Нощта настъпваше, придружена от музиката на щурците, тишината и звездното небе.

Изведнъж се спрях. Сърцето ми се обърна от изненада. Чу се плач:

„Марике, марике, марике-е-е!“

„Оле-ле-е-е!“ — отвърна друг плач.

Светкавично се пренесе през ума ми: „Закъснили деца... Загубили се. Плачат за помощ... Или нещо ги е нападнало?“

Обърнах се назад, откъдето идваше плачът. Бай Иван беше направил две-три крачки напред, спря се също и попита:

— Какво? Измори ли се? Още малко има стръмно и тогава...

— Деца плачат — прекъснах го аз настръхнал. — Не чу ли?

— Деца ли? — изненада се моят водач и спътник. Замълча за малко, а после рече усмихнат: — А, ти за това...

В същия момент плачът се повтори. Ясно, че ставаше нещо страшно. Тръпки полазиха по гърба ми. Може би там загива човек, а ние с бай Иван стоим, стоим... Нещо повече, този селянин се смее. Ама че работа! Ядосах се. Дори крачнах към могилата, откъдето се чуваха плачовете.

— Чакай! Чувай ме! Никакви деца не са това. Чакалите вият.

„Хи-хи-хи! Марике, марике-е-е! — пак се проточи глас, който на мен ми се стори съвсем човешки. — О-о-о! Е-е-е!“

Просто не ми се вярваше, че не викат хора.

— Чакали ли?

— Чакали, ами. Не си ли ги чувал друг път? — продължаваше все така весело бай Иван и сърцето ми се успокои. — Е, не си идвал по нашите места, затова. Само тука ги има.

Като ученик бях учил за чакалите. Нещо като вълци. Вреден дивеч. Само в Странджа ги има. Де ще им знам гласовете и виенето! От учебника си спомних още, че те търсят храната си нощем, че се събират на глутници от по няколко. И това е. Нищо друго не знаех.

А бай Иван вървеше и разказваше:

— Като кучета са. Или като вълци. Нещо средно. Ама са нахални, пази боже! Едно време по къщите влизаха.

„Е, чак пък в къщите да влизат! — помислих си аз недоволен. — Намерил бай Иван един човек, който не е чувал как вият чакалите, и сега решил да го послъже...“

Но изглежда, че човекът говореше сериозно. Вече се спускахме към селото, а той продължаваше да разказва:

— Навремето си тук още нямаше село. Само едни тръстики и блата натам, а пък към планината — гора. Първи се заселихме ние — три семейства бежанци от Лозенградско...

След това бай Иван разказа как станали въглищари, какъв тежък труд бил това, но трябвало да работят нещо, за да не умрат от глад.

— Та една вечер седим ние компания и си приказваме. За това де, за хубавото, дето ще дойде... Поприказвахме си и легнахме да поспим, че на другия ден пак теглото ни чакаше. Спим. По едно, време някой

скочи и взе да псува. Събудихме се. Питаме го какво има. А то какво мислиш? Примъкнал се един чакал и дръж за цървула, повлякъл човека... Нови бяхме в този край, не знаехме още навиците на чакалите. Взехме да дигаме от тях нависоко всичко. Забравиш ли нещо, отвлекат го. Веднъж забравих цървулите си. Бях ги оставил край огъня да се сушат, защото беше ваял цял ден дъжд. Заспал съм. На сутринта — тук цървули, там цървули — няма ги и няма. Разбрах... Смя ми се дружината.

После бай Иван, когато вече наближихме селцето, разказа, че на една заяпана жена чакал вкъщи влязъл и набързо тестото от ноцвите излапал. На друг — агнешка кожа пак чакалите откраднали.

— Напаст бяха. Сега намаляха. Ама пак понякога като същински безочливци влизат по къщите.

— Ами живи животни не ядат ли? Както вълците.

— А, не са такива! — рече бай Иван. — Мърша, само мърша ядат. Може да нападнат, да речем, малко зайче, сърненце, ама сърна, овца, коза, кон — такова нещо не смеят. Страхливи са.

Пристигнахме. Някъде далече-далече пак дочувах виенето на чакалите. Синът на бай Иван току-що се беше върнал от лов. И той закъснъл.

— Е-е, утре си ми гост! — разпери ръце бащата, като видя, че син му е донесъл два заека. — Бързаш, не бързаш, няма да откажеш.

Къщата на добрия селянин се намираше на края на селото. От двора нататък започваше, доколкото видях под неясната светлина на звездите, поле и ниви, а съвсем наблизко се издигаше обрасъл с гора хълм. Оттам се дочуваха сегиз-тогиз гласовете на чакалите, които все още ме тревожеха.

Като видя, че съм излязъл на двора, гостоприемният стопанин си помислил навярно, че се тревожа за пътя, който ми предстоеше за следния ден, та излезе и той.

— Утре всичко ще ти покажа на светло. То и сега се вижда. На, като превалим Медни рид, стигаме село Веселие... Виждаш ли е-е-ей онзи чукар? — наведе се той и ми сочеше нещо напред. — Там, под сами него ще минем.

— У-а! Тю-у! — развика се синът на бай Иван и затича през двора.

Покрай нас се мярна сянка — претича куче. И тутакси изчезна зад оградата.

— Какво стана? — запита бащата.

— Остави, тате! — тръсна ръка ядосан синът. — Ей, че мръсни гадове! От ръцете ми...

— Ха-ха-ха! — засмя се с цяло гърло като младеж бай Иван.

Недоумявах какво става. Чак след малко разбрах. Докато домакинята накисвала единия заяк, за да го сготви на другия ден, син й излязъл навън с кожата на одрания заяк в ръце. Стоял пред пруста и се чудил къде да я закачи да съхне. В това време от тъмното се изгмурнал чакал и отвлякъл от ръцете му кожата. Значи това, дете на нас с бай Иван ни се стори, чуждо куче че тича през двора, бил крадецът!

Смехът на бащата зарази и сина, и мен. Посмяхме се доста.

— Малко са останали от тия дяволи, ама не позволяват да ги бием — оплака се младежът от чакалите. — А пакости правят. Миналата година изядоха пъпешите в бостана. Като истински крадци — навсякъде се пъхат.

— Нищо, друг заек ще удариш, не се ядосвай! — махна с ръка бай Иван като за нещо незначително. — Сега да спим, че утре ни чака път. Много приказки отделихме на тези подли крадци.

СТОЯН Ц. ДАСКАЛОВ

ПОТОМЪК

Дълго мислиха какво да правят. И една нощ решиха:

— Смърт! На всичките!

Излязоха из канцеларията и се втурнаха в тъмнината да изпълнят присъдата. Колкото се може по-бързо и неусетно. За да не разберат хората и им попречат. Те пазеха всичко в тайна, вървяха и се оглеждаха, да не би някой да ги е проследил. Свиха пряко през „Градиняка“, както наричаха някогашните зеленчукови градини, сега застроени, и удариха право към стопанския двор. Там бяха затворените, които тая нощ ще трябваше да избият до един.

Една сянка се мярна в двора и се скри.

— Кой там? — извика оня, който ги водеше. Той беше в чизми и се стремеше да не тропа. — Това ще да е някой от близките им.

— Присторило ти се е.

Щракнаха пушки и хукнаха подир него и четиримата, в различни посоки.

— Стой, ще стреляме!

Но не откриха никого. Събраха се пред входа на помещението, дето бяха осъдените на смърт. От няколко дни не им даваха ни храна, ни вода. Щяха да умрат, защо да правят разноски.

Беше тихо. Като че ли вече бяха измрели от глад. Те нахлуха. Чу се цвилене. Конят до вратата, отвързал се кой знак как, се вдига на задните си крака, скочи през главите им, та щеше да ги избие, и затътна из двора.

— Дръжте го, стреляйте! — извика оня с чизмите, който ги водеше, и тракна оръжие. Но червеното кълбо, което се метна пред очите им, изчезна като огнена птица, изхвъркнала от ръцете им. — Гяа, муци, гяа — викаше капризно пазачът и виновно се сгуши.

— Избяга!

— Няма къде да избяга! Пребройте другите!

Рязко като щикове светнаха лампите. Заеха се да броят навързаните. Това конско стадо от тридесет и седем коня трябваше да бъде избито. Как? Ще ги изкарат горе над селото на „Кръста“ и ще ги разстрелят. Ще ги подмамят със зобчица: „Гя, муци, гя! На̀, на̀!“ И так-так — ще ги разстрелят в главите.

Това беше първото решение. Но убива ли се така лесно кон с един куршум? И после, да беше само един, два-три куршума ще го повалят, а то тридесет и седем коня. Цяло сражение трябваше да водят! Ще стреснат селото, ще наскочат мъжете! „Защо избивате конете!“ — ще ревнат довчерашните им стопани, ще се събуди частническият им живец и ще кипне една междуособица, ще писнат жени и деца: „Кончето ни, бялото, червеното, с късата опашка, с рошавата грива, с бялата звезда на челото!“ На събранието, което свикаха, никой не поиска да вземе кон да го гледа. „Ние нямаме сено за кравичките, вие кон ще ни теслимите. Да сте мислили, когато ги събирахте!“ Бяха насъбрали добитъка на хората и сега усетиха трудното. Много стока, а храна малко. Кравите намалиха млякото. Някои от глад се изяловиха, телетата слабееха. И слама не можеха да намерят по това време. Ножът опря до кокала: „Кравите или конете?“ „Кравите“ — извикаха всички. „Но какво ще направим с конете? Конско месо не ядете, цървули вече не носите!“ „Бийте си ги о главите! Да сте мислили, когато ги измъкнахте из яхърите!“ Така казваха на събранието и обърнаха гръб на управата. Но сега всеки ще зажали добичето си, което вече е прежалил и не се е сещал за него. Работят ли, излежават ли се, гладуват ли в конярника — те са ги отписали, но сега ще избухне съживената обич и ще им попречи да изпълнят решението.

Те дълго се колебаха, но тая нощ трябваше да направят решителната крачка. Всяко нещо, което забавяше бързия ход, трябваше да се преодолее. И това преодоляване беше вече революционна стъпка напред. Конете им тежаха като воденични камъни: тридесет и седем задържаха вървежа на стопанството, заробиха го и тая нощ дойде часът на освобождение от тях. Всичко опираше до това — как да извършат ликвидирането на мълчаливите престъпници, които изяждаха храната на млекодайния добитък. С шмайзерите, както предложи наскоро напусналият армията председател, не вървеше. Да ги извеждат всяка нощ един по един и да ги избиват татък, далече към Топския дол, беше по-приемливо. Но акцията пък щеше да се проточи.

Кон не се заравя лесно, един труп ако укроят, друг не ще могат. А узнаят ли кооператорите, ще се намесят и ще провалят всичко. Нямаше вече скрити места в землището. Всичко бе отворено. Горите, които покриваха хълмовете и долчините, непристъпни и всяващи страх в дълбоките си тъмни пазви, гледаха с просеките си като осланени прозорци. Сега и земята има очи. И да ги избиеха конете, нямаше къде да ги дьнат. И циганите нямаше да ги щат. Щяха само зверовете да привличат и мамят към кошарите. Всичко трябваше да стане далеч от погледа на човека, за да не се роди възмущението. Това беше най-трудното. Трябваше да се действа изненадващо и безшумно, както понякога на фронта. Селяните обичаха конете и касапин за тях не можеше да се намери. Още си спомняха за един болен някога кон, на Шаламанците, който трябвало веднага да бъде убит и изгорен, за да не зарази и хората. Ала Шаламанеца не се решавал. Свидно му било да посегне. Дал го на един циганин да сторят това далече някъде, вън от мерата на селото. И после все питал как е станало убийството, та и днес разправя, че конят заплакал, като човек заплакал преди гърмежа... С нож никой не можеше да убие кон. Конят не ляга и когато го подковават. Налбантите вдигат крака му, изрязват копитото и заклинчосват подковата. Конят рядко, много рядко ляга, и то само нощем за по час-два. Той изкарва живота си на крака. Яде и спи на крака. Само люта болест може да го повали, и то чак когато почне да бере душа. А легне ли кон, той вече не става. Конят стои прав цял живот, затова е силен. Тъжно ставаше на селяните, когато гледат коня да ходи с букаи на краката. Тоя подскача мъчително и дрънченето на оковите извиква само жал. Конят затова е кон — да върви, да бяга свободно. Неговата сила е в краката. И затова се бояха управниците тая нощ — как ще изкарат конете горе на „Кръста“ до лобното им място. Четиридесет коня го рече, а те бяха четирима! Конете са умни същества, току-виж, че подразберат и побягнат. Как ще ги свърнат? Човек е най-силното същество, но той не може да се мери с коня. Какво е една конска, сила? Когато човек отведнъж вдигне 75 килограма на един метър височина. Има такива хора, но конят има по десет конски сили. Как ще се преборят четирима с четиридесет коня. Те разчитаха, че няма да ги гонят един по един, а ще ги изкарат заедно, цялото стадо, тихо, кротко, като на паша.

Едва тука, в конярника, четиримата въоръжени усетиха трудното. Конете сякаш подушиха мириса на пушки, неспокойно трополяха и предяха с уши, извъръщаха глави един към друг, предаваха шепнешком грозещата ги опасност и заговаряха как ще се отскубнат, кой пръв ще побегне и накъде ще хванат другите. Всеки премисляше как да се измъкне от смъртта. Една тревога скова за миг и осъдените на смърт, и ония, които щяха да изпълнят присъдата. Польхът на отдавна утъпкано сено ги стъписа. Из яслите дъдреха едри плъхове. Котаракът, който бяха оставили да ги гони, бягаше от тях, уплашен да не го изядат те него. Четиримата въоръжени приличаха на тоя котарак. Бояха се от разбуненото конско стадо. Понесе се тропот на копита, цвилене разтърси конярника. Конят е страшен, като се подлюти. Немалко хора са загинали от коне. Като се подплашиха конете на Цоловци и побягнаха от Димански връх, та разбиха каруцата на трески, а стопанина го направиха на пестил. От върха до моста събираха парчетата от него. Освен оръжие четиримата наградиха и по една суровица в ръцете си. Конят се плаши от дървото, от дулото на оръжието той не разбира. И тоягите бяха затова — да пазят себе си от лудостта на конете.

— Толко, тридесет и шест! Без избягалия.

— Чий беше избягалият?

Едно яркочервено петно блесна като мълния и угасна в тъмнината.

— Де да го знам! Като изкараме тия, и той ще дойде и ще разберем!

— Хайде, дийй! — размахаха суровиците, но конете не искаха да тръгнат. Завираха глави един под друг, не можеха да ги помръднат.

— Какво стоите и гледате? Бийте! — извика оня, който ги водеше, претръпнал, нахлупил каскет, като да не вижда какво ще става, и сякаш изкомандва: „Огън, бий!“ — и пръв стреля.

Суровиците заиграха подир неговата и конете страшно цвилеха и хвърляха къч, изпосъбориха диреци и ясли и се юрваха. Изтърбушиха стените — зидани на един ред тухли — вратите изпадаха, керемиди чак се разхвърчаха от страшния трус. Конете излетяха кой накъдето види, а тях щеше да ги затрупа конярникът. Оня с чизмите, който командваше, се пипаше по главата, благодарен, че се отърва само с

една челенка от копито. Щяха да загинат те вместо осъдените на смърт. С коне не трябвало да се постъпва така грубо.

Подплашени, стреснати посред нощ, те се въртяха в двора, вършееха покрай зидовете, блъскаха ги с гърди и копита, събаряха ги, ревяха на разтърсващи вълни, викаха за помощ. Но селото спеше, жива душа не се мяркаше. Конярите нарочно бяха освободени тая вечер да не им пречат, защото през деня все току се обаждаха: „Не ги избивайте, другари! Пуснете ги по къра да скитат, вълците да ги изядат, сами да си намерят гроба!“ „Не! — тропаха чизмите. — Аз няма да се излагам с такива гледки да ставам за смях на целия край. По-умните навреме са се отървали от тия дръгляши, а вие сте ги държали, та сега като разпънат на конски опашки стоя...“

— Не се разкисвайте, ей! — викаше строго същият, комуто сега се струваше, че на другите трима им е дожаляло. — Действайте смело, по плана. Това трябва да се свърши тая нощ. Няма време, по-скоро! Осъмнем ли, хората ще ги разгонят. Хайде, бий!

И пак изкомандва сякаш: „Огън, бий!“ Заеча в нощта плясъкът на суровиците. Конете протътнаха из двора, та земята потрепера, пак направиха опит да прескочат, но не успяха. От всички ъгли вардеха. Само едно място беше отворено. То водеше към „Кръста“. Най-послед ги подкараха. Опитът за бягство не успя, защото човекът, който командваше, беше досетлив. Той хвана един кон, чатна ботуши — макар че беше цивилен, той все с ботуши ходеше. И палтото му, скроено по терк, приличаше на куртка. Дойде от казармата да оправи стопанството и още обичаше не само да се носи, но и да действа като военен. Командата му беше любимо средство за бързо и лесно изпълнение на задачата, за преодоляване на трудностите. Изпърво той опита и с конете по-леко да се отърве. Отиде в гарнизона и каза на началника: „Имам четиридесет коня, давам ви ги.“ И не очакваше от военните отказ. „Защо ни са? И у нас конете вече малко работа вършат! Всичко е моторизирано! Всичко е на разкладка, както знаеш! Ние даваме нашите, ама няма кой да ги вземе!“ Той се върна и реши: смърт! Но не очакваха такава съпротива. Умориха се, докато да изгонят тия коне из двора. А какво ще стане горе на поляната, как ще ги довършат? За да стигне по-скоро до смъртта им, той промени тактиката си.

— Само с кон! Кон коня води! — възседна той коня и другите го последваха. Конете се поддадоха. Те не вярваха, че същите тия, дето ги

яздят, могат да ги убият. Така с коне поведоха конете и ги накараха да вървят. Избягалият изцвили някъде в тъмнината и скоро го чуха да чатка спроти хергелето. Тропотът се засилваше, искряща пръст изхвърляха копитата и пак тъмнината засядаше по пътя като планина. Ту се изкачваха, ту се спускаха, край няма. Когато да минат рекичката, която бляскаше между камънаците, конете като след мъчителен преход отведнъж спряха на водопой.

— Тпру-у — смили се оня, който водеше отпред, защото и неговият кон не искаше да мръдне. Хвана се за струята като за въже на коневръз. Конницата, прималяла от жажда и глад толкова дни, засмука водата, та реката пресуши.

— Дий! — побутваше с чизмите си първият своя кон, а другите ръгаха със суровиците в хълбоците. — Хайде, и недопили ще измрете!

Някога през мирно време той бе свирил на конете проточено, свойски, по-сладко да пият. Но сега сърцето му бе стиснато и той гонеше всяко потрепване като бръмване на конска муха. От устата му излизаше само едно остро: „Дий“. Ала конницата не се откъсваше от водата. Тя върна силите им. Върна ги към живота! Благословена вода! Ти носиш спокойствие и надежди! Дадоха малко хлябец на един-два, да ги подмамят. Напилите се коне изхрупкаха коричките и не искаха да се подчинят. Тръскаха омразните ездачи от гърбовете си, не изпълняваха командите им, опитваха се да разкъсат конвоя и да избягат из долчинките. Дръвчетата щяха да ги прикрият. Един-двама храбреци разбунтуваха обречените. Върволицата се огъваше. Виковете и суровиците не помагаха. Командващият се гневеше и се пипаше за кобура.

— Недей! Ще хукнат, та и до сутринта не ще можем да ги съберем! — възпираха го помощниците му.

Той едва се въздържа да не прати в тила на непокорниците и подбудителите по един куршум. Това стадно чувство у конете го плашеше и измъчваше. Искеше по-скоро всичко да стане, а ето че работата не върви по плана. На конете им се поиска да пасат, след като се бяха напили с вода. И той трябва да изчаква да похрупнат по някоя и друга трева, че тогава да ги млецне по муцуната и подръгне със суровицата. Така, зачитайки неохотно стадните им прищевки, те ги изкараха успешно, без някой да избяга, горе на високото, на равната

поляна, където от памтивека се белееше наклонен каменен кръст без име и дата на починалия.

— Пфу-у-у, мама му стара! Умориха ме тия коне. С фашистите съм се бил, и танкови атаки съм отбивал, ама така смазан не съм бил! — триеше потното си и окаляно чело командващият. — Сега да видим какво ще правим!

Дойде най-тежкият момент. Трябваше да подгонят конете бързо, лудо, чак до края на равната поляна, която отведнъж свършваше с пропаст. И конете, заслепени, уплашени в лудия бяг, ще наскочат от скалистия венец, където всяка пролет само люляк цъфтеше. Четиримата скочиха на земята. Беше опасно да действат вече яздешком. Конете щяха и тях да завлекат в бездната. Затова те ги пуснаха в стадото. Последна проверка. Пак светна съвсем наблизко като червено петно избягалото конче.

— Един, два, три... — сякаш заредена адска машина отброява последните минути преди избухването. Среднощ, изпълнена с прокоба. Откъм кокошарника на стопанството се чува първите петли. Макар че ги затваряха, някои смелчаци изскачаха изпод гредите чак до покрива и дръзваха да изкукуругат, с риск на другия ден да бъдат наказани като поддръжници на стари класови привички.

— Всичко е налице! — ечи последният рапорт. — И оня избегалият дойде...

— Добре! — поздрави командирът бойците си. — Нали ви казах, че и конете се държат един за друг. Сега на оръжие!

— На оръжие! — отекна на вълни командата му.

Блеснаха не дула на пушки при гърмеж, а ослепителни фарове на три машини, затрещяха три мотора, потрепераха и се спуснаха като три танка докараните предварително трактори на стопанството. Единият в средата беше верижният, а другите, на двата фланга — бяха колесни. Простите селски коне се стреснаха от тая неочаквана среща с машините. Те, пийнали и похапнали преди малко, не падаха духом. Тръпки пробягваха по жилите им. Стори им се, че не сражение, а надбягване ще има. Напоследък машините ги изместиха не само от полето. На миналогодишния Тодоровден вместо тях изкараха трактори да се надбягват. Разбира се, нищо не излезе, но може би сега са решили да ги противопоставят и видят кой ще победи в това надбягване — машините или те?

— Давай, вперьод! — извика командващият и се метна на верижния трактор.

Последваха го и другите машини. Започна настъплението. Конете разбраха какъв Тодоровден ги чака, но не можеха да се върнат назад, нито да побягнат настрани. Накъдето да се извиеха, идеше все тоя ослепяващ огън, който ги караше да се притискат един о друг и да вървят напред. Те цвилеха и трополяха диво в нощта. Копитата им хвърляха искри, земята щеше да се запали, ако имаше прахан, която да поеме искрата. Плочките под краката им тракаха, чупеха се и искряха като паднали съзвездия. Колкото отиваха към каменния венец, украсен с люлякови храсти, толкова повече искрящ плочак се разбиваше на земята. Бръмчаха моторите, трещяха веригите, огнени мечове се пресичаха и раздираха тъмнината, търсеха стремително и се забиваха с радост в кротките, невинни очи, които не можеха да се укрият. Конски вой пронизваше нощта, но никой не го чуваше. Селото оставаше долу в ниското, машините заглушаваха жалния накъсан рев на животните. Стреснатите кооператори и не подозираха какво става горе на „Кръста“. Може би ранна пролетна оран. Не една нощ са бръмчали машини. Години вече вместо добичета да мучат, по полето машини бучат. Свикнаха и нощем да ги чуват как диплят земята на собствената си светлина. Мислеха и сега, че са излезли на нощна оран. Селото заспиваше втори сън; а неравната битка горе между тридесетина коня и три машини с по четиридесет конски сили приближаваше своя трагичен край. Все по се стесняваше ивицата до пропастта, все по се сгъстяваха редиците, които се блъскаха като в железни брегове между машините, ритяха се, хапеха се, прескачаха се, но не можеха да се отскубнат от страшните щикове на огъня и желязото. Стъпка по стъпка конете отиваха към смъртта. Усещайки, опитваха се да разкъсат железния обръч, но машините бяха неумолими. Притискаха ги така, че трябваше да се превърнат на змейове, за да изхвъркнат от огнения ад. Пречеха си един на друг да се повърнат назад и бавно опипваха леко наклонения бряг, който отведнъж се спуска на сто метра дълбочина.

Неочаквано един кон като мълниеносно кълбо се метна между двете машини, прескочи огнената линия и избяга.

— Това е пак оня... Червеният!

— По него! — втурна се подире му единственият пехотинец, който пазеше със суровицата. Чуха се гърмежи, екна бомба.

Но изпитаният борец избяга, оставяйки след себе си искрящи капки кръв. Командващият от верижния трактор махаше с ръка:

— Оставете го, гледайте тия да не изгървем.

И стана тихо като пред най-страшното. Затвори се огнената верига на няколко метра от пропастта. Плътната търкаляща се животинска грамада се закова от една гигантска сила. Конете се изправяха на задните си крака, процвилваха и трополяха, но нямаше накъде. Машините трещяха, ослепяваше ги светлинната канонада и те, обезумели, чуваха от отсрещния бряг човешкия вик, който им се стори милостив пред зловещия вой: „Гя, муци, гя! На, на!...“ — подмамваше ги ласкав глас, като че загрижените стопани им даваха, мамулче да си хрупнат, и животните, стоплени от това познато „гя“, което са чули още със засукването на майчиното мляко, та до браздите, вярвайки в човека, че ги води към спасение, се хвърляха да прекрачат пропастта, като изстреляни пламъци към бъдещето. Със страшно свистене се откъсваха един от друг от канарите, отнасяйки със себе си въздуха, който са дишали, земята, която са орали, каменните венци с люляковите храсти, и с глух бумтеж падаха в пропастта. И от всеки удар пропастта се продънваше, земята зейваше разцепена. Конете скачаха като герои и от тяхната събрана сила преди смъртта стана земетръс, който побърка сякаш убийците им за цял живот. Само верижният боец, застанал още в напад с „огън бий“ на уста, като че ли бе брониран и тоя взрив не го засягаше.

— Преброихте ли ги точно?

— Точно! Тридесет и шест паднаха.

— Край! — изсвири сякаш отбой.

Настана затишие след тежкия бой между машини и коне.

— Какво беше това надбягване тая нощ бре? — понесе се рано сутринта селото към „Кръста“, дето ставаха надбягванията на Тодоровден.

Всичко живо се струпа горе край люляковия венец, но никой не се решаваше да надникне в пропастта. Като че брегът бе напукан и от една стъпка ще рухнат скалите и ще ги завлекат. В тая пропаст човек още не беше влизал. Там до късно пролет се белееше нестопен сняг, слънце не достигаше и поверие се предаваше, че живее там змей ненаситен, който всяка година си взема курбан. И наистина, като се размислеха, излизаше, че уж случайно, но всяка година си загива по

едно добиче там. Все някое вироглаво теле ще се подхлъзне или въртоглава овца ще се защура за някоя тревка и ще разпинти долу. А най-старите разказваха, че през турско и хора били хвърляни там. И орлите се вият, докато се белее като птичи орляк нестопения сняг в тъмната бездна. Никой не беше и помислял да се спусне на сто метра в гърлото на тая каменна цепнатина. Сега хората едва пристъпяха, надникваха отдалече и се дръпваха ужасени.

— Леле, боже-е! — извикваха подлудяващо и оставаха с прехапани до кръв устни, изцъклени, вкаменени.

Конете се мяркаха долу като изподавени от змея. Едни още стенеха, неиздъхнали, а други, намушени от острите зъбери, като на поръждавели от вековете мечове, шаваха и се мъчеха да се измъкнат, но все повече се нанизваха. На самото дъно бе цяла камара от разкъравени трупове. Един копен от движещи се окървавени снопове. Присторваше им, че някои се възправят, цвилят за помощ, но не можеха да слязат и да им помогнат. Поне един да остане жив в селото! Ще го хранят всички, ще се редуват къща по къща да му дават хлебец по коматче, зобчица по шепа. Няма да тежи на стопанството. Ще си го гледат селски и ще му се радват.

— Защо не ги вземем! Какви бездушни станахме! — чу се вопъл.

И ужасът пак скова жени, мъже и деца, вкамени ги, та не можеха да промълвят. Като че бяха треснати от една мълния горе на каменния венец, приличаха на обгорени люлякови храсти, които никоя пролет не щяха да се разлистят и разцъфтят.

Изведнъж се чу силно, напрегнато цвилене. Сякаш отдън пропастта идеше този глас. Дали пък не стана чудо и конете се съживиха!

Живинка пробягна по лицата на вкаменените хора. Вторачиха се надолу. Но от бездната лъхаше вече на тлен. Отде избликваше този конски вой, който все побърза насам, този тътен, това биене с копита. Дали някой от града не тичаше, за да отмени присъдата! И с тъжна усмивка през ума на хората преминаваха като тръпки ония мигове на късно помилване — конникът идва със съдбовно листче: „Смъртната присъда се отменя“ — тъкмо когато бутват бурето и въжето стисва гърлото, мъртвият изплезва език или пък гърмежът е екнал и привързаният за стълба е клюмнал вече с цъфнала роза на гърдите. Цялото село се извърна насам, откъдето идеха разпоредбите, въпреки

че беше късно. Все очакваха да стане нещо, да дойде отнякъде кон, щом се чува цвилене.

Най-после не откъм селото и не от шосето, а от гъсталаците изскочи, сякаш изхвъркна като в приказките, кон-вихрогон, изподран, ранен, окървавен, с пяна на устата. И за миг у хората блесна щастливата и безумна надежда, че убийството на конете е било само видение, кошмар, и зачакаха един подир друг всички да изхвъркнат из бездната. Той дойде при хората като при спасители, но се стъписа за миг. Вирна хубавата си глава. Гледаше ги с обезумели очи и сякаш позна, че те не са убийците. Взе да хриже сърцераздирателно. Отведнъж се изправи на задните си крака, блъвна кръв от ноздрите си и грохна на предните, като че ли молеше милост.

— Слушайте, това не е ли жребчето?

Жребчето наричаха най-младия кон, който се роди след събирането на конското стадо, рожба на общия живот, любимец на всички. За него никой не можеше да каже чий е. Майката се знаеше — най-хубавата кобила на Скачевци, а бащата може би беше пратил любовта си в една спринцовка от ветеринарната лечебница. То беше последният победител на Тодоровден, нему вързаха юздата с мънистата и свиления пешкир. На тая поляна, пред очите на цялото село. Жребчето беше храбрецът, спасил се чрез бягство от машините. Същото яркочервено петно, което блуждаеше, блясваше и изчезваше неуловимо в тъмната нощ. И сега дойде при хората сам, за спасение, готов, ако му откажат помощ, пак да побегне. От време на време се извърщаше сепнато назад — не идат ли ония, които гърмяха подир него, и още повече се разтреперваше. Цялото му тяло блестеше от ситна, бяла бисерна пот. Конска пот! Как отведнъж зажадняха хората за освежителния ѝ мирис. Тя никога не беше ги отблъсквала. Винаги криеше един освежаващ полъх. Имаше хора, чиято пот беше противна. Но изпотеното жребче събираше умилението на всички, извикваше такова едно съчувствие, че ги караше да събличат дрехата от гърба си да го заметнат. Изпотен човек може да отминеш, но кон — не. Червеникавите косми грееха като копринени нишки. Бялата звезда на челото му беше окаляна и децата я чистеха. На тънките му бели глезени се червенееха кървави гривни. Ще го спасят ли хората, или ще го предадат? Могат ли те да се изправят срещу машините? Щом като конете паднаха победени, какво остава за тях като много по-слаби от

стотиците конски сили на тия железни чудовища, ослепяващи и зашеметяващи мощни великани. Жребчето овлажняваше с дъха си хорските длани.

— Горкото... плаче! Вижте, плаче!

Изведнъж то сепнато скочи. Дотичаха ония, които го търсеха.

— Дръжте го, метнете му въжето на шията! — развика се командващият, вирнал каскет, изпод който утрото блъскаше къдрав поздрав.

В това време се изстъпи из навалищата оня, който беше отвързал тайно жребчето през нощта и го бе подгонил да избяга. Качо на Скачковци, пазач на стопанството. Той единствен узнал за страшната разправа и с риск да стане жертва, се опита да го спаси. Но жребчето, вярно на задружността, в която бе израсло, само се натикваше към пропастта.

— Накажете ме... Какво щете ме правете, но коня пожалете! — тури ръка на гърдите съсипаният човечец, окалян, овъргалян, като че цяла нощ и него бяха гонили заедно с кончето, и наведе глава като под острието на секира.

— Оставете го да има кон барем за Тудорица бре! — разбуниха се хората и оградиха беглеца!

— Ще се надбягваме с машини! Имаме решение!

— Машината човещина не знае... А без човещина какво е животът! Човек да беше, законът го помилва, щом куршумът не го е хванал. Милост!

Милваха го млади и стари като възкръсната красота. Само командващият стоеше мрачен, неудовлетворен. Той подтисна всички свои жалости и очакваше похвала за героичната си постъпка. Но ето че и околийският, който не носеше чизми, но тропаше повече от него, по чиято куртка той си уши своята, не скри раздражението си.

„Ние искахме от тебе плана да изпълниш, ти с конете си рекъл да избиеш камата.“

„Машините победиха конете, но бяха победени от хората!“

Селяните поведоха кончето като спасено родно минало.

И днеска, когато минавате по „Кръста“, ще срещнете тоя потомък от онова време, кон-ветеран, с бяла звезда като орден на челото, с червена блестяща пелерина. Негов стопанин е механизаторът Нино, който веднага щом се отдели от машините, го възсяда и

препуска по тучното поле, за да изживее насладата от порива на живото съществуване. И винаги, когато го гледаха, селяните си спомняха за онова паметно време, когато се грешеше, но се проправяше пътят напред...

КРУМ ГРИГОРОВ

ЛИСИЧЕТО

Дядо ми беше ловец. Донасяше зайци, яребици, понякога хващаше и лисици. Това обикновено ставаше през зимата, когато навалеше дебел сняг. Дядо имаше капан и го залагаше наблизко край жилището на лисицата или на някоя близка пътека.

Но едно лято всяка сутрин изпищяваха съседките — все им липсваха кокошки.

— Уж ловец имаме — казваха те, — пък лисиците и ушите ни ще изядат.

Тия стрели бяха насочени към дядо. Като ги слушаше, позавъртяваше глава и тънко се подсмиваше.

— Щом толкова налита, сигурно има лисичета — рече той. — На тях им носи кокоше месце. Но ще ѝ преседне...

И рано, по тъмно, се измъкна от къщи, наметнал двуцевката. Баба започна да му се подиграва, че се връща късно следобед с празни ръце, изморен и гладясал.

— Нещо не ти върви, старо-о — обръщаше се тя към него. — Май трябва да предадеш пушката на някой по-млад, дето и краката го държат, и очите му виждат надалече...

Дядо нищо не отвърщаше. Един ден той се върна с богат лов. Довлече убита лисица и живо лисиче. Извървяха се махаленците да зърнат крадеца на кокошките им, наклечаха и децата да видят Кума Лиса и малкото лисиче.

Дядо разпореждаше на коя от снахите да бъде ушит нов кожух от лисичи кожи тая година, а аз не обръщах внимание на това. Моите очи бяха в живото лисиче. То попремигваше някак плахо, поозъбваше се и показваше острите си като игли зъби.

— Трябва да го пазим — рече дядо. — Ще го храним, ще го гледаме, да видим какво ще излезе от него. Само ти, Куне, недей да го изпускаш...

Кой като мене... Досега бяха ми хващали зайче, птичка бе пърхала в ръцете ми, но живо лисиче за пръв път отглеждах.

Настанихме го в един сандък с големи зирки, за да му влиза въздух. Слагаме му по малко млекце, а щом заколехме кокошка — давахме му главата и краката. То намирисваше отдалеч дреболиите, заскимтяваше радостно и се облизваше.

Денем помагах на дядо да нахраним лисичето, нощем го сънувах. Сънувах, че сме се гушнаели един до друг и усещам как ме гали мекото му кожухче. Понякога изпищявах така силно, че събуждах мама. Насреща ми се задаваше лисичето, изблецило очи, сърдито, озъбило се и а-а да ми отяде пръста на ръката. И изведнъж като че ми се усмихваше: „Това е лисича хитрост, нали четеш приказките?... Аз не налитам на хора, на мене ми дай кокоше месце. Много ми се ядат пилешки крилца...“

Най-много се зарадвах, когато дядо му направи юлаче, украсено с пъстри мъниста.

— Ето — каза, — така ще го държиш за синджирчето. Да не се изхлузи. На лисицата да й нямаш много вяра.

Аз прихванах синджирчето и го подръпнах. Лисичето изпружи предните си крака, запъна задните и се обвеси. Не ще да върви.

— По-силно, по-силно — каза дядо. — И куче да вържеш за синджир, и то се дърпа отпървом, после свикне.

С големи усилия лисичето тръгна. То виреше уши при всеки шум, душеше с муцуната си, когато приближехме курника или пък изкрюкаше в плевнята носачка. Наобиколиха ме децата. Казах им, че ще дам за минутка синджирчето на това дете, което донесе пилешко дробче, бяло месце. Изпати си Първан на стрина Ката. Бе хванал едно пиле и го домъкна. Майка му го гони по двора, заканва се, че ще катурне и сандък, и лисиче... Но ние с дядо пренесохме сандъка на по-скришно място — в килерчето.

Колкото и да се грижехме добре за лисичето, колкото и да го хранехме, нещо взе да става по-неспокойно. Нощем, в просъница, дочувах как скимтеше, кляфкаше и дращеше с нокти. Какво ли му е? Дали не налита някой да го бие, или пък се е притеснило със синджирчето?

Една сутрин останах изненадан. Когато надникнах в килерчето, нито ме стрелнаха запалените като фенерчета очи, нито долових

някакво скимтене. Пълна тишина. Отворих капака — сандъкът беше празен. Обърнах се, ха в тоя ъгъл, ха в отсрещния — от лисичето нито следа.

— Дядо — изтичах аз, — дядо, лисичето го няма.

Дядо, както си пушеше спокойно лулата, полегнал на миндерчето, скокна:

— Стой, не думай...

И залетяхме двамата в килерчето. Когато дядо огледа всичко и се пресегна към отвореното прозорче, заклима глава:

— Откъснало е синджирчето, бутнало е капачето. Забравили сме и отворено прозорчето. Метнало се е през него, дяволчето недно, и сега може би е стигнало Хайдушки камък.

Аз облеших очи като истукан. Какви ги приказва дядо! Та без лисиче ли ще остана...

— Я да видим да не е направило и някоя пакост — каза дядо и влязохме в курника.

Две от кокошките бяха обезглавени и лежаха разпердушинени на пода, третата я нямаше никаква.

— Отмъстило си е проклетничето — прехапваше устни дядо. — Отмъстило си е, че го държахме толкова време затворено. Диво животно, но и то е като човека. Щом му отнемеш свободата, гледа да си отмъсти, та ако ще и с кокошки да го храниш.

Баба, ядосана, кисела, хокаше дядо за изпоядените кокошки, а аз излязох навън и загледах печално нагоре, към планината, където се зеленееше гъстата гора. Къде ли се е скрило моето лисиче? И дали ще го видя някога?...

КРУМ ГРИГОРОВ

НАШЕТО КУЧЕ

За да мируваме, дядо все ни обещавахе, че наскоро щял да донесе малко кученце. Ние с нетърпение очаквахме да го видим у дома.

— Не бързайте — казваше той, — нека бозае от майка си повечко. Да заякне, па тогава.

Най-сетне един ден го донесе. Що радост беше. Ние, децата, го наобиколихме и кое го пипне по меката козина, кое го хване за ушенце — всяко искаше да се допре до него. А то гледаше смирено с тъмните си очи, ближеше муцунката си, квикнеше, като го притиснеше по-силно някое от нас. Беше шарено, на бели и черни петна, с клепнали уши. Дядо казваше, че след някой ден трябвало да му се подрежат малко ушите, за да са вирнати и да чувало по-добре.

— Няма да го правим ловджийско, нам ни трябва пазач на къщата.

И се заехме да го гледаме, да го храним. Направихме му колибка, постлахме вътре сламица, за да му е топличко. Аз му давах кога хлебец, кога някое кокалче от свинско месо. Балкан — така го кръстихме — растеше, наголемяваше.

Познавахме и гласа му. Нашият Балкан и сам ни улесняваше. Ако лае бавно, на пресекулки, разбирахме, че към Бусарските колиби се тътрузи волска кола. Ако беше припряно, тогава сигурно минаваше някой пътник от далечно село. А бафка ли и драще с нокти, досецахме се, че е надушило Ванко Манастирски, горския. Беше писнало цяло село от него, та дори и кучетата го посрещаха стръвно. Прискимтеше ли пък радостно — това беше знак, че се прибират от полето дядо и баща ми.

Свикнахме с кучето като с неразделен член от семейството ни. Бях уверен, че каквото и да се случи — я лисица да наобиколи курника, я вълк да се домъкне от планината — Балкан ще се притече на помощ.

Малко имот имахме, пък кога суша опече, кога градушка удари — жито събирахме само за по някой месец. Затова дядо все ни подканяше да притягаме каишите, че пролетта е далече. Дорде покара копривата. А щом за нас няма достатъчно хляб, няма да има трици за добитъка, няма и за Балкан храна. За да се залисваме, ние, децата, цял ден се ровехме по пясъка на суходолината, правехме си къщички, зидахме зид с по-дребни камъни и какво ли не. Премалявах от глад, но после свиквах и като че забравях за яденето. Край нас често се навърташе и Балкан. Той беше изтънял като камшик, коремът му бе залепнал за гърба, както бяха залепнали и нашите. Опашката му бе станала парцалива. Дядо казваше, че това е от слабост.

— Виждали ли сте охранен кон или юница как са зализали косъма? А щом е гладясало едно добиче, и влакното му не е като света. Няма сила да отхвърли дрипите от себе си.

Приклекне Балкан, оплези език и ни гледа право в очите. Щом замахнеш към него, той сигурно си помисля, че ще му дадеш някоя коричка, и начаса подскача. Нали детинска ни работа, някои го подлъгаха. Подхвърли моят братовчед камъче, Балкан мигновено позинва. Чувах как хряскаше понякога в зъбите му. И се ядосвах. Бива ли да се подиграва с гладно куче... Добре ли ще бъде и нас да подлъже някой с нещо, което не се яде...

Повъртахме ние малко овчици и две-три кози. От тях нашите издояваха млекце. Но го ядахме бито. Като че небито мляко беше вредно за здравето ни. Не, го ли избият жените, няма с какво да подправим чорбата от киселец, зелника да подмажем. Но най-важното беше да посъберем масълце, за да си купим някоя и друга потреба. Дядо ни успокояваше, че дойде ли Богородица, когато беше нашенският събор, ще продадем маслото и ще ни купи непременно свирки и опинци. Е, щом е така, бяхме готови да постим цяло лято, само и само да съм с нови опинци и да надуя свирката. Да се разнесе гласът ѝ в долината, да проечи отсреща към Рамна шума.

Радвах се, като виждах, че делвата вече се напълва. Ще домъкне дядо щавените опинци... Такива едни мекички, не се втвърдяват и не убиват, както тия, дето носех от кожата на умрелия ни кон.

Но една сутрин дядо беше така ядосан, че по-добре не му излизай насреща, не го закачай за нищо. Сбръчканото му лице беше

позеленяло. От очите му изскачаха мълнии. Току влиза, излиза и дири секирата.

— Ще го науча аз него, масларят му с маслар... Гад недна...

И като набара секирата зад вратата, полетя навън. Майка ми, баба, стринките — всичките жени вдигнаха рамене, караха се и се обвиняваха една друга, че трябвало да се покрие капакът на делвата с голям камък, или пък да се турне в мазето зад каците.

По едно време дочух тъп удар, нещо квикна, сетне захърка и занемя. Какво става? — недоумявах и изскочих. Тъкмо до вратата на кошарата дядо беше застигнал Балкан, бе го млатнал така силно с тъпото на брадвата, че кучето бе се изтегнало по гръб, гледаше с изцъклени очи и не помръдваше. Аз писнах и заудрях ръцете си една в друга, насъбраха се и другите деца. Чак сега ни стана ясно какво се е случило. Балкан бе излапал маслото в делвата. Муцуната му цялата лъщеше. Дядо се суетеше потъмнял. Изглежда нещо отвътре го мъчеше. Как няма да го мъчи? Бяха ни сполетели едновременно две беди. Няма да носим нови опинци, няма да надувам свирка, а и оставаме без куче, без пазач...

С треперещи ръце дядо прихвана за един крак Балкан и го помъкна надолу, към ливадите. Ние искахме да го последваме, но той се обърна и така смръщено ни изгледа, че се разбягахме кое накъде види. Не мина дълго време и той се върна.

— Реката го отнесе — рече дядо. — Да не ни се мярка вече пред очите...

Макар и мъчно да ни беше, примирихме се. Пък и малко ли бе това, да не вкусиш блажинка близо половин година за тоя, що духа... Пак трябва да подкърпваме старите опинци... Притихнаха и жените. Вечерта на трапезата никой нищо не спомена за кучето. Легнахме си и на сутринта станахме доста рано. Та можеше ли да се успиш при тая силна кашлица на дядо? И какво да видим? На чардачето, близо до външната врата на къщата ни, се бе свил на кравай нашият Балкан. Лежеше, помръдваше с уши и поглеждаше срамежливо. Извървахме се всички — от дядо до най-малкото ми братче — да го поздравим с добре дошъл. Като че у нас бе пристигнал най-скъп гостенин. Лицата и на жените, и на дядо и тате, но особено на нас, децата, се увеселиха. Зазвъня отново човешка реч, запрегръскахме се и се зацелувахме...

— Вече сме квит — рече дядо. — Пакостникът Балкан умря, сега имаме ново куче. Но да си отваряш очите. Да не направиш като оня неблагодарник, дето остави внучетата ми да ходят боси по камънаците...

Кучето скимтеше виновно. Същевременно от погледа му струеше и разкаяние, и обещание, че когато гладуват стопаните му, ще гладува и то, но ще им служи вярно.

— Донесете му попарка — рече дядо. — На болен човек и на болно куче трябва да се дава по-лека храна...

Ние, децата, стоплихме малко вода, посъбрахме корички и ги надробихме в паничка. Като поднесох на Балкан попарата, той ту близнеше от нея, ту изсумтеше гальовно и с опашката си докосваше ръката ми.

Понагълта се, приповдигна се и полегна на сянка под крушата ни. Още същата вечер чухме познатия му глас. Лаеше приятно и разбрахме, че минава другоселец.

Оттогава до края на живота си Балкан беше примерно куче. Никога не направи пакост в къщи. Ние му бяхме благодарни за усърдието — пиле не прехвъркваше в двора ни, без да го усети. А когато почина, поплакахме си всички у дома и го погребяхме както подобава...

ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ

ДВАМАТА И СЪРНАТА

— Може днес да не дойде... — усъмни се Вихър.

— Ще дойде! — рече спокойно Стамен.

— Не знам.

— А аз знам.

Вихър се засегна. Той искаше да има тая увереност, да има и опитността, която я пораждаше.

— Защо си пък толкова сигурен?

— Човек, който е живял дълго в Балкана, знае тия неща. Особено ако е ловджия.

Щеше да попита кои са тия неща, но го спираше гордостта. Вихър беше стар партизанин, ала градско момче, а животът на планината не се учи лесно. Пък и не беше ловец.

— На тая поляна тревата е много мека и сладка. И никакво животно не я мърси...

Разговаряха така, сякаш очакваха свой другар, от когото зависеше животът им. При последното сражение те останаха на Козята пътека да задържат жандармерията и я задържаха до мрак, но се откъснаха от батальона. Вече седмица скитаха сами, без да срещнат жива душа — планината беше обезлюдена от блокадата, а при всеки опит да влязат в някое село ги обстрелваха. „Робинзон и Петкан, при това преследвани от дружини диваци!“ — смееше се Вихър. А птиците са същества, с които не можеш да си поприказваш, стрелкат се далече, високо. Оставаха им буболечките, пъргави и трудолюбиви в августовския ден, но заслепени в своите еснафски грижи. Всъщност можеше да се разговаря само с калинките, и то само Вихър, гърбом към Стамен, по един-единствен въпрос: „Калинке-Малинке, къде ще ме ожениш?“ Той изпъваше длан, за да се разхожда калинката по-дълго, потръпваше от нежното гъделичкане и съжаляваше, че е толкова малка, та не може да я погали. Тя спираше на върха на пръста, сякаш да помисли за отговора, после малиновото куполче с черни точки се

пукваше, разперваха се прозирно-черните крилца и калинката литваше към София. Вихър се стараеше да не забележи, че натам я отнася ветреецът, защото така искаше да бъде. Момичето, което обичаше, беше в София, в затвора...

Докато се появи сърната с малкото...

Тя дойде и тоя ден. Стамен и Вихър лежаха зад два бука — долу тъмни, грапави, прошарени с бледи лишеи, нагоре — гладки, почти бели. През няколкото дървета те виждаха цялата поляна, затворена, но просторна. Слънцето бе още ниско и всичко изглеждаше сочно, свежо: светлосинкавото небе, полираните листа на буките, тъмни от нощната влага, бликащите треви, едва пожълтели в корена, гъсто зелени нагоре, по които утринният ветреец ту гасеше, ту разискряше звездичките на росата. Над поляната и над върхарите висеше синкаво-сребърна мъглица, която придаваше една тиха мекота на багрите. Въздухът бе така чист, че ако не пречеше гората, би се виждало безкрайно далеч.

Сърната и малкото се показаха между буките отсреща и влязоха в слънчевата картина, която изведнъж стана по-жива и завършена. Багрите заиграха и по тях: кафяво-червеникавото лъскаво тяло с бялото по корема, с черните петна между рогцата и по муцуната.

Всичко им беше познато и всеки път ново, и всеки ден двамата чувстваха онова, което бяха изпитали при първата среща...

Сърната вървеше малко тромаво, пасеше бързо, но някак изискано, като че избираше най-хубавите стръкове. „Жадна е, бърза да се утоли с росата“ — мислеше си Стамен. Понякога тя се сепваше от пърхане на птица или от неуловим за двамата мирис и цялото ѝ тяло се опъваше грациозно. Тогава предните ѝ крака стояха като вкопани, прави и тънки, задните — малко сгънати в коленете, готови да се оттласнат всеки миг. В изпънатата шия, във вирнатата глава, наклонена на една страна, имаше тревожна напрегнатост и вслушване, ноздрите ѝ нервно потръпваха — това не можеше да се види, но Стамен го знаеше. „Така е и с човека, напрегне ли се за скок или за бой, тогава го гледай, не когато е отпуснат.“

Като се понапасеше, сърната започваше да играе с малкото, което едва достигаше до корема ѝ. То се умилкваше, галеше се глезено, а тя го ближеше по челото — съвсем като целувка. Тогава Стамен замираще. Майката подтичваше, прескачаше блесналия поток и сърнето се хвърляше след нея, като смешно подритваше със задните си

крачета. А Стамен виждаше как жена му протяга ръце и мами Тончо, той се люлее несигурно на едно място, а-а да заплаче, но се спуска, мята крачета встрани и се хвърля в ръцете ѝ, а тя го издига и се смее — „Маминото сърненце“, — смее се и Тончо, макар да не разбира всичко, все пак чувства, че е извършил първия си подвиг... Но киселините и старата жилава коприва, едва сдъвкана, изгаряха стомаха му, а Стамен познаваше сладостта на сърнешкото и мъчително преглъщаше. Понякога му притъмняваше и той ядосано буташе пушката си настрана...

А Вихър мечтаеше: един ден ще я доведе тук, сама да почувства тия красоти — след затвора! — защото дори и в стихове не ще може да ѝ ги разкаже. Тогава пак ще дойде една сърна с малкото си, може би не тази, но ще дойде. Вихър скритом ще гледа в очите на своята Шели, в тях ще се отразява всичко, минало през сърцето ѝ, а той не ще знае на какво повече да се радва.

Съмнението се породи у Стамен още първия ден. Ти само името му чуй: Ви-хър. Момчешка работа, нафукана. Де ти разбира какво е майчина мъка — да роди, да отчува? Пък и от глада е станало люто, на всичко налита... Обзет от своето подозрение, изнервен от принудителното безделие, Стамен изпитваше почти неприязън към другаря си. Тая черна, ситна коса — да не е в Балкана, ще кажеш, че на женски апарат я е къдрило. И е късаче, ниските хора са по-зли... Но какво съм се зайл с момчето, нали го знам — окото му от нищо не трепва, и умно е, и добро с другарите си... Ама е прибързано, аджамия...

— Слушай, Вихър, да не си посмял да стреляш! Ще се издадем! — едва пошепна Стамен.

Вихър го изглежда смаян, но можа веднага да разбере всичко, после отвърна:

— Къде ще стрелям? Да не съм луд?

И му се стори, че над сърната и малкото надвисва смъртна опасност. Виж го ти: „Ще се издадем“ — значи, иначе би я убил? Ще я убие като нищо, как не се сети по-рано! Нали е ловец, безчувствен е той... Целият вид на Стамен сякаш подсилваше опасенията му. Продълговатото лице с изпъкнали скули и гърбав нос, тънки уста, в усмивката му има нещо грубо, присмехулно. И тоя белег на лявата буза, който никога не загаря, а щом нахлуе кръв в лицето му, кожата

изглежда още по-бяла и болезнена... Но както и да се вторачваше в него, Вихър завиждаше на Стамен за спокойната му сила и го обичаше дълбоко... Той не бе вкусвал сърнешко месо, но Стамен неволно го подсети и сега все му се привиждаше димящ хайдушки кебап на шиш, дори улавяше миризмата му и гладът ставаше нетърпим. Като се боеше и от Стамен, и от себе си, той рече:

— И да ти кажа ли, не си струва да се прави зян толкова месо. Двама сме, колко ще хапнем, останалото ще се вмирише.

— И това е вярно — кимна Стамен, а на себе си: „Ето на — за месото му е жал, не за животното...“

Взаимните подозрения си останаха. Стамен се стесняваше да разкаже на момъка как страда по жена си и детето, пък беше и уверен, че няма да го разбере. Вихър тайно пишеше стихове и се пазеше да не изглежда сантиментален. Те не можеха да изкажат с думи и онова най-важно, което ги спираше да посегнат на сърната, но го имаха като дълбоко чувство: бяха отвратени от кръвожадността на врага. И сами те бяха убивали — не хора наистина, а изроди, — но сърцата им искаха да си отдъхнат... А гладът ги изпиваше, правеше ги лениви и зли, започваха да губят вяра в себе си и все по-зорко се следяха един друг...

Изведнъж Стамен трепна и втренчи поглед през буките. После тихо се намести по корем, събра петите на ботушите си, натисна лакти в земята и вдигна пушката. Мереше се напрегнато и неотвратимо. На Вихър му се стори, че цевта сочи някъде встрани, но нали все очакваше тоя изстрел, беше сигурен: срещу сърната е! Идеше му да викне, да я подплаши, да изреве на Стамен, но само изхриптя като молба и заплаха:

— Недей! Недей!

Стамен не се обърна, само нервно трепна с лакът и кимна неопределено с глава.

— Пшт... Мълчи!

Глупак. Не ги ли вижда?... А с бялото на очите си следеше сърната. Ех, не ги усеща, ветреецът подухва към тях... Няма да избяга... А не бива да стреля, сигурно не са само двама. Но ето оня... Не! Мръсници, ние имахме право, но вие не! Или ви омръзна да стреляте по хора...

Вихър припълзя мигом, но преди да дръпне пушката на Стамен, тресна изстрел, втори... ехото ги понесе из долищата.

Сърната потрепера, вирна глава, изсвири странно и полетя нагоре с големи, силни скокове, след нея — малкото. Вихър никога не бе я виждал така красива и завика от радост:

— Избяга, избяга...

А Стамен се спусна в посоката, дете преди малко се целеше и гърмеше прав.

— Стреляй, какво зяпаш, стреляй, мамка му...

Едва сега Вихър видя, че из нанадолницето бяга лудо един жандармерист, и гръмна по него. Но оня, взел преднина, се скри в гората. Бе захвърлил само раницата си.

— Дошли са да ни донесат хляб! — засмя се Стамен и доволен, и ядосан, като я прибраха.

Убитият лежеше в края на поляната, до един бук, заровил нос в земята.

— Е тоя се целеше. Щеше да я убие мръсникът... — Стамен взе автомата му. — А сега да се омитаме! Сигурно са патрулна двойка, да не налетят другите...

Вихър вървеше зад него мълчалив и виновен. Като след всяко остро изживяване той чувстваше нужда да говори, да говори много, но сега не можеше. Беше му трудно да каже всичко.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

КУЧЕТА

Отдавна не бях виждал куче с тъй навита, накеркелена опашка. То вървеше из улицата с лека стъпка — весело куче, пъргаво, отбиваше се да вдигне крак до някой дувар и заситняваше отново с вдигната глава.

Друго куче седеше на улицата — мръсно, жълто, без опашка, с клепнали уши. Като забеляза онова с вирнатата опашка, то се шмугна в къщата, а когато се върна, до него вървеше едроглав, с проскубана шия, мрачен пес.

Двете кучета — гуджукът и проскубаният — застанаха по средата на улицата, през където щеше да мине кучето с навирена опашка, и когато то ги наближи — нападнаха го изведнъж. Така се блъснаха в него, че и трите подрипнаха, увиснаха за миг във въздуха, а след това тупнаха и намерили се на земята — завъртяха се в ръмжащо кълбо. Претърколи се кълбото няколко пъти и се „развърза“. Първи отлетя гуджукът, отблъснат от веселото куче със силен удар, а след него — и мрачният пес, с окървавено ухо. Озъбени и настръхнали, двамата нападатели застанаха на почетно разстояние, изхапани, изглежда, както трябва.

Веселото куче се отърси и понечи да продължи пътя си; в тоя момент от една съседна врата, дочул врявата, изрипна нов противник, един старичък пес с кърваво око и без клепач. Той връхлетя с такава ярост върху накеркелената опашка, че в първия миг и двете паднаха на земята, само че веселото веднага се изправи и впуснало се върху нападателя като стрела, блъсна го с яд. Кървавото око залитна от този съкрушителен „нокаут“ и щеше навярно много да изпати, ако гуджукът и мрачният пес не бяха се впуснали в нова атака. И тогава всичко се сви в една кучешка вихрушка, вдигна се грозен прахоляк и вече не можеше нищо да се види. Чуваше се само тракане на зъби, ръмжене и хриптене. Най-сетне прахолякът се разнесе и се видя, че заградено от тримата си нападатели, сразено, веселото куче беше си подвило

опашката, а враговете му повече не го нападаха. И не само не го нападаха, но се отместиха, дадоха му път и то си тръгна унило и раздърпано, ала с подвита между кълките опашка.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

КУКУВИЦА КУКА

Пролетта има много вестители, но кукувицата няма съперник, макар гласът ѝ да не е звучен като на славея и трепетен като на чучулигата. Нейното кукане, уж просто и еднакво, е натръпнало с толкова порив и нежност, че едва ли друг някакъв звук изразява тъй ясно и силно усещането за пролет.

Чуе ли се „ку-ку“, замирисва ти и на теменуга, и на кукуряк, и на игличе. Прозвучи ли тоя призив, сънените дървета развиват пъпки и пускат неогъглената зелена шумица. После под същото „ку-ку“ филизите потеглят нагоре и цялата земя се залюлява в буйния ритъм на пролетта.

Че има нещо вълшебно в кукането на кукувицата, някаква магия, уверяват и народните поверия: „Както те закука кукувицата, така ще караш цялата година...“ Ако те завари с пълен джоб — така ще ти върви — на пълно. Ако те свари влюбен — на любов ще ти върви. Ако си на път — ще пътуваш цялата година... Най-лошата клетва е: „Кукувица да не чуеш!“ Има и поверие: чуе ли болен кукувицата — през тая година няма да мре. Затова на времето гледали да попримъкнат болника навън, за да чуе овреме спасителния глас.

Истински празник е било първото обаждане на кукувицата и за овчарите, и за хайдутите. „Ето, закука кукувицата, момчета, страшно няма!“ — разказва в своите спомени войводата Панайот Хитов как ободрявал посърналите свои момчета. Овчарите също чакат кукувицата, орачите и те — да почнат да сеят фасула и пшеницата.

Та кукането на кукувицата е не само предизвестие и зов, то е и предсказание, и заклинание, повратна точка в сменяването на сезоните.

И въпреки това кукувицата не извиква обич — снасяла била яйцата си в чужди гнезда и оставяла на другите птици отглеждането на своите малки. А кой се е запитал защо е така? На какво е отстъпил майчинският ѝ инстинкт, в името на какво се е пожертвувал? Защо Природата я е лишила от радостта да се грижи за своите малки, да

опроявя с човка рошавите им перца, да усеща до своето топлите им сърчица? Случайност ли е това, или прищявка? Или пък наказание? И в името на какво е тая необикновена жертва?

А може би Природата ѝ е отнела майчинството, за да се посвети напълно тя на призванието „Вестителка на пролетта“.

Заради това кукувицата търпи смъртни несгоди. Идва у нас още в началото на април и често тъй нареченият „кукувичи сняг“ я затрупва. Горката птица зъзне и трепери. Но не е имало случай да закъснее или пък да се върне откъдето е дошла. Знае, изглежда, че болни и здрави я очакват да оповести пролетта със своето изстрадано, радостно и заклинателно „ку-ку“.

А ние ѝ се гневим: измамница била, мързелива и не зная каква си. Измерваме с нашата груба, човешка мярка едно от най-чудесните хрумвания на иначе суровата Природа — да събере ароматите, стоновите и тръпките, надеждите и възторзите на вълшебството *Пролет* в един-единствен, всепроникващ звук! В едно само „ку-ку“.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

ГУГУТКИ

Гледам от прозореца на стаята как на съседния покрив две гугутки се опитват да започнат своята пролетна любов. Починът е в ръцете на гугута, който се мъчи да извади най-топлите убедителни звуци, за да придума своята избраница, но те явно не достигат до кацналата на ръба на покрива гугутка, защото тъкмо гугутът надуе свирката — по улицата пропука мотопед и любовният му призив се слива с пукотевицата на проклетото возило... Следва нов опит от страна на гугута да приласкае гугутката, но гласът му изчезва в следващата шумова вълна и обяснението между двете нещастни пилета остава все така неосъществено. Гугутката все пак иска да чуе любовното признание на своя кандидат и се пообръща, дано да улови очакваното „гу-гу-уу“, но вместо него, „гу-гуто“, отново идва пукотът на поредната кола. Женската вижда, че на гугута шията му от време на време потреперва, но шумовият вихър отвява гласа му в противоположна посока.

Отчаян, гугутът кацва на комина, белким от високо гласът му ще се чуе по-добре, но и оттам е същото. Тогава млъква и разбрал, че всичко е напразно, вече не проронва звук. Накокошинва се и замълчава обиден, че „дамата“ не идва, сметнал, че тя го е разлюбила, защото крилете му са окадени от мъглите на града...

Той не знае, че гугутката страстно го желае и очаква, но разбушувалата се по улицата моторизирана лавина осуетява всеки опит да се разберат.

Днеска така, утре — същото, докато кипналата млада кръв на двете гугутки се полека-лека уталожил и любовният им период премина, без да се допрат, оплодят и разберат. Гнездото им остана пусто, не се видяха в него нито пилета, нито яйца, а те се някъде изгубиха в градската мъгла.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

ЛЮБОВ

Сред дивите пущинаци на Дамлъ дере, под едра скала расте престаряла, мършава борика от миналия век. Короната ѝ е провиснала като чадър, обезобразена от светкавиците, наранена. Иглиците ѝ — оредели. Задуха ли вятър, бабата не пее, не фучи, а тънко и нечуто хърка, задъхана от двата века на гърба си. Клоните ѝ са провиснали като ръце, помахват се и чешат посинялото сиво стебло.

Долу зее пропастта и я очаква. Та кому ли е потребна тя? Катерици върху нея не стъпват, няма в клоните ѝ място за гнезда. Скалите я не щат. Но бабата стърчи, държи се. Наведена, вгледана надолу, в пропастта. Годиците ли търси в процепите на скалите?

Взира се бабата в малкото, рошавото борче, поникнало сред сухата трева.

Ето вече цял живот стърчи бориката над урвата и рони семена с надежда да засели пущинака, с копнежа да не е сама. Но вятърът ги отвява, умъртвяват ги скалите, изгниват в реката. Семената, които тя къса направо от сърцето си, стават пред очите ѝ безжизнени трошици... Износи се сърцето ѝ да рони семена... Измършавя! Докато най-сетне едно последно семенце поникна в процепите на скалата...

Поникна една надежда и я разнежи, разтопи я. Бориката цяла се преви над борчето да го защити. Знаеше какво е буря, пърлена беше и от жегата, та все повече се накланяше над малкото, все по-близо разпъваше овехтелият си чадър — завет и сенчица да му направи: да не се пречупи, да не прегори нежната му кожа на слънцето. Тя отронваше последните си игли, за да е меко на „детето“.

Не разбираше добрата изкуфяла баба, че ураганът утре ще я тръшне в пропастта, а после щеше да издуха от скалата и нежното, разглезеното ѝ дете.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

СЪТРЕСЕНИЕ

Ако има нещо, с което балканското ни село да е съдбовно свързано, това са козите. И в суша, и в киша козата все ще намери нещо да откъсне, да донесе мляко, и стопанина си гладен няма да остави. А и козето мляко е най-близко до човешкото. Ако дете остане без майка, то може да си бозае направо от козата и се не познава, че е отраснало сирак. Пък и като се подкваси козе мляко и се надроби с царевичен хляб, става най-сладката попара. Бацилите в такъв югурт не са кротки както в другите млека, а буйни, шумят и хвърчат, и още преди да си отпил от тасчето с мътеница — лицето ти побелява от пръски.

Хранени от памтивека с буйна козя мътеница, нашенци достигат дълбока старост и затова е селото ни пълно с оседесет-деветдесетгодишници, които скубят леща в текезесето до последния си дъх.

Все на козята попара, според Минчо Фелдшера, се дължало странното от медицинска гледна точка обстоятелство, че при нас високото кръвно налягане и грипните заболявания са голяма рядкост и селото ни стърчи като самотно островче сред световното грипно море, което връхлита от време на време човечеството с унищожителните си вълни.

А за козята пастърма какво да кажем?

Навремето, отбиеха ли млякото — немаше биберони, ни „Хумана“, нито дъвчене на зальци. Отрязваха едно парче козя пастърма, втикваха го в устата на детето и го оставяха да дъвчи. Ако оцелееше, след това и сурова кожа барабар с космите да гълта — на стомаха му нищо не може да се опре.

Сигур от козето мляко и козинявите халища нашите момчета стават и добри войници: по време на Първата световна война от шейсет и двама души участници, върнали се двадесет и трима и само

двама от тях — без кръстове за храброст, и те от стеснение не си дошли в село, а отседнали в съседното.

Лошото на моите съселяни е само едно: въпреки разяснителната работа през последните тридесет и три години, общественото им чувство все още куца. Кози всички искат да имат, мляко да доят, а да отгледа пръч никой не ще. Пръчът, както е известно, нито дава мляко, нито пък месото му струва, та всеки мълком се надява другия да завъди пръч, другият — на третия, третият — на чевъртия и в края на краищата остана си селото с оня единствен престарял мъжкар, който миналата зима се пресели неочаквано в царството небесно.

И така по Димитровден, когато дойде време козите да се пърчат, Яврово се озова без разплодник. Сепнаха се тогава: „Ами сега?“ Ясно им беше — не стане ли заплождането, няма мляко, ни ярета. А закъде са старците без ярета и мляко? Споменавам тях, защото от двеста петдесет и седем човека в село само четирийнайсет са под четиридесетте и само дваисет и седем — под шейсет. Всичко друго бие към тавана, към деветдесетте, а някои — към стоте. Младите пък, след като се обяви селото ни за безперспективно и съкратиха училището — юрнаха се към града и тук останаха само старците.

Старците и козите. Нищо чудно тогава, че смъртта на единствения пръч хвърли всички в тревога. Стана дума дори за вносен пръч. Едно шофьорче от международния превоз, нашенски зет, бе казало на бабалька си, че в Афганистан имало пръчове колкото искаш и че той можел да докара един, по второ направление. Но идеята се изостави, защото се намери пръч в заем от съседното Лясково. Лясковското пръчле беше младо, ала сърцато: втурна се в работа и ден-два всичко вървя като по вода. Козарите тъкмо потриха доволно ръце, гръмна вестта — пръчлето закъсало. Буйно и припряно, изтощило се с хилядата наши тлъсти, ненаситни кози и на третия ден — гътнало се и не шавнало.

Беше се вече стъмнило, но нашенци хукнаха към пасбището и донесоха мъжкарчето върху две застлани с клони дървета. Каталясали, носачите го положиха пред хоремага. Пръчлето ни става, нито очи отваря. Заваляха съвети: едни викаха да му се налеело в устата мляко с чесън, други наблягаха на разтривки на вратните жили и кърма с чукани орехи. Трети викаха, че две менти щели да свестят животното и един дори се опита да му ги налее в гърлото.

Реши се накрая пръчът да бъде положен в зимника на Петьо Печинков и да се остави на грижите на Петьовата баба. След това се разотидоха, но за първи път от двеста години — от появяването на кърджалиите — в село никой не заспа, защото заплождането е свързано с точно определено време и пропусне ли се то — следващата пролет щеше да е пролет без ярета и без мляко.

А знаеше се накъде води това: кръвно налягане, грипове и — край на селото. Имаше и друго: козите напоследък стават ценни за българската филмова индустрия. След като в няколко филма показаха успешно кози стада, режисьорите започват все по-често да ги използват. Самите кози се държат пред камерата много естествено — тичат по скалите като дяволи, издалече се засилват, блъскат се една о друга с рога, игриво се изправят на предни копитца, сякаш усещат умилителното въздействие на своето присъствие. Накратко, изявяват се като обиграни актьори-каскадьори, затова може би и филмите с кози получиха признанието на критиката, а и международни награди.

Оттогава селото ни се е превърнало в малък Холивуд и рогатите животни придобиват двойко значение — носят вече не само пълни вимета, ами и хонорари. Лека-полека на отделни кози взеха да възлагат епизодични роли. При цветния филм шарените се предпочитат и се възнаграждават наравно с криворогите, които са най-живописни. Това кара селяните да запазват криворогите и шарени ярета и в тази, нека да, я наречем „киноселекция“, селското стадо се разкраси.

Накрая, козият въпрос има и психологическа страна: старците страдат за внучета. Няма внучета при тях, да им топлят душицата с глас или с милувка. Зажаднели да сложат на коленете си внуче, да го подрусат, да им се разшава го в скута, да го помиришат как дъхти на прясно мляко, на млада козина и кожа, старците се разтъжват с яретата, защото яретата са палави и немирни като деца.

Радват им се от март до празника на плодородието в началото на октомври. Тогава синовете от града идват, изколват яретата, опичат ги на шиш и весело и безгрижно ги изяждат. След това си заминават с автобуса или със собствената кола, а осиротелите старци ходят като въртоглави и тъгуват тъй, сякаш са им заклали внучетата...

До следващата пролет над селото се уставновява една оловна (както се казва в добрите книги) тишина — нарушавана само от чаткането на бастунчетата по калдъръма и от някоя подранила

грипозна кашлица. А със зимата и камбаната започва да бие все по-често за умряло...

Така — до новата габерова шума, до яренето на козите, когато животът, колкото е останал — пак се възражда.

Ето такава е многообразното значение на козата за нашето обречено село. Затова се затюхкаха селяните за пръчлето, затуй не мигнаха цялата нощ, а на заранта с усърдие се впускаха да възстановяват и лекуват омаломощеното животно. Въпреки всички грижи, пръчлето си остана неподвижно. Десният му клепач се поотвори и откри окото, но левият застина, както си беше — клепнал, и на третия ден завалията умря. Трябваше да се пипа бързо и да се докарат не един, а поне пет-шест зрели пръча, че да оправят работата за късото време, което оставаше — горе-долу седмица до края на броените дни за оплодяването.

Проводихме хора в няколко посоки с поръчение: да купят, да заемат, да откраднат, ако трябва, но без пръч да се не връщат.

Първата група — пожарникар-отпускар, с двама души товарачи и една „молотовка“, отпердаши за съседното Бачково. Четирима членове на местната ловна дружина се отправиха, уж за диви прасета, към село Добралък — с решението да пленят един от добралъшките пръчове.

Третата бригада се понесе пеши през баира към Наречен, а четвъртата — към прочутото с картофите си Лилково. Всъщност това не беше никаква бригада, ами един от старците, на чийто сватанак, активен борец, се надяваха да уреди довеждането на два пръча.

Акцията даде неочаквани плодове: на третия ден първата група се върна с два пръча, взети от бачковци срещу обещанието да им се дадат следващата пролет два коша от нашия тютюнев разсад.

Третата група (нареченската) бе ударила на камък: поради курортния характер на селото пръчовете от Наречен били още миналата година премахнати, защото замърсявали околната среда със силната си миризма и създавали у чужденците впечатление за първобитност. (Все по същата причина изклаха и мисирките в Поповица.) В замяна на тази тежка вест нареченци подсказали на нашите, че в манастирското стадо край Бачково имало един бодлив, но хубав пръч, та можели него да вземат от козаря отец Агапий. Обяснили също, че дядо Агапий малко недовиждал, а като сръбнел съвсем не

гледал, тъй че пръчът можел и без неговата благословия да се задигне, а като си свърши работата, да се възстанови.

С отец Агапий работата отначало тръгнала зле: вярно, че двата му клепача приличали на изгорени, но иначе отецът много хубаво си гледал. Развикал се, размахал дрянвата тояга, заплашил нашенци чак с милиция. Тогава те измъкнали две шишета от препечената гроздова и ха по едничко, ха до две — тъй го успокоили, че накрая не само им връчил пръча за временно ползване, ами им изпял и „Ой, Йордане!“

Трудно и с най-голямо притеснение се беше отправила втората група в Добралък. Свързали се с тамошните ловци, помъчили с добро да измолят два от петте им пръча, но добралъшките общественици си припомнили, че през блоково време имали с нас някакъв междуселски спор и — отказали. Не и не! Тогава нашенци направо задигнали каквото им трябвало, като си осигурили бездействието на козаря с обещание да помогнат за приемането му в ловната дружина.

От връзката с лилковския сватанак почти нищо не излезе: по някакви си причини думата му вече не минавала, та пратеникът в Лилково домъкна през баира един-единствен пръч.

Тъй или иначе събраха се достатъчно — все брадати ветерани, различни по вид, а и по нрав.

Сменените за тютюнев разсад бачковски пръчове изглеждаха като замаяни. Шофьорът беше карал бързо, а пътят до село е все с остри и многобройни завой, та при возенето животните се бяха облъскали здравата в ламаринената каросерия. Единият беше средна пора, брадат, а другият — тригодишен, като да му беше внук. Най-див се оказа доведеният за връвчицата от Червените скали манастирски пръч. Беше недоверчив, гледаше под око и не даваше да го пипнеш.

Набиваше се в очи и единият от двата, доведени от Добралък. Беше с напъстрена от бели фъндъчета кестенява брада и дълга до копитата, като расо, козина. Вторият добралъшки пръч, с пречупен рог, ситнеше подир стария тъй, както клисар следва на почетно разстояние свещеник.

Най-зле пристигна лилковецът. Вързан за самара на текезесарското муле, той или не бе искал да върви след него, или не в същата скорост, та оглавникът беше завратил козината на врата му и като го отвързаха, тя си остана настръхнала и му прудаваше наежен, застрашителен вид. А се оказа и горделив, държеше глава най-високо.

Беше шарен, имаше бели ширити на гърдите и веднага го кръстиха „Гвардееца“.

Нашенци бяха доволни от успешната развързка, а някои се обадиха, че ако сме били все тъй задружни, нямало да се стигне до закриването на фурната, на кооперацията, на банята и на училището. И тогава от селото нямало да се изметат всичките младите. С тези поуки завърши посрещането на пръчовете. Изпратиха ги да пренощуват. Реши се, както са доведени, така да бъдат и разпределени по къщите. Погрижиха се да бъдат добре накърмени, рошавия лилковец го сресаха. И за първи път от много дни всички заспаха спокойни.

Следващата утрин започна бодро. При първия вик на козаря улиците се задръстиха с подгонени към мегдана развълнувани кози. Пръчовата миризма беше достигнала до обонянieto на овдовелите женски и сега те пръхтяха нетърпеливо и припряно потропваха с копита.

Отвързаха пръчовете и ги пуснаха. Но вместо да хукнат да оплодяват, те се вкопаха в земята и се вторачиха един в друг. Козарят вдигна тоягата и кое с викове, кое с удари, раздвижи стадото. Ала тогава осемте пръча изведнъж се емнаха — всеки бързаше да застане отпред. Най-пъргав излезе манастирският и поведе, но не сторил и пет крачки, другите го връхлетяха. Заблъскаха го да го изтикат и шареният лилковец го измести. Но и той за кратко: сдружените съперници го нападаха с такъв хъс, че Гвардееца литна във въздуха, а на връщане към земята възседна една млада коза. Козата се разскача, заврещя, настъпиха смут и бъркотия. В туй време на първото място изникна добралъчанинът, „попа“ с дългата козина. Появяването му извика ожесточение, с нападателите хукна и „клизарят“, хрисимият уж втори добралъчанин, и неговият удар (като от свой) бе жесток; голямо валмо от козината на „попа“ литна, сякаш пиле изхвърча, отпра се кожа и от раната рукна кръв.

Козите се оттеглиха. Козарят се опита със сопата да сложи ред, но тоягата му се заплете в рогата на борците и се строши. Успокояването дойде от Минчо Фелдшера. Той научно разясни, че не бивало да се пречи на пръчовете да си премерят силите. Защото това била не обикновена блъсканица, а избор на най-силния. Този мъжкар да бъде водач и пръв да покрие която си ще коза... Тогава яретата, припомни Минчо, ще имат за баща най-силния пръч и ще достигнат

максималното живо тегло. Накрай заключи, че подобен избор бил закон в Майката природа — да не му се бъркаме, защото ей с такова набъркване в природните закони стават големите неразбории.

Послушаха Минча. Оставиха пръчовете да се бодат и блъскат, да се борят и надборват. По едно време надмощие взе възвисокият лис пръч с бялата звезда на челото, но трътлестото пъргаво и зло пръчле, без да се стряска от звездата на съперника си, едва не му строши врата. Малко подир това рогата му станаха на две. Пострадалият, макар и шут, продължи боя вече не с рога, а с главата и вбил жилави крака в земята, не се отместваше, а в окръглените му накървавени очи пламтеше мрачната решителност да победи или да умре. Дяволската сила на погледа отби съперника му и след един последен — и както си личеше — плах опит да надвие, той побягна.

Манастирският поведе козето стадо. Ощутен, разпран и окървавен, от него се излъчваше свирепа енергия. Другите смирено се навървиха отзад, според спечеленото в борбата място.

Тъй манастирският пръч, тази жива отломка от Червената скала, изпълни душите с обич и възхищение. Вързаха на врата му огромен чан и го припознаха и коронясаха за водач. Победителят потегли, а стадото се люшна подире му стройно и смирено, в ритъма на неговата стъпка...

Бодра пръчова миризма облъхна старците с неочаквани досещания и забравени вълнения. Екотът на чановеите литна високо над плочените покриви и разнесе добрата вест, че сътресението е преодоляно, селото — спасено. Щеше пак да има козе мляко в изобилие, трепетни ярешки милувки и топли прегръдки, нови радости, и нова пролет.

ГРИГОР УГАРОВ

ЛИСИЧИ ЛОВ

В ясно утро вървахме през гората. През нощта беше навалял пресен сняг, после отгоре бе минал мразовитият нощен вятър и снегът бе хванал тънка ледена корица. Кучето вървеше напред, стъпваше леко, а ледената корица при всяка негова стъпка се разсипваше на дребен прах. Наоколо зелените борове приличат на купи сено, върху сплетените хрусталаци искри бял покрив, от който висят ледени кристали. Над поточето бе застинала седефена завеска.

Наоколо бе тихо, бяло и чисто.

Ноздрите на кучето бяха цъфнали в скреж, но Гривчо, видял и по-сурово време, не се плашеше. Той тичаше, търсеше, но напразно — никаква следа не хващаше. Нямаше дори красивите синджирчета, изплетени от дирята на горската мишка.

Дълго вървахме, но като че ли всичко в гората бе измряло. А знаех, че е паднал първият сняг и дивечът още не е заспал своя дълбок зимен сън. Помислих си, че скърцането на снега и подлайването на кучето го плаши отдалеч и всяка жива душа се спотайва, където е. Затова помавих Гривчо, вързах го с ремъка, очистих един пън от снега и седнах, а кучето приклепна до мен. Разбирахме се без дума — сега трябваше да мълчи и да се ослушва и то наистина се смълча.

Не мина много и откъм дерето изскочи лисица. Веднага я забелязахме, но седяхме безшумно и неподвижно и тя не ни видя. Пък и да ни е видяла, навярно ни е взела я за дървета, я за оголени камъни, а вятърът духаше към нас и тя не можеше да ни подуши. Все пак аз предпазливо притиснах устата на Гривчо, защото той също напрегнато следеше хитрушата и дори веднъж несдържано и тихо изръмжа.

А тя, спокойна, че не долавя никаква опасност, се провлече по корем и притихна до един стар смърч, като непрекъснато обхождаше с поглед наоколо. В това време от съседното дърво пъргаво се спусна една катерица с широка рунтава опашка, потича из снега, спря се и започна да рови с предните си лапи.

Лисицата още повече се сниши, а рунтавелката дълго размахва лапички и най-сетне разчупи снежната корица, покрила като стъкло пресния сняг. Изрови шишарка или орех — своята скъпоценна зимнина, пък лисицата лежеше и не трепкаше, макар зорко да следеше всяко нейно движение. Само очите ѝ ставаха по-неспокойни.

Като похапна, катеричката изведнъж изчезна под замръзналия сняг, а пакостницата това и чакаше — надигна се, притича безшумно и застана при дупката. Когато катеричката подаде муцунка, тя се хвърли, ала, види се, не успя здраво да я ухапе, изтърва я и жертвата отново се мушна под снега. Но хищникът не губеше надежда — търпеливо зачака повторно.

Погледнах кучето — трябваше да помогнем на катеричката, защото тъй, за да се спаси от смърт, ще трябва да пожертва на студа лапите си, а какво ще прави горката без своите лапи?... Не ми се искаше само да прогоним пакостницата, трябваше да я уловим, но стрелям ли, сачмите ще пробият снега и ще засегнат другата невинна животинка. Дълго се колебах. Най-сетне реших, че най-напред трябва да спася катерицата. Все пак приготвих пушката и скрит зад едно дърво, извиках.

Лисицата тутакси като стрела се совна към дерето, оставяйки след себе си бяла снежна мъгла. Катерицата изскочи и изчезна между клоните на дървото.

Затичах към дерето и стрелях, макар да знаех, че е нахалост, но бях доволен, защото спасих живота на добрата малка къщовница.

ГРИГОР УГАРОВ

БРАДАТАТА ДРОПЛА

Не съм срещал по-умно куче от моя Гривчо. С него се разбираме само с поглед. А понякога сядаме и си говорим. Той не умее да се преструва — когато е весел, скача, умилква се, близва ме по ръката, пък щом е сърдит, навежда глава, гледа ме под око и лежи с гръб към мен. Но това се случва много рядко. Ние сме добри приятели, често ходим на лов и не пропускаме дивеч. Гривчо отдавна вече познава всички хитрости на заека, лисицата, пакостливата златка и затова лесно ги открива. Чуждата миризма подушва отдалеч, никога не обърква дирята.

Но веднъж учуди всички.

Бяхме на лов. Спряхме в една стара воденица, напалихме огън, стоплихме се, подсушихме се и докато починем, се мръкна. Решихме да пренощуваме във воденицата. Гривчо легна на топло в пробитата фурна отвън.

През нощта духна яснецът, очисти небето и то се изцъкли далечно и дълбоко, напръскано с бляскави искри. Хвана сух студ. Нощният ветрец сякаш опърли стъклата и те цъфнаха; всяка локва скова в лед, а оголената земя покри със ситен скреж като стъклен прах. На няколко пъти чувахме тревожния крясък на диви патици — те бягаха на юг или търсеха топлици.

Ние поддържахме огъня, но все пак беше студено и почти никой не мигна.

Още не беше съмнало добре, небето на изток леко побеляваше и една далечна светлина озари заснежените върхове. Помахих Гривчо да влезе вътре, но той не се обади.

— Какво ли е станало с него? — разтревожих се.

— Няма ли го? — обезпокои се и другарят ми.

— Не се обажда!...

Изскочих и надникнах във фурната. Нямаше го. Друг път скимти на вратата, трепери и иска да влезе на топло, а сега... Какво бе станало

с него?

Потърсихме из храсталаците около воденицата — не го открихме. Прибрахме се вътре и решихме да си сварим чай. Натрупахме сухи съчки и огънят отново пламна. Изчакахме да се сгори жар и сложихме цинковото канче с вода.

Чакахме да кипне чаят, седяхме и приказвахме. Приказвахме пак за Гривчо. А той, като че ли беше подслушвал, та се обади: отначало ветреецът донесе далечен лай, после този лай стана по-близък и по-ясен. Ослушахме се и аз скочих:

— Гривчо!...

— Той е.

Дръпнах вратата, отворих и изскочих навън. Зимният мраз ме парна като огън. Навън се съмваше. Въздухът беше чист, полето тихо и гласът на кучето звънеше в мразовитото утро. Застанах пред воденицата и зачаках. Ветреецът ме бодеше, веждите и мустаците ми хванаха скреж, кожата на лицето ми се опъна.

Кучето лаеше на дивеч. Добре познавах навиците му, но то все още беше далеч и аз нетърпеливо тъпчех пред вратата. Другарят ми подаде пушката.

— Какво чакаш? Открил е заек!...

— Не лае на заек — отвърнах.

Взех ловната пушка, напълних я и бавно тръгнах към реката. Гривчо все още не се виждаше, но вече подлайваше по-близо.

„Какво ли е открил?“ — мислех си.

Изкачих се на височината при трънаците. От това място се откриваше големият разлив на реката, мочурищата, завоят с високия скален бряг, а по-нататък — зимните посеви. Кучето все така сърдито клявкеше, зъбеше се на някого, нападеше сякаш и отблъснато, се задавяше от яд. После пак налиташе и лаеше. Може би трябваше да му се помогне, но къде е ходило само и какво е търсило по тъмно?

Тъкмо се наках да се спусна надолу, гледам — някаква птица, едра като гъска, се показа. И ето го и Гривчо. Той върви след нея, сърдито джавка и я отправя към воденицата. Почаках още малко. Кучето и голямата птица приближаваха все повече. Аз се вглеждах втренчено и малко по малко започнах да я разпознавам. Беше дропла. Разбирах вече какво бе станало. За ден-два снегът се беше стопил, но хвана студ и лют мраз — всяка бучка бе заледена. А по поледица

голямата тромава птица мъчно може да върви. Пък с нея се беше случило нещо още по-страшно. Това видях, когато бе на стотина крачки далеч... След стопяването на снеговете, земята повторно бе замръзнала и тя не намерила храна. Освен това, по мокрите ѝ крила и крака се бяха образували висулки от лед, които ѝ пречеха да хвъркне. От тях дори не можеше добре да ходи.

В такова време дроплата става лесна плячка на лисицата. Но как я беше открил Гривчо, никак не можех да разбера.

Птицата беше едра, с влакнести пера, израсли като брада от двете страни на човката ѝ. По главата и шията перата ѝ бяха светлогълбови, с червеникав блясък; крилата и гърбът — с жълторъждив цвят и напречни черни ивици. Тези птици ние наричаме брадати дропли.

В жълтопортокаловите ѝ очи личеше стаен смъртен страх.

— Не се бой! — извиках ѝ отдалеч и шътнах на Гривчо.

Дроплата ме погледна, а кучето клекна зад нея. Навярно тук е имало цяло ято, но то е отлетяло. Останала е само най-изтощената, скованата в лед птица.

Хванахме дроплата с другаря ми, внесохме я във воденицата, вързахме ѝ краката. След малко, затоплени от огъня, крилата ѝ се размразиха и по пода потече струйка вода. Нахранихме я с трохи, а после я пуснахме. Слънцето беше изгряло, вятърът — притихнал.

Настъпил беше първият пролетен ден и брадатата дропла можеше да намери храна.

ДОБРИ ЖОТЕВ КАРАМАН

Много обичах есенните вечери на нивата при овцете. Прибираме стадото в егрека, напалваме огън и на малкото огнище пред колибата варим кутмач. Това ястие се приготвя от овче мляко. Кучетата лежат наоколо, а в очите им греят светлините на огнището.

По отсрещните егреци също горят огънове. Пламъците им трептят в далечината като току-що изгрели червени звезди. Чува се от време на време лай, подрънкване на звънци, човешки говор и пак тишина.

В една такава спокойна вечер дядо тъкмо сложи малкото котленце на огъня и далече откъм горните егреци се понесе настървено лаене. Ставаше нещо лошо, но не можехме да разберем какво.

Нашите кучета наостриха уши. Караман, който лежеше спокойно край огъня, вдигна едрото си тяло, излая и започна да обикаля около затвореното в егрека стадо. Дядо наметна дрехата си и загледа в тъмното:

— Май ония са връхлетели нечие стадо!

През цялата нощ се чуваха кучета и човешки викове. Караман обикаля около стадото до разсъмване. Искаше ни се да проверим какво е станало, но не смеехме да оставим овцете сами.

На сутринта се разбра всичко. Единак нападнал стадото на Никола Крайнички тъкмо когато задрямал. Трите му кучета, щом надушили вълка, глътнали езиците си и даже не могли да излаят. От страх те се наврели в краката на заспалия в колибата овчар и така го събудили. Скочил той, изтичал към овцете и видял страшна картина — цялото стадо натръшкано, а от единака ни помен.

Овчарите се изреждаха да видят нещастиято. Сто и десет овце — нито една жива. Никола Крайнички скубеше косата си:

— Хора, какво ще правя сега? Как ще живея, кажете ми?

Овчарите го гледаха съчувствено. Всеки от тях знаеше, че може да го сполети същото. Как да помогнат на пострадалия човек?

Още същия ден те се събраха на един от егреците и решиха — всеки да отдели от стадото си по колкото овце може. Така и направиха. Кой по две, кой по три, овчарите събраха сто и десет овце и ги заведоха на егрека на Никола. Той плака от радост и благодарност.

Но с това лошото не свърши. Единакът продължаваше да се навърта около егреците. Не минаваше вечер да не направи някоя пакост. Някои по-силни песове се осмеляваха да го нападнат, но той на бърза ръка прегриваше гръклянците им. Почти нямаше егрек без удушена поне една овца.

Единакът се превърна в страшилище за овчарите. Вдигаха хайки от хора и кучета, за да открият леговището му — не го откриха. Опитваха се да го застрелят с пушка, когато се вести около някое стадо, но и от това нищо не излезе. Вълкът беше не само грамаден и як, а и хитър.

Той нападаше изневиделица в полунощ и докато хора и кучета се окопитят, натръшкваше по няколко овце. Пооредяха доста стада. Овчарите съвсем се объркаха и вече не знаеха какво да правят.

Дядо се угрижи и отслабна. Всяка вечер, щом затворехме овците, той казваше:

— Единакът ще дойде и при нас, няма да ни подмине! Какво да правим?

— Дядо, нали тука е Караман — успокоявах го аз.

Той поглеждаше с надежда грамадения пес и му наливаше в дървена коруба прясно мляко.

— На, яж, Карамане, събирай сили! Сега не ти е оня, дето го удави по-лани. Единак е това — страшилище!

— Дядо, какво е единак? — запитах една вечер.

Старецът простря ръцете си към огъня:

— Той, дядовото, преди да е станал единак, е бил в глутница. Правел е пакости с още десетина-дванадесет като него. Настъпила е страшна зима. Не са могли да намерят отникъде храна. Тогава от глад са се нахвърлили и изяли най-слабия от тях. След два-три дни са изяли втори, после трети. Накрая е останал само един — най-силният. Такъв става единак.

— Ами защо единакът не отиде в друга глутница?

— Не го приемат никъде. Такъв закон си имат, проклетите. Ще не ще, сам трябва да върви!

Два дни след тоя разговор вълкът нападна съседния ни егрек. Не можа да отмъкне овца, но разкъса едно куче. Дядо съвсем загуби спокойствие, аз също. Караман започна още преди мръкване да обикаля овцете и да лае. Останалите четири кучета му пригласяха от време на време, налякали тук-там пред колибата.

На следната вечер, след като издоихме стадото, старецът рече:

— Хайде, отивай в колибата и лягай — очите ти са зачервени от неспане!

— Дядо, ама и ти — страх ме е сам!

— И аз, и аз, хайде!

Прибрахме се. Все ми се струваше, че вълкът ще дойде тъкмо тая вечер.

Мислех си: „Ами ако единакът разкъса Караман? Не, няма да може. Караман е силен, много силен, яхна ли го — носи ме на гърба си. Кое друго куче може толкова нещо? Пък и желязната гривна с шипове на врата му ще го пази от вълчите зъби. Нали Караман поминалата зима изгърбуши един вълк пред очите ми. Да, но дядо каза, че единак било страшно нещо, последният от глутницата, най-силният!“

Вън изгря пълна месечина. Стана светло като ден. Караман неуморно тичаше в кръг около стадото: „Ау, ау, ау!“

Но лаят на кучето ненадейно се промени. Това вече не беше лай, а смесица от вой и ръмжене. Дядо скочи:

— Иде! Вдигай се, сине! Сега каквото ще става, ще става!

Взе приготвената от по-рано брадва и се накани да излиза. В това време четирите ни песа се вмъкнаха със скимтене в колибата при нас. Събраха се разтреперани в ъгъла и от страх подмокриха краката си.

Излязохме навън. Затърсихме с очи Караман. Той беше застанал от едната страна на оградата неподвижен, като направен от камък. Вече не лаеше. Само някъде дълбоко в гърлото му клокочеше спотаено ръмжене. На десет-петнадесет крачки срещу него, на малка височинка, също така неподвижен, беше застанал единакът.

Усетили присъствието на хищника, овцете трепереха, натрупани почти една върху друга. Някои от тях се опитваха да прескочат оградата. Но къде можеха да избягат?

Дядо погледна ужасеното стадо и заговори с треперещ глас:

— Дръж се, Карамане! От кутренце съм те отгледал, с прясно мляко съм те хранил — як да станеш! Стадото спасявай, чедо, страшникът дойде, ей го, пред тебе е!

Неподвижният Караман не трепна. Спотаеното ръмжене в гърдите му заклокочи по-силно и премина в късичък лай. Стори ми се, че с това той отговори:

— Не се боя!

Застанал иззад дядо с разтракани челюсти, гледах одинака. Видя ми се по-голям от кучето. Отместих поглед към Караман — не, не е по-голям вълкът, само вратът му е по-дебел — цял дънер. А двамата врагове се гледаха, сякаш искаха с очи да премерят силите си.

Неочаквано вълкът поприклезна и полетя. Караман също. Срегнаха се и вкопчани се претърколиха няколко пъти. Изправиха се на задните си крака, а с предните се хванаха като хора, когато се борят. Зачаткаха зъбите си. При всеки удар от тях излитаха искри.

Караман налетя, ухапа одинака за врата и го повали. Но вълкът светкавично се измъкна изпод него, извъртя се и го ухапа за муцуната. Кучето отскочи и веднага налетя.

Дядо все искаше да се намеси с брадвата, но борещите се така бяха вкопчани, че той се боеше да не удари вместо вълка Караман.

Двамата смъртни врагове отново се претърколиха няколко пъти и отново се изправиха на задните си крака. Тоя път чаткаха зъбите си по-бързо и по-силно.

Вълкът беше по-сръчен от кучето. На няколко пъти той го издебна и устреми муцуната си право към гърлото му. В тия мигове одинакът можеше да прегризе гръкляна на Караман. Но там беше желязната гривна с острите шипове. Вълчите зъби удряха върху нея.

Ненадейно одинакът събори кучето и заби зъби в едната му плешка. Караман зави от болка. Опита да се измъкне — не можа. Вълкът го държеше здраво. Дядо завика и хукна с брадвата в ръце. Той беше намислил да халоса одинака изотзад.

Но преди старецът да дойде, кучето изви главата си и успя да докопа предния крак на вълка. След миг одинакът пусна плешката му, изръмжа диво и побягна на три крака. Четвъртият му преден крак се люлееше безпомощно. Караман го беше прегризал.

Опита се да избяга трикракият, но кучето го настигна. Бяха се отдалечили доста и не можехме да ги виждаме добре.

Тоя път давенето не трая дълго. Караман събори вълка и той повече не можа да стане.

На сутринта около нашия егрек се събра цялото село. Гледаха на земята убития единак и хвърляха шапките си от радост. Стадата им бяха спасени. Някои донесоха бъклици с вино. Отнякъде довтаса гъдуларят с гъдулката. Моми и ергени направиха хоро. Стана истински празник.

Всички искаха да видят Караман, да му се порадват. Момите изплетоха венец от сини есенни минзухари и го окачиха на врата му. А Караман, легнал пред колибата, облизваше пресните си рани и леко примижаваше с очи, сякаш нищо не е било.

ИВАЙЛО ПЕТРОВ

ЕЛЕНЪТ

Предполагах, че бай Шано няма да има настроение за лов след бягството на дъщеря си. Но той бе истински ловец и ме събуди рано сутринта. Насред селото се събрахме с други ловци и тръгнахме към планината. С нас имаше четири гончета. Когато слънцето изгря, ние бяхме на Върха, красив планински кът, от който се виждаше цялото поле. Бай Шано постави всички на пусия и слезе доле да пусне гончетата.

Аз застанах до един белокор бук и се взирах наоколо. През стеблата на дърветата прозираше слънчева светлина и в нейните ярки снопове се отразяваше разноцветна мъгла. Отдясно се виждаше склонът на един скат, заспал под меланхоличната красота на първите есенни багри.

Кучетата се обадиха откъм другия край на дола. Ловците насочиха пушките напред. Чуха се стъпки върху сухите клонки и ето, сред буките се показва елен. Поспираше и извиваше глава на всички страни. Когато минаваше по откритите полянки, гърбът, рогата и очите му отразяваха ярката слънчева светлина. Той бе великолепен с простотата на сивия си цвят, с изящните си линии, с плахите си стъпки. Вървеше по-далеч от изстрел, но всеки очакваше да се отправи към него. Очаквах го и аз със замряло сърце. Не толкова от вълнение, колкото от страх. Насочвах цевите ту към гърдите, ту към главата му и се молах да отmine. Разбира се, ако той излезеше срещу мен, щях да стрелям право в сърцето му. Не бе възможно да го пожаля. Ловът е суета. Човек убива красивите животни, за да се поласкае от глупавото чувство, че е добър стрелец. Да получи похвала от ония, които го наблюдават... А може би това чувство е привидно. Може би зад това чувство се крие някаква атавистична жажда у човека да изтребва...

По посоката, която следваха кучетата, разбрахме, че еленът се прехвърли от другата страна на билото. Пристигна бай Шано, пребледнял от умора и вълнение. Поведе ни отвъд билото, за да ни

постави на нови пусии. Пред нас се откри просторна долина, обрасла с ниски дъбови шуми и папрат. Кучетата гонеха с настървение.

Всички виждахме движенията на елена. Той бягаше по пътеки и поляни разтревожен, но неуязвим. Цялата планина бе негова. Но когато се опита да излезе от долината, първата пушка го посрещна из засада. Той се върна с големи скокове. Стотина метра по-долу се натъкна на нова засада. Всеки опит да се измъкне от обръча му струваше две цеви едри сачми. Сега вече той летеше над шумите с красиви плонжове, залепил рога на гърба си. Ловците го наблюдаваха с възхищение. „Ех, че красота! Плува като риба във вода!“ Но същевременно се целеха в него и изпращаха в тялото му по две цеви.

Мина повече от час. Еленът, вече смъртно ранен, правеше все по-къси скокове и се въртеше без посока. Най-последно се изгуби от очите ни. Кучетата почнаха да лаят на мястото. Бай Шано изскочи отнякъде и извика:

— Готово! Кучетата го навъртяха.

Той се спусна презглава по склона. Спуснахме се и ние след него. Еленът лежеше на една широка поляна с изопнати напред крака и залепени на гърба рога. С онзи устрем, с който летеше над шумите. Всеки от нас опипа рогата, шията и краката му, възхищавайки се на една красота, в която нямаше живот.

Бай Шано, който се вълнуваше, докато преследвахме елена, сега бе равнодушен и строг. Подкани другите да не се помайват и започна да дере с още трима помагачи. На полянката закипя работа. Насъбраха сухи дърва, запалиха огън, приготвиха дълги шипове. Замириса на дим и топла кръв, като че се извършваше жертвоприношение на езически бог. Бай Шано кормеше елена с опитността на хирург. По едно време избърса носа си с ръкав, изправи се и почна да се тюхка:

— Напразно си губихме времето, момчета! Няма да си хапнем месце. Злъчката му се спукала. Който хапне, ще се отрови.

— Жалко! — каза един млад ловец. — Аз пък се радвах, че ще занеса вкъщи еленско месо...

Избухна запорожки смях. Бай Шано се смееше от сърце. Това бе коронната му шега с новаците, които не знаят, че еленът няма злъчка.

Така започна ловджийската веселба. Намериха се шишета с вино и ракия. Над жарта цвърчаха дреболиите на елена, забучени на дълги

шишове. Шишетата минаваха от уста на уста. Всички разказваха невероятни ловни приключения и всички вярваха.

Късно следобед поехме към селото. На полянката, където преди няколко часа лежеше еленът, остана една голяма локва кръв.

Слънцето се оглеждаше в нея.

Това вече на нищо не прилича! От четири дни не съм пипнал писалката. Скитам безцелно из града и още по-безцелно зяпам по витрините. Вечер чета до късно и очаквам някой да почука на вратата. Напразно. Като че влаковете спряха, а болниците и съдилищата се затвориха. Съквартирантите ми бяха неприятни в първите дни, а сега ми липсват. Благодарение на тях изпълних някои страници от бележника си. Стана ми навик да ги наблюдавам, да гадая житието-битието им, а после да записвам каквото съм чул и видял. Забелязал съм, че хората са най-откровени в няколко случая: на война, на лов, във влака и хотела...

ИВАЙЛО ПЕТРОВ

МАЙКА

Тя отново слизаше по стръмния планински склон. Бе отслабнала от кърменето, очите ѝ горяха от глад. Гладуваше и когато намираше плячка, защото я поделеше на малките. Те бяха шест. Растяха бързо и ставаха все по-ненаситни. Често излизаха от леговището и скимтяха от нетърпение. Майката ги залъгваше с един кокал от умрял кон и излизаше да дири храна. Прескачаше пенливи потоци, промъкваше се през гъсти букови гори. Ушите ѝ бяха устремени надолу към равнината. Там имаше село, а край селото — кошара. Стадата пасяха в редките горички по склона.

Първия път нападна посред бял ден. Захапа овцата за гърлото и я метна на гърба си. Стадото се изплаши. От шумите изскочиха кучета. Спуснаха се след нея и я притиснаха от две страни. След малко дотичаха и овчарите.

— Вълк, вълк! — викаха те и насъскваха кучетата.

Вълчицата успя да се измъкне нагоре в планината и спря на една полянка. В устата ѝ сладеше топлата овча кръв. Тя се облизваше и виеше от настървение... И така биваше всеки път. Промъкваше се близо до стадата и чакаше с часове в някой храст, изнемощяла от глад и надежда. Кучетата я угаждаха отдалече, овчарите бяха нащрек.

Тази вечер пак клечеше край гората. Слънцето отдавна бе залязло. Рядко позвъняваше клопотар или изблейваше агне. Кучетата спяха. Духаше лек ветреца от полето към гората и те не усещаха присъствието на вълчицата. Тя излезе от гората и стигна до кошарата. Близостта на овците я накара да забрави всяка предпазливост. Засили се да прескочи оградата и падна по гръб. Нещо светна с трясък и опали гърдите ѝ. Тя се съвзе и побягна назад. Десният ѝ заден крак се откъсна и почна да се мята встрани.

Наближаваше полунощ, когато се довлече до леговището. Можеше да легне някъде по пътя, но мисълта за малките не ѝ позволяваше да се предаде така лесно на смъртта. Искаше да ги види

за последен път, да ги погали по муцунките. Те я подушиха отдалече и едно по едно се втурнаха да я посрещнат. Скимтяха, галеха се о нея и очакваха да им даде храна. Вълчицата легна на земята и не намери сили да ги погали за последен път. Те ръмжаха и скачаха възбудени върху нея. Вълчицата повдигна глава, ухапа ранения си крак, който се държеше на една тънка ивица кожа, и го поднесе до устата на едно от малките. То лизна кръвта и налапа целия крак. Другите свадливо се нахвърлиха отгоре му и скоро се превърнаха на живо, скимтящо кълбо.

Вълчицата лежеше изопната и усещаше как я напуска животът, изпълнен с хищни набези, неравна борба за храна и любов към малките. Последните ѝ мисли бяха отправени към тях. Трябваше да ги нахрани и укроти, защото и лисицата можеше да ги открие и нападне. Те продължаваха да се боричкат и ръмжат. Вълчицата се довлече до тях и почна да въвира в устата им живата част от крака си. После отпусна глава и затвори очи.

Угаснаха звездите, по които се бе отправяла много ноци. Затишна вятърът, който ѝ бе донасял отдалече сладките миризми на плячката. Цялата природа, която бе нейният голям, безкраен дом, потъна в гъст черен мрак. Тя лежеше в тоя черен мрак и усещаше с наслада как тялото ѝ, накъсано на парчета, преминава в телата на малките. Как нейният живот се прелива в техния живот.

ИВАЙЛО ПЕТРОВ

СМЪРТТА НА ЕДИН РИЦАР

Минаваше обед. Аз все още газех из блатата около Искъра. Ботушите ми потъваха в рядката кал. Пушката тежеше. Мъчеше ме жажда, ала не спирах да почина. Въображението властно ме караше да вървя напред. Всеки миг очаквах да чуя тревожния писък на лекокрила бекасица или да зърна ято патици.

Полето се разстиляше надлъж и шир. Пусто, морно, упоено от първите ласки на слънцето. Наоколо лежеше неспокойната тишина на ранната пролет и в нея се долавяше могъщият порив на възродения живот. Угарите димяха с бяла пара. Блатата целуваха суровата девствена синева на небето. Горе, наврѣх планината, белееше сняг и сякаш всяка минута чезнеше в люта борба със слънцето. Оттам слизаха в луда надпревара реки и потоци. Природата се готвеше за своето велико майчинство.

Слънцето наклони на запад. Угасна леката мараня, която трептеше над полето. Смесените, убити багри на селата се откриха ясно в сивата далечина. По сипеите на отсрещните планини паднаха ръждиви сенки.

Уморен и примирен с несполуката, турих пушката на рамо и се упѣтих към близката железопѣтна спирка. И тогава зърнах две патици. Силуетите им бавно плуваха по гладката повърхност на блатото, отразило златистия блясък на залеза. Припляскваха с криле, гмуркаха се, боричкаха се. После допираха човките си и дълго стояха една срещу друга, унесени и забравени.

Захласнати в любовната игра, те не ме забелязваха. Бяха подалеч от изстрел, но и да бяха по-близо, не щях да вдигна пушката. Тази благородна мисъл ме изпълни с гордост и достойнство. Радвах се на себе си, че стоя и гледам тайнството на една любов, потиснал тъмните инстинкти на човешкото си сърце. Но треперех като трескав. Знаех, че мога да ги издебна лазешком и да ги убия. Извадих патроните от цевите, сложих ги в джоба си и трѣгнах напред. Никога

не бях се измъчвал така между доброто и злото. Никога една добродетел не беше ми струвала толкова терзания. Обърнах се настрана да не гледам птиците и тогава съзрях едно старо, изоставено гюме. Ако се закриех зад него, можех да ги стигна с изстрел. Трябваше да прегазя канала. Буйната вода, която идеше от върх планината, напълни ботушите, обгърна ме до кръста и почна да ме тласка назад.

Залегнах до гюмето. Патиците се любеха.

„Не! — казах си. — Няма да ги убия. Не мога. Само ще се прицеля. Ще задоволя жестоката си страст, без да ги смутя, и ще си отида.“

Сърцето ми биеше силно. Черните върхове на цевите ту докосваха патиците, ту се отклоняваха.

Стрелях.

Над блатото се вдигна сребристо облаче от пръски. Патиците излетяха и се извисиха над слънцето. Описаха кръг и минаха над гюмето. Стрелях още веднъж. Едната патица трепна, крилете ѝ се отпуснаха и тя падна на няколко крачки от мен. От цевта на пушката струеше тънка ивица дим. Наоколо миришеше на пролет и барут.

Патицата лежеше върху водата с разперени криле. Беше пепелявосива, с кафяви точки. Само на опашката ѝ имаше бяла рязка. Човката портокаловожълта, украсена със светли ресници. Беше лопатарка.

Седнах върху гюмето и запуших. Не смеех да отида при лопатарката и да я взема, но изпитвах удоволствие, че тя лежи пред мен смъртно устрелена. И докато я гледах, аз си спомних от разказите на стари ловци, че когато женската падне мъртва, мъжкият се върти около нейния труп и сам става жертва.

Това бе вярно. Лопатарят, който бе отлетял, скоро се завърна. Мина над мен, загуби се в светлината на залеза и се зададе от противоположната страна. Летеше ниско. Чувах шума на крилете му. Виждах как многоцветните багри на оперението му пречупват лъчите и ту се открояват ярко, ту се преливат в синкаво-зелено или оранжево-червено. Стрелях. Той не трепна и не промени посоката си. Отлетя в далечината. Напълних цевите и го зачаках. Той пак дойде. Между нас започна борба.

Той слизаше все по-ниско. Чувах как от гърдите му се изтръгват звуци на голяма, неотразима скръб. Оная скръб, която човекът би

изразил с викове... Той ме пленяваше с красотата и рицарския си порив към смъртта. Мина ми през ума смътната и ужасяваща мисъл, че искам да го убия, защото е възплъщение на горда и мъжествена красота. Студ мина по тялото ми. Ръцете ми почнаха да треперят. Ала на следния миг ме овладя необикновено спокойствие. Не изпитвах нито угризение на съвестта, нито съжаление към него. Трябваше да го убия. Целех се бавно и внимателно. Изстрелях всичките си патрони. Остана ми само един...

Лопатарят кръжеше над главата ми все по-смел и незащитен, сякаш искаше да ме убеди със своя подвиг. Увереността ми да го убия започна да отслабва. Ръцете ми отново отмаляха. Погледът ми се замъгли. Виждах едно тъмно петно, което трептеше във въздуха и се приближаваше към мен. Натиснах спусъка за последен път.

Облаците плуваха кротко по небето. Земята дишаше бяла пара. Природата тръпнеше от любов. Турих пушката на рамо. В душата ми тежеше страшна пустота. Преди да си тръгна, погледнах към блатото. Оттам ме гледаше едно живо рицарско око.

БОРИС КРУМОВ

ВЪЛЧИЦАТА

Снегът отдавна се стопи, а пролетта не идваше. Постоянно духаха ветрове, понякога топли, понякога студени с леден дъжд. Февруари е известен с непостоянството си, но в Черноморието той е чудноват с най-неочакваните си промени. През някои дни ветровете утихваха и слънцето затопляше припеците, от тях димеше прозрачна мъгла.

Старата вълчица лесно намираще затоплените поляни. Тя лягаше на изпръхналата земя, слагаше глава на предните си крака като куче пред дома на стопаните си и дремеше, без да се унася в дълбок сън.

Гората беше безлюдна. Тук не идваха ни хора, ни кучета. Нищо не плашеше вълчицата, а все пак тя не можеше да се успокои. Чувстваше постоянна възбуда, не се задържаше и половин час на едно място. Дращеше с нокти по стволите на дърветата, причакваше скрита в гъсталаците някое горско животно, удушваше го с първото захапване. После го заминаваше, без да откъсне поне парче месо. Понякога изръмжаваше към сина си, сякаш се наканяше да сдави и него. По цял ден скитореше, спираше в крайнината на гората и дълго гледаше към селските кошари. Макар че беше сита, с голямо удоволствие би се вмъкнала там, за да издуши всичките овце.

Заедно с това ѝ се искаше да погали глава о главата на някой стар вълк, по-стар, по-як от сина ѝ. Може би такава среща щеше да я успокои, да премахне възбудата, която я караше на полуда.

Този ден вълчицата се бе изтегнала на една слънчева поляна. До нея лежеше синът ѝ. Тя чу изпукване на клонки и изправи глава. Не долови друг шум, не забеляза нищо обезпокоително. Все пак нейният усет ѝ подсказа, че щом има шум, той е причинен от нещо — животно или човек, все едно. Трябва да разбере какво е, за да си дреме спокойно. Не разбере ли, може да заплати скъпо.

Тя не се излъга. Между дърветата забеляза стар вълк. В друго време би изръмжала, за да го прогони, но сега стана и закричи към него

като гостоприемна стопанка, която отдавна го очаква. Синът ѝ неохотно се надигна и я последва.

Вълчицата спря на няколко метра от вълка. Той изглеждаше по-едър от нея, охранен, със загладен, червеникав косъм. Тя го подуши отдалеч. Неговият мирис ѝ хареса и усети, че става по-неспокойна. Вълкът също я подуши. Навярно и той чувстваше подобна предпролетна възбуда и изглеждаше също тъй неспокоен като нея.

Червеникавия приближи и продължи да я одушва. Носът му обходи цялото ѝ тяло. На края се спря на муцуната ѝ. Лизна я с език.

Ласката му хареса на вълчицата. Тя също го лизна и погали глава около шията му, като че искаше да го прегърне.

Синът стоеше настрана. И той беше едър вълк, но по стойката, по свенливо наведената глава, по незаякналия врат личеше, че е още млад. Косъмът му бе сив като косъма на майка му.

Той, Сивия, гледаше недружелюбно непознатия вълк, който се държеше с вълчицата прекалено свойски. Достатъчно беше тя само да изръмжи, и щеше да се хвърли върху него. Но както изглежда, тя беше доволна от тази среща. Щом друг се навърташе около нея, това значи, че синът трябва да се махне оттука. Ако не се махне сам, може и да го прогонят. А без такава опитна и предпазлива майка храна по-трудно се намира, хората и кучетата са по-опасни.

Новият вълк, Червеникавия, скочи върху майка му и я обгърна с предните си крака. Синът оголи зъби в закана. Но оня не сдави майка му. Тя стоеше неподвижна, очевидно не виждаше в проявата му никаква заплаха. Сивия се ядоса от необяснимата промяна в поведението ѝ и се върна на поляната. След малко дойдоха при него и те.

Легнаха един до друг, събраха глави и пак облизаха муцуните си.

Червеникавия беше толкова захласнат в някаква своя страст и така всецяло погълнат от ласките, че не забелязваше сина на вълчицата. Това пренебрежително отношение дразнеше Сивия и той често го поглеждаше враждебно, но в същото време се боеше от тоя звяр, който беше така независим и самоуверен и хич не се интересуваше кой се намира около него.

По някое време Червеникавия престана да се умилква около майка му и наостри уши. Младият не забеляза никаква заплаха. Но

тревогата на стария растеше. Той стана и с дебнещи стъпки навлезе в гората. Едва тогава Сивия забеляза, че се приближаваше един сур вълк.

Червеникавия се върна при вълчицата. Тя продължаваше да лежи спокойна, от нищо невъзмутима и както изглежда, много щастлива. Старият вълк нервно пристъпяше около нея като футболист или борец, който раздвижва тялото си пред решителна схватка. Навярно чувстваше, че му предстои такава схватка. И тя не закъсня.

Новият вълк се приближи. Стъпваше бавно и предпазливо, като че ходеше по лед, свил опашка между задните си крака, навел глава, сякаш обдушваше нечий следи. Той дойде на няколко крачки и със скок се хвърли върху Червеникавия.

Вълчицата изръмжа и се отдели настрана. Едва сега Сивия видя, че Червеникавия не е толкова силен, колкото му се стори в началото, че оня, Сурия, имаше високи и дебели крака, дебел врат и щръкнали уши като на кошута. Той отскачаше по-ловко, с по-голяма настървеност се нахвърляше и по-хищно впиваше нокти и зъби във врата на противника си.

Двата вълка се вардаляха като огромна ръмжаща топка. Понякога беше трудно да се разбере кой кого е захапал и кой срещу кого се бори. Замириса на прясна кръв.

Вълчицата не изтрая да гледа тази смъртна борба отстрани. Тя се хвърли в топката на разярените вълци и за учудване на сина впи зъбите си във врата на Червеникавия. На оня, около когото само допреди няколко минути се умилкваше. Навярно бликналата кръв от него я беше разярила.

Сивия също не изтрая пред мириса и гледката на кръвта. И той се нахвърли върху Червеникавия. Напразно в началото се беше побоял от него и без всякакво съпротивление го допусна да се увърта около майка му. Затова с удвоена ярост го нападаше и каквото захапеше, оставаше в устата му.

Червеникавия бе вече мъртав, изтърбушен, с разкъсани бутове.

Затихна и последното ръмжене.

Сурия се отдели настрана. Облиза окървавената си козина, почеса натъртените си меса о едно дърво. Едва след тези старателни тоалетни приготовления пристъпи към вълчицата. Тя го прие

приятелски, както прие и Червеникавия. Също като преди, те облизаха муцуните си, погалиха се един о друг и накрая той я обгърна с предните си крака.

Това също не беше враждебна проява и вълчицата изглеждаше много доволна от новия си приятел...

Синът и сега се чувстваше отритнат. Изпитваше неприязън към Сурия от интимниченето с майка му и боязън от свирепата му разправа с противниците. Но чувстваше и нещо ново към него — близост и гордост, — което не изпита към Червеникавия. В жестоката разправа и той, Сивия, помогна. Тъй че Сурия не бива да забравя това.

През тези дни идваха и други вълци, но Сурия не позволяваше никому да приближи до вълчицата. С тях не се стигна до кървава разправа. Те разбираха, че не им е мястото при този силен и едър противник, и доброволно напускаха.

Храна се намираще редовно, не ставаше нужда да се излагат на опасности и да наобикалят селата. Вълчицата не скитореше непредпазливо като преди, изглеждаше успокоена от новия си приятел. Като виждаше как е станала ленива и подпухнала, с подут корем, синът ѝ тръгваше сам.

На вълчицата наистина не ѝ се ходеше. Тя се завираше из трънаците, надзърташе във всеки гъсталак, търсеше нещо. Сурия не знаеше как да ѝ угоди и не се отделяше от нея, побутваше я закачливо с муцуна.

Май че това ухажване не всякога ѝ харесваше. Изгубила предишната си кротост, тя недоволно изръмжаваше. Сурия ѝ досаждаше със задиранията и с постоянното си навъртане около нея. Тя се отделяше сама в гъсталаците, лежеше там от никого необезпокоявана, блажена от нещо, което другите около нея не разбираха.

С инстинкта си на стара майка вълчицата чувстваше, че ѝ предстои нещо и радостно, и мъчително, свързано с много тревоги. Нейният вече не малък опит я бе научил да се справя успешно с тези пролетни грижи.

Много път извървя старата вълчица, докато си намери удобно леговище. Върху един огромен склон на планината се простираха

трудно проходими драки. Тук никога не идваха дървари или овчари, не се мяркаха ловни кучета. Наблизо в дерето шумолеше поток.

Вълчицата събираше стар мъх и изсъхнала шума и ги струпваше в дупката под една скала. Продължително се залежаваше там и когато синът ѝ се приближеше, тя го отпъждаше с ръмжене. Срещу Сурия не ръмжеше и го пускаше да лежи до нея. Това озлобяваше Сивия. Той не смееше да се сдрави със стария вълк и тръгваше сам из гората, за да не гледа как оня, непознатият, е заел мястото до майка му, което се полага нему, единствения ѝ син. Докато цялата зима не се отделяше от нея, сега скиташе сам. Редовно си намираще храна и съвсем не тъгуваше за майка си. Дори понякога се чувстваше много добре. Среташе млади вълци и с тях дружно нападаха кошутите, сърните и зайците.

Вълчицата не се тревожеше от отсъствието на сина си. Занимаваха я съвсем други грижи.

В края на април вече си имаше шест малки кутрета и цялото ѝ внимание беше насочено към тях. Тя отслабна, косъмът ѝ се проскуба, изпод него се очертаваха ребрата и щръкналите кости на плешките. След окучването почти не се отделяше от леговището и млякото ѝ не достигаше.

Сурия беше много предпазлив и като всеки стрелян вълк не смееше да се доближава до крайселските поляни, където пасеше добитъкът. Домъкваше само дреболии — зайчета, лисичета, сънливци, мишки. Нещо, което не можеше да утоли нито неговия глад, нито глада на майката. Отгоре на това до потока дойде някакъв човек. Щом усети приближаването му, Сурия офейка.

Вълчицата наблюдаваше човека от леглото си. Той се наведе над водата, побави се там и се върна, откъдето беше дошъл. На другия ден наново пристигна по същото време. Сурия пак избяга. Тя и този път не стана от вълчетата.

На третия ден човекът прескочи поточето и се заизкачва по отсамния склон. Вълчицата не бе виждала по-опасен противник от двукраките страшилища и не биваше повече да седи тук. Тя се измъкна от гъсталака и залинка към височините. От време на време се извърщаше. Не чуваше нито трясък, нито викове на хора или скимтене на кутретата си.

Привечер се върна при леглото, но пристъпи до него по-предпазливо от всеки друг път. Вълчетата си лежаха, както ги беше оставила, и скимуцах. Щом я усетиха, те се вкопчиха в провисналите ѝ, останали без мляко гърди.

Сурия го нямаше и за всичко, което ѝ предстоеше, трябваше да се грижи сама.

Тя отърси кутретата от себе си и захапа едно от тях. Не го стискаше, държеше го колкото да не го изтърве и с подскачания се отпрати към гъсталаците под върха, където смяташе да се настани на по-безопасно място. На бърза ръка събра шума под две огромни паднали дървета и остави вълчето в това ново леговище. После пренесе едно по едно и останалите.

През следващите дни тя гладуваше. Сурия се беше запилял някъде или пък не можеше да я открие. Навярно вече толкова е остарял, че е изгубил острия си нюх. Щом се мръкнеше, тя тръгваше да търси храна. Но храна не всякога се намираше така лесно. Вълчицата виждаше сърна или диво прасе, но не ги нападаше. Инстинктът ѝ подсказваше, че не бива да посяга на добитък или на каквито и да са животни наблизко до леговището, за да не се разярят хората и да ѝ причинят зло — и на нея, и на рожбите ѝ. И ходеше надалеч. Уморяваше се от дългия път и никога не се връщаше сита.

Една сутрин тя забеляза до леговището нещо черно, огромно. През храсталака не можа ясно да види какво е. Обърна се назад, готова да побегне. Боеше се от всяка заплаха и никаква майчинска тревога не я вълнуваше. Беше забелязала как нейната майка пролет гледаше да спаси себе си и никога не се опитваше да защити от някакво нападение на хора или животни малките си вълчета. Нямаше защо и тя да се излага на опасност.

Крачка назад, но се спря. Мирисът, който усети, не беше на човек. А щом не е на човек, не е толкова опасно да се приближи. Други по-опасни противници от хората тя не бе виждала. Приблужи към леговището.

Видя голям черен глиган с наежена четина. Той пръхтеше и с острата си зурла побутваше вълчетата.

Вълчицата изръмжа и докато глиганът съобрази какво да направи, тя го ухапа за левия крак. Той беше тежък, неповратлив. Извърна се и се опита да замахне със зурлата си, но тя отскочи енергично настрана, после пак така мълчешката се стрелна и го ухапа, докато най-сетне нахалникът видя, че е по-добре да се махне оттука.

По обед същия ден вълчицата съгледа едно куче. То се спираше, душеше земята, въздуха, дърветата. Навярно бе усетило някакъв мирис. Вдигна глава към клоните на дъбовете и проточено изви.

В гората кучетата рядко ходят сами. Често зад тях има хора. Ако няма, този лай може да ги доведе. От идването им вълчицата се боеше повече от всичко.

Кучето не преставаше да вие и лае. Не смееше да се приближи.

Вълчицата не нападнаше нищо около леговището си, но не можеше и да чака спокойно приближаването на враговете си. Тя запълзя и успя да се измъкне незабелязана от кучето. Заобиколи отдалеч и дебнешком го доближи. Навярно то нито в началото, нито по-късно я видя. Само усещаше неприятната ѝ миризма и се захласваше от ярост и вой, без да подозира на каква опасност се излага.

Вълчицата това и чакаше. С няколко скока се намери до него, скочи отгоре му и впи зъби в тънкия му врат.

Само след пет-шест минути то лежеше върху земята изтърбушено...

Но и това леговище не беше на сигурно място и вълчицата премести вълчетата си още веднъж. В новия гъсталак ѝ изглеждаше по-спокойно. Но с разсъмването тревогите ѝ започнаха отново.

Тя лежеше и усещаше птича миризма. Наблизо не забеляза никакво живо същество. Миризмата идваше от клоните над главата ѝ. А оттам нито се виждаше, нито се чуваше нещо. Но усетът ѝ никога не ѝ изневеряваше. Не ѝ изневери и този път.

На близката леска кацна сврака. Вълчицата не обичаше тези шумни птици. Те винаги кресяха и тя не можеше да разбере защо правят това: поради някаква опасност или просто защото са си кресливи. От клон на клон свраката слезе ниско над земята. Ако кацнеше в тревата, вълчицата бързо щеше да ѝ види сметката.

Лежеше и даваше вид, че дреме. Свраката се стрелна над главата ѝ. Чу се плясък на крила, отчаяни птичи крясъци. Срещу свраката

налиташе някакво дребно птиче, а тревожният му писък огласяше цялата гора. Тогава вълчицата видя, че над нея има гнездо и грабливата дългоопашатка бе налетяла върху него.

Птицата-майка се съпротивяваше с всички сили. Но не можеше да спаси нито себе си, нито пилетата си. Двубоят ставаше все по-ожесточен. Наоколо се обадиха сойки и свраки.

Този шум не се хареса на вълчицата, можеше да ѝ създаде неприятности. Тя изварди удобен момент, когато счепкалите се птици паднаха на земята, скочи върху тях и ги затисна с лапите си.

Изяде и двете, като кашляше от перушината. После унищожи и голишарчетата в гнездото.

Така с постоянни тревоги и грижи минаваха вълчите дни и ноци, за да дойдат още по-тежките дни и ноци на зимата.

Есента вълчицата предвождаше вече голяма глутница. Сурия ходеше постоянно с нея, но не той, а тя беше признатият водач. Тук бе и Сивия. Застудяваше се, добитъкът намаля из горите, нямаше вече малки неопитни животни и сам трудно си намираще храна.

Шестте пролетни вълчета отраснаха, но все още не бяха достатъчно предпазливи и не смееха да се отделят от майка си. А храна за толкова гърла не се намираще така лесно. Две-три зайчета или десетина мишки не стигаха само за одного, та камо ли за такава голяма глутница.

След залез вълчицата поведе семейството си към близкото село.

Вървяха бавно, спираха се често. Не забелязаха никаква опасност. Но и не усещаха присъствието на плячка. Стигнаха първите дворища.

От една схлупена сграда идваше мирис на говеда. Сивия прескочи кирпичения зид. Говедата бяха затворени и не можеше да влезе при тях. Чу се изплашено пръхтене на коне и волове. Сивия, ядосан и озлобен, изчатка със зъби и наново се намери на улицата.

Доближи друга къща. И там добитъкът бе затворен. Отнейде лавна куче. Разлаяха се и други псета. Пролетните вълчета, макар и едри, кажи-речи, колкото останалите вълци, се притискаха до майка си. Тя ги разбутваше и продължаваше да върви напред. Вятърът я облъхна с познат мирис, от устата ѝ потекоха слюнки.

Вълчицата се спря с изправена глава. Освен кучешкия лай не долови никаква друга опасност. Тя прескочи през плета. За миг цялата глутница се намери в кошарата. Овцете се скупчиха в един ъгъл.

Вълчицата захапваше някоя овца и с едно-две замахвания прегризваше врата ѝ. Докато траеше кратката схватка, тя изсмукваше кръвта от шията на удушената жертва, а младите вълчета я изтърбушваха и налапваха вътрешностите.

Сурия и Сивия награбиха по едно шиле и побягнаха през плета. В съседния двор се разлая куче. От къщата блесна ярка светлина и тя изплаши вълчицата повече от настървения лай на съседското псе. Майката не успя да вземе овца със себе си. След нея побягнаха и вълчетата.

Спряха едва в началото на гората и разкъсаха домъкнатата плячка. Тя не утоли глада им. Само разпали жаждата им за кръв и месо. Оглозгаха кокалите с ръмжене като врагове. Вълчицата се държеше сравнително спокойно и не стигнаха до кървава свада.

Гората не обещаваеше храна. Можеха да я намерят в селото, но по-сигурно там щяха да намерят смъртта си. Майката чувстваше опасността и поведе глутницата към съседното село. Преди да доближат къщите, те намериха на поляната две магарета и още там ги разкъсаха.

На разсъмване се прибраха в гората — лениви, натежали, зажаднали за почивка и сън.

Първа вървеше вълчицата. И само тя — като всяка препатила майка, винаги загрижена за челядта си — не преставаше напрегнато да се оглежда и да обдушва храстите по пътя си.

Край едно дебело дърво тя се спря. Пред себе си усети неясен мирис на човек и на още нещо, което бе усещала в селските дворове. А щом го има тука, то значи, че има и хора.

В здрачината на утрото майката не виждаше нищо обезпокоително, но доловеният мирис я караше да бъде предпазлива. И други утрини бяха минавали по тази пътека, никаква заплаха досега не бе забелязвала, ала сега тя заобиколи дървото. След нея заобиколиха Сурия, Сивия, вълчетата. Само едно от тях, най-ленивото, мина направо.

Обикновено край такива дървета то вдигаше крак и подмокряше дънера му. После драскаше с лапи да закрие мръсотията, която е оставило. Така смяташе и сега да направи. Но щом стъпи до дървото, нещо рязко и звънко изщрака.

Вълчето изквича и прови от болка и страх. Някакви зъбци се впиха в десния му преден крак. То ухапа тия зъбци, ала те се оказаха по-твърди от неговите челюсти и усети как собствените му зъби се счупиха и то ги изплю. Опита се да изтегли крака си, но болките така го рязнаха, че легна и пронизително изквича като куче.

Вълчицата не толкова видя, колкото почувства, че вълчето изпадна в беда, макар и да не разбираше какво точно се е случило. За нея това беше коварна клопка, а коварство виждаше само от хората. Който иска да остане жив, трябваше да бяга далече от нея. Тя така и направи, а вълчето не я последва и си получи заслуженото.

Още с първите му изджавквания майката хукна като подгонена от изстрел. След нея в паника се юрнаха всички вълци.

Вечерта майката донесе на вълчето заек. Седя настрана, докато го изяде. После го побутна, но то напразно се опитваше да се изскубне от железните челюсти. За да му помогне, вълчицата прегриза крака му.

Възбудена от мириса на кръв, тя разкъса вълчето и го изяде, както би постъпила с каквато и да е животинска плячка.

Вълците лежаха в млади дъбови подрасти. Преди час се върнаха от селото, където успяха да разкъсат две малачета. Натъркаляха се в гъсталака, в който и други пъти бяха денували.

Още незадрямали, и доловиха шум. Неиде ходеха хора, тропаха с крака, кършеха клони, тихо подвикваха. Вълците наставаха. Наблизо пробягна заек. В друго време веднага биха го погнали, но сега не им бе до него. Освен това бяха сити. Шумът не предвещаващо нищо добро. По близката пътека се хвърляше с едри скокове подплашена сърна. Да, трябваше и те да бягат, но накъде?

Вълчицата се бе убедила, че не всякога опасността идва оттам, откъдето идва шумът. Понякога я сполетяваше беда на най-тихите места. Нещо така оглушително тряскаше, че тя правеше невероятно голям скок. И дали от този трясък, или от друго, по тялото ѝ се забиваха някакви остри камъчета. После дълго, с дни хапеше кожата

си, за да ги изчопли оттам, чешеше се по дърветата, докато болките и сърбежите затихнеха.

Така и този път се поколеба накъде да побегне. Вълчетата поглеждаха към нея с очакване. Само Сурия хукна в посоката, противна на оная, от която се дочуваше шумът.

Вълчицата поведе глутницата нейде встрани.

След минута-две гората проехтя от онзи трясък, от който вълчицата най-много се плашеше. Но той беше някак глух, далечен. Тя побягна с по-едри скокове, като избираше гъсталаците.

Пред себе си на една поляна видя нещо тънко, дълго, като безкрайна окастрена пръчка. Тази връв я плашеше, тъй като се бе убедила, че тя не расте като пръчките в гората, а я поставят хората.

На връвта се полюляваха червени парчета плат. Тоя огнен цвят винаги всяваше сред вълците ужас, но тя се бе убедила, че когато седи така спокоен, той не е опасен. Страшно е, когато предварително не го видиш, а само го зърнеш и мигновено те оглуши гръм. От опит знаеше, че в такива случаи е по-опасно да мине оттам, гдето няма такива огнени пламъци.

Така постъпи и сега. Побягна напреко през връвта, близо до червеното петно. Встрани се чу трясък, след него — втори, трети. Нещо наблизко изсвистя.

Вълчицата очакваше да усети болки по тялото си. Не усети нищо. И гръмът не я оглуши. Той беше като предишния — глух, далечен.

Тя тичаше и чуваше след себе си шума от тичането на вълчетата.

Назад от гората долиташе хорска глъчка. Вълците бягаха, докато тази глъчка затихна и се увериха, че са далече от всяка опасност.

Глутницата намаля. Сурия не се появи ни след ден, ни след седмица. И както вълците понасят такава загуба, никой не забеляза отсъствието му.

Планината побеля и животът на глутницата стана още по-тежък. Трудно се намираще храна и в гората, и във нея. Напразно вълците ходеха и денем, но не утоляваха глада си.

Една вечер се насочиха към селото отвъд билото на планината. Вълчицата забеляза, че нещо на пътеката се чернее. Спря се и го огледа

отдалеч. Това беше едно от онези космати, но изключително вкусни селски животни, които тя най-много обичаше и за тях бе готова да се излага на всякакви рискове. Затича се напред и се спря на десетина крачки от неочакваната находка.

Овцата лежеше неподвижна, изглеждаше мъртва. А от мъртвите животни вълчицата се плашеше, защото бе видяла няколко пъти как след изяждането им вълците също умират. Тя се разстъпи насам-натам и обдуши снега. Долови кисел дъх на коне и хора и веднага отстъпи назад. С нея отстъпи Сивия, като облизваше с дългия си червен език лигите около устата си.

Петте млади вълци не отстъпиха. За тях това беше богата плячка, спечелена без труд и рискове, и те се нахвърлиха върху нея.

Вълчицата остана безучастна настрана. През цялото време усещаше едва доловима миризма на хора и коне и това я възпираше да участва в пиршеството.

Младите вълци още не бяха успели да схрускат всички кокали и изведнъж изгубиха апетита си. Един по един се отдалечаваха от останките на овцата. Майката виждаше как те се клатушкат, козината им настръхваше, като че ли бяха налапали остри камъчета и се опитваха да ги повърнат. С тях ставаше нещо лошо, опасно, което тя бе виждала и което ѝ говореше, че тук имат пръст хората.

Без да чака повече, вълчицата побягна, последвана от Сивия.

Тя избяга далече, както след оглушил я трясък. Цяла нощ ви, но вълчетата не дойдоха. От това стана по-неспокойна и още по-предпазлива. Трепваше от всяко изшумоляване на оголените букови клони, плашеше се от изпукването на съчките под краката си.

В тази враждебна гора за нея нямаше вече храна, нямаше спокоен и сигурен живот.

Вълчицата крачеше през снега из дъбаците. Навлизаше в нови и непознати места, далече от всички ония страхове и опасности, които преживя. Вървеше, без да знае къде отива, подтикната от усета на дългогодишна майка и стар, изключително предпазлив звяр.

Далече от всичко онова, което напомняше за кучета, за хора, за гърмежи, за рязкото изцракване на смъртоносните челюсти в шумата, за умрели овце по пътеките.

ЙОРДАН РАДИЧКОВ

МАРЧО

Изглежда, че когато господ преди заминаване е натоварил набързо каруцата си, като е вървял с нея нагоре по баирите, от каруцата се е изтърсило нашето селце, претърколило се е и е паднало долу, в дупката, край една сиромашка река. Народецът отбил част от водата, направил воденична вада, турил на нея тепавица и воденица, изкопал няколко кладенци, после, като му стигнала ръка, турил и църквица в единия край на селцето, а ковачът от два ралника изковал кръст. Макар и да е отделено от външния свят със стръмни баири, външният свят изглежда, че бързо е подушил селцето и лека-полека почнали да вървят акцизни, бирници, търговци на едър и дребен добитък, ергени от съседни села да оглеждат момите и т. н. Тъй една по една били спъвани нишките и селцето се свързало с външния свят. По тези нишки изтегляли нашите новобранци, по тях се връщали старите ни войници. Много народ и много идеи са утъпквали козите ни пътеки. И много народ е изтекъл по тези пътеки, без да се върне назад в селцето.

Думите на селцето са като думите и на останалите селца. Но понякога се появи нова дума, както беше, например с чумата, и тогава селцето настръхва. После тази дума заглъхне, за да се появи нова на нейно място. Както беше например с войната. Навсякъде по тесните улици говорят все за войната, мъжкото население се стяга, козите пътеки го изтеглят нагоре, то пропада отвъд хребетите и селцето тръпне в очакване — кога Ще се появят мъжете отново.

Чичо също се стяга. Запряга биволите, пълни катраниците с катран, за кой ли път вече оглежда всяка част на колата и на края казва на дядо: „Тате, ще взема и Марчо. Обоз е това, замръкне човек нощем някъде, задреме в колата, а кучето, като е с тебе, не ще даде айдук да задигне стока от колата ти! Война е, а на война ти барем знаеш какво е...“ Дядо знае какво е война. Разбира се, мобилизацията не засяга кучето Марчо, но Марчо е бил винаги с биволите, и зиме, и лете, било

когато чичо отива на воденица или пък вози кирия. „С Марчо ми е спокойно, казва чичо, все едно, че имам човек със себе си.“

И тръгва чичо с биволите и с Марчо, ние стоим всички на вратника, от другите дворове излизат други запасни, цял керван се събира и поема през баира, но ние гледаме само своите хора, мъчно ни е, че се разделяме. Ние, децата, обичаме еднакво и чичо, и биволите, и Марчо. Чичо прави много хубави пищялки пролетно време, шейни ни дядо през зимата, лятно време ни води край вировете да ловим риба; биволите ни са кротки, ездитни, не зная дали сте яздили биволи, да видите колко е хубаво! Марчо е стражата на нашата къща, строг към непознати и чужди, а с нас, децата, си играе също като дете — надбягва се, бори се, само дето на прескочикобила не умее да играе. Марчо е едър, рунтав, козината му е черна и лъскава, само на нозете си има бели чорапчета. Гледаме го как подскача по баира, изтичва напред да разгледа спокойно ли е всичко пред кервана, после се връща назад и кляка с изплезен език, загледан към нашата къща. Тъй кучето се сбогува с нас. А керванът скрибуца по омотания път, стига билото и коли и хора чезнат от погледа ни. Последен остава Марчо, рунтавата му опашка се развява, но и тя изчезва и над баира остава само пусто пространство.

Обръщаме се назад, дворът ни е пуст и празен. Два ярки коловоза са го прерязали, следи от копита, следи от меки кучешки лапи. Но ей ги, кокошките вече ровят в прахта, една по една заличават следите, ослушваме се да чуем дали чичо няма да се прокашля иззад сайванта или да изтича Марчо да ни блъсне с муцуна, ослушваме се да чуем дали биволите не дишат тежко някъде около нас и дали синджирите им не подрънкват, докато преживят. Ослушваме се, макар и да знаем, че слухът нищо няма да долови. Дядо взема брадвата и започва да клъцка дърва на дръвника. Свинята провира мократа си зурла през кочината и подпитва: „Е? Е?“

Започват да се нижат дните, равни и монотонни, лятото се изтегля, мъгли клечат сутрин по билата на баирите, сякаш чакат жените да пометат улици и дворове, за да слязат в селцето. Жените обаче нямат време да метат дворовете, жените събират купчини пъпчиви тикви, дянат купи царевичак и щом сденаха царевичака, мъглите слязоха в селцето; подир тях дойдоха дъждовете, хората се лутат в есенната мокротия, дядо мълчи, стринка, макар и да е от

приказливите — също мълчи. Тъй в мълчание пристига снегът, селото се поразведри, светна, първите свине писнаха. И нашето писна в двора, дядо отрива ножа з крачола си, снегът около него става червен, червен... Други зими Марчо сяда и започва да дъвче червения и димящ сняг. Сега Марчо го няма, червеното петно стои цяла седмица на двора, ярко, но пусто като разпалено огнище, край което никой не сяда да се постопли. Дядо надува свинския мехур и ни го дава да го ритаме. Спукахме го още до обяд. Ако беше чичо, щеше да го закърпи с бобено зърно, но дядо не умее да кърпи с бобено зърно и прибра свинския мехур да си прави от него тютюница.

Ден подир ден върви, запролетява се, пак иде лято, в селцето се търкулват нови думи, скитат по улиците, спират пред вратниците: Голяма Яребична, Дойранска позиция, Пета пехотна дунавска дивизия — все непознати за нас думи и имена. Чичо пише понякога писма, буквите на писмата по една педя големи, бил добре и биволите били добре, и Марчо бил добре, ама много люта зима изкарали. Шината на едното колело се скъсала, та турил нова шина, откъм обуца бил зле, много обосяла войската. Дядо се тюхка: „Като да може да му пратим едни свински цървули, ама нема как да се прати! Лете босо ще се изкара, ама как ще зазимят!“ — „Как тъй боса войска?“ — питаме ние дядо, защото сме виждали кога минават маневри през нас, войската гази реката с ботушите. „Ами боса — казва дядо, — изглежда, че газят големи реки!“

Ние не сме виждали големи реки, но като останем насаме, си правим сметка колко ли големи могат да бъдат тези реки, дето войската ги гази. И дали биволите могат да преплуват заедно с колата тия реки? Могат! Биволът може да плува и да пренесе и човек на гърба си. Сигурно чичо се качва на единия от биволите и така минават реката. А Марчо? Ооо, Марчо! Марчо плува като стрела. Дорде се обърнеш и той вече е стигнал другия бряг на реката. Ти едва половината не си преплувал, а Марчо си изтърсва рунтавия кожух на брега. „Да го пуснеш, той и Дунава ще преплува!“ — си мислим ние, нищо че никой от нас не е виждал Дунава.

Макар войната да е далеч, селцето живее с нея. Баба всеки сезон прави магии — зиме една магия, лете Друга магия. Тя сменя от вратницата хурката с кълчища и на нейно място с червен конец и със слънчогледова пита прави нова магия. Ако зъл дух рече да влезе в

къщата ни, ще мине покрай магията и щом види слънчогледовата пита, ще рече: „Тия пък турили тук слънчогледова пита! Я да преброя колко дупки има в тая пита!“ И ще седне духът да брои, ама нали кръговете на питата са неравномерни и се преплитат, щом стигне до преплитането, ще сбърка и Ще почне да брои пак отначало. Като се върне така два-три пъти, петлите вече ще пропеят и духът ще издими по баира нагоре. Ако той влезе в къщи, чичо може Да го сполети зло... Така баба предпазва чичо.

Селцето стои затворено в своята дупка, сезоните един подир друг се сменят. Кога стане мрачно и тъмни облаци клекнат горе, на билата, ние викаме, че се задава Войната. Но облаците изгърсят гръмотевичния си товар над селцето и отминават, подире им грейва слънце, а на фронта Войната сигурно не отминава като нашите облаци, а клечи навъсено над позициите и изсипва непрекъснато гръмотевичния си товар над войската, над чичо, над нашите биволи, над нашия Марчо. Но макар че и денем, и нощем гърми Войната, чичо води биволите за синджирите през нея, а отзаде подтичва Марчо и дебне настръхнал срещу разбойниците. Така си я представяме ние Войната. Кога човек не е бил на война, всякак може да си я представи!

Дядо, доколкото може, успокоява къщата, че всяка война има край. Пък и цялото селце започва да говори вече за този край. Това са нови думи. В тях блещука надеждицата. С всеки изминат ден тази надеждица наедрява и до селцето достига вестта, че войската лека-полека се връща. По един, по двама войниците почват да се отронват по баирите като олющени бисери, които се търкулваха и падаха на дъното на селцето. Чуваме, че и чичо си иде жив и здрав заедно със своите хора. Докато го нямаше чичо и говорехме за него, ние и биволите, и Марчо наричахме хора. Дядо ще натъпче лулата с тютюн, ще погледне навън през прозореца и ще въздъхне: „Какво ли правят нашите хора сега!“ Ако вали дъжд, стринка ще притегне забрадката си и ще попита:

„Дали нашите хора са сега нейде на сушина или ги мокри дъждът?“ — „Кой знае — казва дядо, — то, невесто, на война сушина рядко ще се намери!“

Четиримата бяха излезли от нашия двор и четиримата бяха скъпи за всички ни. Всяка сутрин изтичахме навън и гледахме към баира — не идат ли нашите хора. Мислехме, че обезателно сутрин трябва да

дойдат, защото сутрин заминаха. Стринка също си изгледа очите. Носи дърва през двора, а главата ѝ обърната към баира. Почва да дои козата, гледа баира, а млякото вместо във ведрото бие в земята. Баба поправя своята магия и също гледа баира. Само дядо си дава вид, че не гледа натам, макар че и той гледа. На него веждите му са много рунтави, та не мож разбра къде точно гледа. А пък ние сме сигурни, че и той гледа, нищо, че очите му недовиждат. Кога седи и реже тютюн за лулата си, с едно ухо се ослушва: сигурно чака да чуе кога ще почне да скърца нашата кола и лая на Марчо да чуе. Марчо винаги, щом се покаже на баира, ни поздравява с весел лай.

Та тъй, къщата ни гледа към баира и се ослушва всяка сутрин. Пък чичо си дойде на обяд. На обяд, тъкмо се каним да сядаме около софрата, чуваме, че лае нашият Марчо. Наскачахме всички. Излизаме навън и виждаме, че отгоре се спуска чичо с двата ни черни бивола, а с него и с биволите подскача едно бяло като вар куче и лае досуц Марчо. Споглеждаме се, гледаме пак нагоре, бялото като вар куче лае весело, маха с бялата си опашка и щом чичо му каза това, дето трябваше, се втурна презглава право към нас. Стринка бърза да отвори вратника, ние бегом на пътя, баба оставя гърнето и тя излезе навън, дядо от вълнение почна да тъпче отново лулата си, макар че тя беше пълна и пушеше. Ние, децата, си хвърляме шапките във въздуха, викаме ура на чичо, а бялото като вар куче иде право към нас, скача отгоре ни, ближе ни по лицата, отиде и дядо да ближе, и баба, и стринка. „Боже, Боже — кръсти се баба, — наш Марчо побелял от войната!“

Останахме като гръмнати. Наш Марчо е — и не е наш Марчо. Какъв рунтав беше нашият Марчо, каква черна козина имаше! Този Марчо сега се вре из краката ни, скимти, пролайва, не може да си намери място от радост и ние уж искаме да се зарадваме, ама не можем да се зарадваме, защото туй куче е цялото голо, без нито един косъм по кожата. Голата му кожа е побеляла, сякаш е намазана с вар и се лющи като рибешки люспи.

Щом видя, че всички сме живи и здрави, Марчо се втурна в двора да огледа всичко ли си е на мястото. Кокошките веднага се пръснаха, невиждали досега голо куче. Козата се развряка истерично и се покачи на колата сено, котката избяга със съскане и клекна върху керемидите на сайванта. Целият двор се изпокри или настръхна, като

че непознато чудовище бе връхлетяло. Никой нищо не можа да си обясни, нито да разбере, докато не дойде чичо и не разказа каква е работата. А работата бе следната, че Марчо измръзнал. На тази Яребична било две хиляди метра високо, няма къде да се подслониш, целият обоз на открито, колата с хляба стои на открито. Народ всякакъв пъпле из обоза, може да ти задигнат нещо от колата. Марчо ни за миг не се отделя, клечи в колата и брани хляба. Сам той на една троха не посяга, но не дава и на другите да посягат. Тъй малко по малко студовете смъкнали козината от гърба му, а през пролетта, дето имало тук и там кичур по корема, също опадали, кожата на кучето се пребелила и сега още се лющи, но нов косъм не пониква по нея.

Трябва да призная, че Марчо ни се видя в първия ден страшна грозотия. Ако речеше да близне ръката някому, всички изпитвахме гнус. Само чичо го държи между коленете си, потупва го леко по челото, под брадата ще го почеше — както е било и преди. Марчо кротува, изглежда, че му е хубаво с чичо, и само размахва олющената опашка. „Добре, добре! — вика чичо. — Хайде стига игра!“ — и го отмества настрана. После поръчва на всички ни да гледаме хубаво кучето, защото това куче през цялата война е било с него. „Спокойно ми беше — казва чичо, — все едно, че човек имаше с мене.“

Чичо раздава на нас бонбони, на стринка шарена кърпа за глава, на баба книжна икона, голяма колкото цигарена кутия, а на дядо портфейл, съшит от кончов на ботуш. Дядо вика: „Тая работа няма скъсване, сто години можеш да го носиш!“ — и го прибира в джоба си. Помня, че никога не тури пари в портфейла, съшит от кончов, но винаги го носеше със себе си и съм забелязал, че даже се попохвалваше с него и пред други старци.

Времето постепенно позаличи грозотата на Марчо. Той се поохрани, па и ние посвиквахме с голотата му, никой вече не се гнусеше. При мокро време Марчо идваше близко до огнището, ние сушим дрехите си на огъня или се топлим, бърбрем помежду си. Марчо клечи сред нас и гледа право в устата този, който говори, а ако нещо не разбере, примъква се още по-близо до говорещия. Стринка меси хляб и като види, че Марчо се грее заедно с нас край огнището, каже: „Марчо, Марчооо, що си не идеш в колибата, ами клечиш при децата! Какво има да прави стар човек при децата, само болести да разнася! Айде...“ Марчо се обърне да погледне стринка, огледа и нас, ние

всички млъкваме и никой не го гледа в очите. Тогава Марчо се разплаква, говоря ви самата истина, сълзи започват да се търкалят по оголелите бузи, той подсмърча, измъква се гузно назад и тихо, тихо — на пръсти — излиза навън.

Но не отива в кучешката колиба. Стои на дъжда и чака да се завърне чичо. Чичо идва с торба риба и щом види Марчо, разбира, че някой му е казал нещо накриво. Той пита сърдито стринка: „Да сте правили нещо на кучето?“ — „Ами“ — казва стринка и се мъчи да се усмихне, — казах само: „Марчо, Марчо, какво правиш тука, при децата, ами не отидеш да си почиваш! Нищо друго не съм му правила!“ Тя, и стринка, е много хитра, ама и чичо не е глупав. „А-ха“ — казва чичо и вика Марчо да дойде на прага. Марчо идва до прага, чичо сяда на прага, клякаме около него и почваме да кормим рибата, наловена от чичо. Чичо току вземе рибка и я даде на Марчо, току вземе — и даде на Марчо. А през това време разправя как отишъл за риба, как нагазил до пояс във водата и почнал да бърка из подмолите и нещо като го хванало изведнъж за ръката и взело да дърпа чичо навътре. Чичо се тегли навън, онуй тегли навътре и чичо, като дръпнал силно, та се преметнал във водата, а кога гледа, от подмола си засуква мустаците един ей такъв голям рак. Чичо почва да се смее и показва как рактът си суче мустаците, ние също почваме да се смеем и заедно с нас се смее и Марчо. Смее се, смее се, че чак очите му светят, и тупа с опашка, тупа с опашка, а чичо посяга и съвсем леко го ощипва по бузата. После и нас ощипва по бузите — нещо, с което се гордеем всички.

ЙОРДАН РАДИЧКОВ

СИВИЯТ КОН

До появата на сивия кон никой от нас не бе се учил на езда. Конете в село имаше малко, ако някой вземеше кон и каруца, държеше коня година време и го продаваше, а каруцата избутваше под някой навес или сайвант, есенно време при дъждовете върху седалките на каруцата клечеха омърлушени кокошки, шините ръждяваха, яйовете ръждяваха, кожата на конската амуниция изгаряше и ставаше трошлива. На Тодоровден се събираха по три-четири коня да се надбягват в ливадите Асановица или Чилибиница, това бяха конете на Ванчо на Сребра, на Спас Лилов (неговите коне се крадоха една година от кулски конекрадци), на Мито на Ева и на Гъора, чиято щръклеста кобила се наричаше Тодорини кукли. Участието на Гъора бе краткотрайно в тия надбягвания, той играеше много комар, първо затри Тодорини кукли на комар, а после съсипа и себе си. Не участваше единствен конят на Сандо Тошин, той взе с него само кирия и лете разкарваше бабички до Вършецките минерални бани, после вземаше бабичките от баните, отбиваше ги пътьом в Клисурския манастир да запалят свещи и да се помолят, защото в село ние нямахме църква и нямаше къде човек свещ да запали или да се помоли на бога. Месеци наред изкъпаните и чистички бабички ходеха из село увити в кърпи и шалове, да не би случайно да настинат подир баните. Това бяха най-чистите и нежни бабички, каквито съм срещал през живота си.

Селото държеше главно биволи и една порода дребни крави, те се катереха като кози по баирите. Биволите ни бяха прочути, едри, добре гледани, ако трябваше да се прекара локомотив или вършачка по вършитба от едно село в друго, то идеха да спазаряват наши биволи, три впряга бяха достатъчни да теглят локомотива, теглеха яко като влекачи. По-старите биволи бяха и по-кротки, като деца на тях се учехме на езда, било когато пасеха в ливадите, било когато пладнуваха лете в дълбоките вирове на реката. Това беше до появата на обозния кон.

Късно подир Девети септември на 1944 година в селото ни се разквартирува руски военен обоз. Всъщност това бяха сламеноглави украинци, не съвсем млади, главно хора от украинските степи, интересуваха се те от всички видове земеделски сечива, от домашната подредба на къщите, от домашните съдове и добитъка в дворовете, говореха мековато на „х“ и на „и“ и бяха те неестествено синеоки — ако погледнеш в такива очи, можеш да надникнеш чак до дъното на душата. Военният обоз остана седмица време и както неочаквано пристигна, за да огласи за няколко денонощия селото с конско цвилене и мека неясна реч, тъй и неочаквано замина през една нощ. Навсякъде по дворове и улици се разцъкаха петролни фенери, обозът се сбогува с хазаите си и щом затрополиха каруците, в тъмнината засвири хармоника, мъжки гласове запяха подир хармониката, застинаха петролните фенери в ръцете на селяните, мракът зад фенерите стоеше сгъстен и плътен. Все повече и повече се отдалечаваше тропотът на конските копита и железните шини на колелетата, все повече и повече стихваше конското процвилване и песента на мъжете и едва-едва се дочуваше как диша с кожения си мех хармониката. После мракът попи всичко в себе си, плъпнаха отново фенерите, прибраха се хората по домовете си и мисля, че всеки отнесе в себе си шепа спомен от появилия се неочаквано и изчезнал внезапно военен обоз.

В мен също остана от ония детски години едно зърно спомен. То пусна кълнове, но не израсна, не се разлисти и не разцъфтя, а остана като малка запетайка в душата ми. По-късно се срещнах със стихотворението на поета Иван Давидков „Украинецът с бялата хармоника“ и почувствах в душата си, че зърното на спомена е живо. Иван Давидков е от съседно село, нашите пасища граничат с техните пасища, сигурно през войната и в тяхното село е бил разквартируван военен обоз на украинци, не зная. Всеки случай поетът, украинецът и бялата хармоника се промъкнаха в душата и се стаиха те там в човешкия здрач като светло петно.

Преди няколко години буря откъсна военна баржа от източните брегове на Сибир и седмици се лута из Великия или Тих океан с три войничета на борда, докато срещна кораб-спасител. Едва живи, момчетата разказваха, че се спасили благодарение кожения мех на една хармоника, който рязали, топили в окена, за да омекне кожата, дъвчели тия кожени ивици и с тях зальгвали глада си. Това събитие и изядената

хармоника възкресиха отново картината на изчезващия в тъмнината военен обоз, тропота на копита и колелета, мъжката приглушена песен и едва-едва въздишащата хармоника. Не мога само да си спомня ревеше ли и стенеше ли широкият Днепър в песента, или друга някаква песен пееше обозът. Бях малък тогава, не можех да различавам песните една от друга. Но това няма никакво значение, по-важното е, че звуковете и досега са живи и продължават да откънтяват.

Обозът замина, на разсъмване селото изглеждаше опустяло, не се виждаха коне, покрити с попони при коневръзите, не се виждаха сламеноглави и синеоки войници да водят коне на водопой, отникъде не се чуваше конско цвилене. Лека-полека тежките като влекачи биволи наизлязоха по улиците да щипят троскот, дишаха те тежко, гледаха кръвнишки и понякога надуваха гръмките си йерохонски тръби. Миризмата на ботуши, на войнишко шевро и конска пот се разсеяха постепенно, селото се намести в полога си и зачака зимата. По същия начин и малкото зърно спомен се намести в полога си, притаи се там, повече от три десетилетия не загина, но и не се разви.

Тази есен скитях много из страната, есента бе суха и дълга, донякъде тя ми напомняше есента на 1944 година. Седмица подир седмица дърветата разсъблякоха себе си, ако замръкнех нощем в някое планинско селище, чувах как вятърът смята шума от Балкана и я носи по улиците на селището, ако минавах през поле, спирах се да гледам как на върха на някоя топола стои един-единствен лист и се чуди тоя лист да падне ли вече на земята, или да постои още на върха; понякога ще зърна омърлушена врана, кацнала в съвършено оголено дърво — чуди се и тя да отлети ли, или да остане в дървото. Сврака също тъй ще забележа да стои неподвижно в дива круша, наникъде не хвърква тя, защото наникъде няма леш. В някоя опоскана от овце ливада ще припламнат синкаво-лилавите пламъчета на кърпикожуха. Цялата природа е суха и изпепелена, със седмици стои една и съща, сякаш се чуди накъде да поеме или очаква нещо да ѝ се случи. Това, което ще ѝ се случи, ще дойде отгоре, то ще е първият сняг.

Ето така, седмица подир седмица, като се лутах сред оголената природа и тук или там се спирах пред някой кърпикожух, започнах да чувствам как онуй зърно, голямо колкото една запетайка, започна да се развива, споменът за обоза става по-зрим и някакво подобие на кърпикожух разтваря бледата си чашка. Ни веднъж не посегнах да

откъсна това меланхолично цвете, защото то надниква от студената земя да напомни на човека за нещо си или да разкаже и предупреди за нещо. В такива случаи човек може да посегне към цигарената си кутия и да запише върху цигарената кутия, че всичко това се случи, след като военният обоз си замина и по ливадите започна да цъфти кърпикожухът. Ако цигарите са изпушени и цигарената кутия е захвърлена небрежно по пътя, то друг някой ден човек отново посяга към цигарената си кутия и записва на нея, че това се случи, когато цъфтеше кърпикожухът.

И така това стана по времето на кърпикожуха.

Втората световна война откънтяваше на запад, училищното звънче всяка сутрин привикваше децата в училище, гроздобер бе минал, в мазетата виното бушуваше в бъчвите, жълтобузи дюли се бяха сместили между саксиите с мушкатото по прозроците и гледаха навън да видят кой ще мине по улицата. По улицата мина първата черна забрадка, първата черна вест от първата фаза на Отечествената война... Учителят ни изпрати да изкопаем кърпикожух заедно с луковиците. Въоръжени с дървени копала, ние отидохме в Чилибиница, където пролети се надбягваха конете на селото. Много кърпикожух видяхме там, на стада, на стада, лилава изглеждаше ливадата. Посред кърпикожуха видяхме сив кон. „Кон! Кон!“, развикаха се по-големите момчета, повтарачите в училището, и се спуснаха към коня. Ние — подире им. Конят не обърна никакво внимание на виковете, ами стоеше той посред кърпикожуха като побит. Дори когато съвсем се доближихме до него, той дори не ни погледна, ами стоеше с наведена към земята глава и примигваше тромаво. Даже с опашка не помагна. Познавахме малкото коне на селото, този кон не беше от селото. На единия си крак имаше незаздравяла рана, бели ивици от протритото се виждаха върху гърба и върху сивите хълбоци. Най-смелото от момчетата се престраши, потупа коня по шията, животното поклати главата си, размърда уши, момчето го потупа и по гърба, поглади го с ръка и го яхна. Конят направи няколко крачки и спря. Тогава всички се струпахме около него, всеки искаше да го пипне, всеки искаше да го потупа, най-нетърпеливите се бутяха един друг, искаха да го яхнат. Конят се оказа съвършено кротък и миролюбив, той позволи на всички ни да го яхаме, правеше по няколко крачки с новия си ездач и спираше. Мога да кажа, че за първи път

всеки от нас в оная есен яздеше кон и макар животното да пристъпваше съвсем бавно и с накуцване, то всеки от нас във въображението си препускаше лудо през есенния кърпикожух.

Колкото и да оглеждахме, никъде не видяхме човек, нито разпрегната каруца, нито чухме брадва да се обажда в близката гора, защото се питахме помежду си дали това не е кон на някой дървар, дошъл да сече дърва и е оставил коня си да пасе в ливадата... Накопахме с копалата кърпикожух и се върнахме в селото, а конят остана в Чилибиница.

На другия ден той отново бе на същото място, само че се бе обърнал с лице към селото, сякаш чакаше някой да се зададе откъм селото. Зададохме се пак ние, някои момчета в джобовете си носеха хляб и върви, дадоха първо хляба на коня, вързана му бе връв на шията и когато някой от нас го яхваше, най-малко двама го водеха за връвта, а другите го подкарваха с пръчки и по тоя начин язdecият, вкопчил се с две ръце в гривата, можеше да язди през цялата ливада. После ездачът се сменяше, докато се стигне до последното момче. Викове имаше много, те бяха викове на въодушевление, всеки викаше „Дий!“, а когато подир ден-два дойдоха и момчетата да видят сивия кон и да се убедят с очите си каква луда езда пада, то тържеството бе пълно. Песни се пееха всякакви, главно войнишки, защото всеки от нас бе виждал в късните дъждовни есени, при есенните маневри, как през селото ни минава кавалерийският полк от града. При дъждове селото е в кал до колене, през калта, прогизнали от дъжда, вървят конници, пара излиза от ноздрите на конете, поскръцват седлата, върху седлата се поклащат сиви войници и се носи мъжка песен, от която треперят прозорците. Дъждът и мъглата скриват изнизващия се през селото кавалерийски полк, изостанал ездач или вестоносец някой препуска единично през рядката кал, а стъклата на прозорците още прозвънват. Тъй ние яздохме непознатия кон, като че бяхме част от кавалерията и като изостанали вестоносци препускахме поединично и се стараехме да догоним с нашия жребец кавалерията от есенните маневри.

Един ден при нас на ливадата се появиха мъже, въоръжени с пушки. Те излязоха от гората и тръгнаха право към коня. Помислихме, че конят е техен, свалихме връвта от шията и зачакахме да видим какво ще се случи. Възрастните не бързаха, вървяха спокойно през ливадата и пушеха. Безветрие беше, синият пушек от цигарите вървеше заедно с

тях и с пушките им. Като ни приближиха — познахме ги. Бяха хора от селото, правили хайка за изстребване на скитащи кучета. В ония години край селото обикаляха скитащи кучета, при бесовица се събираха на глутници и ставаха зли, можеше и човек да нападнат. Ние също понякога ходехме да преследваме такива глутници от скитащи кучета и да замерваме с камъни, но много от селото не се отдалечавахме.

Мъжете огледаха коня, един от тях разбираше от коне, каза, че тоя кон няма да живее дълго, че той няма зъби, за да пасе, страда от очепол, има рана на едната кост, а конската кост не заздравява. Той се помъчи да раздвижи животното, яхна го, опита се да го пришпори и конят, като извиваше шията си, с големи усилия затича тръст, но след няколко крачки спря и наведе глава. Човекът скочи от него и каза на другите мъже, че освен всичко останало конят е текнефес, защото като препуска, се чуват глухи удари в хълбоците. Ние стояхме мълчаливо, скупчени един до друг, и попивахме всяка дума. Познавачът на коне каза още, че тоя кон е обозен, той е оставен тук от военния обоз, защото нататък не може да продължи. „Такива коне обикновено дават на лъвовете — каза още познавачът на коне, — но тук няма лъвове!“ Той ни предупреди да не мъчим животното и да не го уморяваме много, може би пък ще се съвземе и ще заякне, след като е изпрегнато от обоза и е оставено на свобода сред ливадата.

Мъжете заминаха към селото, ние постояхме, постояхме, гледахме ту коня, ту гората, за коня започна да ни става жал, гората започва да ни изглежда враждебна. Ята врани прелитат, странно защо техният грак ни се струва печален, умълчаваме се ние и тръгваме към селото мълчешком. Ако някой се обърне назад или погледне през рамо, ще види посред ливадата неподвижния кон как е навел глава, сякаш е привързан към невидим коневръз и чака спокойно здрачаването. Откъм селото бляят овце, чуват се звънци, кучета лаят, женски глас вика някого, миролюбив дим се вие над комините на къщите и без да се наговаряме, ние ускоряваме крачките... Бързаме към нашия дом. Тогава не съм помислял, но ето сега, като пиша, си мисля в каква самотия сме оставяли ние обозния кон сред кърпикожуха в ливадата.

Кметското наместничество провери дали оставеният от обоза кон не може да бъде взет за общински нужди и се отказа. Неговата съдба остана изцяло в наши ръце, ние престанахме да го яхаме повече, макар че му останахме верни, и ако не всеки ден, то често ходехме да

го видим. Понякога го заварвахме да стои обърнат към шосето и през очебола си да се мъчи да види там нещо. А по шосето нищо особено не можеше да се види освен няколко биволски коли, натоварени с мливо за воденицата. Черните рогати влекачи теглеха бавно колите, върху чувалите с мливо седяха по пет-шест мливари, отиваха те в късната есен, преди да са паднали снеговете, да мелят жито в парните валцови мелници. Той с часове можеше да стои, заслушан в нещо си, оживяваше се малко при тропота на коли, слабееше ден из ден, и много бяхме изненадани, когато го видяхме веднъж да отмята глава и да цвили. То бе по повод взривовите в каменните кариери, конят се завъртя и обърнат към тези взривове, наостри уши, направи опит да подскочи нагоре с предните си крака, но не успя, удари тежко копитата си в земята и процвили няколко пъти.

Взе да се изгубва постепенно кърпикожухът, плъпнаха белите есенни мъгли, природата се вглъбяваше все повече и повече в себе си, сякаш бе на смъртен одър. И нашият кон постепенно започна да се изгубва в белите мъгли — или отиваше той близо до гората, или се преместваше към наклонения край на ливадата, там имаше дол, в дола течеше вода. Друг път ще го открием под разнебитения навес до зеленчуковите градини, пристъпва бавно и опипва с муцуна дървените подпори на навеса. През лятото тук е привързван кон, изтощеното животно опипва с муцуна и души лятошното връзло. Ако по шосето премине файтон или каруца и конете го забележат, ще процвилят те, без да се спират, конят ще повдигне глава от ливадата, ще гледа през очебола си в неопределена посока, после ще се завърти на противоположна страна и дълго стои, без да знае дали е повикан от някого. Кой би могъл да каже какво има в главата на един стар и изтощен кон, изоставен от обоза по средата на пътя?

Един ден конят изчезна. Не се появи в ливадата той и на следващия ден, и на по-следващия също го нямаше. Привечер заваля сняг, задуха източен вятър, на сутринта всичко бе побеляло, снегът продължаваше да вали. Решихме да идем в Чилибиница и да доведем сивия кон на сушина в селото. Цялата Чилибиница бе бяла, разнебитеният сайвант също бе бял, както и гората. Снегът се сипеше, усукваше се около нас, бузите на всички бяха зачервени, в очите на всички имаше блясък, нищо не можеше да отнеме радостта ни от първия сняг, из въздуха летяха снежни топки, някои се търкаляха в

снега и викаха като пощурели. Бяло и пусто бе всичко, никой не се обади на виковете ни, претършувахме на бърза ръка гората, от всяко дърво се изсипваше сняг отгоре ни, струпахме се отново на ливадата и тръгнахме към дола, да видим не е ли потърсил там завет нашият кон.

Едва стигнали до ръба на дола, сякаш че изплуваха от самата пелена на снега, пред нас се появи глутница скитащи кучета. Трудно е да се каже глутница, защото това бе сбирщина от какви ли не породи, наполовина куци, наполовина слепи, с разцепени уши, някои много космати, други полуплешиви, едри и дребни, всички до едно мършави. Срещата беше тъй внезапна, че и ние, и кучетата замръзнахме в снега. А той се сипеше и усукваше на огромни бели завеси, ту закриваше глутницата, ту я откриваше, и изведнъж и с ужас ние видяхме, че муцуните на кучетата са кървави и че всяко облизва с език муцуната си. Някое направи опит да тръгне към дола с подвита опашка, но се спира и обръща отново към нас кървавата си червена муцуна. Снегът продължава да се носи на талази и е толкова тихо, че се чува как кръвта шуми в жилите...

Ето, това исках да разкажа, докато още цъфти кърпикожухът и не са се появили първите снежинки. Не сте ли забелязали колко са боязливи първите снежинки, лутат се те из въздуха, въртят се около себе си, не знаят къде да кацнат, а то където и да кацнат, се стопяват веднага, подир тях идват другите и те също тъй не знаят къде да кацнат, щом кацнат, се стопяват, но подир тях идват други, танцуват или се лутат като замаяни — как ще стъпиш тъй босонога! — но не те оставят да мислиш, защото безброй много напират подире ти, здрачава се, земята почти не се вижда в здрача, а по-късно в мрака на тумби, на тумби срамежливите босоноги снежинки се блъскат безшумно и в мига падат ничком върху земята. През нощта чудото е станало, всяка снежинка леко полага себе си посред другите. По-леко се стъпва там, където друг преди тебе е стъпил... Спомням си сега, че бягахме ние не само през бялата Чилибиница, но продължихме да бягаме и по тесните пъртини на селото. Тромави биволи се носеха тежко, изхвърляйки пара от ноздрите си — отиваха те на водопой. Тогава се спряхме, може би пред вида на биволите, може би пред вида на човека, който вървеше спокойно подир тях и се мъчеше с огниво и кремък да запали прахан. Селото беше спокойно и светло, приветливост струеше отвсякъде, мирен дим се изцеждаше от комините като на панихида, отвсякъде

вееше пасторалност, червено мушкато ни гледаше от прозорците, между мушкатото се бяха сместили жълтобузи дюли — те също гледаха към улицата. А по улицата си спомням, че се задава втората черна забрадка на селото, вторият черен знак от втората фаза на Отечествената война. Далечно е била войната от нас, но ние сме били близко до нея, спомени е посяла тя в нас. Питам се — да разораваме ли тая човешка орница, наречена спомени, или да я оставим да тревяса? Каквото и да посяваме в тая орница, семената не никнат! Но те и не умират, ами остават живи, като сиви подвижни петна в уютния здрач на душата.

ЙОРДАН РАДИЧКОВ ВЪШКАРЧЕТО

Тежко живееше въшкарчето.

То живееше самотно, изритано отвсякъде, денем се криеше в глухите и тъмни усои на гората и само вечер се измъкваше предпазливо от своето укритие, появяваше се заедно със сивия здрач, самото то превърнато в сив здрач, сякаш не живо същество се показваше от гората, ами сив горски дух изпълзваше от тайните ниши на неразгаданата природа. Бе се родило съвсем малко, може би още недоносено в утробата на майката, по-големите от него го гонеха непрекъснато, когато майката лягаше да кърми новородените, силните го избутваха, то обикаляше около тях, сумтеше, подтичваше напред-назад, квичеше тихо или пък заставаше на страна неподвижно и съвършено озадачено. Не се дохранваше, ни един ден не позна ситостта, растеше бавно, непрекъснато се препъваше, все повече изоставаше от братята и от сестрите си, грозни кичури четина щръкнаха от него във всички посоки, неравномерни ивици се изтеглиха по дължината на мършавите му хълбоци, кафяво и черно се смесваха върху него без всякакъв ред и хармония, та няколко месеца поред се скиташе из гората, прилично на онези пънкове, дето блуждаят из европейските градове на Запада, като разнасят по улиците своите скандални и грозни прически, наклъцкани грубо с ножици, боядисани, в синьо и в оранжево, странно защо наречени протестни прически.

Светлият цвят на скитника постепенно потъмня, но четината, не се заглади, а остана тя да стърчи на сплъстени кичури по мършавото му изгърбено тяло. Стадото сякаш усещаше с някакъв свой стаден инстинкт, че този проскубан гръбльо е случайност, грешка и отклонение от природния ред или пък някоя нелепа идея в загадъчната глава на природата. Затуй го отхвърли от себе си, тъй както здравият организъм отхвърля от себе си чуждото тяло, за да не се смеси то с останалите и да бъде една постоянна и скрита опасност за вида, за неговото отслабване или намаляване на жизнеността му. Освен че го

блъскаха с муцуните си и оставяха синини по мършавите му хълбоци, те хапеха настървено и злобно ушите му, тъй че малкият нещастник с пронизително квичене и с бяг се спасяваше от своите мъчителни, завираше се в някой непроходим гъстак, там в сенките му чакаше да преминат болките, но мухи подушваха отдалеко с мръсните си носове миризмата на пресни рани и се завираха при него, за да облизват раните му и да го мъчат.

Раните заздравяваха, но ушите на нещастника останаха нацепени и обелени по върховете, тъй че на места хрущялът се белееше и това още повече загрозяваше малкия скитник. Самотата го научи да стои винаги нащрек, готов бе да изчезне мигновено и при най-малкия шум. Него дори сойките го стряскаха при всяко свое подвикване и всяка счупена съчка го караше да застава неподвижно и да обработва внимателно всеки един звук, или най-малките, едва доловими шумове, всяка въздишка на вятъра, идваща отдалече, миризмата на дим, моторна миризма или тежката и лепкава миризма на човек.

Тежко живееше въшкарчето...

Аз се извинявам, че в присъствието на прелюбезния човек и на моя великодушен читател наричам въшкарче едно грозно и диво същество, мършаво и гърбаво, постоянно гонено и преследвано, навсякъде бито, отритнато отвсякъде и от всички, цялото в рани и в синини, проскубано и неугледно, но какво мога да направя аз — нищо не мога да направя, защото самият прелюбезен човек измисли това име и го даде той, не, ами дамгоса с него малкия и грозен дивак, този черен галаган, търкулнат по най-небрежен начин и напосоки от съдбата. Всемогъщата съдба, мисля аз, би могла да събере в едно прелюбезния човек и въшкарчето и като ги залепи на лицевата и на опаката страна на една и съща монета, да започне да подхвърля монетата във въздуха, играейки си с нея на ези-тура. Аз ни ези имам куража да избира, ни тура!... Или би могла съдбата, ако поиска, да разбърква човек и въшкарче, тъй както играчът на табла разбърква заровете, преди да ги хвърли пред себе си. Мигар знаем ние, мой прелюбезни човеко, и мигар можем да кажем кой именно ни разбърква нас като зарове и като ни хвърля небрежно пред себе си, можем ли да твърдим със сигурност, докато подскачаме и се търкаляме през този живот, дали чифт отбелязваме, или тек! Аз нищо не мога да кажа, а който може, нека пръв хвърли камък по мене... затова оставям заровете да се търкалят и

да подскочат и докато съдбата си играе небрежно на ези-тура, ще побързам да се върна при вършакарчето, сажда сива, запокитена в лоното на природата.

Това въшкарче е едно наплашено, малко, грозно и мършаво диво прасе. Както казва Сервантес: Извинявам се пред читателя, но това животно се нарича именно така! Когато излизаше вечер на паша, бе постоянно нащрек, промъкваше се в самия край на дивечовите ниви, засети на тесни ивици до гората, или пристъпваше извънредно предпазливо към някоя картофена градина, без да се отдалечава от ниските и гъсти храсти, усукващи се от всички страни край големите и тъмни дървета, потънали в дълбоко мълчание. Малкият скитник се таеше в тази тъмна ивица, едва-едва показвайки влажната си муцуна от нея, а ако излезеше на открито, то бе само на една крачка от гората. Придържаше се близко до тъмната ивица, за да може и при най-малката опасност да изчезне мигновено в храстите. В тъмното чуваше как стада диви свине поломяваха кукурузите, те вървяха шумно, сякаш без страх и без всякаква предпазливост. Това обаче бе само привидно. В стадата много уши и много чувствителни ноздри обработваха всеки страничен шум и всяка необичайна миризма, които биха застрашили нощната паша. Там майките бдяха над малките, млади мъжкарки обикаляха околоръст и бдяха и над майките, и над приплодите и по този начин стадата увеличаваха шансовете си за оцеляване. Малкият скитник се грижеше сам за всичко, той сам трябваше да изучава през летните звездни нощи непознатите дивечови пътеки, дали лисици по тях се промъкваха, сърна ли някоя, таралеж, заек или студена жаба пъплеше бавно, да издирва сам местата за водопой, да намира прохладните калища. Ако се случеше да излезе някой път по-рано и да стигне рано при някое калище, спираше се, защото чуваше в тъмното как тежко шляпат в тъмната вода и в тинята диви свине. Спираше се, не смееше да приближи, защото знаеше, че ще бъде бито и прогонено от калището. Заобикаляше отдалеко, все се ослушваше и чуваше как тежко се преобръщат в тинята големите, как квичат малките, притиснати по невнимание в тинята, как после излизат всички вкупом и започват да се чешат шумно в дърветата. Въшкарчето все се ослушваше, самотията изостряше сетивата му, то се превръщаше постепенно в една съвършена машина за обработване на звукове, на миризми, на тайнствени шумове и странни трептения, с каквито са

пълни нощите. През тази подвижна и чувствителна точка се кръстосваха и пресичаха всичките линии на горското житие-битие. Привикна да се придвижва с дебнене, подобно на сивите горски духове. В гората имаше много горски духове, те щъкаха в различни посоки, свършено безшумни и свършено безплътни. В началото го плашеха и го стряскаха, но с времето свикна с тях, защото самото то стана един от тези скитащи се или щъкащи в тъмното духове.

Изкушаваше се през летните нощи да върви продължително време все срещу вятъра, така можа на няколко пъти да попадне в непознати райони, денем се криеше в гъстаците, в някоя падина, защитена от вятъра, и там, свряно в ниското, слушаше как високо горе, по платата, откънтаяват металически звукове, нещо злобно свисти из тревата, някой вик ще се чуе или тежка кашлица. Това бяха косачи, косяха тревата по билото, клепаха или точеха стоманените си коси и посред косенето се чуваше и глухата им дълбока кашлица. Коне също така процвилваха горе по билата, стада овце проблейваха и звъняха със звънците си, враждебен кучешки лай се търкаляше от високото към леговицето на малкия скитник, сякаш някой търкаляше от високото към него камъни. Летният вятър въртеше, бавно променяше посоката, това даваше възможност гръблото да обработва звуковете околоръст. По този начин четеше, препрочиташе или си преговаряше простите четива от огромната книга на природата и мисля, че почти преваляше нейната първа страница. Веднъж намери диви ягоди в една падина, сладки, ароматични и алени, докато дъвчеше и примляскваше, ален сок се стичаше от устата му, по зурлата и по брадата. Като казвам брада, то моля с известна условност да се приеме това определение; гледан отпред, гръблото имаше полегата муцуна, с подвижно и влажно рило, под долната му челюст стърчеше кичур черна четина, нея именно си позволявам да нарека брада. Челото му се изтегляше ниско назад, за да оформи тясна мозъчна кутия, пълна с мрак. Две прилепнали и нацепени от свински зъби уши довършваха неговия скромнен портрет.

Понякога кръстосваше нощем пътя си със закъсняла каруца, конете теглеха мълчаливо своя товар, кожа поскърцваше, колелетата гърмяха тежко с железните си шини, искри излитаха от тях и дълго след като каруцата отминеше, малкият самотник чувстваше как по влажното му рило полепва тежката миризма на непознато животно. Същата тежка миризма полепваше по влажната му муцуна, когато

ненадейно го насмиташе стадо овце и виждаше то, че подир овците върви нещо двукрако и смешно, щръкнало високо в небето. И ако жени пееха и преобръщаха или пластяха сено в окосените ливади, то пак долавяше тревожната и тежка миризма на човек. Ако се случеше да доближи някоя махала, пълна с кучета, с петли, с крякащи гъски, ужасяваше се от целия този шум и бързаше час по-скоро да се отдалечи от него. Отначало всичко го плашеше и стряскаше, но с времето привикна с кукуриганията на петлите и с лая на кучетата. Кучетата не смееха да се отдалечават много от махалите, те се придържаха наблизко край своите стопани, но понякога такъв грозен лай надаваха, че стопаните им излизаха с викове навън, а се случваше и някой от тях да изгърми и с това да натроши тъмнината като стъкло... В такива нощи нищо друго не оставаше, освен да се бяга! Да се бяга... да се бяга... да се бяга!

Трудно ми е да кажа колко път пробягваше. Всяка нощ бе в постоянно дебнене и движение сам в своя свят на самотник, малък и смешен единак, рано изпаднал зад борда, без обаче да погине, и мисля, че още много пясък имаше да изтича на тънка струйка в пясъчния часовник на този малък и мършав мърльо... Една нощ обикаляше малка картофена нива, боеше се да излезе от тъмната ивица на гората, откъм нивата идеше към него на талази сладката миризма на картофи, но недалече, на фона на звездното небе, стърчеше странният силует на някакво човекоподобно същество. То не дишаше и не излъчваше никаква тежка миризма, но тъй като бе побито в нивата, плашеше, защото наподобяваше донякъде косачите от ливадите, пастирите на овците, каруцарите от каруците или пешеходците, димящи с цигарите си по планинските пътеки и склонове. Знаеше една дива джанка, ходеше нощем да яде окапалите по земята плодове, но отдавна вече не намираще там нищо, затуй се премести към картофената нива. За втори път идваше, но онуй стърчащото в нивата го караше да бъде предпазливо. Горкото животно, то не знаеше, че това е едно безобидно плашило, побито в нивата от своя наивен стопанин с надеждата, че ще опази картофите от набезите на диви свине. И ето че докато стоеше и се ослушваше в тъмната ивица на гората, чу как от срещуположната страна нещо тежко идеше през гората, чупейки по пътя си сухите клони. То излезе от гъстото, сякаш разполови гората на две половини,

пръхтеше силно и без да се спира, започна да преорава картофената нива. Беше огромен глиган.

Земята пукаше под натиска на рилото му, едрите грудки хрущяха в голямата му уста, дивото животно дъвчеше шумно, една част от картофите, разполовени на две, падаха от устата му, другата то преглъщаше с шумно мляскане. Малкото напрегна своите жили и мускули, престаши се, направи няколко крачки напред, копитата му проровиха меката пръст на нивата. На лунната светлина грозните кичури четина изглеждаха още по-щръкнали и загрозяваха и без това грозното и мършаво дребосъче. Глиганът вървеше към него, сякаш не го забелязваше, ореше картофената нива с тежко пъшкане и когато го доближи, повдигна муцуната си. Рилото му бе мокро, то се огъваше, движеше се, зад него стърчаха и се белееха огромни глиги. Малкият скитник се изгърби, сви се, но подаде боязливо напред своята малка муцунка. Не може да се каже, че глиганът бе много нежен с него. Той го побутна леко с рилото си, толкова леко, че дребосъчето се преобърна в нивата, но застана пак на краката си, загледано с боязливо очакване в гиганта. Той не бе много любезен, но и не бе враждебно настроен към черния галаган, търкулнат случайно в нозете му. Помириса го два или три пъти, като че да запомни миризмата му, обърна се и продължи да оре със страшната си зурла картофената нива, мърльоото пристъпи към него, наведе се да опита една грудка и тъй... грудка подир грудка тръгна по петите на тежкото и тъмно чудовище, работейки непрекъснато с нацепените си грозни уши, за да пресява нощните шумове, и като схрускваше бързо картофената грудка, спираше се, за да проверява с влажната си муцуна нощните миризми. Нощта е пълна с капани, самотата го бе научила да бъде нащрек.

Като тръпка усети малкият мърльо, че премина над нивата враждебната миризма на човек... и съчка дочу, че се счупи, не подебела от сламка бе тази съчка, но достатъчно шум произведе, за да го накара да изтича напред към глигана и плъзгайки се покрай твърдия му хълбок, покрай плешката му, да застане пряко на пътя и да застине в онази тревожна поза, каквато само дивите свине могат да разбират помежду си. Гневно изпръхтя глиганът и понесе той мигом огромната си и черна маса през нивата. Като че не живо същество, ами торпедо някое летеше към гората. Миг подир това откъм другия край на

картофената нива се чу гръм и огромен дулен пламък понесе през тъмното огнената си опашка.

Гората забуча, доловете препредадоха ехото на гърмежа и дълго още се носеше суха шума и се люлееха вейки в тъмнината, бележейки пътя на изчезналия глиган и на малкия горски скитник. От тази нощ глиганът и малкият горски скитник заживяха заедно. Глиганът бе стар единак, с много стари рани по себе си, някои от раните бяха от огнестрелно оръжие, други бяха от глигите на глигани и много олово имаше в тялото си единакът. На гърдите си от двете страни на плещите му бе израснала и се бе оформила същинска броня. Животното излъчваше мощ, мършавият изгърбен мърльо до него изглеждаше като една запетайка. Единакът не се дразнеше от присъствието му. Нещо повече, той започна да се държи дори покровителствено с него, ако излизаха късно в дивечовите ниви или на някое калище и намираха там стадо диви свине, единакът ги разпръсваше, но оставяше край себе си малкия скитник и дори му позволяваше, докато се преобръщаше в калището, да въвира муцуната си в неговата, а понякога сам го повдигаше с глигите си във въздуха и го преобръщаше в тинята, без да го нарани...

Този единак бе слязъл от планината тук в ниското, защото в същата тази година се роди малко желяд и дивите свине, поединично или на стада, бяха почнали да се придвижват към ниските части, за да търсят там картофени ниви, необрани още кукурузи или пък дивечови ниви, изтръгнати от гората, посети там от човека като малка надежда за дивеча и за изхранването му, но същевременно турени от човека посред гората и като примамка и капан за големите диви животни. Макар че единакът излъчваше мощ и вървеше, без да се отбива от пътя си, той вече бе много стар, възглух и със слабо зрение. Съдбата кръстоса пътя му с малкия гръбльо, дребосъчето бе грозно и мършаво, но имаше великолепен слух и остро обоняние и мисля, че понякога можеше да улавя дори далечните трептения и вибрации на Вселената, ако в нея наистина има някакви трептения и вибрации, както и да отделя и да пресява всичките миризми на гората. Старият единак имаше огромен опит, имаше сила, но сетивата му губеха постепенно своята чувствителност, затова той се отнесе дружелюбно към малкия самотник и го допусна близко до себе си, за да може чрез него да запълва отчасти отслабения слух, загубата на обоняние и зрението си.

Странна е понякога симбиозата в природата. Дивите биволи търпят върху гърбовете си един вид птици, за да ги пощят, крокодилът допуска в отворената си уста съвсем крехка птичка, за да кълве останките от храна по зъбите му, но никое старо животно в природата не взема със себе си младо животно, за да му бъде водач. Изключение мисля, че има само при дивата свиня. Когато ловците срещнат някой стар и глух глиган-единак, придружаван от малко, грозно и крайно измършавяло прасе, те наричат дребосъка с прозвището въшкарче. Ловците знаят, че такива въшкарчета са отритнати от стадата и че като се поскитат няколко месеца сами из горите, накрая се присламчват към някой стар одинак, за да му бъдат очи и уши в пълната с капани гора. Във Франция ловците наричат дребосъчето юнга, но у нас на Балканите този нещастник и гръбльо се нарича въшкарче, без да може някой да каже дали наистина е въшкав, или не!... То и не е задължително едно нещо обезателно да е въшкаво, за да го наречем и ние въшкарче.

Въшкарчето имаше покровителството на стария одинак, то се скиташе заедно с него, без никой повече да го бие, истина е, че ни веднъж не се отнесоха нежно с него, старецът не умееше да бъде нежен, но не го биеше и не нанасяше рани по тялото му. Рядко одинакът влизаше в единоборство с някой от младите глигани. В такива случаи въшкарчето отстъпваше настрани и отдалеко наблюдаваше битката. Гората пукаше и пращеше, ломяха се сухи дървета, тежко дишане идеше от вчепкалите се един в друг мъжкари, като че смерч някакъв се усукваше и мачкаше всичко по пътя си. Ако одинакът побеждаваше, оставаше дълго време на полесражението, въшкарчето го гледаше през ниските храсти, но се боеше да приближи. То чакаше старецът да тръгне през гората и чак тогава тръгваше подире му, без много да се приближава до него. Единакът никога не се обръщаше назад, той бе сигурен, че въшкарчето върви по петите му и го следва неотстъпно по безкрайните и криви дивечови пътеки. Веднъж само изпадна в критическа ситуация, урокът от нея заседна трайно в черепната му тъмна кутия. Казахме, че дребосъкът бе още в началото на голямата книга на природата, може би вече преваляше нейната първа страница и към другите прости четива прибави още едно просто четиво. Една нощ, след като земята почна да замръзва и все по-трудно се намираще храна, одинакът поведе въшкарчето към

стара сечина. В нея имаше огромни стари пънове, станали сиви от времето, бяха те пръснати по сечината и стърчеха в нощта тъй грозно, сякаш земята показваше навън гнилите си кътни зъби. Единакът натисна един от тези посивели пънове, подхвана издълбоко корените му и като го преобърна с трясък, почна да го обикаля със сумтене, да троши със зъби корените му и да измъква от тях угоените и тлъсти личинки на бръмбари. Голямо лакомство бяха тези личинки за дивите свине, но не всяко прасе имаше силата да изтръгне гнилия пън от леглото му. Въшкарчето приближи, смъкна се в зейналата изпод пъна яма и там, посред сипкавата земя, започна да търси и да събира тлъсти личинки. Когато единакът влезе в земята и видя, че въшкарчето рови със зурлата си и обира угоените тромави личинки, той така изсумтя, че се вдигна прах от ямата, и като удари въшкарчето, отхвърли го върху преобърнатия пън, щръкнал с изтръгнатите си корени във всички посоки. Квичене раздра тъмнината, нещо сякаш натроши костите на въшкарчето, квиченето замря в гърлото му, то се свлече като дрипа на земята и когато подир малко се изправи, дълго залиташе и поднасяше задницата си. Нещо солено-сладко и лепкаво потече от устата му и оттогава, щом старецът се запътеше към някое сечище да кърти пънове, въшкарчето стоеше на почтително разстояние от него, обикаляше наоколо му и караулеше, а единакът през това време цепеше изкоренените пънове или ровеше в ямите под тях, за да събира сладки личинки.

Така единак и въшкарче заживяха заедно, заедно изкараха цялата есен, земята постепенно изстиваше и се втвърдяваше, трудно се изравяха от нея корени, малките локви замръзнаха, ледът стигна до дъното им и макар да натрошаваха леда, дивите свине не намираха нито капка вода за пиене. По високите върхове падна сняг, отгоре слязоха още диви животни, за да търсят храна в ниското, но заедно с това се появиха и ловци и почнаха да кръстосват пътеките на дивеча с обучените си зли кучета, или пък да устройват засади по пътеките и по дивечовите вървища. Нерядко отекваха изстрели, билата глухо ги препредаваха, ден из ден тревогата в гората нарастваше, ако ловците хитруваха, дивечът също тъй хитруваше, нощем извървяваше огромни разстояния, за да излезе от предполагаемите капани, сменяше леговищата си, но не можеше да се отскубне от човека, защото човекът беше навсякъде и както споменахме още в началото, съдбата бе

събрала в едно прелюбезния човек и въшкарчето и като ги залепи тя на лицевата и на opakата страна на една и съща монета, започна да подхвърля монетата небрежно във въздуха, играейки си с нея на ези-тура.

Независимо от безбройните хитри капани, въшкарчето продължаваше да стои на стража край стария и възглух единак, то караулеше постоянно и бързаше да изведе стареца от гората, преди ловците да са успели да затворят и да щракнат капана. То успяваше благодарение на своите изострени сетива, на слуха и на обонянието си и на някакъв особен вътрешен усет, придобит по времето, когато всички го биеха и пъдеха от себе си и трябваше да се скита самотно в пълната с тайнственост и със страх природа. Единакът избираше дневните леговища, обичаше места заветни, обърнати на юг, далеч от колибарските селища и от пътищата.

Една нощ те дълго се скитаха в търсене на храна, осъмнаха на непознато място, старецът избра за леговище невисока дъбова гора, гъсти тръни бяха разпръснати из нея, помежду тръните се увиваха диви шипки и къпини. Мястото изглеждаше толкова диво, сякаш тук изобщо не бе стъпвал чужд крак. От много далече въшкарчето дочуваше да се обаждат петли, изглежда, че на тази страна имаше село. От време на време приглушен екот долиташе като че изпод земята. Това бе ек на наковалня, в него нямаше нищо тревожно. Единакът се бе заровил наполовина в дълбоката шума, обърнат на юг, в очакване да се покаже слънцето и да го стопли приятно. Само на метър от него лежеше въшкарчето, също тъй заровено в шумата. Нацепените му уши стърчеха извън шумата, за да обработват проникващите в дъбовата гора шумове. Спокойствие струеше в гората, тук ги нямаше дори нахалните сойки. Постепенно слънцето нагря приятно гърбовете им и единак и въшкарче се унесоха в дрямка... По едно време въшкарчето трепна, шум някакъв долови. Този шум му напомняше шума от лапите на лисица, само че тези лапи тупаха по-тежко и не бяха дебнещи и предпазливи като лисичите лапи.

Скочи мигновено, обърнато към шума. Старецът продължаваше да дреме, приласкан от слънцето. Въшкарчето започна да ситни около него, стана неспокойно, единакът се размърда, но не се изправи, ами остана да лежи, потънал наполовина в меката дъбова шума. Въздухът донесе през гората враждебна миризма, подир миризмата между

дърветата се показва куче. Въшкарчето вече бе успяло да размърда одинака, той се повдигна неохотно на предните си крака, но остана да клечи подпрян на задницата си. Сипкав, зъл лай се изсипа в гората, кучето се втурна към тях, старецът не трепна, ами продължи да стои облегнат на задницата си, обърнал застрашително своите остри глиги към кучето. Въшкарчето се притисна в одинака, то цялото трепереше. Кучето с лай обиколи край тях, то все повече и повече се настървяваше, все повече стесняваше кръга, търсеше откъде да атакува глигана. Бе младо куче със силни лапи, очите му станаха постепенно синкави от злоба, мисля, че по едно време то дори обезумя, защото някакъв спазъм премина по тялото му, сви се като топка и в следващия миг тази топка отскочи към глигана с разтворена челюст. Стар беше одинакът и възглух, но голям опит имаше в единоборството с кучетата, неведнъж на пътя му се бе изпречвало куче. Той замахна отсечено с глигите си още когато кучето летеше във въздуха към него, глигите удариха гръдния кош и срязаха ребрата, сякаш някой посече кучето със сабя. Ужасен писък се понесе из гората, кучето се преметна във въздуха и падна в меката шума. Кръв обагреше шумата, докато то скимтеше и искаше да захапе въздуха с остриите си зъби, а лапите му ровеха наоколо и напразно се мъчеха да се докопат до нещо устойчиво... В гората замириса на смърт.

Въшкарчето се спусна да бяга, но се спря, защото сред кучешкото квичене долови, че нещо тежко и бързо иде през гората към него. Върна се назад, старецът продължаваше да стои клекнал на задницата си, цялата му муцуна бе кървава, глигите му бяха кървави, дори очите му изглеждаха кървави. Стоеше той неподвижно и гледаше гърчещото се и умиращо в нозете му куче. Кучешка смърт — грозна смърт! Грозна миризма идеше откъм кучето, но друга, още по-грозна и тежка миризма удари въшкарчето по муцуната. Това бе тежката и грозна миризма на хора. Тя едва ли не го подлуди. То се изгърби и затича като смахнато около одинака, но старецът не му обръщаше никакво внимание, ами продължаваше да стои той неподвижно, сякаш вторачен в падналото отпреде му куче. Пет или шест кучета се втурнаха от гъстака към него, ужасен лай се разсипа и закънтя в дъбовата горичка, шумата страшно шумеше под лапите им, въшкарчето повече не изтрая, смали се то още повече и се изгърби, самата му душица се смали и без повече да се колебае и да чака, се

втурна в посока, обратна на кучетата и на шума. Отподире му припукаха пушки, чу глиганът да изревава, кучетата се нахвърлиха настървено върху него, дивият им лай се задави и заклокочи в гърлата им, сякаш се бяха задавили със свинска четина. Ловци викаха, възклицаваха и се вайкаха, единичен изстрел се чу, секна глигановият рев, млъкнаха внезапно кучетата и въшкарчето този миг чу как цялата гора тича по петите му и отвсякъде се прокрадват и го преследват сиви горски духове. Единственото спасение бе да се бяга!... Да се бяга... да се бяга...

Много часове минаха от тази ужасна картина, въшкарчето намери укритие в гъсти борики, нищо в тях не помръдваше и никакъв звук не идеше отникъде към сумрачното му обиталище. По едно време слънцето се изгуби, вятър се появи, плъзна се той като смок по върховете на бориките, едва-едва ги разклати и видя малкият скитник, че някакви бели мушици се завъртат бавно из въздуха и падат край него или отгоре му без жужене.

Като насън беше всичко.

До вечерта стоя в бориките, излезе по тъмно от тях, белите мушици продължаваха да блуждаят из въздуха и да падат съвършено безшумно върху земята... Тръгна без посока, катереше се и се спускаше, все очакваше в тъмнината да излезе на някоя дивечова пътека или да зърне познатия силует на единака. То не знаеше, че единакът висеше сега, окачен на ченгели, и че го деряха в една от махалите под светлината на петромаксова лампа, а наоколо му клечеха кучета, следяха дрането, облизваха се и проскимтяваха. Подир полунощ се свря разтреперано в едни къпини, имаше суха шума в къпините, затопли се в шумата и чу вече в просъница да кукуругат петли. По петлите разбра, че не е много далече от махалите, от които искаше да избяга. На разсъмване се смая, видя, че всичко наоколо му е бяло. Белите и леки мушици продължаваха да се въртят безшумно из въздуха и да падат безшумно върху земята, върху къпиновия храст и върху дърветата. Чисто и светло бе всичко, белотата го плашеше и заслепяваше. За първи път виждаше сняг в живота си, съдбата прояви милост към този отритнат от всички самотник, подир вчерашния ужас покри цялата земя с бяло, за да изтрие всичките грозни следи.

Лежа в къпините през целия ден, от ноздрите му излизаше пара. Надвечер спря да вали, част от небето се проясни, синееше се чисто и

светло над гората, а далече зад нея се търкаляше по небето червено слънце, студено и тежко. Въшкарчето се размърда в къпините, измъкна се навън, нозете му затънаха в мекия сняг. Приятно беше и съвсем тихо, то за първи път не чу собствените си стъпки. Продължи внимателно напред, разрови с муцуна снега, бучка сняг остана залепена върху рилото му. На белия сняг този гръбльо изглеждаше още по-мършав, проскубан и грозен, като го гледа човек, може наистина да си каже, че това е само една черна сажда, излетяла от комина на природата и паднала върху чистия сняг по погрешка. Останало отново само, то не забравяше да се придържа покрай спасителната ивица на гората, за да може и при най-малката опасност да изчезне в гъстака. И така, като бродираше чистия сняг, придържайки се покрай гората, и гледаше как дърветата сриват безшумно белия товар от себе си, то чу как отнякъде пукна пушка, препъна се от изстрела, падна върху мекия и чист сняг, примляска с уста, защото усети нещо сладко, напомнящо му смъртно червения и сладък сок на дивите ягоди. От устата му бликна кръв, червен стана снегът наоколо, а белите снежинки продължаваха да се лутат безцелно из въздуха и да падат съвършено безшумно върху земята и върху въшкарчето. Аз мислех, че то имаше още много пясък в своя пясъчен часовник, но можех ли да предположа, че този пушечен изстрел щеше да пръсне часовника му и да прекъсне неговата тънка пясъчна струйка!

Така въшкарчето напусна този въшлив живот. Изглежда, че съдбата, като си играеше небрежно на ези-тура с монетата, я изтърва по невнимание. Слава богу, прелюбезни човеко, че ние бяхме от другата страна на монетата!

АНАСТАС СТОЯНОВ

МЕЧКА

Най-после и хората от старата Кутловица се заеха да си направят зоологическа градина.

Със зайците, сърните и дивите прасета беше лесно — доставиха ги ловците. Но отде да се сдобият с мечка? Къде да си хванат, отде да си купят? Разчу се тази работа и ето веднъж един Манго им предложил старата си мецана, с която бе обиколил мегданите на много села и бе изхранил цяла чарда циганчета.

Пазарлъкът стана лесно, свалиха синджира от врата на мечката и я затвориха в желязната клетка. Зоологическата градина бе открита за посещения.

Но свикнала беше Баба Меца да спи под чергилото на катуна до ожулените колена на децата, да слуша човешки говор, да подтичва зад стърчушката на каруцата. Затъгува за хора, за пътища.

Застанеше ли някой до клетката ѝ, тя подмяташе натам дръгливата си снага и дружелюбно провираше лапа между студените железа. Но кой ще се здрависа с нея, кой на размумка ще остане? Звяр е това, не е шега!

И посетителите отминаваха към другите по-миловидни обитатели на животинското селище.

Така се нижеха дните ѝ, в самота и тъга. Една заран, късно през есента, бай Добри, който се грижеше за животните, като почисти обиталището ѝ, кой знае как, забрави да заключи тежката желязна врата. А Меца само това и чакаше: открехна я и заподскача по алеите на пожълтялата есенна градина. Тя подхвърляше пъргаво изпостялото си тяло, душеше постаната с опадала шума пътечка, жадно заничаше между оределите храсти: диреше някое от онези същества, с които бе преживяла своя век. И намери — недалеч един човек ровеше шумака с дряновото си бастунче и час по час пъхаше в лозената си кошничка късни, спечени от сланата гъби.

Издебна го тя откъм гърба, изнрави се на задните си крака и най-приятелски изръмжа. Човекът се обърна и ококори очи: мечка! А когато тя протегна косматата си лапа, за да я сложи на рамото му, онзи се обърна и плю на петите си:

— Помощ! Загивам! Хора!...

Бягаше, настръхнал от ужас, криволезе между дърветата, а зад него с леки, пъргави подскоци галопираше мечката, опиянена от щастие, че най-сетне има с кого на воля да си потича, както в нявгашните млади години.

— Помощ! Помощ! Загивам!...

На едно място тя го настигна, закачи леко с лапа ногата му и когато той се преметна през глава в шумата, надвеси над него вълнестото си туловище: Здравсти!

Точно тогава дотича милиционерът, който охраняваше близкия портал на новостроящата се язовирна стена. Той измъкна пистолета си и като приклуча и внимаваше да не нарани гъбаря, натисна спусъка...

Мечката бавно се изправи, обърна се към приклеknалия човек, който бълваше гърмежите, погледна го с почуда и после наведе глава към гърдите си да разбере какво я парна там.

Тогава гората се раздвижи, дърветата се юрнаха в луд хоровод, заигра земята, затътна. И старата мечка се строполи върху нежната чиста есенна шума.

АНАСТАС СТОЯНОВ

СЪСЕЛ

В нашата планинска къща заживя нов поселник — съсел. Той сви гнездо под керемидите, в най-отдалечения ъгъл на покрива. Това е доста свирепо на пръв поглед животинче, с дълги и остри като игли зъби, с рунтава опашка и криви нокти на крачката си, с мънички коварни очи. По-голям от мишка и по-малък от катеричка. Когато майстор Филип го съгледа — тогава още не бе довършена къщата, — извика ме на тавана и рече:

— Ела да видиш една мишка, пожелала да стане катерица. Или обратно.

Макар че през нощта будува, за да си хапне, в книгите съселът е наречен сънливец — зарад обичая му да си подремва през деня, а може би и зарад дългия му зимен сън.

Отначало ние всички много се зарадвахме на нашия квартирант: нямаше вече да бъдем сами в запиляната из горите къща. Но скоро той започна да ни дотяга. Тих през деня и незабележим нощем, призори, още по тъмно, той се завръщаще в гнездото си и отваряше своята дърводелска работилница. Така започваше да стърже по гредите, че не само ни будеше по никое време, но и страх ни хващаше — да не би да е решил да изгризе целия покрив.

Един ден аз не издържах и реших да го прогоня. Грабнах дългия прът, качих се на тавана и когато очите ми привикнаха със сенчестата здрачина, съзрях дърводелеца: той ме чакаше на една от гредите, гледаше ме с немигащи очи и от време, на време размърдваше мустак, за да покаже острите си зъби-триони, сякаш ми се усмихваше. Опашката му, припламнала от промъкнал се в здрачината слънчев лъч, бе провиснала от другия край на дървото и се полюшваше като ножница на ятаган.

Прицелих се в разбойника с моето дървено копие, но още преди да нанесе удара си, той пъргаво отскочи и се плъзна по друга греда. Промъкнах се натам — пак ме изпревари, притича по дървената си

писта и най-неочаквано се показа зад гърба ми. Разбрах, че нищо няма да излезе от нашата гоненица, и отчаян се предадох. Смъкнах се от тавана, накичен с провиснали паяжини, и рекох на домашните си:

— Отрова ще диря, тя щему види сметката.

Но скоро застудя, зимата подрани, сняг затрупа планината. Съселът притихна, заспа в гнездото си и ние го забравихме.

Когато се запролети, една заран рано-рано под покрива се вдигна нечувана олелия: съскане, писък, пърхане. Излязох да видя какво става. Мама ме бе изпреварила и сложила длан над очи, гледаше към керемидите. А там две разчорлени врабчета налитаха и отскачаха назад, премятаха се и цвърчаха, пъхваха се под покрива и оттам звънтяха гневните им гласове. Какво става, каква е тази дандания?

— Война — рече мама. — Ти не можа да го надвиеш, ама тези перушини ще те прогонят.

— Изключено! — подаде се отнякъде сънливата глава на нашия осмокласник. — Врабчетата и техните малки са любимата храна на съсела. А тези тук сами се пъхат в устата му...

Войната трая почти цяла седмица. После покривът неочаквано стихна, изчезна някъде неканеният гостенин и вече никой не ни будеше по тъмни зори. Двете врабчета по цял ден мъкнеха кичури стара трева, пера и клечки и изграждаха някъде под керемидите своя нов дом.

— Какво ти казах? — подкачи един ден бабата своя упорит внук. — Кой излезе по-силен?

Но момчето не й отговори, врътни очи към върха на едно от близките дървета и посочи с пръст някакво кълбо от клечки и слама. Там беше се пренесъл съселът, прогонен от бързивите и храбри врабчета — хем далеч от цвърченето им, хем близо до бъдещите им рожби.

Примирието бе временно и измамно — войната щеше да продължи.

АНАСТАС СТОЯНОВ

ДИВА СВИНЯ

Поставиха ме на най-добрата пусия и Тотю ми рече:

— Отваряй си очите на четири: ако нещо излезе, оттука ще мине. И пази булката, защото много добре знаеш какво е дива свиня!

Досега не само не бях убивал, но и не бях виждал отблизо това животно. Но за да не падне цената ми на опитен ловец, огледах се храбро наоколо и поведох жена си към преплетените дънери на няколко келяви горуна. Посочих ѝ откъде може да се зададе дивечът, заръчах ѝ да мълчи, а аз самият приклекнах малко пред нея я заредих пушката.

Късната есен се беше задържала топла и сушава, денят обещавахе да бъде хубав и аз бях доволен, че я взех със себе си. Ловувам от десетина години, през това време се раждаха децата ни и потънала в грижи по тях, на моите ловни изпитания тя гледаше само като на повод да избягам от къщи. Нека сега се свива уплашена зад мене, нека помирише малко барут, нека прехвърли половин дузина върхари и толкова долини, пък после ще я питам какво нещо е това ловен излет!

— Само мъжкарите ли убивате, или...

— Шшт! — стрелнах я с очи. — Мъжко, женско, малко, голямо тук не се гледа! Тихо!

Изгърмяха пушките на викачите, запращя шумакът, куче лавна някъде. Вдигна се ловна олелия, напълни ми се душата и аз поприхванах по-здраво пушката. Ако има нещо да излиза, дано наистина мине оттука. Този път грешка няма да има!

По едно време шумотевницата позатихна, оредяха изстрелите, не се чуваха гоначите. Знаех, че сега те са преминали дола ѝ пъплят по нанагорницето, но тази тишина доста ме обезкуражи. Натеза пушката на дланта ми и аз я положих на сухата студена шума. И леко врътнах глава — колкото да зърна с крайчеца на окото си какво прави жена ми. Тя все още не снемаше тревожния си поглед от шумака пред нас,

откъдето ѝ бях казал, че ще излезе зверът. Обърнах се натам, трепна върхът на една гърница, клечка изпука. И още не бях посегнал към пушката, от шумата се показаха три пъргави муцунки, три раирани дрешки се мярнаха из тревата, щръкнаха три чифта остри ушенца. Няколко бързи изстрела разсякоха дола, вик се чу някъде, тропот протътна. Прасенцата се шмугнаха отново в гъстака и докато аз се пресягах бавно към пушката, оттам безшумно се измъкна настръхналата четина на една свиня. Тя сниши острата си муцуна, слухтя един миг, после все така безшумно като сянка притича по сплесканата трева на полянката. Зад нея се търкулнаха трите шарени кълбенца. Прицелих се в плешката на животното и пръстът ми вече натискаше спусъка, когато една тръпна ръка сграбчи рамото ми:

— Стой! Недей! Чакай!

Не зная точно с тези ли думи ме сепна жена ми, не съм сигурен дали въобще тя каза нещо. Запомних само ръката ѝ, впила в рамото ми, и уплашените ѝ очи, зашарили по полянката.

Отново изгърмяха пушки, настръхнало червено куче като запалено кошерище прелетя край нас, а някой викаше с цяло гърло: варди горе пътя!

От свинята нямаше и помен.

Надигнах се, скърших двуцевката, прибрах патроните и рекох на жена си:

— Хайде сега след мене.

И се шмугнах под бакърените вършини.

Когато вече бяхме чак на пътеката, чух сред гълчавата горе гласа на Тотю, който се тюхкаше:

— Къде си бе, земляк, какво направи бе, нали ти казах ей тука да чакаш...

КИРИЛ АПОСТОЛОВ

СМЪРТ ЗА СМЪРТ

От постоянното дръгнене в борвете четината му по гърба бе така плътно слепнала от смолата, че приличаше на излъскана стоманена ризница. Челото също бе защитено със здрава броня. Но за беда тоя път невидимият стършел не уцели ни гърба, ни челото, а простреля крехчината между лопатката и първото ребро. Навярно и за това той, старият глиган, патил и препатил, видял и преживял всичко, крето може да дойде до главата на един горски обитател, не чу познатото попукуване, докато жилото си проправя, път през сухите иглести косми, нито почувства допира му до кожата. Тежестта влезе меко, почти безболезнено, сякаш мястото под лопатката бе изгнило.

С такава леснина той пробиваше изоставените от хората наесен изгнили тикви край водопоищата и долчините. Кората изпращяваше от силния му натиск и в следващия миг върхът на зурлата му се озоваваше сред охранените семки, най-голямото лакомство за всяка свиня. Така неусетно бързо хлътна в тялото му и проклетото парещо жило, там, на заоблената като яйце гола рътлина, само с една китка дървета в единия ѝ край.

Когато всичко това бе станало и вече нищо не можеше да бъде върнато назад, глиганът изгруха късичко и с първото още движение потърси закрилата на букака вляво, сетне удари надясно и чак тогава подгони тъмнеещата отвъд големия дол гора. Под бора зиме нощта слиза по-рано, а негов съюзник сега можеше да бъде единствено тя.

Беше едър, личен глиган, с два огромни зъба, стърчащи заплашително встрани, с яки мускули и къси, но силни крака. Твърдият му трионест гръб се стрелкаше над заснеженото пространство като черна светкавица. Откъдето минеше, клоните на дърветата още дълго отърсваха след него заледените си грахулки, потропващи при падането подобно зърна на суграшица. Отначало препускаше леко и дълбокият сняг не му пречеше. После десният крак взе да го не слуша и трудно го измъкваше от преспите. Подир крака почна да тръпне цялата му дясна

половина. Навали към дола. Още докато слизаше низ стръмното, видя вировете долу, синеещи сред ослепителната белота наоколо като късове лятно небе. Нагази в ручея. Водата беше леденостудена, ала колкото пиеше, повече го измъчваше жажда. Отвътре огънят продължаваше да го гори. Раната под плешката, топла и лепкава, кървеше непрекъснато, а от ноздрите му капеха едри бледорозови мехури, които бистрите бързоходни струи тутакси поглъщаха и размиваха.

Мина доста време, докато реши накъде да тръгне. Избра срещу течението на скокливия планински поток, този път му се стори по-лесен отколкото надолу или встрани. Уж искаше да не спира, а все току спираше. И щом спреше, тежките кожести клепачи мигом се спускаха и затваряха малките му сплескани очички, приличащи на цепки от двете страни на главата. По едно време отпреде му се изпречи ниско, шумливо водопадче. Струите падаха върху полегата, зеленясала по краищата скала и изпълваха въздуха със студени водни капки. Само пръсканицата му голяма, иначе нищо и никакъв водоскок, който в друг час и при други обстоятелства би превъзмогнал без особени трудности. Но сега за него това се бе превърнало в непреодолима преграда. Ето защо вместо нагоре, срещу течението, той кривна надясно. И тук, под надвисналата козирка на брега — една отдавнашна, може би от самото начало на зимата, пожълтяла пряспа — съзря оголеното коренище на сладка папрат. Вкусно и засищащо нещо, което не всеки път би ти дошло така наготово. Спря, вторачи блуждаещи очи в отстоящата на крачка от него съблазън, дори направи усилие да подкопае онова, що беше скрито под земята, най-сочната, най-крежката част. Но си остана единствено с усилието, втори път не опита... Как да е излезе от водата и тръгна право въз склона: нагоре отново му се видя по-лесно. Жилото, забито под лопатката, като че бе скъсило десния му крак и тъкмо заради това нанадолнището и вървенето напъряно по склона го затрудняваше повече отколкото нанагорнището. Стръмнината свърши. Озова се на широка открита поляна, цялата залята от алената заря на залеза. Из потъмнелите му очи, скрити наполовина под дебелата суха кожа, надничаха пламъчетата на вътрешната огнища. Кожестите клепачи отново натегнаха, но преди да се спуснат съвсем, той зърна наклонената от буря ела, под чийто мощен дънер чернееше къс суха безснежна земя. Пристъпи с последни сили и отпусна грамадното си

туловище. От гърдите му се откри облекчителна въздишка. Изпружи от малелите си крака, които денем и нощем, чак до тая сутрин, го носеха безотказно по цялата планина, и тялото му се разтrese от силна болка. Там, където лежеше главата му, върху снега неочаквано разцъфна голям бледорозов мехур, а щом той се пукна, на негово място дойде друг, по-голям и по-розов.

Слънцето потъна зад близкия хребет и над поляната полъхна студ. Високите била на планината навярно още светеха в жълто, но тук в котловината вечерта вече бе пристигнала и под покрива на огромните чадърести корони притъмня. Не беше си отпочинал съвсем от дългото изкачване, когато почувства чуждото присъствие. Сред множеството нови шумове и миризми, които цепеха сгорещената му глава, той долови ясно тихите стъпки и близкия дъх на опасността. Повдигна немощно глава и пред премрежения му поглед изплува разкривеният силует на съществото, което живееше като кошмар в сънищата на всички горски обитатели. Четината по врата му настръхна. Застана с глава към звяра и грухна насреща му. Неприятелят отскочи на десетина крачки и клекна в снега. Беше старата изпосталая вълчица, която от една година линкаше навсякъде сè сама, лете, зиме — сама. Очите й горяха стръвнишки, а провисналите изжулени цици стърчаха на празния й корем като изсъхнали глогови чворове. Явно отдавна не беше туряла нищо в стомаха и нямаше да го остави на мира, докато не заситеше глада си. Постоя още малко на сухото, колкото да сбере сили, после пое направо през поляната с бавни несигурни крачки. Десният крак вече не го държеше. А речеше ли все пак да стъпне на него, залиташе настрана и за да не падне, трябваше да се подпира на масивната си зурла. Бледорозовата пяна, която до скоро издухваше през носа под формата на мехури, напълни устата му и той усети тръпчивия вкус на собствената си кръв. Вървеше отпуснато и вяло. Все едно му беше накъде отива. Нямаше за какво да бърза. Но и не спираше. Да спре, означаваше да се остави доброволно да бъде разкъсан. Вълчицата само това чакаше... Кръвта продължаваше да изтича през устата. Очите почнаха съвсем да не виждат. Наближаваше краят. А той, животът, още биеше в слепоочията, биеше, не се предаваше.

На един овраг тежката задница го повлече из нанадолнището, а предните крака все не успяваха да запорят здраво в снега и да го

изтеглят нагоре. Тогава той разтвори голямата си уста, захапа нещо черно, дънер ли, камък ли, запъна копита и така излезе на равното. Сетни сили, сили, родени не толкова от бездруго изтощеното тяло, колкото от страха пред насилствената страшна смърт. Да, искрицата живот още тлееше у него и поддържаше буден инстинкта за съществуване. А докато сърцето избутва кръв по жилите и жаждата за живот не се е превърнала в жалко безсилие, смъртта е безсилна.

Вълчицата продължаваше да следва жертвата си отдалеч. Дори понякога я пропускаше да отмине доста напред. После постепенно, постепенно взе да съкращава това разстояние, като ту мине от едната, ту от другата страна на глигана. Или ще застане край току-що разбитата от него пъртина, ще завре муцуна в прясната каша от сняг и кръв и тогава в окръглените ѝ жълти очи ще нахлуе като бяс несдържана хищническа стръв. Топлият дъх, който излъчваше чуждото кървящо тяло, я правеше нетърпелива. И тя бе изнемощяла и слаба, но бе здрава, можеше да чака — час, два, пет, колкото трябва. Да чакаш обаче, когато стомахът не е усещал от цяла неделя храна, а жертвата е под носа ти и едва стои на краката си! Колко мъчителни са тия последни минути на всяко чакане и колко неблагоприятно крият в себе си.

Вече четвърт час как пъплеше по равното бяло плато. В далечината пред него тъмнееше високата стена на гората, само нея виждаше и натам отиваше. Ала когато в горния край на билото неочаквано припламна жълтурчето, единственото светило наоколо, което и друг път бе наблюдавал отдалеч, глиганът рязко измени посоката на движението. Сякаш вече не му беше все едно накъде го водят краката, тръгна право към светлината. Помощ ли очакваше, закрила ли? И от кого? От тия, що бяха вкарали в тялото му не едно и две парещи жила...

Кървавите отблясъци на залеза отдавна бяха престанали да аленеят по чистото лице на планината, а луната с нейната бяла прозрачна виделина още не бе изгряла. Засега всичко наоколо беше синьо — поляната, гората, въздухът, небето. Неговите замъглени очи обаче вече не различаваха никакви други цветове освен слабичкия пламъчец на жълтурчето, там, на края на света.

Вълчицата предугади намеренията на жертвата си и стана неспокойна. Явно беше я страх да нападне открито силния глиган,

макар и ранен, но повече я плашеше мястото, накъдето се бе запътил. Носеше тая боязън в себе си още от онзи далечен ден, когато младото сърне, което бе вдигнала на заранина и преследваше сляпо, я заведе тъкмо при такава една самотна светлина. Оттогава остана болката в левия ѝ хълбок. Оловото и сега стоеше там и щом се променеше времето, кракът ѝ почваше да тръпне. За да принуди глигана да промени посоката, тя изтича напред и застана на пътя му. В очите ѝ се четеше решителност. Но и черният самец не беше вчерашен. Като знаеше, че откъм главата няма да посмее да го нападне, той продължи да иде към нея без страх. Когато разстоянието помежду им намаля на няколко крачки, вълчицата отскокна мигновено встрани и го ръфна за мекиша под опашката. Раненото животно изгруха от болка и врътна рязко назад глава. Въздухът, както обикновено, изсвистя край ушите му, но остатъкът от сили се оказа недостатъчен да задържи изнемощялото му тяло и той рухна в снега. Все пак бе успял да извърши нещо нужно — с неприятеля отново се гледаха очи в очи. Грамадната му ъгловата зурла лежеше наполовина зарита и пространството около нея бързо взе да аленее.

Вълчицата стоеше насреща му, впила в него огнен поглед. Дъхът на прясна кръв караше ноздрите ѝ да потръпват конвулсивно. Ставаше все по-нетърпелива и в първия миг, в който дебелият кожест клепах на следящото я око се спусна и затвори цепката, тя, без да губи нито секунда, изтласка като пружина измърщавялото си тяло напред и заби муцуна в корема на умиращото животно.

Усетил небивал студ тъкмо там, отдето винаги е дохождала най-голямата топлина, глиганът трепна. Повече със силата на волята, отколкото подпомогнат от мускули, той успя да вдигне натезалата си глава и по навик удари отначало напред, а сетне замахна встрани. Грамадният му изшилен зъб, разсекъл подобно мълния синия здрач, срещна чуждото тяло и потъна в него. Звукът, който последва от това движение, твърде много му напомняше звука, когато, здрав и силен, разломяваше с един напън бронираната кора на тиквите наесен. После се отпусна в снега и повече не шавна. Едното му око продължи да гледа втренчено към хижата, чиито прозорец трепкаше в ясната зимна нощ като разпален от вятъра въглен.

В долния край на поляната изникнаха два силуета с праметнати през рамо пушки. Снегът слягаше под краката им забавено, явно

отдавна бяха на път. Когато излязоха на равното, по-високият протегна ръка и рече с ясен младежки глас:

— А! Това там не е ли хижата? Вече си мислех, няма стигане тая хижа.

Другият, възнисьък тантурест мъж, с козлена качулка на главата, личеше, че е и по-възрастен, бе спрял в това време и гледаше съсредоточено към тъмното петно на двадесетина крачки вляво от тях.

— Я, я извади фенера! Светни!

Младият веднага насочи лъча на джобното прожекторче в указаната посока.

— А! Това не е ли същият, дето му стреляхме днеска? — възкликна зарадвано той и пръв затича към мястото.

— Чакай! — заповяда с простинал дрезгав глас тантурестият. — С тия животни трябва много да се внимава. Разправяли са ми, смъртно простреляно прасе станало и подгонило ловеца. — После, без да бърза, загреба стиска сняг, оваля малка топка и замери с нея глигана. — Е, тоя няма да стане. Давай.

Пристъпиха до умрелия глиган. Прострян, изпънат в цялата си дължина върху белия саван, той изглеждаше сега по-голям, отколкото беше в действителност.

— Какъв екземпляр! — възхити се младият.

— Царят на тукашните прасета — добави с усмивка тантурестият.

— И как го чукнахме, а?

— Май сме имали конкуренция — рече възрастният и като бръкна с ръка в дълбоката рана на корема без и най-малко да се гнуси, добави: — Още не е истина съвсем.

— Бай Рангел хижаря има да пухти, като ни види така натоварени.

— Преди това ние ще трябва да попухтим, докато го замъкнем. А сега ти бягай до корията, хе, за ръжен. И гледай нещо по-ячко.

Момъкът забърза към тъмнеещата наблизо гора. Но не бе и преполовил разстоянието, когато неочаквано спря и повика с ръка другаря си.

— Гледай онуй там черното. Не ти ли прилича на още едно прасе. Ама работа!

Приближиха. Черното не се оказа „още едно прасе“, а умрял вълк. Изкормен. Червата му се точеха цял разтег назад по пътя, откъдето бе довякъл разкъсаното си туловище.

Тантурестият проследи с око на познавач следата, поклати глава и рече:

— Люта е била схватката. На живот и смърт.

КИРИЛ АПОСТОЛОВ

ЕДУАРД II

Не мога да го позная, това ли е някогашният Едуард, който, обземеше ли го прищявката да се поперчи, сам отваряше вратата към терасата и вдигнал високо тулуместата си глава, тръгваше като акробат по ръба на циментения парапет, а минувачите от двете улици спираха да го гледат. Именно от този период са и най-трайните ни спомени за нашия домашен тигър с косъм на африкански лъв и с десетки потъмни и по-светли препаски. Очите му имаха цвета на козината и като всички жълти очи придаваха на котарака зъл и свиреп вид. В действителност зад тази привидна свирепост се криеше една неочаквана кротост, деликатност, бих казал аристократичност. А че носеше нещо благородно в себе си, това той щеше да го докаже на дело, и то много скоро.

Всичко, което казах дотук, се отнася за някогашния Едуард, не за днешния... Дремчо. И името му сменихме, защото какво е името, ако то малко от малко не отговаря на това, което е вложено в него. Представете си един страхопъзльо, който не се е отделял от полата на жена си, с името Христофор Колумб; или селски говедар с името Дарвин... Промяната у нашия Едуард настъпи не изведнъж. Отначало само взе да се залежава на дивана в кухнята, естествено, засмукал края на пухкавото одеялце. Да, този огромен котарак, тежащ колкото две новородени бебета, продължаваше да спи по този начин. Никога не бяхме го чули да мърка и „преде“, просто не умееше. А навикът да смуче, и то именно това одеялце, му бе останал още от малко коте... Заедно със залежаването или по-право като резултат на залежаването Едуард почна да пълнее, косъмът му загуби блясъка си, сякаш увяхна, а в погледа на котарака се настани тиха меланхолия и примирение. Скоро тъй затлъстя, че едвам вървеше, а за разходки и акробатически номера по парапета на терасата и дума не можеше да става. Това ни разтревожи. Покрай всичко друго — привикване, жал за животното — ние си бяхме въобразили, че чрез неговите малко на брой години и

годините на дъщеря ни младостта в нашата къща успешно воюва с, общо взето, напредналата средна възраст на семейството. А какво? Излизаше, че най-младият измежду нас е остарял най-много. Ветеринарният лекар, наш приятел, го преслуша и откри, че и сърцето му не е в ред. Ами да, рекох си, след като познатият ни си отиде, нима сам не знаех, че такъв живот води до затлъстяване и отслабва сърцето. Заради детето, което си позволяваше дори да спи с котарака, ние не пускахме Едуард през прага навън. Той винаги беше гледал света, в това число побратимите и посестримите си долу на двора, през джамлъка на балкона. Възможно е някога видът на преследващите се котки и техните продрани мяукания в края на зимата да са го безпокоили, но явно това време в неговия живот бе отминало... Тъжно е да си старец на две години. Покрай него и ние като че ли остаряхме.

Времето си течеше, а Дремчо продължаваше все по-малко да яде и все повече да пълнее. По цял ден, от сутрин до вечер, смучеше одеялцето и нямаше сила, която да размърда заспалия му дух, да го накара да се заиграе. Дъщеря ни, която толкова много го обичаше, че вечер едвам успяхме да я откъснем от него, лека-полека престана да го търси, забрави някои от навиците си и също като нас, възрастните, взе да се застоява пред телевизора. С една дума и тя, както всички ни, беше малко нещо „остаряла“. Това не можеше да не ме разтревожи, защото бях убеден, че и в наши дни детето си остава дете и следователно има нужда, повече от всичко, да общува, колкото е възможно по-дълго и по-непосредствено, тъкмо с онова, което му е най-присъщо, сиреч с неговото детство и че нормативното съкращаване на този период, предприето напоследък от някои институти, само ще навреди на бъдещия човек, без да го направи по-здрав, по-умен, по-чувствителен. Но тук не за децата и за ограбеното им детство, за котарака ни беше думата. А той продължаваше да тлъстее и да старее: очите му блуждаеха, замъглени от постоянната безизразна влага, косъмът му оредя и загуби предишния си блясък и пъргавина, местата около ушите оголяха, походката му стана флегматична и тъжна и той гледаше повече да лежи, сякаш това никак не му досаждаше. Атанас Далчев бе писал някъде в своите фрагменти, че първите сигнали на приближаващата старост са загубването на зъбите, на приятелите... Сигурно е така и все пак аз си мисля, че остаряващият може да бъде разпознат още и по това откога лежането

започва да му доставя радост, откога то се превръща в смисъл на живота му...

Тъй вървяха работите с нашия красив и наперен някога Едуард, а сега отпуснат и меланхоличен Дремчо, докато един ден не чухме тъничкото и нежно мяукане... Никой от нас възрастните не знаеше как малкото котенце е попаднало в жилището ни на четвъртия етаж, а дъщеря ни, от която възнамерявахме да получим по-точни сведения, изглеждаше едва ли не най-изненаданата: наистина откъде е могло да влезе в дома ни това хубавко шарено котенце с бял гердан през вратлето, с бяло като хермелин коремче и изблещени сивосини очи. На първоначалното ни учудване скоро бе сложен край, и то от кого мислите, от самото дребосъче, което след като метна няколко светкавични погледа насам-нататък, тутакси се разшета свойски из кухнята, оттам на терасата, пак вътре... Слабите му крачета едва го държеха и когато трябваше рязко да измени посоката, залиташе. Но това не му попречи да посети на бърза ръка всички по-важни места, да клекне в легенчето, където същото правеше и Дремчо, да излочи застоялото мляко в чинийката, естествено предназначено не за него, да отдели минутка за тоалета си...

През това време Дремчо се бе събудил от вечно унасящия го сън и следеше мъничкото почти с любопитство.

Така започна, а по-нататък... Вярвам, читателите сами ще се досетят какви ще да са били първите възможни разговори, обвинения, упреци след неочакваната „придобивка“, кой например е „най-жестокият и зъл човек“, който мрази „беззащитните същества на земята“ и кой пък е могъл да защитава яростно и със сълзи на очи новия член на семейството; ще се досетят още, че оставането в къщи на пришелеца всъщност е било предрешено по ред причини, обстоятелства и съображения. Тъй че когато към полунощ нагазих в тъмната тишина, която в тия часове навсякъде е еднаква, но всеки успява да я изброжда успешно единствено в своя дом, та когато я пребродих и се озовах в кухнята, там ме посрещнаха две будни разтревожени зеници. Дремчо! Вечно дремещият домашен тигро-лъв бодърстваше, клекнал върху опашката си, вперил напрегнат и любопитен поглед към противоположния край на дивана. Там върху неговата любима и сдъвкана до краен предел приспанушка едва-едва повдигаше хълбочета една жива запетайка, чиято заострена опашчица,

кой знае защо, не беше прибрана, както правят подобните запетайки в тия случаи, а стоеше щръкнала встрани. Пристъпих на пръсти и прокарах длан по топлото ръбесто гръбче. И тогава (виж ти приятна изненада!) стаята се изпълни с равно, едва чуто „Мър-мъррр! Мър-ррр“! Е, рекох си почти зарадвано, тоя поне ще мърка, защото, както ни беше обяснил нашият приятел, ветеринарят, котките били мъркащи и смучещи, така че занапред ние щяхме да си имаме и от двата вида и като се изморим да гледаме, ще затваряме очи и само ще слушаме. В края на краищата не е ли истина, че животът и онова, което ни заобикаля, са по-податливи за опознаване и разбиране, ако успееш да ги засечеш от различни страни и с различни средства; че само промяната на гледната точка понякога се оказва толкова важна и резултатна, колкото самата гледна точка... Жълтите окуляри, за миг отклонени към мене, отново се насочиха в другия край на дивана, та трудно можех да определя какво бе накарало Дремчо да изостави любимото си място — нахалството на пришълеца ли, привычката по-големите да отстъпват на по-малките, или благородството...

Изненадите обаче не свършваха с това среднощно откритие. На утрото, когато сложихме на детето да закусва, по навик отсипахме и на котарака. Той се наведе над паничката с чувство на погнуса. Никой от нас не забеляза кога малкото бе станало от дивана. Видяхме го да пресича с несигурни крачки стаята, запътено към котешката посуда в ъгъла. Щом го усети да приближава, Дремчо му остъпи мястото си. А то това и чакаше залости се удобно до съдинката и почна да лочи, и трябва да кажа, твърде сръчно и ловко за възрастта му, защото за съвсем кратко време от млякото не остана ни капка. Накрая то вирна нагоре муцунка, сякаш оглеждаше тавана, и взе да облизва бавно и с видимо удоволствие устата и носа си. Бодро, сито, котето си заигра с провисналата от дивана покривка, като ту ще увисне на нея, подобно маймунче, вкопчено със зъби и нокти; ту ще легне по гръб и ще почне да я перка с лапки; а когато и покривката престана да го занимава, малкият Едуардчо, Едуард II, така решихме да го кръстим, подгони топчето за тенис. Следващият обект беше самият Дремчо, ала още като го видя да се отправя към него, той предвидливо отстъпи назад. Изглежда обаче, че това движение Едуард II го изтълкува като покана за игра и скочи с ръмжене отгоре му. Видял, че няма отървяване,

старият котарак хукна през отворената врата и потъна в хилядите неща на хола.

На другата утрин отново намерих малкия Едуард върху пухкавото одеялце, а Дремчо дремеше на стола до масата. Този ден двете котки почти се „подушиха“, макар големият все още да си даваше вид на безразличен и дори отегчен от постоянните задявки на пъргавото и неуморимо коте. На третата сутрин вече лежаха гръб о гръб, но не на дивана, върху одеялцето, а на стола — значи, Дремчо още не беше си пречупил гордостта и малкото бе предприело първата крачка за помирение. Все пак аз смятам, че именно от този ден започна тяхното голямо приятелство. И то беше неизбежно. Едуард II се оказва такава безподобна закачка, че колкото и коравосърдечен и сериозен да си, не би устоял на набезите му. Дремчо също не устоя и в края на краищата свали маската си на сдържаност и достолепност. Така начена вторият ила може би третият период в живота му, който много наподобяваше първия — веселия, безгрижния, когато на всички ни в къщи бе тъй хубаво с него... И в най-бурните игри пак той бе по-големият, по-разумният, по-предвидливият. Станал твърде несръчен поради затлъстяването си, но безкрайно внимателен и деликатен, истинско удоволствие беше да го наблюдава човек какви неимоверни усилия полага в борбата, за да не повреди крехкото телце на противника си било с едно по-силно постисване на остриите и здрави зъби, които трошеха кокалите на неделните пилета от нашето меню като сламки, било с непремерен удар на някоя от четирите лапи, всяка тежаща колкото целия Едуард II. Вечер двамата силягаха заедно на дивана и Дремчо отвикна да смуче одеялцето, сякаш чувствуваше неудобство пред малкия.

Ето как нашият дом отново възвърна радостта си от дните, когато Едуард, още младо коте, препускаше като кон от единия до другия край на апартамента и събираше лекото чипровско килимче в хола, или легнал по гръб на пода, въртеше с крака табуретката, все едно, че въртеше пумпал, а ролките скърцаха и гумените им подметки хвърчаха по всички посоки за общ ужас на възрастните и за неописуем възторг на детето. И сега пак двамата с Едуард II тропотеха по цял ден из къщата или влезли в единоборство, ръмжеха като същински зверове, докато най-после по-големият, по-умният, не отстъпеше. Да, домът ни пак се засмя, както едно време, и привечер, като си идвахме от работа,

ние все по-често се застоявахме в кухнята или там, където бяха в този час четириногите ни приятели, и все по-рядко имахме желание да седнем пред телевизора. Младостта пак бе открехнала прозорчето си към нас, а където е тя, там е и веселието, и изобщо животът.

От постоянните надпрепусквания и игри ли, от недоспиването ли, Дремчо взе да отслабва и за кратко време възвърна добрата си стара „форма“ от доброто старо време. При поредния преглед приятелят ни, ветеринарят, намери, че вече на сърцето му няма нищо. И всички пак почнахме да му викаме, както по-рано, Едуард; и у него отново се прояви някогашната привичка да излиза на терасата и с бавна царствена походка да изминава парапета от единия до другия му край, повел подире си сиво-белия Едуард II; и отново минувачите от двете улици взеха да спират край нашата кооперация.

Този неделен ден се успахме всички. Когато към девет отворих кухненската врата, първото нещо, което ми направи впечатление, бе крайно необичайната поза, в която лежеше Едуард II, и неспокойният поглед на големия котарак — учуден и едновременно гузен, смутен. Щом прекрачих прага, той отмести за миг очи към мене, като че искаше да ме попита защо Едуардчо не желаше да си играят. Отидох при малкото котараче, приклеках над него и едва сега забелязах съвканата, още мокра козинка по вратлето му. Обърнах го и тогава открих кървавата мокрота отдолу. Ех, Едуард, Едуард!...

Бях убеден, че не го е направил нарочно, че по-скоро е станало от много обич, но щях ли да убедя дъщеря ни, пък и да я убедя, това щеше ли да намали скръбта ѝ, и не само нейната. Вдигнах трупчето, то беше почти без тегло, увих го в няколко вестника и го натиках на дъното на боклукчийската кофа, та да не го изровят уличните кучета и котки. А на детето казах, че на Едуард II, види се, не му е харесало у нас и е избягал.

След тоя случай Дремчо отново се залежа върху своето одеялце и вкъщи пак зацари познатата, лъхаща на старост тишина, в която няма да чуеш друго освен гласа на някой от поредните говорители по телевизията.

ДОНЧО ЦОНЧЕВ

АЗ СЪМ ТУК

Пъдпъдъкът живееше в една овесена нива близо до края на селото. Всички го чуваха сутрин да се обажда: „Аз съм тук! Аз съм тук! Аз съм тук!“ Чуваха го и късно следобед. Но никой не можеше да го види. Стеблата на овеса бяха високи и кичестите им метли отгоре закриваха всичко. А долу по самата земя не беше чак толкова неудобно да се живее. Стига да си толкова малък, колкото пъдпъдка, и ти можеш да тичаш спокойно. Все едно както се тича в гора.

Когато чуваха неизменното „Аз съм тук“ на пъдпъдка по-близо, децата понякога тръгваха да го издебнат. Разбира се, те не искаха да го убият със своите прашки, а само да го разгледат добре. Но щом го приближаваха, и песента му замлъкваше. След някое време се чуваше отново — далече встрани или пък зад гърба им.

И тъй като никога не успяваха да го зърнат, те го нарекоха по песента му: „Аз Съм Тук“. Някои намираха името за чудесно. Други повеждаха спорове. Много е малък, казваха, та да си има чак три имена. Но нали е все тук, настояваха, виж как това фамилно име му отива. Пък и нали всички ние, малки и големи, също тъй имаме по три имена. Значи той е Аз, смееха се, баща му Съм и дядо му Тук — така ли?

Все едно, името на пъдпъдка си остана Аз Съм Тук и вече всички си служеха с него. И даже умееха да го отличават, когато дойде време от овеса да се обадят и други. Те бяха с по-тънки гласчета — малките Азсъмтукчета — никак не беше трудно да се познае.

И тъй, бащата се разхождаше из овеса, да ги наглежда. Двамата с майка им ги учеха да се крият. Да търсят храната си и да летят. И всичко в овеса вървеше чудесно до онзи хубав ден в края на лятото, който започна с кучешки лай и гърмежи.

Този ден Аз Съм Тук си осъмна без друго не много спокоен. Огледа се и видя, че три или четири от шестнадесетте Азсъмтукчета са

излетели още по тъмно. Останалите тръгнаха да си търсят зърна и буболечки. Майка им се обади напред.

Чу се гърмеж и тя млъкна. Чу се и лай — откъм селото и откъм гората. Останал сам, Аз Съм Тук се ослуша. Неприятна история — щом чуеш гърмежи. Той помнеше всичко това от години. Застана нащрек, като се безпокоеше за другите.

Изведнъж из овеса прошумоля и едно куче като че изплува пред него от земята. Беше на две крачки и половина от пѣдпѣдъка — замръзна и опъна опашка. Жълтата му глава беше ужасна, а още по-ужасни — още по-жълтите очи.

Аз Съм Тук гледаше кучето, кучето гледаше него.

Изведнъж пиленето се завъртя и се затича между стеблата на овеса. За едрото куче това беше по-трудно и то го изгуби от очи. Като направи един голям полукръг с бързите си крака, Аз Съм Тук се озова зад гърба му. Видя силуета му сред овеса, чу страшното хрипкаво дишане и продължи бързо в обратна посока.

Опасността след минута бе минала. Но ето че отново се гръмна — сега два пъти и много по-близо. Веднага след втория изстрел Аз Съм Тук чу как едно телце тупна наблизко в овеса. Той познаваше и този звук от години — разбра, че едно от децата му вече го няма. Свит в туфа тревица, той чу шумолене. Кучето с едри скокове мина край него. Нещо повече — след малко Аз Съм Тук видя младия пѣдпѣдък в устата на кучето. Видя и как то го носи към ловеца и как ловецът го закачи за висулката на колана си. Там бяха увиснали на своите неочаквано дълги шии и други пѣдпѣдъци това беше съдбата им.

Целият ден мина в гърмежи. Привечер Аз Съм Тук и неговото семейство започна да се търси чрез песента си. По мръкнало всички се събраха на тяхното място в овеса. Оказа се, че са останали наполовина.

Следващата неделя премина по същия начин — загубиха се още трима.

Тъй от неделя на неделя в гърмежите и около скоковете на страшните кучета семейството на Азсъмтуците намаляваше, докато в началото на есента останаха всичко петима. Това бяха Аз Съм Тук, неговата вярна другарка и трима от синовете.

Те се събраха на онова място, където пристигаха и другите пѣдпѣдъци — беше дошло времето да отлитат. Топлите страни през моретата ги очакваха.

Ятото се вдигна и полетя.

След няколко села, край една голяма река, то срещна друго ято от пьдпъдъци. Двете ята се обединиха. Аз Съм Тук беше един от водачите.

След още два дена се присъедини ново ято, а на другата сутрин, ето че се показва и морето.

Станали няколкостотин, пьдпъдъците се разположиха край брега. Трябваше да починат — чакаше ги прелитане над морето.

Малко преди да поемат, една пушка гръмна изведнъж и сачмите изсвириха над главите им. Създаде се суматоха. Едни се разбягаха из тревата, други излетяха. Веднага се гръмна повторно, гръмна се и още веднъж. Аз Съм Тук, който отговаряше за реда в ятото, не се вдигна от земята. Не искаше да всява смут в другите и смяташе, че ще е по-добре, ако се изпокрият в тревата. При следващия гърмеж един от синовете му подскочи и падна. Порита малко във въздуха и остана по гръб. От човката му потече кръв.

Аз Съм Тук се затича към храста наблизо, чу гръм, свирене на сачми над главата и една болка го парна в крилцето. Все пак той успя да се мушне в тревата, сви се на топка и не мръдна.

Гърмежите продължиха, но постепенно се отдалечаваха. Когато наближи вечерта, Аз Съм Тук внимателно се подаде от сигурното скривалище. Изпя сигнала и се послуша. Обади се и други.

Постепенно разреденото ято се събра, да изкара още една нощ преди полета над морето.

А тази нощ бе мъчителна за Аз Съм Тук. Крилцето го болеше и не виждаше никого от своите.

На сутринта Аз Съм Тук дълго и упорито ги викаше с песента си. И само минути преди започването на полета вярната му другарка и двете последни момчета дотичаха.

Това го изпълни с радост и сила. Той раздвижи крилца, размаха ги и се вдигна. Другите го последваха.

Въпреки болката Аз Съм Тук летеше добре. Морето под него ставаше все по-синьо, брегът все повече се отдалечаваше.

Пьдпъдъчето ято летя така няколко часа. Аз Съм Тук започна да усеща остра болка в крилцето. Огледа се — брегът беше останал далеч. Наблизо нямаше никакъв остров. Започна да изостава и напред излязоха други водачи.

Летеше ятото над морето. Болката в крилцето на Аз Съм Тук растеше и той изоставаше. Въпреки всичките му мъжествени усилия, ето че скоро се озова на опашката. Краят ли беше това? Тъй ли ще свърши славният пѣдпѣдък, роден в българската овесена нива? Там, където бе подал човката си от яйцето, окото му се зарадва на чудния свят около него и първите звуци, които гласчето му произнесе, бяха: „Аз съм тук!“

Ето го ятото от неговите приятели и роднини — все по-напред. Ето го и него — все по-назад. Морето отдолу. Едно цопване и край на топлата зима в Египет. Сбогом на родната овесена нива, на вярната му другарка, на милите Азсъмтукчета и песента им.

Геройски летеше Аз Съм Тук — сам и с растящата болка в крилцето. Губеше сили, но не и надежда. Не мислеше за смъртта и не вярваше в нея.

Окото му се извърна надолу, да види водата. Тя беше безкрайна и синьо-зелена. Изведнѣж някаква точка излезе от нея и помръдна. После втора и трета.

Бяха патици.

Аз Съм Тук се насочи към тях без никакво колебание и след минутка кацна на най-едрата на гърба. Беше му причерняло, сърцето му щеше да изхвъркне.

Патицата погледна към него и нищо не каза. Продължи да си плува с товара.

„Ще се живее, ще се живее“ — мислеше пѣдпѣдъкът и дишаше бързо. Ще си почине така малко и после отново.

Той стоя върху гърба на патицата около десетина минути и силите му се връщаха. Но ето че другите патици започнаха да се гмуркат. Гмурна се и неговата хазайка. Разбира се, с едно помръдване преди това тя го бе предупредила — иначе щеше да го удави. Той литна отново.

Ятото, естествено, не се виждаше никакво. Аз Съм Тук знаеше пътя и можеше да продължи сам.

Летеше Аз Съм Тук и се оглеждаше. Болката отново го зачовърка. Сега още по-бързо изгубваше сили.

Беше се отчаял, когато група щъркели го застигнаха отляво. Той се издигна веднага над тях, избра един от челото и като пикира, се настани на гърба му.

Щъркелът дори не го погледна. Продължи си спокоен летежа.

— Край! — каза си Аз Съм Тук с дълга въздишка. — Сега вече няма как да не стигна. — Стискаше се за щъркела здраво, като внимаваше да не го нарани с нокти.

Така минаха още два часа и нещо. Работите вървяха чудесно. И изведнъж — от своята пухена и бяла летяща седалка — Аз Съм Тук забеляза напред кораб. Когато се изравниха с него, той видя своето ято, накацало върху кораба за почивка. Зарадва се много и скочи от щъркела. Завъртя се във въздуха и тъкмо се готвеше да кацне при своите, когато видя страшната измама.

Моряците бяха опънали една рибарска мрежа и половината от пѣдпѣдъчето ято беше попаднало в нея. Другата половина панически излетя. Аз Съм Тук се присъедини към нея.

Набрал сили върху гърба на големия щъркел, уплашен от коварната мрежа, Аз Съм Тук успя да се задържи в остатъка от ятото. Когато болката отново се обади в крилцето, в далечината напред се очерта остров.

Пѣдпѣдъците се насочиха право към острова и след малко бяха накацали край скалите.

Слънцето бавно потъна в морето и мракът ги свари така. Те щяха тук да нощуват и утре отново на път. Аз Съм Тук беше уморен крайно и спа много добре. Първата му работа, като си отвори очите още преди изгрев, беше да изпее сигнала. За негова неизказана радост вярната Азсъмтучка веднага се обади. Тя се затича към него и го погали със своята човка. „О, близо, близо е африканският бряг!“ — шепнеше милото перушинено нещо и двамата бяха щастливи.

Мина зимата. Без да крои и без да шие, гората изведнъж се облече в нова зелена премяна. Между къщите на селцето избухнаха цветовете на джанки — големи и кръгли бели облаци. Овесът се беше подал от земята и бързаше да расте, та да направи метлите със семената.

Един ден, когато децата се гонеха по поляната, откъм овеса се чу:
— Аз съм тук! Аз съм тук! Аз съм тук!

Те спряха изведнъж по местата си и се послушаха. После затичаха — както обикновено — да търсят своя приятел. И както обикновено — не успяха да го намерят в тревата. Той ги обикаляше и се обаждаше зад гърба им.

Въобще всички неща продължиха нормално и като тъй — настъпиха времената за кучета и пушки. В неделното утро, което се възвестяваше не от изгрева, а от гърмежи, един ловец се отправи в овеса.

Той спря, ослушва се дълго и чака. Преминали през толкова врагове и опасности, пъдпъдъците бяха останали малко. Тяхната песен съвсем не се чуваше, както в онези години. Ловецът цели два часа стоя сред овеса да чака. Най-сетне се чу вляво от него:

— Аз съм тук! Аз съм тук! Аз съм тук!

Ловецът стисна своята пушка и се затича нататък.

Аз Съм Тук чу стъпките му и млъкна.

Човекът дълго обикаля из овеса, но от Аз Съм Тук нямаше и следа. Когато взе да ругае и да се заканва, че даже само един пъдпъдък да е останал в овеса, той ще го убие като едно нищо, от гъсталака между гората и прекрасната овесена нива се чу:

— Ти си луд! Ти си луд! Ти си луд!

ДОНЧО ЦОНЧЕВ

ПЕТЕЛЪТ

Тази история започва с това, без което нямаше как да се случи — една хълмиста земя, зелена, с набодени като свещи мешета. Дъбове, церове или благуни. Горуни, пърнари, граници. Едно и също дърво, за което имената не стигат. Набодени — тези дървета — божии паметници на нещо. В една и съща земя, за която словата не стигат.

Слизаха тревните хълмове към реката (слизат сега, тъй ще си слизат векови), бялата нишка вода ги очертаваше. На един от тях имаше къща. Около нея дърветата — единосъщните, многоименни — даваха сянка и жълъд, чаталите им стиснали листници за през зимата.

Къщата нямаше двор и ограда, неин единствен съсед беше небето. То даваше дъжд и трева за овцете, слънце за песните на кокошките. Стопаните му се молеха мълком, гордо уморени от битката със земята. То ги оставяше живи — те винаги я печелеха.

Най-многобройният, вечен, пълен с история свят бе на кокошките. Те не напускаха мястото даже и за малко, както това правеха овцете. Все бяха тук, ходеха, ровеха, снасяха и кълвяха — крякваха за последно върху дръвника. Успокояваха (шарено и шумно) дивата тишина на планината, като я правеха по такъв начин и смислена.

Най-важни в цялото перушинено стадо — разбира се — бяха петлите. Бели, ребати, червени. Ситни, огромни и средни. Вършеха своята работа сръчно, проскубваха се полека, прегракваха — последното „кът!“ произнасяше брадвата.

Един от тях успя да остарее — стопанката имаше слабост към него. Роднина на всички, жива история на нещата, той ходеше бавно, лягаше късно и ставаше рано. В тихите слънчеви дни обичаше да се изтяга върху торището.

Той беше — естествено — по-малко красив от младоците. По-малко силен от средната възраст. Без този блясък на перушината. Без лудите намерения още в походката. Даже извивката на врата му с

течение на годините се загуби. Понякога приличаше и на лошо направена кукла: перата стърчаха несръчно и тъжно, краката подгънати и неприбрани, гребенът — синкав и клюмнал. И окоето му не лъщеше като на другите. И тичането му беше старешко. А в онзи миг, когато трябваше да си бъде мъж без условия и да пошепне своето име в яйцето, той беше тромав и бавен. Не така огнен, светкавичен, нагъл. Той беше сега някакъв вид съзерцател...

Те не разбираха всичко това — меките, снасящи дами — или пък тъкмо това много им допаднаше. Не бягаха от него. Не отказваха. Държаха се тъй, както навремето техните баби. И (може би единствената награда за възрастта му) петльовият закон за ревността го заобикаляше. Той можеше само — едничък от всички — да пусне крилото си бавно, да се накокошини добре и спокойно, да извие свещения полукръг около избраната, без мисълта, че друг от петлите ще връхлети гневен и безогледен.

Чудеше се понякога старецът, откъде този респект? Те бяха по-силни от него. Те правеха любовта пет пъти по-често от него. С восьноцветните каменни клюнове, с нокти и погледи на орли. С разлюлените и надути подушници — с шипове и маниери на кръстоносци. Ах, с тези кървави месести, гребени, друсащи се в мига електрически — като корони на змейове...

Е, той знаеше за тях онова, което те още нямаше как да научат за него. Той беше някога млад. Те още не са били стари. И им прощаваше някак си превъзходствата. И някак се радваше на тъгата — доколкото беше възможно това. Лягаше кротко върху торището, от което бе възвестявал дни и години, разстиляше перушина сред топлината отгоре и отдолу, опъваше си краката, крилата — с унесено кръгло око към нещата. Петли и кокошки, поляна, небе. Битки, любов, ядене, врагове. Нощите, слънцето, зимите. Дивото, лудото, късащо „кукуругу“, бликнало в теб като лава. Гледаше старецът и си почиваше. Зеленото на тревата, дръвника. Влажните очи и медния глас на стопанката. Шарения фистан около нея, който така много приличаше на кокошка. Ръката ѝ — сладка и щедра като харман. Белите яйца в нея, тъничкото пиукане на жълтите пиукаци пухчета. Все така вечните пухчета, колкото смешни и изненадващи.

Какво е да си петел?

Защо си?

Заспиваше старецът върху буницето, сънуваше младостта си, зърната, стопанката (превърнатата с дрехата в истинска ярка), изкукуригваше тежко, продрано и щастливо, ставаше и продължаваше да живее.

Това е, което не знаеха младите — че живее. Едри, напети и силни, трептящи от спорове, страсти и нужди, те схващаха този свят като огледало. Само те вътре — красавците. Само онова съществува, което е близо до човката и краката. Кълвеш си и крачиш около къщата. Извикваш своето „кукуригу“ и плясваш с криле. Намираш глист и съобщаваш: „Тук-тук-тук-тук!“ Или пък: „Кррррррът!“ — когато ястребовата сянка изведнъж шарне в тревата. Това е светът и това е животът. Какво повече можем да кажем за него? Напълваха гушите младите, вдигаха око към небето, хвърляха се върху кокошките, за да подпишат яйцето. Прибираха се да спят в курника. Скрити от пора и лисицата, отпуснати, чакащи следващото разсъмване.

Така вървяха нещата в кокошия свят край самотната къща. И те щяха да свършат дотук, в нощта на голямото приключение, ако не беше...

Но да започнем така, както започнаха нещата.

Имаше пълнолуние, ясно небе — хълмовете белееха под месечината. Светлина падаше и в курника, денят и нощта бяха го разделили наполовина. Задремали и заспали, клекнали върху пречките и лесата, петлите, кокошките, ярките не усетиха идването на смока. Той се бе източил през процепа по-тихо от сянка, навил се, изправил глава неподвижен. Яйцата ги нямаше в полога, както обикновено. Дребните пиленца бяха пораснали и не чурикаха в коша със слама. Те вече бяха накацали до големите.

Смокът ги гледаше, спомнил с мъчителна радост вкуса им! Езикът му трепна. Главата му се извиси още нагоре. Кое от тях? Или кои? Най-напред първото, най-близо до него. Ето това. Я отвори очите си да ме видиш...

Влечугото се примъкна напред все тъй безшумно и отново изправи глава. Тя беше огромна и сплескана като на котка. Вече на една педя от пилето.

Той чакаше битката да започне с очи. Беше го правил от малък, при много по-лоши условия. Денем, при всичките рискове на светлината, увил се около някоя трънка. Птичето трябваше само да го

погледне. Той чакаше, слушаше песента му. Когато изтърваше своите нерви, изсъскваше и помръдваше леко. То се обръщаше, птичето, виждаше очите му и замлъкваше. Оставаше така дълго, после започваше да трепери. Ноктите му изпускаха сетното клонче и топката перушина тупваше на земята заспала. Смокът отваряше уста...

Хайде, погледни насам, пиле.

Пилето от курника спеше. Смокът го чакаше. Спомняше си стотиците случаи като този. Миризмата нарастваше с времето, от това крайчецът на опашката му се сгърчи.

Пилето от курника така и не се събуди, той просто го приближи още малко и му захапа главата.

Сгушено до съседа си, тлъсто, пилето не умря мигновено. Успя да изкряска, запляска с крила — другите се събудиха за секунди. Те виждаха лошо, но месечината осветяваше хубаво, а и влечугото се кривеше енергично, докато крякането затихне в устата му.

След по-малко от минута котешката глава се издигна отново. Следващото пиле подхвъркна и падна върху две други. Ярките и кокошките крякаха ужасени. „Какво?! Какво?!“ — трепереха те по местата си. „Тук, тук, тук! Тук, тук!“ — трепваха и петлите, а перушината им видимо спадаше, като намокрена от дъжда. „Не-е-е-е!“ — изпищя и затихна още едно пиле.

Кучето лавна отвън сънено и продрано. „Защо вдигате врява там вие? Няма лисица, няма и пор, нали аз пръв щях да усетя? Какво сте се разкудкудякали посред нощ? Ама-хаа!“... — изръмжа то накрая и млъкна.

Спасение нямаше отникъде. Смокът разбра, че за играта с очи тук нямаше условия, затова продължи нападението брутално. Устата му стисна, каквото успя да докопа, друг крясък мъчително и дълго затихваше.

Петлите подскачаха като луди, блъскаха се в стените и помежду си, кокошките, ярките също — ужасът бе заличил техните роли в живота. Нямаше перчене, рицарство, детство. Нито морал, задължения, кавалерство. Само туптящи сърца, сухи гърла, сбъркани перушини и припадъци. Смокът бе по-силен от всички.

И ето, в средата на тази трагедия тука, когато кокошето племе страдаше и мреше безредно, един от петлите диво изкудкудяка и тупна

отгоре върху влечугото. Заби ноктите в него, клъвна го силно и отскочи назад. Съвсем не най-якият от петлите. Още по-малко най-младият.

Застанал разкراчен под бялата светлина на луната, опънал главата напред, старецът гледаше смока в очите. Крилете разтворени и увиснали. Перушината около шията му настръхнала.

Смокът се спря изненадан, в същия миг клонът се стрелна към него. Шумът в курника беше затихнал, всички сега гледаха невъзможното. Пилета и кокошки — клекнали, обезумели. Ярки с източени шии — невярващи, онемели. Красивите млади петли — сплескани от страх по къшетата.

Един от ударите на стареца най-сетне улучи окото на смока. Тогава опашката на влечугото се праметна и страшната ѝ сила помете петела. Той се търкулна три пъти в праха и скочи отново. Одраска и клъвна, но още един удар на смока го беше запратил в стената. Докато ставаше, устата на смока беше на сантиметър от него. Със сетни сили петелът се мушна през процепа и се озова зад стената на курника. С пробито око, бесен, смокът се плъзна след него. Но докато главата му беше отвън, а тялото още между кокошките, петелът го клъвна повторно в окото.

Смокът се сгърчи, заудря наоколо всичко и искаше само веднъж да докопа петела. Това беше много по-трудно сега, когато от лявата му страна пълен мрак беше се спуснал завинаги. А жестокият скоклив петел беше все от тази страна. Започна едно безкрайно въртене наляво, удари с клюна, блъскане по тревата и търкаляне — двамата постепенно се отдалечиха от курника.

При едно от своите падания петелът не можа бързо да скочи и смокът успя да го увие. В следващата секунда, въпреки перушината, костите му изпукаха застрашително. Силата на влечугото беше огромна. Петелът хрипкаво и жално изхърка, като от пипка, и взе да опъва краката в агония. Главата на смока се стрелна към него да го довърши.

Тогава той събра сетни сили и както му бе причерняло, заби клюна си в другото око. Влечугото се разви, като биеше опашка в земята. При един от тези удари кракът на зашеметения петел изхруска и той не можа вече да стъпи на него. Куцайки, падайки, свършен — петелът кълвеше врага диво и бързо, нанасяше тежките удари, драскаше с нокти...

В жестоката битка двамата се отдалечиха от курника толкова, че вцепененото перушинено племе престана да чува борбата. „Как, как?“ — по едно време се обади някоя от кокошките, все още невярваща, че е жива. „Кво?“ — каза един от петлите, загледан хипнотизирано в процепа. После те всичките пак така дълго мълчаха, после се унесоха и заспаха.

След един час в курника всичко си беше спокойно. Както и трябваше да бъде. Защото около къщата, по зеления хълм, край дърветата от незапомнени времена си живееха пилета и петли, и кокошки.

След още един час се развидели. Ранобудното племе заизлиза от курника, един от петлите запляска с криле. Любов, зърна, кукуригане. Яйца, кудкудякане, погледи към небето. Ревност, измяна, почесване. Шаренеене на перушината. Какво друго бихме разказали за живота?

А пък то, другото, в този миг беше проснато на буницето — прилично на лошо направена кукла. Кукла за изхвърляне на боклука.

Лежеше петелът върху торището, още по-стар и проскубан. Грозен и жалък като парцал. Съвсем неподвижен, крив и приплескан — очите невиждащи под клепачите.

Минаваше времето и лежеше петелът, хлопките на овцете отдавна затихнаха към дерето. Сенките на мешетата се скъсяваха, слънцето тихо метеше росата. Стопанката отвори прозорци и запя.

Тогава едното око на петела се отвори полека, а след това — другото. Той видя поляната, небето, мешетата — разлюлени от гласа на стопанката. Пилетата, кокошките и младоците. Опъна полека крилото си, стана и се опита да тури в ред перушината. Едва сега забеляза и смока, трепна и каза предупредително: „Крррът!“ Но дългото, страшното тяло не мърдаше. Около дупките на очите му бяха се скупчили яркозелени мухи.

Петелът постоя така, после закуца върху торището. Ровна със здравия крак и откри нещо за ядене. „Тук, тук, тук!“ — обади се мъжката вътрешност в него. Едно младо петле го дочу и се затича. Видя червейчето пред него и го клъвна. После обърса човката си в тревата и се разкара.

Пиян от гласа на стопанката, смален от годините и нещата, трудно подвижен, старецът проследи неговата походка далеч по зелените хълмове.

След това кръглото му око се отмести и се вторачи в преходността.

ДОНЧО ЦОНЧЕВ

ШАРО

Той нямаше определено занимание в този град. Обичаше да лежи в пустия двор зад кухнята на един ресторант. Ресторант-градина „Чучулига“ — така пишеше на фирмата отпред, но фирмата, разбира се, никое куче не можеше да прочете. За сметка на това едва ли някой от хората можеше да обхване и да оцени с носа си шарения облак от миризми, който витаеше над квартала. Облак, който летеше ниско, тежък и тревожен като изненадано ято, вдигаше се високо като мечта и — разнищени от вятъра — краищата му рисуваха в кучешкото въображение безброй лакомства и надежди. Хората идваха в този ресторант и сядоха не само без да подушат наоколо, но без да се огледат. Излапваха каквото има в чинията, приказваха си с напрегнати лица и се наливаха (от чашите им се надигаше остра кисела миризма), после ставаха и пак бързаха, като че бяха слепи за истинския, обикновен и прост околен свят. Тук и дърветата бяха по-други: прашни листа, ранени стъбла, умислени клони над широките асфалтови реки, по които плуваха безчетни ръмжащи коли.

Въпреки рязката промяна на пейзажа, мислите и начините на прехрана, която настъпи след преселването, най-важните неща в живота му на куче не се нареждаха зле. „Върви там някак си“ — би казал някому, ако можеше да говори.

Единственото, което му липсваше сериозно — понякога болезнено, — бе средата на неговите ближни. Не че ги нямаше. И в този град живееха кучета, както навсякъде, тук дори имаше толкоз различни породи, попаднали кой знае отде и защо, но все се случваше така, че той не можеше да се умеша с тях. В началото мислеше, че като е такъв голям и рунтав, те просто се плашат от него и затова странят. По-късно реши, че тук за тази работа си има особен, неизвестен нему чалъм. Така се изнизваше времето, докато се чудеше какъв може да е този чалъм и как, по дяволите, да го налучка, а другите, разбира се, си живееха живота.

Нима можеш да упрекнеш някого, че си живее живота? Нека си го живее. И ти ще си живееш своя.

Веднъж (той пак си дремеше зад кухнята на ресторанта) в просъница разбра, че изведнъж е скочил на крака. Още не беше отворил хубаво очи, когато ноздрите му се изпълниха с трепет. Този път не беше вечният сън — касаеше се за действителна близост на представители от рода му. Хукна накъдето неудържимо го теглеше носът, радостният полъх му показваше най-краткия път и ето че скоро ги видя.

Те бяха цяла компания.

Между купчина ръждиви тенекиени изрезки и безредно струпани греди лежеше една кучка. В нейна чест бе този фестивал, тя знаеше това много добре — така щастливо се приличаше на слънцето. Беше дълга, с лъскав кафяв косъм, вероятно мелез от гонче и обикновен домашен сетер. Поради разюздания градски живот на нейните родители и деди и поради слабата им загриженост за расовата чистота на поколенията тази кучка беше наследила много противоречиви маниери и външни белези, които вкупом довършваха характеристиката ѝ така: красива и разглезена, ленива, но гъвкава като котка, зла и страстна натура.

Другите кучета наоколо стояха прави или налякали. Сегиз-тогиз някои от тях източваха шии и навеждаха без видим повод глави, сякаш ей сега ще заприказват като хора. Но след това едва забележимо помръдване, което замираще назад по телата им — до агонизиращите крайчета на опашките, — те отново се сковаваха в същата електрически напрегната неподвижност. Мислиш, страхуват се да не счупят някакъв тайнствен и тънкостенен стъклен съд, за който вярват, че им е поверен само веднъж в живота. Поверен само сега, днес, в този единствен и безкраен миг, заради който е било всичко — яденето, ритниците, треперенето в зимните нощи и всевечното, безсмъртно скимтене на гладния стомах, завещано от неизвестен баща, на него пък от дивите дядовци, завещано пак в такъв кратък, жалък, велик миг на очакване и полуда, — да, заради този миг живееха и търпяха, и крепяха сега крехките си невидими чаши, уплашени да не разлеят надеждата, радостни, като я чуват как лудо бълбука в кръвта. Всяко от тези кучета дълбоко вярваше, че красавицата очаква само него, или поне желае само него.

Безразсъдно настоятелни, винаги смешно прикрити, податливи на наивно залъгване — не са ли чувствата като на деца?

Шаро погледна мълчаливата, тътнеща картина, възприе я безпогрешно и чу как цялото му тяло вие. Предпазливо забърза на тремавите си силни крака. Мъниците (те винаги първи разбират какво става, това сигурно е резултат от естествената им злоба и дадената им за компенсация интелигентност) дадоха знак за присъствието му. Тогаз някои от кандидатите за любовници изтърваха по едно сподавено скимтене, което като че капна от устата им, а сухата, смазана от слънцето пръст, веднага го глътна. Кучката стана и се протегна — тя също го беше видяла. Подушиха се взаимно, той й се зарадва по невъздържан, но все още приличен начин. Радост, равна на времето, през което си чакал и премислял нещото, толкова дълго, преди да го срещнеш. Боже, какво ти приличие тъкмо сега — Шаро си дигна гордо главата и скочи отгоре й...

Точно в този миг изсвистя примката.

Той не чу това тънко и кратко свистене, защото в ушите му вече бучаха жадните, диви викове на дядовците и пищяха замаяните луди гласчета на милиони бъдещи Шаровци. Които искаха да се родят веднъж, сега, непременно и веднага, пък каквото ще да става после, ябълката изгнива, за да пребъде семката й, очите му бяха пълни с гладкия кафяв гръб на кучката, и... нея вече я нямаше, така ужасно я нямаше...

Любовниците също потънаха някъде, като че ли никога не са били тук. Само телта се затягаше все по-здраво около, гърлото му.

Шаро беше много здраво селско куче — от най-добрата овчарска порода беше той, — но колкото по се дърпаше, толкова телта по се врязваше във врата му. Изгори го невероятна ярост — законната ярост на безславно измамените — и се хвърли върху човека, да го сръфа така, както никога не беше сръфал досега и както не мислеше, че ще трябва да сръфа през живота си. Нищо не излезе от този скок. Примката се носеше от як прът, който не позволяваше да се шава ни назад, ни напред. Само го заболя повече, падна, задуши се съвсем и въпреки че не беше в характера му, скоро престана да се бори.

— Гепихме го най-после! — задъхано каза циганинът. — Кожа за пет чифта патъци!

— И повече — с тон на специалист каза момчето, но този път остана настрана от жертвата.

Една жена отиваше към новите жилищни блокове отсреща. Тя се отклони от пътя и дойде при тях. Беше много дебела, разпищя се тънко — кой им давал право да мъчат животното, хулигани такива, щяла да повика милиционер, къде се намирали те! Циганинът ѝ обясни, че има разрешително. Той даже ѝ показа някаква хартийка с печат, на тя блъсна ръката му. Никой досега не беше се отнасял по подобен начин към документите му. Той в първия миг се смали, но бързо се окопити и прошепна: „Официален документ ма, како! От сегенесето!“ Тя бръкна в чантата си, извади нова, почти пукаща двулевова банкнота и му я даде. Той завъртя парите близо до лицето си, погледна жената много учудено и ѝ ги върна. Тя му даде пет.

— Донесете го с мен. И гледайте да го удушите съвсем!

— Че го носим ма, како, ам че даваш още два кинта. За кирията.

— Какво?

— Е, иначе зимай го, носи го, където искаш.

Тя прехапа устната си, погледна Шаро, който безпомощно хъркаше на земята, и допълнително удари ръката на циганина с още два лева. Пое чевръсто напред. С отпусната примка Шаро можа да върви сам, но след всичко дотук не приличаше на себе си. Жълтите очи на циганина подскачаха по гърба на жената. Тъмносинята ѝ рокля много отиваше на белите ѝ, гладки крака, той почувства желание да каже нещо във връзка с това, но само разтегна широко уста, при което здравите му зъби лъснаха, и крепко намигна на момчето. Все пак тя го чу да мрънка отзад: „Готово ма, како, само не се нервирай. Добра жена си ти, нали виждам. Добра и интелигентна, няма да се караме с тебе. Ако кажеш, до Драгалевци че ти го доведем Буби. Той се казва Буби... Буби, Буби! Куче и половина, за всичко става.“ Стигнаха до блоковете, жената посочи една барачка, боядисана в зелено.

— Вържи го тук. Ей там има забити пирони.

— Синджир немам, како.

Тя се отпусна на един крак като войник при „свободно“ и чантата ѝ се залюля.

— Има тука един — смирено наклони глава циганинът, — ама съм го купувал за осемдесет стотинки. Кажи го кинта. Така де, тука не е пазар. Специално вързало за кучета!

Щом получи и този лев, циганинът освободи кучето от примката, като в същото време с професионална ловкост му беше нахлузил един ръждив синджир, на две-три места снаждан с тел и канап. Тъкмо най-сетне всичко беше готово и момчето пресмяташе, че за такова куче осем лева не са кой знае каква цена и че „Буби“ не му прилича никак, циганинът нещо се подхлъзна и силно ритна Шаро в хълбока. Шаро изскимтя и веднага побягна, като влачеше из пепелака специалното си вързало. Циганинът се завайка, удари с две ръце главата си, после бедрата си, каза „сакън“ и „како, како!“ и хукна подире му. След десетина крачки се обърна, махна тревожно на момчето и то го последва. Скоро всичко утихна. До бараката пред новите жилищни блокове жената остана сама върху хубавите си бели крака.

Шаро тича дълго, после обиколи много отдалеч и надвечер се върна зад кухнята на „Чучулига“. Застъпи синджира и изхлузи главата си. Шията го болеше непоносимо. Познатият пейзаж наоколо, станал му нещо като домашно огнище от толкова време, му се видя омразен и застрашителен. Хубавото в него бяха само сънищата. Това беше първият път, когато той съжали за решителната крачка в живота си. Кой го излъга да се пресели в големия град? Защо ли не вземе да... Не му беше до разсъждения и отговорни постъпки, болеше го шията. Погледна към варелите с отпадъци, споменът за кучката зънна някъде дълбоко в гръбнака му. Не се помръдна нито за едното, нито за другото. Преди този ден и да го убиеха, не би повярвал, че могат да се пренебрегват такива неща. Да не се интересуваш от ядене и от любов ли? Дали и хората тук, които май вършеха всичко това забързани и без въодушевление, бяха така тежко оскърбени от нещо? От малък му бяха правили силно впечатление човешките вратове — тънки, бели и някак незащитени. Какви примки ги стягаха тях? И колкото повече мислеше, толкова по-малко желание му оставаше да иде към варела или където и да е. Легна, изправи един до друг предните си крака и опъна муцуната си върху тях. Пълни с кръв и въпроси, очите му останаха вперени напред, страшно изцъклени към нищото и към сгъстяващия се над градината мрак.

Мина тази тежка нощ, пълна със сладкия блян по кучката — блян, расичан от телта и пробождан от жълтите очи на циганина — минаха и други нощи, заредиха се слънчеви дни. Едно хрумване — да се пресели край свинарника на казармите — го направи вечно сит. А

нима той можеше да предположи, че тъкмо с тази осигурена ситост започваха най-тежките му дни?

Чудно: Шаро се хранеше добре и редовно, спеше, душеше, дигаше крак до железните стълбове или край кестените, закърпени с цимент, и въпреки всичко беше нещастен. Все повече странеше от градските хора. Не му изглеждаха като неговите селяни, с които само един поглед вече установяваше всичко: другарски отношения или поне ненамеса. Спокойното безразличие от твоя и от тяхна страна, с което можеш да си лежиш досами краката им, без да те е еня за каквото й да било, тук не беше възможно. Много бързаха тук. Във всяко нещо се вираха с подозрение или с нападателен интерес.

Той може би нямаше да мисли така, но циганинът отново се опита да го спипа с теления гердан (заради него напусна „Чучулига“). Тук пък хлапетиите го замеряха с камъни по цял ден. Случайно минаващи жени му щракаха с пръсти и му правеха приятелски, много съмнителни гримаси. Наистина вече във всичко очите му откриваха съмнителното и опасното.

Лежеше по пустеещите места, случайно или временно забравени от ръмжащите машини, които копаеха дълбоки трапове и докарваха купища цимент и тухли. Интересни му бяха тези машини — захапваха товара с железните си челюсти, внимателно го изплюваха, бавно, така както кучките пренасят малките си, ах, да, кучките... как тя се беше протегнала, когато го забеляза... този тънък, гладък гръб... ноздрите му поемаха огън и... Телта! Телта! Ей така — за нищо не можеше вече да мисли спокойно. Разни ръждиви тенекета раждаха в мозъка му гърбове на хубави кучки. В случайното приближаване на някого виждаше все примки. Накрая намрази и ближните си. Ближните? Нима те го обичаха? Лесно им беше на тях. Имаха си законни кътчета, получаваха си редовно комата — направо от ръката на благосклонния стопанин, — можеха да разиграят опашка в знак на вярност и готовност да бъдат бити, надушваха кога и къде има нещо интересно, вреждаха се, просто живееха. Да, мразеше ги, разбира се. С удоволствие би сдвил когото и да е.

Виж там, откъдето беше дошъл, имаше истински другари — едри и рунтави като него. Беше се боричкал с тях до насита, бяха се надбягвали по поляните, винаги се намираха, когато трябваше да си помогнат в някоя работа. И Розка. Виждаше в сънищата си влажната й

муцуна, чакърестото око. Вярно, имаше репей в нейната козина, но беше по-мила и по-хубава от всички кривокраки мъници заедно.

Розка!

Или поне някоя като нея. Никога ли нямаше да тичат пак по поляната? Нарочно я оставяше да вземе преднина, задъхани, ноздрите им пълни с дъх на овчи тор, а този меден звън на хлопките, далечен звън, и тези окосени ливади... Какъв гръб имаше тя! И раждаше смешни тантурести палета, до едно шарени като него. Неизменно такива. Учеше ги как да дигат крак до дърветата, те още не знаеха кое за какво е, опитваха се да ядат шикалки, глупачетата, надяваха се да захаят късите си опашки — въртяха се на едно място и се търкаляха като кълбета. Смешна работа! Какво щастие да си спомни за всичко това.

Една нощ песът внезапно скочи, облеци очи в тъмното, сякаш да разгледа тези светли за него видения, след това разтърси тялото си така, че се чу едно „трррррруп“, и веднага тръгна.

Обратният път сякаш бе постлан с жарава — толкова бързаше Шаро. Тичаше с провиснал от умора език, но мисълта, че скоро ще бъде на мястото си и отново ще заживее щастливо и спокойно, както преди, му даваше голяма сила. Рядко спираше тук-там, да се огледа и да подуши. Отби се в един дол. Водата миришеше на чернозем и коренаци, налока се жадно. Не намаляваше темпото на тръса. Съмна се, стана обед, мръкна. Реши да почине край едно село.

Легна на поляната, като дишаше тежко и шумно. Миришеше на дим, някъде далеч гореше шума, приспиваше го, разказваше му. Мина една каруца и от нея го замериха с нещо. Въпреки умората и това сладко отпусчане в тънката миризма на дима, той уплашено скокна встрани. После приближи нещото и с изненада откри, че то е голям, малко позасъхнал комат хляб. Погледна след каруцата, песента на нейните колелета май му се смееше. Захапа комата със зъби и отиде с него недалеч, към един гьол, в който плуваха безброй бърбиви сивокрили гъски. Тук легна и бавно, дълго яде комата, като го държеше застъпен под предните си крака.

Зададоха се четири-пет момчета, водеха и едно магаре. Шаро се изправи гузно, стисна в зъби комата и разумно се отдалечи. Момчетата не му обърнаха никакво внимание. Усети, че опашката му е подвита навътре, между задните крака, и това смътно го ядоса. Пусна комата,

дигна опашката и дълго я размахва, докато напълно се убеди, че тя вече не е там, където я държат вълците. Бавното люлеене на тежката рунтава опашка му харесваше повече, отколкото яденето, приказката на далечния дим пак галеше ноздрите му.

После свърши с комата и полека отиде до чешмата. Докато лочеше от дългото каменно корито, погледна на двете страни и реши да продължи по пътя. Но пътят беше дълбоко нарязан от гъсенични трактори и затова пое по гладката пътека встрани. Две жени минаха наблизко с мотики на рамо. Те се смееха високо, бяха свалили забрадките си и ги въртяха отпреде си. Или пъдеха мухи, или си играеха. Тази, която говореше повече, от време на време закриваше устата си с ръка и тогава най-силно прихваха. Тя бръкна в бохчата, окачена на дръжката на мотиката, извика:

— Къц! Къц! Шаро, на!

Той трепна и се закова на мястото си. Не беше чувал името си много отдавна, почти беше престанал да вярва в него. Искаше му се пак да го извикат.

— На, Шаро, на!

Селянката му хвърли коматче, но той не се заинтересува веднага от него. Завъртя пак опашка и на два-три пъти опъна шия надолу, към земята. Така се стареше да изрази сладкото усещане, което изпитваше, като чува името си.

— Мяза на моя торлак — каза селянката, — пък му идва отръки да се умилква. Яж, бре! Тояга ли чакаш!

Жените си заминаха по пътеката, а Шаро изяде коматчето си. То беше меко, миришеше на лук и сирене.

Слънцето вече залязваше. По пътя се прибираше чарда биволи, помъкнала със себе си облак прах. Биволарят мина встрани, размахва кривака си и продрано извика. Тромавите животни равнодушно продължиха по поляната и както вървяха вкупом, черните им, издути от паша кореми се триеха един о друг. Някои преживяха с опънати напред муцуни — навярно, за да се почесват с рога по вратовете, или пък защото зеленото за днес им беше омръзнало и сега искаха да погледнат небето. (Дали наистина биволите поглеждат някога небето?) От устата им капеше пухкава бяла пяна. Някъде далеч пееха. Те май не държаха толкова на изпълнението и текста, колкото на самото провикване или пък на това, което изживяваха, като се провикват.

Гъските в гола гракнаха настойчиво, сигурно и те нещо изживяваха, заизлизаха на тревата и като отупваха енергично сивите си криле, забързаха към дългия сайвант в далечината с високо вдигнати шии. Някои от тях литнаха.

Шаро се загледа в бакърения хоризонт, където се стелеха жълтеникавият прахоляк, песента на жените и приказката на дима, после се загледа в черните биволи и белите гъски, накрая сведе очи в земята пред себе си. Отвори уста и червеният му език висна встрани. За миг забрави къде беше тръгнал. Седна да си помисли, почеса се зад ухото с тромавия си заден крак. Сега забрави защо беше седнал. Стана, протегна се продължително и се прозина със скимтене. Накрая клопна зъби и пак пое в кроткия си кучешки тръс.

Никъде не отиваше. Не мислеше за нищо. Беше му добре.

ЛЮБЕН ПЕТКОВ

БРАКОНИЕРИ

Полковникът кацна с хеликоптера в двора на Тома. Веднага приятелите се събраха и започнаха разговорите за утрешния лов.

— Колкото магаре — рече другоселецът, далечен роднина на домакините.

— Какво като магаре?

— За глиган говори — ядосваше се кръстникът.

— Виждал съм, защо? — подкрепи Тома другоселеца и присви око с петно на роговицата колкото просено зърно. — В петдесет и осма с татко, бог да го прости, ударихме такъв глиган.

— Не вярват — рече другоселецът.

Наоколо се надпреварваха да го уличат в лъжа. Човекът се бранеше — дигаше от стола слабото си тяло, задъхваше се от беззлобно слово.

— Утре да тръгнем — ще ви го покажа.

— Стига бе.

— Бас.

Кукурякът беше нацъфтял, спуснаха се луди потоци от високото — време само за лов. Всеки искаше да излезе в гората, но нали бяха ударили бройките си по плана на дружинката? Пазеха се от браконьерство, пазеха и другите от законите.

— Бас ловиш ли? — хвана се за кръстника човекът.

— Хайде бе — глиган.

— Глиган я.

Жената извади наденицата от тигана и я поднесе на масата, до запотената кана с червено вино.

— Наденицата е бъркана — похвали се тя на полковника. — Половината е от сърна, другата половина — от глиган.

Всяка година по това време опитваше такава наденица и домакинята го подсецаше да си припомни разликата: коя е по-добра — миналогодишната, по-миналогодишната или сегашната.

Полковникът, като си пое дълбоко дъх, каза, че тази е направена най-добре от всякога.

— Съвсем пресни са — издаде се жената, защото по това време ловът на сърни е забранен. Сетне го попита за семейството, за децата. Той на свой ред се похвали, че голямата му дъщеря е приета в университета.

— А нашата догодина. Сега е в единайсети клас.

— Голяма грижа! — Всичко нямаше да ѝ разкаже, но си помисли, че никак няма да им е лесно догодина.

— Хвалят я.

Мъжете се протягаха с пълни чаши за наздравица с полковника — висок и сух, но с меки черти на лицето, когато се усмихваше. Обичаше тия хора, своя край и лова. И най-много песните на планината.

Жената още искаше да му говори, да го разпитва, но каната отново се разля и полковникът заслуша мъжете, които шумно спореха и се надлъгваха. Другоселецът също не се даваше. Каквото и да кажеше вече, слушаха го без насмешка.

По едно време всички млъкнаха. Подхвана я надълго Тома. Бялото петно на роговицата застина на едно място и докато не свърши, милиметър не мръдна.

— Няма да кажа кога — рече Тома. — И важно ли е? Ние се събрахме на Голямото пладнище и се пръснахме. Аз — към Катуница.

Кръстникът на Тома, много червендалест мъж, с мустачки, които донесе от дравския фронт и толкова време се грижеше за тях, се наслаждаваше на приказките на своя кръщелник и ако някой искаше да го спре, веднага го изтикваше с очи, с лакът или с груба дума.

— По едно време — напредваше Тома — захвърча сняг. Ситен. И нещо ме задърпа, казва ми — Тома, връщай се. Но краката не слушаха, влачех се като слепок и малко страх дойдеше ли, хвацах пояса — дреме ли там габровската кама. Бърках, пропадах в снега. Бях сигурен, че ще престане да ме зарива, стигна ли Катуница. Първо чух изстрел от бойна пушка. Снегът веднага спря и гледай сега чудото — пред очите ми скочи един голям сръндак и увисна във въздуха. Онемях. Дръпнах се зад едно дърво, а сръндакът се изви към мене, бодна ме с винените си очи и измуча: забравих за пушката и камите и по-силно се натиснах до дървото.

Жената на Тома забрави за гостите, с ръка на устата слушаше, без да си поеме дъх.

— Стар ловджия съм, такава нещо не беше ми се случвало. Сръндакът отметна глава, завъртя рога — питаш ли ме, — изхриптя и аз видях струята, която стигна до мене: беше кървава.

Другоселецът намигна — добре я подкара, искаше да каже.

— Огледах се за тия, дето гръмнаха. Сръндакът не ме видя и препусна по стръмното. Да стрелям, се сетих късно, пък нещо ми казваше да не се издавам, тази бойна пушка мирише на началство. По-добре беше да видя докъде ще стигне работата. И тръгнах отдалеко по кървавата диря. Вървах, вървах и не мислех за Катунца. От тоя по-голям лов де? Това едно, а другото ме бодеше, караше ме да спра, да размисля трезво и да се махна. И тия, дето удариха сръндака, нямаше да се откажат. По това време дивечът е забранен, за един такъв сръндак дават седем години, ни повече, ни по-малко.

— Седем години ли? — замисли се полковникът.

— Седем — повтори другоселецът.

— Чакайте! — спря ги кръстникът.

— Хайде сега: върви в устата на вълка или бъди умен, Тома, и се връщай.

Полковникът се сепна, и той не се спираше в лудостта си по оная жена в долния край на селото. Службата го запиля по пътищата, за женитби ли бяха неговите времена? А после като щури се гонеха. Сърцето му се сви, но си каза, че е късно: на тия години кръвта се утаява — остава хубавото, лошото се мъчим да забравим. Но факт е, че и неговото бе браконьерство, с всички рискове пушката да гръмне срещу му.

— Мина време, никой не се обади — не спираше Тома. — Гората дремеше под снега, светеше навсякъде и само аз като бръмбар пълзях все по кръвта, вече убеден, че ония са забравили за раненото животно. (Полковникът си науми, че сърнешкото в наденицата е от тоя лов на Тома.) Гледай сега какво става: на равното, вече разгорещен и бесен от кръвта по бялото, аз ги видях. Бяха трима: единият в кожени дрехи, държеше бойна пушка, другият беше потурлия, значи, човек от планината, третият носеше ватенка и шапка с ушанки.

Неочаквано полковникът се вдигна от мястото си. Без да каже дума, без да погледне, прекоси стаята и излезе навън. Селото се готвеше за сън. Чуваше се звънтенето на чанове и хлопки и някъде в тъмнината към долната махала блеенето на коза. Още по-далече от хълма идеше свирнята на кавал и думкането на тежък хлопатар като църковна камбана. Стадата, помисли си полковникът: кооперативните стада са това. И нещо трепна, нещо забравено — близко и познато, което бе стояло до този миг дълбоко в душата му, сега никнеше с болка. С болка ли? За отминалото време, за детството, минало в трънаците подир стадата на по-имотния стрико, или за ония дни на лятото, когато възсядаше натовареното с гюмове магаре и препускаше от кошарата до мандрата, докато е още топло млякото, докато слънцето се радва на гората и още не е нагорещило пътя и остриганата му главица с щръкналите и зачервени уши, същински домати.

Притисна се до стената и въздъхна. Блеенето на козата отново грабна мислите му — надолу, където подир малко изписка жена. Тя не се караше на козата. И на полковника му се стори, че разпознава гласа: говореше нежно с високия си глас и козата вече тичаше към нея и непрекъснато врещеше. И в това преплитане и търсене на гласовете тъмнината се топеше за двете същества — всичко замълча за тях, затихна.

В този миг от отворения прозорец над главата му изскочи равният глас на Тома:

— Потурлията ревна: „Стой!“ — и с насочено чифте върху ми. Питате ли какво ми е било?

Живеят. Живеят, трепна полковникът. Като облаците, като тревата. Без звезди на раменете.

И сам, захлупен под козирката, в тихата нощ за кой ли път се заклеваше да не мръдне от мястото си, да си остане веднъж завинаги при полегатите хълмове, обагрени в кървавочервено в късна есен и всяка пролет в меко зелено — при своите, с които бясно тичаше по вечеринките, а с алестия кон препускаше по махалите и кошарите да дига силни думи за новото. И когато минеше в долната махала, хубав и наперен, конят риеше с копито, цвилеше с развята грива под опънатите стремена, докато на дървения одър тя не махнеше с белите ръце, запретнати до раменете.

От прозореца се стрелна сянка:

— „Стой, ти казвам“ — по-страшно извика този човек. И тръгна срещу мене. Другите също дигнаха пушките, готови да ме разкъсат със сачми и куршуми.

Полковникът се заслуша в гласа на Тома.

— Застанах на равното. Дигнах пушката настрана, знак, че нямам намерение да стрелям. А потурлията не кандисва, вика ми: „Хвърли пушката, хвърли пушката.“

Бре, мамка му, почудих се — да дигна ли да го направя на решето, или наистина да я хвърля в снега и като пленен германец — на — няма. И му креснах: „Какво искаш ти бе?“ „Гледай ти, гледай“ — рече за мене и побесня и видях да лъска в навуцата кама.

С него шега няма, знаех вече. Премигнах още веднъж, по-добре видях камата. Не, нямаше да спре нищо ръката му и в тая пустош единият трябва да легне и да обагри снега. А на мене никак не ми се искаше, бяха трима, даже да го перна, другите двама ще преварят и хайде, свети Тома — в дълбоката гора под някой камък, докато те размие водата и сетне на капки потечеш в нея.

— Боже! — изохка жената на Тома.

— Това си мислех и страхът влезе под кожата ми. Изпотих се, а тоя здравеняк стои, мери ме откъде да почне — от главата надолу или обратното. Аз не бях го виждал този разбойник досега в гората и гняв ме хвана, сигурно беше от горния край на планината, бозави му бяха потруите, при нас върви само черното.

— Знам, знам го лично — подскочи другоселецът и събори чашата си.

— „Какво искаш?“ — обадох му се твърдо — и Тома, и жената дори не обърна внимание на счупеното, — той все идеше и ми вадеше очите със своите силно изпъкнали очи на гуляйджия и касапин.

— Глава режа, знам го, знам, знам — повтаряше другоселецът.

— Трай бе — скара му се кръстникът и да скрие червенината, сложи едрата си ръка на мустачките.

— „Ха де, ха де!“ — това хъркаше тоя серсемин и вярно е, дебнеше ме откъде да почне. „Слушай, викам, какво искаш от мене — кръвта ли? Няма да ти е лесно, остави ме да си вървя по пътя.“

И се връцнах назад по пъртината, ама две не виждам. Той ме души, ще ме вчепка, ако посегне, а пък може и пушката си да изпразни. Хубава мишенка — гръб имам три педи без малко.

Полковникът постоя още под прозореца. Не идваха да го викат. Всички слушаха, подскачаха на столовете, сякаш искаха да помогнат на своя приятел със сила или с думи. Но Тома не ги оставяше да се намесят. Без да се повдигне, само с гласа си той ги държеше по местата си.

Мислите на полковника се отскубваха от разказа на Тома и се втурваха надолу към блеенето на козата. Но там вече нямаше никой. Нямаше ли? Или жената е дошла по-близко и от своето място го различава разпънат на стената — мълчалив, нерешителен и слаб. И уплашена за него, хапе устните си. Остаря ли, или загрубя — или все едно и край на всичко?

Върна се по циментовата стълба, седна срещу другоселеца и посегна към чашата си. Пак не го забелязаха. Всички слушаха Тома, сърдеха се, когато някой изпреварваше изговаряните бавно думи.

— Вървя, очите ми играят и третото око усетих, както сега помня — точно на тила. Още малко ми оставаше да стигна на ръба на стръмното: ще се метна зад дърветата, нека стрелят, ако могат. „Стой бе“ — ревна оня. Аз не се обръщам. „Не съм гладен за сърндака, яжте си го“, рекох. „Стой бе!“ „Няма, рекох, да ви слушам — тая планина колко е ваша, толкова е моя.“ „Таткова ти“. „На държавата е“ — рекох. „Балами ли ще ни правиш.“ Тях ги гонеше по-голям страх, изтървяха ли ме, можех да докарам горски, можех всичко, знаех ли ги какво мислят — седемте години се обаждаха и далеч по-чиста работа бе мене да очистят, вместо да треперят сетне. „Чакай бе, хайдутин“ — викна човекът зад мене и усетих остро в реброто.

— Боже! — изохка жената на Тома и по-силно натисна ръката на изприщената си уста.

Полковникът слушаше всяка дума от разказа на Тома. Огледа се, никой не го забелязваше. Забравиха ли за него? Може би винаги е било така. Посрещаха го шумно, всякога се събираха — пиеха и пееха. И на лов отиваха в гората. Гордееха се със своя полковник, но той изведнъж си помисли, че все пак тези хора са някъде далече от него. Стоят си в своя дом, работят, радват се, а той? Препускаше нанякъде. Накъде поточно? Знаеха ли какво мисли той за тях, за себе си, или им стигаше, че си живееха добре на своята земя. Той не усети кога се прегъна, кога напълни шапката с бели коси и раменете със звезди.

И колко време не бе идвал тука? От година, две? От детството ли? А тази луда жена, която го побъркваше! Къде беше в този миг, тази нощ, вчера, днес?

А онзи познат глас в тъмното, козата?

Стегна го ботушът, куртката. Ритна с крак, но ботушът повече го стегна. А те слушаха и никой не усещаше, че ще се пръсне в тази дреха, в стаята с бумтяща печка, пълна с цепеници от меше. Наведе се незабелязано и ритна пак. Реши да го дръпне с пръсти. Ботушът бавно се изхлузи и тежко плъсна върху дремецата котка, която се изви и злобно го одраска по ръката. Полковникът прехапа устни. На светлото видя окървавената си длан, защипа го и би измъкнал пистолета, ако не бяха до него тези хора. А котката се плъзна тихо и спря до печката. Полковникът въздъхна.

И другоселецът въздъхна подир него.

— Издебнах и го треснах по ръката. Ножът блесна настрана, извика. Другите в лещака вдигнаха пушките, но така не можеха да стрелят — можеше и своя да ударят.

Чуваше гласа на Тома и всичко му се струваше като сън, Прозорецът се блъсна, но другоселецът опъна ръката си и го притвори. Поиска отново да се измъкне навън, да потъне в тъмнината — хлад извираше оттам, а тука беше топло и тези хора се задъхваха, без да го усещат.

— „Нека да се разберем — уговаряше Тома браконьерите още, — колкото е ваша планината, толкова и моя.“

— Хубаво си го казал — рече другоселецът и кръстникът лошо щеше да се скара.

А полковникът вече се потеше и не знаеше да хвърли ли куртката, малко ли се излага и той — само да го пипнеха. Най-малко — разжалването. А мъжът ѝ, роднините — можеха да го разкъсат. Но ослепен се мъкнеше и не я оставяше да си върви по цели нощи. Какво не мина през главата му, учудваше се. Какво не видя от света, а не се отлепяше от нея и това е.

Докато жена му беше млада, броеше всичките му дни. Оставяше я месеци сама с децата или я местеше в различни градове и къщи. И всичко идваше от само себе си — звезда подир звезда и млад

полковник: умен, изпълнителен — чакаше го само хубаво и слава. Но беше ли свободен — бягаше насам, към махалата, обикаляше до късно — кога за нощ, за часове или само да мине под прозореца, както в първите години, преди да стъпи в казармата, преди пагона и женитбата.

— Не ме беше страх от него — чу до себе си признанието на Тома, — страх ме беше от очите.

А с полковника какво беше — нито страх, нито надежда.

— „Остави ме“, рекох. А той: „що съм го ударил.“

— „Искаш да ме надупчиш в тая пустош и да си мълча ли?“

Дотича с кожените дрехи, заповяда ми да тръгна, а на потурлията рече да тръгне подир другия. Ето че ме караха, пушката ми не взеха, но ме караха пред себе си и аз знаех, че някъде ще ме наместят. „Откъде си?“ — попита деликатно коженият...

„Няма да ви кажа, си рекох, тя отърваване няма, ами поне да се държа.“

— „Какво да те правим сега?“

— „Пуснете ме да си вървя. И за мене има, и за вас — планина голяма.“

— „А защо не кажеш откъде си? Планината знаем, че е наша.“

— „А вас питам ли ви откъде сте?“

Тъй се влачихме до обяд.

— „А бе какъв човек си ти?“ — пак ме навива коженият.

— „Като вас съм, рекох, човек и разбойник.“

— „За разбойник, виждаме го, ама другото?“

— И какво, какво нататък — не издържа другоселецът и подскочи.

— Тихо бе, човек, тихо.

— Затъкнат между храстици, стигнахме сръндака — коженият и мълчаливият с ватенката, сигурно бе шофьорът, взеха главата с рогата, а на нашия човек дадоха другото. Радваха се. И си казах: „Тома, хайде да офейкаш.“

— Ами ще офейкаш, ами — рече другоселецът и страхливо се огледа за кръстника.

— Духнах под носа им. Първо ме усети мълчаливият с ватенката, дигна пушката и стреля. Гледай, дупка на ухото ми остави (полковникът се наведе към Тома и видя пробитото ухо, сякаш нарочно

— за обица). Страшно ме опари, шурна кръв, но без да спра, се връцнах и изсипах върху тях чифтето. Не ги чух да викат, де да знам какво е било. Спуснах се веднага към реката. Бягах като прилеп — в тъмно, слепешката — в светло, стъпките ми зееха с капки кръв след мене — аз все бягах, бягах.

Домакинята с притисната ръка на устните не се отмести. Ето защо потреперваше, когато се забавяше в гората. Сега главата ѝ се пълнеше с такива вечери.

— Жена, каната — викна Тома.

Месечината се изкачваше над тяхната къща — силна и млада. И тихата вечер с нищо не отстъпваше на вечерите през юни, с цъфнали храсти и дъхави плодове. Колко запотени кани с червено вино щеше да наточи жената, колко песни щяха да огласят къщата и селото? И сърцето на оная жена в долната махала сигурно нямаше да изтърпи, защото тя първа видя хеликоптера. Щеше да обикаля по поляните, но ще се реши ли на повече, както в лудите години?

Кръстникът и другоселецът извиха гласовете си. Надигна се над тях гласът на Тома — надигна се и заслиза, и подир тях, като свали куртката, залъкатуши и полковникът. А другите чакаха с потръпване да я изкарат, за да подхванат нова, по-тъжна и по-закършена — до сутринта щяха да избродят всичко пято в планината.

ДИМИТЪР ЯРЪМОВ

КАМШИК

Младен Барев вървеше силно в есенния вятър. Тунджалъка вече захладняваше. По оголените бозальци стърчаха дрипави драки, влажни паяжини се люлееха по тях. Младен Барев бързаше да стигне по видело в село Чернозем.

Снощи той замръкна в Бивака и дълго руга, защото искаше да събере младежите, но те бяха потънали в къщите си. Само селската гостна беше отворена и Младен влезе в нея на топло. Гореше печка. Той видя как чорапите му дигат пара и си скри краката под одеялата. Сутринта дядото го дигна и го попита за какво е дошъл в Бивака. Сетне го огледа и му даде вълнени чорапи. Младен ги обу и стъпи здраво на краката си. Но сега чорапите му бяха мокри и усещаше неприятен гъдел.

— Карааай — извика той и се огледа.

Полето беше празно и ветровито и гласът му остана наблизо. Тоя глас от седмици вече не беше вършил никаква работа, не беше впряган в нищо, защото Младен не намираше хора по селата. Днеска следобед трябваше да се прибере в града, но по телефона му казаха:

— Давай нататък, довечера да си в Чернозем.

И той вървеше към Чернозем. Беше излязъл далеч от Бивака и оглеждаше оголеното есенно поле, притиснато от сиви облаци. Като въртеше поглед, дълбоко назад откъм Бивака видя сам човек с двуколка и кон. Конят бягаше и над него хвърчеше гъста лепкава кал. Личеше, че накуцва — главата му подскачаше над драките.

Двуколката наближи. Човекът опъна юздите, главата на коня клюмна и той спря.

— Здравей — каза оня, — качвай се, отивам към Добрич.

— Аз съм за Чернозем.

— Давай нататък.

Младен Барев стъпна на ока и скочи горе. Конят си изви врата назад и разтърси глава. На седалката имаше дебел чул и докато го

наместваше под себе си, Младен видя тежката омърлушена глава на коня, огънатия му гръбнак и посивялата грива, оросена от есенната влага.

— Дий! — извика оня и камшикът изплющя. — Хайде, че оня мост пак ще ни забави.

Но омърлушеният кон не тръгваше. Човекът слезе от двуколката, хвана го за увисналата глава и го дръпна напред.

— Тръгна бе — каза оня, като скочи горе при Младен, — има ли друг човек в двуколката, не иска да върви и се обръща да гледа.

— Той усеща — каза Младен, защото оня го гледаше право в очите.

— Усеща, усеща. И чувал да сложа в двуколката, пак усеща, че товарът се увеличава, и се опъва, не иска да върви, трябва да го бия, да го повеждам. Ама до известна степен върши работа — свикна с моя товар и върви.

Конят засече и пак тръгна. От време на време той спираше, извиваше врат да гледа в двуколката. Човекът се надигаше, замахваше с камшика и двуколката тръгваше. Колелата ѝ режеха омекналия път и хвърляха кал нагоре. Двамата мълчаха, Младен усещаше хлад и рамената му премръдваха.

— Аз те познавам — рече по едно време оня. — Ти си от окръга. Миналата година бях на едно съвещание, там те видях, седеше горе. Ти говори тогава.

— Не помня — каза Младен Барев и си размърда мокрите крака.

— Аз помня. Тогава ме наградах. Ти не ме познаваш. Аз съм осеменител по тия места. Тука в Коневец има Бикозавод. Оттам снабдявам фермите с биково семе. Минко се казвам, ама някои ми викат Нощното, щото баща ми има име Нощното Мите. Аз съм от Бивака.

— Снощи бях там.

— Ааа, язък, аз рано се прибрах вкъщи и не можахме да се видим. Какво прави там?

— Трябваше да ви събера, но никого не видях. И кръчмата беше затворена. Младежта се скри рано.

Минко усещаше, че на Младен Барев не му се приказва. И сега тъкмо разговорът тръгна, конят спря и се обърна да гледа.

— Той е сляп — каза Минко, — но пак се обръща да гледа. Дий, Жеко! Жеко му е името.

Жеко размърда крака, но не тръгна. Минко се изправи и замахна с камшика:

— Дий, Жеко! Не вървиш. А камшика!...

Конят блъсна гърди о хамута и потегли.

— Трудна работа е с тоя кон — каза Младен Барев. — Защо не ти дадат друг? Ти пътуваш.

— А бе — съживи се Минко — трябва да ми дадат по-хубав. Тоя е млад, да ти кажа. Той е расов, до известна степен, ама се повреди.

Конят вървеше бавно. Младен Барев си мислеше за село Чернозем. Ако стигнеше навреме до Добрич, нататък беше лесно. Той си разтърси раменете, защото все повече усещаше хладина, и се облегна назад. Гледаше болното есенно небе. Облаците пак се размазваха и времето беше на дъжд. Младен с тила си усещаше мекия път под колелата, защото беше отпуснал глава на облегалката и слушаше ветеринарния.

— Тоя кон, да ти кажа, беше вихрушка, ама се осанъчи. Знаеш ли какво е санък? Като се преумори или претовари веднъж един кон, той вече се стъписва от товара, започва да засича и не иска да тегли много — става санък. Тоя кон е млад, не гледай, че гръбнакът му е огънат и коремът му виси, до известна степен. Той е шестгодишен — тъкмо в силата си. Тука всички села по Тунджалъка го знаеха. Беше страшен бегач, ползвахме го за езда. От време на време, но много рядкото впрягахме в тая двуколка — ходеха нашите до града. Аз се грижех за него и косъмът му лъщеше. Една събота един наш човек вика: Минко, ела в града с Жеко, ама впрегни кабриолета. Той си прави къща и иска да му нося пясък от Тунджа. Гледам там ония кираджии — на два коня товарят по половина каруца. Аз пълня кабриолета на Жеко. Дий, Жеко! И той опъва. На колене пада, ама измъква пясъка. Направих шест курса и надвечер подгоних Жеко насам. На галоп се прибрахме. Целият беше потен. Солта му избила по гърба. А солта, ако се остави, да ти кажа, разваля косъма. Пък Жеко имаше страшен косъм и не биваше да се хаби, до известна степен. Затуй с мокър парцал му изтрих потта и го оставих. Сутринта го намерих схванат — влагата слязла под кожата му. Поразтрих го, съвзе се. Тогава видях, че очите му са

помътнели. Сетне и гръбнакът му започна да се огъва, и коремът му увисна. Дий, дий, мръкна.

— Прибери тоя камшик — каза Младен Барев, защото ветеринарният силно биеше коня.

— Иначе не върви. Санък кон, щом засече, в ушите се бие.

Двуколката се спускаше надолу. Вече се виждаше река Жребиновка. Младен Барев трепереше силно.

Тая есен той намръзна в скиталчества из окръга и студът не излизаше от него. Като юрист по занаят, той оправяше младежките дела в другарските съдилища, държеше здраво кантара на Темида и го раздрънкваше по селата. И където се явеше, хората казваха: дойде младият съдия, някакво дело май ще има в читалището. Но делата бяха много рядко и той беше на път все по други работи. Изпращаха го по всички младежки линии и канали — тук умрели шест овце, там пресолили кравите... В Попово село младежите прекъснали пътя за Чукарово. Трябваше да се поведе следствие. Младен събра момчетата и до обед възстановиха разрушения мост. В Бивака се появил някакъв тайнствен младеж и обикалял около язовира точно по време, когато дигата се къса. Вчера в Чернозем някой отровил две ловни кучета...

— Аз знам едно място през реката — обърна се осеменителят, — но сега не можем да минем оттам, водата е силна.

— Аз не знам никакво място, но трябва да минем, защото оттатък имам работа.

— Ти да не си за делото?

— Какво дело?

— В Добрич тая вечер се съдят две млади жени. Тънка работа.

— Не отивам в Добрич, а в Чернозем.

— Не съм чул да има нещо там.

— Нищо няма, но там отивам.

— Щом е тъй...

— Тъй е — настръхна Младен Барев, — но аз ще спра в Добрич. Той скочи от двуколката:

— Карай по пътя, ще те настигна.

Минко се изправи и камшикът изплющя в ушите на коня. Той се засили напред, а Младен Барев хукна назад.

Двамата бяха се отдалечили и когато Минко се обърна, видя Младен да го гони. Младен трябваше да стигне до Добрич. Щеше да се

отклони от посоката, но да влезе в своя работа. Толкова време вървеше в други линии, занаятът му западаше. Тая вечер хората сами го чакаха в читалището. Той беше чувал нещо за тамошните истории с двете млади учителки. В други села, по други работи беше все едно дали ще стигне, но тука трябваше да свари. Затова бягаше. Настинката го хващаше здраво, той искаше да извади топлина от себе си, да се стегне.

— Аз не мога да разбера тая работа — каза Минко, когато Барев го настигна.

— Да се стопля, бе — каза Младен и скочи в двуколката.

— Не нося дреха, но под нас на седалката е чулът на коня, от едната страна е чист.

Минко измъкна чула и Младен се огъна в него. Сега той трепереше и не знаеше след този огън на пот ли ще го избие, или на треска.

— Ти си като мене — разправяше му Минко, — бягаш назад, бягаш напред. Не може човек да разбере какво правиш. За мене тъй разправят по тия села: Минко може всичко да измисли, страшна глава е. Миналата година в Добрич се появи теле с две глави и хората викат: Минкова работа е, той е опасен, не се знае какво има в главата на туй момче...

Наближаваха моста на Жребиновка. Двуколката сама вървеше надолу, конят се опъваше и свиваше крачка — все по-често се обръщаше да гледа, защото чуваше гласа на Минко.

— Той е сляп — каза пак Минко, — но се обръща да гледа.

Младен Барев трепереше и се загъваше в чула. Миришеше му на кон, но си мислеше за вечерта в Добрич. Златна му беше приказката, звънеше като сребърна чаша. Тая година три дела води по селата на Тунджалъка и тъй ги извиваше и обръщаше, че и които ги губеха, бяха доволни. Наоколо го знаеха и само да се появеше в Добрич, всичко се оправяше. Беше се унесъл и Минко мислеше, че насън трепери, но Младен се обади с буден глас:

— Трябва да стигнем навреме.

— Трябва — каза и Минко. — И аз бързам. Тая вечер трябва да съм там, утре ще е късно. Преди два дни още ми се обадиха, кравите на Добрич се прибраха от Сакара и климатът им се смени — осем са

дошли в режим. Тази вечер, ако закъснея, изтърваме го и лятото няма да има осем телета.

Минко силно биеше коня, но разбитият мост щеше да ги забави. Той вече се виждаше. Младен Барев още по-силно трепереше под чула — вече влизаше в треската.

— Стой — извика Минко, — сега да видим.

Младен отметна чула и видя разбития мост.

— Сега — каза Минко — ти слез и гледай. Тоя кон е кротък и послушен. Беше луд, ама откакто се осанъчи, стана много послушен. Сега ще му хващам краката и един по един ще ги слагам на здравите греди. Така ще мине.

От сутрешния дъжд водата на Жребиновка идеше силна и мътна, влачеше изсъхнал саз и папур, коренища, вършинаци — те се събираха по въртопите, разкъсваха се и плуваха надолу. Две отломени греди едва се държаха за моста и скърцаха. Откъм Каменвръхски възвишения по Долината на реката идеха тихи, но остри ветрове. Младен Барев ги усещаше целият — от чорапите до главата. Той трепереше и мислеше, че дъждът ще се забави. И като видя двуколката от другата страна на реката, скочи по разбития мост и се качи в нея.

— Ей тука — посочи Минко, — по реката, сетне през баира.

Но конят се опъна. Главата му висна.

— Много е студено — трепереше Младен Барев.

Минко се изправи в двуколката и камшикът заплющя по ушите на коня. Той не мърдаше.

В долината се смрачаваше, двете села не се виждаха. Лампите в градчето светеха, но оттам облаците слизаха ниско. Жабите в реката мълчаха, както пред дъжд. Под чула се чуваха объркани думи и Минко се заслуша. Младен бълнуваше.

— Барев — извика Минко и го разтърси. — Не се отпускай, път имаме. Дръж се, аз ще измисля нещо.

— Конят върви ли?

— Ще тръгне. Ние имаме работа там.

— Той не върви и мен не ме бива, пък трябва да стигнем.

— Стани, размърдай се.

— Ние с тоя кон не ставаме за работа.

Пак се отпусна и подир малко чулът започна да подскача.

— Изнасяйте... всичко... всичко носете. Горе... забучете кръстовете. Децата водете... през другия баир ги водете, пътя да забравят... Стигнахме. Чувам кучета. Тежи... иде бик... Стъпка селото...

— Нося биково семе. Осем крави са в Добрич. Ти си зле. Чакай, аз измислих. Глава имам, нашите викат, че съм шашав, ама то е от много акъл. Сега ще те стопля и ще продължим. Тоя кон е санък, но има още много топлина, до известна степен. Той ще се изпоти, сетне и ти ще се изпотиш и ще ти мине, ще стигнем. Сега ще го разгоня и ще те стопля.

Гласът на Минко се топеше в долината и само осанъченият кон Жеко го чуваше.

Минко скочи от двуколката, свлече Младен Барев с чула ѝ го остави на земята. Разпрегна бързо коня, качи му се и го подгони по баира.

Вятърът пълзеше ниско в долината над мътната река. Под него облаците се разливаха. Младен лежеше в силна треска на влажната земя край пътя и ронеше някакви думи все около преселението на неговото село Китка. От пролетта, когато изнесоха последните керемиди по баира, той не беше ходил там и все сънуваше греди и кръстове, греди и кръстове...

Ветеринарният беше разгонил коня и се завръщаше. Жеко, силно задъхан, изпръхтя над Барев. Потта беше избила по кожата му. Минко скочи на земята и го хвана за предния крак.

— Лягай, Жеко! Хайде, слушай, хайде като на моста. Ти си добро добиче, лягай!

Конят подгъна колена и легна до Младен Барев. Минко повлече човека и го тури върху коня. Зави ги с тежкия чул.

— Хайде стопли се, че там ни чакат.

Минко си бръкна в джобовете и отиде при двуколката да си търси цигарите. Те бяха овлажнели и в устата му горчеше, но трябваше да прави нещо, докато човекът лежи върху гърба на коня.

Стъмни се още и започна да преросява. Дъждът идеше откъм градчето, шумолеше по влажната земя.

Топлината на коня излизаше от него и влизаше в Младен. Човекът се съвземаше. Минко надигна чула. По гладкото високо чело

на Младен беше избила пот. Той излизаше от треската и си отвори очите, те светеха.

— Какво става?

— Конят те топли — каза Минко. — Стой още малко и тръгваме към Добрич.

Младен се надигна, разтърси рамена, опря се на Минко и се изправи. Залюля се и се облегна на двуколката. Минко го зави с чула, взе хамута и отиде при коня.

— Хайде, Жеко, ставай и ти. Ставай де!

Жеко лежеше с отпусната глава.

Минко се надвеси над него и му надигна главата. Наведе се още по-ниско и коленете му опряха о мократа земя. Отгоре валеше дъжд.

— Той заминал — извика Минко, — той заминал.

Откъм двуколката никой не се обади.

— Барев, коня го няма вече. Жеко го няма...

Осеменителят се надвеси над коня, видя бистрите му изцъклени очи полуотворени. Сетне мина пред двуколката и намери Младен Барев свит в нея. Примъкна го и го тури пак върху коня.

Младият осанъчен кон беше свършил своята слава по Тунджалъка. Тази вечер краварите в Добрич го чакаха да изпръхти пред обора. Но той издъхна в долината на Жребиновка между Бивака и градчето. Сега лежеше с изпънати крака и топлината излизаше от него. И човекът върху гърба му трепереше под дъжда.

Минко скочи като ударен с камшик. Сбута Младен Барев, но той само смънка нещо и млъкна. Минко се огледа. Светлините откъм градчето едва се виждаха през дъжда.

Наоколо не се чуваше никакъв живот. И кучета не лаеха откъм Брястите. Подир дългите есенни дъждове овчарите бяха се прибрали със стадата си към зимните кошари.

— Ееей, хорааа — викаше Минко и се въртеше под дъжда.

Конят изстиваше. Потта на човека върху него се прибираше под кожата. Дъждът беше се кротнал и до сутринта нямаше да спре. Минко дигна оковете на двуколката и се взря в светлините на градчето.

СЛАВЧО ДОНКОВ СМЪРТ В СНЕГА

В ония дни, когато още не бе опознал опаката страна на живота, а цената на нещата не се определяше от страха, когато светлината и сянката, топлината и студът се изсипваха върху земята единствено за да узнаят нейната милост, да я възродят или да я накарат да се стегне, приел за свой постоянен спътник само вятъра, той усещаше непрекъснато, че се ражда. Много просто и ясно беше това. То бе и славно — да гледаш как денят или по-скоро животът ти започва пред целия свят, как в сближения ти с въздушната струя бяг се вливат и мрежата на преплетените клони, и хрускането на изгорелите треви, и гласовете на птиците, и слънцето, и прахът, и тихата преданост на склоновете; как всички те се събират в едно в очертанията на твоето тяло, а зашеметен от тяхната привлекателност, ти им ставаш подобен, без да се отбиваш от пътя си, без принудително да изчезваш от мястото си дори когато небето става тъмно и плющи дъжд. Точно при дъжд той излизаше най-често от убежището си, защото дори и гарваните тупваха в някой храст и без предателските им викове можеше да върви наслука, докато пък капките отмиваха следите, а тревата подире му веднага се изправяше, като че ли по нея не бе подскачал никой. Между другото, някак си сродни с небесния набег на водата, в такива минути се разпалваха единствено косовете и усърдно повдигнали глави, простодушно подсвиркваха, без да се суетят, сякаш получили напълно опрощение за напирещата изпод перата им сила. Тяхното присъствие бе чиста отзивчивост, придаваща мимолетна сигурност на пладнето пред изтощителния страх, който по-късно щеше да се всели в неговото сърце, да го притисне, да го ужаси и да му отнеме всякакво очарование и всякаква вяра в добрата душа на нещата.

Опитен, ала напрегнат, той вече знаеше безпогрешно — най-силният шум в гората бе тишината. Но гората беше тъмна, тромава, с болезнени скърцания при вятър, внезапни и резки, нарушаващи мълчанието изцяло. Спреше ли вятърът, веднага замирисваше на гнила

шума и плесен, на нещо вехто и предвечно, което пък му внушаваше, че може би вече е стар и той. Не заради друго, а защото бе започнал да разбира и гората, и опасността, тъй като ето в това беше напълно уверен — добрата търпимост на гъсталака не се изливаше единствено над него. Тя се разпростираше и върху кротките му братя, и върху техните врагове. Долавяше, че безгрижието е усещане на огромните възможности, които по-късно се загубват, а той нямаше право да бъде лекомислен. Лошият късмет на мъченика — така можеше да се нарече неговото оцеляване или по-точно неговата самота, защото вече не беше толкова уединен, колкото би могъл да бъде и всеки друг; бе попаднал на отчаяното дъно, беше белязан, а белязаният обикновено не знае какво иска, ако не иска смъртта. Само че той не я желаше, не я приемаше като привлекателност, а още по-малко като закономерност. Нещо повече — въобще не бе в състояние да я свърже с каквото и да било: нито с отражението на залеза ниско в барата, нито с тъмносивата ивица преди здрачаване по върховете, нито с косо смекчената светлина, извираща отдолу, изпод дърветата, в мига, когато денят се отдалечава, а сенките така плътно се доближават, че не признават чуждо присъствие, освен своята власт.

Други бяха двете големи неща в неговия живот: едното — гората, а второто — слънцето, слънцето сутрин. Гората не за това, че я виждаше и живееше в нея, не и за това, че тя го хранеше, а защото беше надарен, ама наистина надарен да разгадава настроенията ѝ, да ги възпроизвежда в себе си, да им се подчинява. У нея липсваше предимството на краткотрайната прелест. За него, родения и отраслия тук, сезоните не тържествуваха самоцелно, а се преливаха един в друг и тези недоловими промени му предлагаха голямата привилегия да я възприема близка и непроменяща се като цяло. Тя излъчваше едновременно и усамотение, и безбрежност, състояния, от които му бе трудно да се освободи, но които пък му я изясняваха, доставяха му удоволствието да я опознае, да се скрие, да играе сред нея, опиянен от преданост и доброта. И то най-вече нощем (денем обикновено се спотайваше и спеше), защото след залез тъмните сенки сякаш изтъкваха дълбочините ѝ, правеха я неограничена и бездънна. Именно тогава, сред тези задръстващи пластове мрак, не трепваше нито вейка, нито лист, като че ли самият вятър изглеждаше смутен от цялата тая възможна безжизненост. Тишината пък лишаваше от каквото и да било

усещане за прозрачност, сякаш нарочно, за да съзре с пълна сила нежността на утринното слънце, хоризонтално заседнало между дърветата, където светлината е режешца и нищо не може да я измести.

Но така беше в началото, преди осакатяването, когато още не бе се научил да лежи през нощта на определено място или, изправил се на задните си крака, така да извърта глава, че да гледа звездите. Наистина нощите твърде често му предлагаха цяло небе светлини, ала не бе в състояние да проумее само едно — как веднъж те са в такова изобилие, а друг път въобще ги няма (нали сводът е един и същ) — и затова, когато техните гроздове бяха много, се чудеше сам дали след случилото се не притежава способността да вижда какво има горе повече от другите. Разбира се, това ставаше тогава, когато нямаше мъгла. Появеше ли се, тя закриваше всяка гледка, задушаваше всякакъв живот и онова, което шептеше, бучеше или стенеше в гората, започваше да шепти, бучи и стене в самите му слепоочия и той побягваше. Побягваше, пъргав, но податлив на уплахата, забравил каквато и да е предпазливост. Спираше тогава, когато настъпваше краят на силите. Просветнеше ли, веднага се връщаше назад и гледаше следите си, изписали една история, обречена да остане неизвестна. От влагата му ставаше студено, мократа козина се степваше, но не заради това не се решаваше да спи, а защото дебнеше тишината. В желанието да бъде невидим обикновено се стопяваше на мястото си или се криеше под широките листа на папратта, все едно че го няма, а всъщност наблюдаваше всичко. В такива мигове беше напълно раздвоен: единият — скупчен, неподвижен, почти мъртъв, а другият — жив, ококорил очи, разтреперан. Кой от двамата бе за предпочитане, трудно можеше да се прецени, но усещаше, че което и да е живо същество, започваше ли веднъж да се уповава или просто да се сеца за смъртта, то вече никога не би могло да живее както преди.

Още от съвсем млад предпочиташе лете малките горички, лозята, овощните градини. Денем лежеше в леговицето си, което представляваше плитка дупка, недалече от шипковия храст, а нощем излизаше да пасе. Беше жълто-кафяв, гърбът малко по-тъмен, а коремът — бял. През зимата козината му ставаше по-светла. Ушите бяха дълги, на върха и отзад черни. Опашката му отгоре имаше същия

тъмен цвят. Сред себеподобните си минаваше за досетлив и много бърз — не го бяха изненадвали нито ловни кучета, нито лисици. Ето защо в онези дни той предпочиташе не необходимостта да се пази, а вярата, че е способен на подобно нещо.

Така например отлично знаеше недостъпните за хората скатове, знаеше пролуките и тресавищата с шавар, където се отпускате реката, разпознаваше и преснатата на следите. Ако ръбчетата на дирите бяха замръзнали или ако краищата им не се слегваха под лапите му, а се ронеха, страшно нямаше — дългоопашатата бе миткала тук най-много преди денонощие. Беше ли мек снегът обаче, трябваше да скача от храст в храст, да се връща назад, да бродира плетеници, докато мине по някой заледен бряг или с голямо изхвърляне се добере до позасипана отвън, а отвътре, където са издънките, куха и удобна туфа. Ала в това бягане и в това знаене имаше и някаква зашеметяваща наслада, имаше свобода не толкова в смелостта да не се страхуваш, колкото в другото, в по-значимото — в усещането, че притежаваш надежда. Струваше му се, че е способен да затвори където си поиска клепачи, да не търси познати места, нито пък предварителни възможности за избавление. И може би защото природата го беше устроила да усеща живота не като задължение и чужда подкрепа, а като собствена топлина, единството от жаждата, глада и насищането, което той познаваше добре, му наумяваше също общност и свързаност между спасението и самия него, сговор, неизневерил му и в дола.

Впрочем там дол нямаше. По-скоро съществуваше дупка, малко продълговата, а на дъното — камениста. Беше издълбана от забравен, кой знае кога разrazil се порой, но все още незапълнена, като че ли нарочно, та приютилият я оголен скат да не бъде изтощително еднакъв. Притежаваше стръмни стени — пусти, съсипани от дъждовете сивосинкави кръгове глина, които в подножието се стесняваха, тъмнееха и колкото слизаха към дъното, все повече и повече приличаха на подозрителни сенки. По издатините не растеше трева, нито тръни, гущери не пробягваха дори — просто в целия изпонапукан и стръмен обсег, който и изгревите не можеха да нажежат, нямаше нищо живо. Върху улеите сякаш вървяха един към друг с плавна и тиха походка, с цялата своя безнадеждност си даваха среща противоположните сезони — лятото със зимата, есента с мъртвата пролет — така че пустотата, която за всяко друго кътче би била несправедлива обида, сред шепата

обезцветена пръст изглеждаше плътно завършена, заседнала и единствено възможна. И все пак в този изграден от глината гнет имаше нещо невинно — липсваше живот, липсваше мъка. Покорното на земята мълчание заглушаваше, покриваше, успокояваше, затваряше в самота, превръщаше това място в спокойно и сигурно убежище и той навярно щеше да му се довери за дълго, ако не беше го предал още в първия му ден.

Все пак истина бе, че видя сянката навреме. Тя най-напред се завъртя, трепна, може би на крачка, не повече, от него, след което се сби, стана по-плътна и по-рязка, сякаш падаше буца пръст. С ококорени от изненада очи той забеляза как внезапно очертанието ѝ се уголеми, как се разпростря, как покри цялата земя, където бе застанал, но противно на всички свои инстинкти не легна по гръб, за да се брани с краката, нито помръдна, не закриволичи, не се и превъртя. Онемал от ужас, само присви уши, сниши се, така изглеждаше по-малък, и замря. Това, от което се опасяваше, обаче го връхлетя.

Камънакът под корема му сякаш пропадна изведнъж, нещо го дръпна нагоре и отхвърли встрани, но за миг, не повече, защото веднага усети как краката му отново намериха твърдина, как пици и тича по нанагорнището сам. Болката в гърба долови по-късно. Беше мокър, същински плъх, ням и разтреперан. Издраска брега, прескочи широка плитичка яма, от която бяха вадили камъни, и стъпи на голямата земя. Встрани се извисяваше купчина розовожълта баластра, а отгоре ѝ клечеше ястребът — сиво-кафяв, с белезникав корем, насечен от напречни тъмни ивици. Кога птицата бе долетяла там и защо не се бе опитала да го сграбчи повторно, така и не разбра. Очите му я уголемиха невероятно — тя дишаше тежко с леко разперени криле, стъпила само на един крак. Без каквато и да било мисъл за изход, той инстинктивно се метна напред — беше съсипан и малък, — гърдите му се свиха, все едно че за него нямаше въздух, а земята кънтеше при всеки отскок, твърда, студена и сънлива. Измъкна се през някакъв тесен тунел от шипки, глог и къпина, попадна на събрана от вятъра купчина гниеци листа, зад нея имаше бреза с изтръгнато коренище, повалена и пречупена на две, червеникаво дъбче и голяма вдлъбнатина на язовец. Напъха се вътре със скок и така пролежа целия ден, а когато реши да се върне, откри, че това е невъзможно. Нещо подпираше гърба му.

С много усилия и много пълзене назад, защото онова отгоре го натискаше непрекъснато, се измъкна едва към полунощ. Проснат на земята, продължаваше да трепери, почти неспособен да отвори очи, сякаш умираше, а дърветата наоколо, тревата и небето също умираха заедно с него, докато болката го изпълни изцяло. Беше по-добра от смъртта, защото му доверяваше, че е жив. В същия миг някакъв луд писък закрещя у него да бяга и той му се подчини, но не за дълго. Прилепените към земята израстъци на дивите круши го спряха — нещо от неговото тяло се бе заклезило в тях. Смая се — беше липсващият крак на птицата. Кракът стоеше изопнат върху гърба му по начина, по който се бе и забил: отвесен, без да се виждат пръстите, с мрежовидно наредени щитчета и кичурче перушина на върха. Как бе станало всичко това, беше трудно да проумее — навярно страхът и неговото превъзможване се бяха съединили в общ тласък, рязко изопнал задните му нозе напред, при което птицата се бе катурнала, без да има възможност да откопчи забитите си в нещастния му гръбнак нокти. Върху перушината и върху притиснатата козина имаше кръв, чиито пръски тук-там по гърба бяха се смесили. Под светлика на появилата се луна кръвта не аленееше, стоеше спечена и черна. Далече някъде боботеше вода. Това го накара да изправи глава, да напрегне слух и да се огледа. Нямаше лъжа — беше жив, ала самотно буден и непогрешимо далеч от всякаква измамна сила, оставил се на луната да го облива без снизхождение, без прошка и без пощада, той вече знаеше, че все някога ще умре.

Цяла седмица пролежа така, почти без да се помръдне. Пиеше роса и зобваше от тревата под себе си, гледаше недоверчиво, въртеше уши. Кичурчето перушина, което бе останало от ястреба, набъбна (бе виждал, че когато умира някоя птица, перата ѝ настръхват) и се разпиля, но мястото на вкопчилиия се в гръбнака крак започна да гнои. Извиваше се, опитваше се да го ближе с език, но колкото и да се напругаше, не можа да го достигне нито веднъж. Козината около раната най-напред се сби, после окапа и там, където липсваха кичурчетата, кожата се белна, сякаш посипана със сняг.

През всичките тези дни на изострени сетива и отпуснато тяло бе открил, че и болката е удоволствие, ако се проснеш по корем и ако се

случи така, че наоколо да е тихо и тревата да гали ушите. Нежността на стръкчетата освобождаваше от излишно напрежение всеки мускул, помагаше да лежи неподвижно, да спи или да гледа как далече, далече всичко потъва в прозрачната тъкан на облаците, как изчезва безследно, как се сляга в падината, чиито скалисти кантове изрязваха небето във формата на огромен език. Той имаше нужда от тая нежност, просто я дебнеше, търсеше я с брадичка или замираще в тишината ѝ, след сън или дрямка трепваше само и само да я усети, сякаш бе нещо живо, сякаш бе някакво огромно, всепоглъщащо страдание, което обаче не му се искаше да признае. И имаше право — бе доловил силата на гъстите коренчета, едва осезаемия напън на листенцата, издръжливостта на душата им. Тревата не се страхуваше от дъха му, тя от нищо не се страхуваше и това събуждаше живот. Но защо пък той, животът, бе се опитал да го повали, когато предоставилият му се бе искал само едно — да не сваля от него очи, — не можеше да разбере. И ето, трябваше да открие изведнъж, че и на планината, и на горичката, и на шипката, под чиято притаеност обикновено денуваше, им е все едно дали те има, или те няма. Като че ли всичко, което диша, което се храни, което се бори, множи и намира, само си внушава, че присъствието му е необходимо, че пребиваването му внася смисъл в нещата наоколо, без да притежава най-важното — всеобщото познание на безкрайното и подготвеността за собственото си безсилие. Усети се изгубил обичта на света, но без нея изгубил и себе си. Ако се довереше на сянката си, тялото му изглеждаше вече несъразмерно — закръглено, разплуто и меко, всмукало като тресавище най-напред птичия крак, после собствения врат и най-накрая главата, кокалеста и голяма, с дълбоки хлътнатини над очите. Опита се да се изправи, да обгърне с поглед вдадената навътре в рида зелена ивица, но това не му се удаде. Съзря само нанадолнището. Беше каменисто, нарязано от дъждовете на ивици и стръмно, а зад него клечеше гора.

От мястото, където беше се свил, тя се виждаше гъста, зашумена, голямо и тъмно цяло, което умилява с покорната си еднаквост, но отблизо, той знаеше, че тук не е точно така. Те, дърветата, просто стояха изправени едно до друго (през зимата дори стърчаха оголени и черни) и всяко разбиране помежду им вероятно бе твърде съмнително.

Може би просто се преструваха на задружни, заради някакво удобство или чисто житейска сметка преплитаха клони, при буря едновременно огъваха върхове, но дали всяко от тях улавяше чуждата грижа, тревога и мъка, беше повече от загадка. Тези неща заедно с болката и гладът — докато лежеше превит, бе ги усетил — неизбежно бяха страшно лични, кръвно свързани със страдащия и прекалено големи, за да се понесат и от друг. Те правеха и дишащите под това небе самотни, толкова самотни, че през цялата жестока, отрекла го седмица той, ако не бе се движил от време на време, ако не бе хрупал и повдигал уши, с нищо не би се различавал от ония къртичини, с които се обозначаваше, далеч преди да си нагазил във водите ѝ, всяка бара. Беше жаден.

Много трудно и бавно се смъкна в ниското, но когато погледна извървяното, усети леко доволство. Появи се и вятър, а листата на случайна върба разрошиха козината му без болка дори под самата рана, така че това тяхно движение го зарази с дързост. Направи скок, втори — всичко явно идваше с времето си — изкатери една височинка под самия поток, докато намери удобно място, и се спря. Зад него храсталакът бе толкова гъст, че който го търсеше, би трябвало да отблъсква клоните опипом, за да го открие.

Най-напред натопи единия си преден крак, после привлече до него и втория, тикна муцунка и започна да движи хълбоци. Кожата под брадичката му висеше на торбица, но изопната и леко стегната встрани — признак на страдание, което се оттича. Според изсушените му телеса като че ли не животът подчиняваше живото същество, а живото същество подчиняваше живота. Дали то не вървеше по стъпките на други, себеподобни му, съществували отдавна, беше подробност, която не изискваше от нещастника нищо. Миналото присъстваше под кожата му дотолкова, доколкото му бе дало живот, но не съвсем, защото всяка сянка на птица вече го стряскаше непоносимо, сърцето изпълваше гърдите му до край, а върху тревата дълго време се отпечатваше кръгчето, където и с корем, и с лапи, дори с опашка бе се притискал към земята. Беше още рано да узнае, че свикнеш ли да си обръщаш често очите назад, скоро ще свикнеш и с мисълта, че не след дълго ще бъдеш и мъртъв. Вбитата в гръбнака кост обаче му пречеше, закачаше клонки, омотаваше папрат, дърпаше го назад и макар че бе рисковано да се задържи на открито, той започна да предпочита по-незашумени места.

Особено му допадна слогът край един манастир, обграден с рядко гробище и десетина бряста. Дърветата бяха стари, с олющена кора по клоните, навестявани единствено от кълвачи. После имаше път, вдясно — село, а вляво — нещо между блато и езеро, по-точно наводнен открит рудник. От запад и юг бреговете бяха отсечени — виждаха се ясно пластовете варовик и ивицата въглища. Върху тях лете паркираха колите си рибари. Другите два бряга изглеждаха ниски, равни като ливада, ако се изключеха купчинките разхвърляна смет и постоянният пушек, прозрачен и мек като пара, сякаш отдолу бликаше топлик. Нищо подобно — горяха самозапалките се, неизвадени докрай въглища и цялата околност, вонеше на дим. По някакъв неписан закон над езерото крещяха врани. Пролет и есен падаха ята диви патици, но за ден, за два. Растеше магарешки трън, а в едно от заливчетата и папур. От папура се обаждаха жаби.

Пред слога надолу слизаше пътечка, встрани обрасла с трева, но по средата издълбана подобно вада, цялата в изровени от водата камъчета. Между тях просветваха натрошени огледала от вътрешността на термос. Бяха с големината на крушево листо, но приличаха на следи от сърна, сякаш в отпечатъците на копитото се е събрала и блести вода. Много често рано сутрин наистина тук идваше сръндак — млад, червено-кафяв, с бяло петно на таза. Дохождаше сам и тичаше без посока или пък пристъпяше ситно напред-назад, вирнал глава към небето. В такива минути хълбоците му пулсираха силно, а сведените по-сетне рога биеха храстите и показалите се тук-там фиданки. Сърните го чакаха в горичката — залесен боров участък, много гъст, за човек почти непроходим, и още първия път, когато заекът го посети, откри, че може да лежи върху плътния пласт на игличките спокойно. Игличките бяха сухи, кафяви и прашни, а тук-там из тях имаше заровени сърнета. Ето защо той не се плашеше от хищници — явеше ли се лисица, нямаше нужда да бяга, тя предпочиташе сърнето. Безспорно това бе подло, но не го смуцаваше особено — изглежда така бе устроен животът. Далеч от истинското достойнство вътрешно в себе си той дори спря, не както в предишните години, да се срамува от страха. Така веднъж недалечно минаха вълци и като знаеше, че такъв слаб и отпаднал не би могъл да им избяга,

направо се вкамени. За късмет стъпките на глутницата се отдалечиха, без да свърнат към него, и изопна ухото — ужасът от тях се прехвърляше зад други баири. Не, такъв малодушен и предпазлив той не бе остарял — само беше започнал да разбира опасностите, а това го накара да опознае долината.

Опозна я не защото тя му се струваше интересна, а защото трябваше да я владее. Преди му беше лесно, преди можеше да бяга, да се премията през гръб, дори да търси приключения, да се сблъсква с непознати съседи, да се вслушва с умиление в различни гласове, да гледа с възторг как всичко около него се движи, как го зове, как го мами. Но сега това не биваше да се случва, сега то го разтреперваше, разширяваше ноздрите, изопваше ушите назад. Сега бе за предпочитане спокойствието, бе за предпочитане еднаквостта. Каква полза да получиш целия свят, ако заради туй загубиш собственото си тяло. За него доброволният избор между живота и смъртта бе свършил. Вече нямаше минало, нямаше и бъдеще, имаше само настояще, чрез което да преценява. И да се пази.

Затова той предпочиташе денем туфите от глог и дива груша, поразвеселени от някоя случайна ружа. Но не и пролет. Пролет, щом цъфнеш игликата, се любеха косовете и крилата им плющеха като платна. Знаеше това добре, както бе изучил всичко наоколо: къде има мравуняк (неговата пръст първа се показваше изпод снега, отгоре суха и надробена, но с дълбоки отвори, съвсем като ноздри; вместо мустачки край ноздрите растеше трева, винаги в основата си жълта — изглежда корените й бяха на влажно), къде шетат дивите прасета (те търсеха настървено луковиците на минзухара и под краката им оставаха огромни кафяви петна), къде се златее кукурякът — жълто-зелен, с цвят, наподобяващ по форма око, но око без зеница и без клепачи. Кукурякът най-често се показваше в дъбравите, а там скачането върху опадалите и излинали през зимата листа му напомняше тичането на плъхове. Недалече имаше силози за трошляк — обърнат надолу и пресечен конус с черно-сини от скалните плочки стени. На места върху синилката цъфтяха големи разложени парчета глина. Бреза и заблудено борче растяха там, недалеч от прогнилите вече подпори, о които при товарене се бяха удряли легените на самосвалите. На дъното обикновено лъщяха локви от дъжда, а в локвите — тиня, черна като омесен въглищен прах. Конусът беше

пробит от леговището на ровина и път — много равен и сравнително прав за такава местност.

Но тази долина съвсем не бе толкова забравена, колкото изглеждаше. Освен рибарите, които палеха своите огньове край рудника, насам — рекичката беше солена — се спускаха и сърни, и овце, и напъдени от стопаните си за по месец кози. Хлопатарите изпълваха въздуха и ставаше дори весело — стига да нямаше със стадото куче. Често кучетата го подгонваха, мързеливи, тромави домашни песове, и той им се измъкваше лесно, което пък го правеше уверен. Толкова уверен, че се оставяше хората да го приближат. Обикновено това бяха пастири и той ги разглеждаше подробно — копчетата на ръкавите, гънките на дрехите, козирката на каскета. Беше забелязал нещо важно: единствени в тая долина, препълнена с всякаква пасмина, от птиците до лалугерите, се държаха естествено, не се страхуваха от нищо, бяха спокойни. Спокоен се опитваше да е и той, ала все пак едва през зимата се осмели да слезе до реката.

От едната страна на тази река се гънеше шосе и жп линия, а от другата светеше село. Нощем с лампите си улиците му горяха на кълба — топки огньове, завързани на ленти. Но до тях той така и не стигна — реката не замръзваше, а влачеше мазут. За разлика от онези поточета горе и при най-големия студ тук водата не се вледеняваше. Променяха се само дърветата и светлината между тях. Светлината ставаше синя. Короните пък или стояха като заковани, или се олюляваха едва-едва под тежкия напор на снега. Знаеше ги тези подробности, защото си беше избрал за убежище малка тополова горичка. Горичката беше рядка и ако се подгонеха, наистина нямаше къде да избяга, ала сред правите стебла бе толкова открито, че никой негов враг не смееше да се мерне. Лисиците стигаха най-много до пътечката. Там, върху един дънер, бе просната недобре одрана телешка кожа. Изгладнели и лакоми, забравили цялата си хитрост, нощем те се спираха да ядат и тогава от засада трясваше изстрелът. На тези изстрели той бе благодарен — те го спасяваха.

Веднъж попадна на патрон с ръждясала обковка и червен картон. Подуши го — миришеше на земя и огън, — но в тия две дреболии не предполагаше, че се скрие смъртта. Не очакваше да я срещне и на шосето. Една нощ, подгонен от фаровете, дълго скача по заледения асфалт, докато се появи завоят, зад който кривна встрани. В същия миг

нещо го тласна изотзад, но ударът не бе силен и само го преметна. Навярно желаното не бе станало както трябва, защото той се намери далеч в канавката и малко зашеметен дълго стоя там, докато двамата мъже от вече спрялата кола излязоха и твърде изненадани, че не ги чака проснат на шосето, започнаха да го търсят.

— Няма го — каза тоя, който държеше фенерчето.

— Не може да бъде — отвърна другият, — ние го премляхме. Чух как издрънча.

Бе издрънчал ястребовият крак в бронята.

И да желаше, и да не желаше, той виждаше този крак всяка нощ и всеки ден. Костта лъщеше еднакво и на луната, и на слънцето — вертикална, най-тъничка по средата, но горе, където бе изтръгната, леко заоблена и удебелена. Отначало, когато бягаше, постоянно му се струваше, че и нещо заедно с него лети във въздуха — оса ли, глава на водно конче ли, или пеперуда, все едно — и много се учудваше как то го следва непрекъснато, как не се вдига към небето. Искаше му се да се отдръпне, за да не му пречи, да се скрие, да потъне, сякаш върши нереални постъпки, но нито веднъж не му се удаде да се разминат, нито веднъж другото не му измени и той свикна. Не беше със същата като неговата кожа, то нямаше и кожа, не се и оцветяваше, през зимата не попиваше сняг, но затова пък бе съвсем истинско и всичко, дори тази непрекъсната негова изправеност, показваше, че не може да се смеси с останалото, че го съпътства и ще го съпътства докрай. Приличаше му на сух стрък трева върху усмирено от горещини кътче.

След като оздравя и заякна, вдлъбнатинката, където то се намираще, спря да го измъчва. Усещаше болка само когато удряше костта в някой клон или когато при скок се изпъваше така, че гръбнакът се изопваше повече от обикновено. Затова спря да тича неразумно, а когато се миеше с предни лапи, миеше се бавно и дълго, без да се изправя докрай на задните си крака. В такива минути не изглеждаше примирен, а упорит, сякаш да внуши сам на себе си, че тая кост може да промени всичко, но не и собствените му привички. Все пак тя вече не беше зло, водещо към смъртта. Постепенно престана да бъде и страдание, дори тревога, а като че ли една от допустимостите, които стоят на своето място като ушите, като козината, като

повдигнатата опашка и върху които се простира с неизменната си власт и самото му тяло. В ония дни с този птичи крак върху гърба той още не знаеше какво е загубил. Закачаше се с лалугерите, но предпазливо. Предпазливо тревожеше и дроздовете, без да предположи за миг, че с това съобразяване е изтървал вече напълно простотата на битието, неговото безгрижие и непоследователност. А без тези неща — кой да му внуши — идваше поражението.

В края на март горичката печално опустя. Без постоянните си обитатели дори тополите замряха в нерешителност. От тежестта на снега тук-там се чупеше клон, с пукот провисваше надолу, докато изтърсеният, вледенен товар се забиваше под короната като камък. Разтревожени за старите си гнезда, от време на време прелитаха врани, но без грак, сякаш подвластни на вдворената тишина и вездесъщия покой, който е особено осезаем, когато въздухът е студен, а слънцето все още не може да достигне земята. Така беше през деня, а нощем, особено ако имаше вятър, тъмнината изпиваше без остатък и най-малките звукове. Безмълвието изпълваше и него, и то целия, разпростираше се по кожата, по космите, по разперените му нокти, напластяваше се в мускулите му, но не като товар, а като въздушно, претъпкващо го с лекота, което пък го принуждаваше да тича. И той тичаше. Бе се научил да излиза на реката, после нарочно се втурваше назад, стъпваше с пълни лапи върху снега, удряше със задница само и само да си внуши, че не е един, че не е сам, но щом спреше, преставаше и шумът. Последният път бе толкова тихо, че даже се слиса. Очите му се замъглиха, ставите се вдървиха от умора, но въпреки това усети как кръвта много настойчиво се събира в главата му и го гони нагоре. Горе бяха храстите. Нарочно си избра посока към силно полегатия скат, предвидливо заобиколи мястото, където до телешката кожа се спотаяваше човекът, и без да дочака следващото смрачаване, турнал уши на гърба, заподскача. Спря се чак когато изгуби сили и отпадна, но щом се свести, съзря очакваното — малко встрани от убежището му, и то отчетливо, върху снега личаха големи жълти кръгове. Забравили ужаса от лисиците и от ловците, събратята му, а между тях може би имаше и негови синове, се бяха опитали да напомнят за себе си. Като всеки жив и той бе длъжен да направи

същото, но не се зае да подражава. Стори му се безкрайно дълго това писане върху снега, сякаш оня скрит у всяко тяло поток при него бе пресъхнал. Близна оцветения сняг (от топлата боя на съперниците снегът бе станал солен), прозина се блажено — имаше се за хитър и за чевръст — и без да се опита да разбере точно къде е, умело замаскирал своето присъствие, се излегна под най-отдалечения храст. Уморен от безкрайното тичане, спа така, както отдавна не беше спал. Най-сетне крайт на принудителното му отшелничество беше дошъл.

Когато се събуди, очакваше да му стане хубаво, но не се случи. За разлика от всяко друго необременено, непримамвано, неограввано и поради туй свободно същество, него страхът несправедливо го бе надарил с памет. Наистина беше немислещ и не можеше да разсъждава върху живота и смъртта. Но оня непрекъснат житейски кръговрат, смяната на деня с нощта, раждането и крайт, живото и мъртвото, днешното, миналото и другото, което идваше и което трябваше да се слее с всичко предхождащо го в едно, за да е цяло в един и същи миг, и това, което е било и което е, и което ще бъде, бяха вече неща разграничени. Той можеше да лежи, да бездейства, но едновременно и да предвижда. И точно в предвиждането бе онова негово утвърдено, зряло, спасяемо вкопчване в живота, с което се мъчеше да подскача, да върви, да не спира, да не изчезва стъписан, озадачен, изопнал гърди. Изправи се и проточи врат. Върху мъха на големия камък отстреща димеше пара, бе слънчево, но миришеше на снеговалеж.

Снегът падна няколко часа по-късно. Извил глава, той гледаше как постепенно небето посивя, гората също, а там, където се намираще гола клонка, снежинките се разтопяваха веднага. По долната страна на вейките се нанизваше синджир от капки, много малки, ситнеха, залавяха се за каквото се случи само и само да не се отронят. Нещо тъжно и същевременно обречено имаше в този техен ужас, в цялата тая предпазливост и напрежение да не тупнат долу, да не се заровят в белия пух, да не затворят кръга на своето пребиваване. Бе виждал и друг път: явеше ли се вятър, те мигом щяха да се скупчат в яростно запратено към земята ръбче или да се разпнат напълно вледенили се върху кората, но сега трепереха, гърчеха се, нареждаха се гъсто, гъсто, сякаш съсредоточени в някаква своя, само тяхна си далечина. Ала за

далечното в този час той нямаше сетива — беше гладен. Разрови пръстта, потърси корен, загриза хроста и пак се сви — под тежестта на бавното си рухване пред очите му падащата небесна лавина трошеше всичко. Най-вече въздуха. Усети, че му е трудно да привлече, да изсуши, да вклини изцяло в убежището на своята плът тоя въздух — лапичките, коремът, брадичката, гърбът му бавно потъваха в снега. Стана му топло и отново заспа, а когато се събуди, видя върху себе си небето — изпохапаната от дишането завивка по краищата си се бе заледила и заприличала на купол. Направи това, което всеки от неговия род правеше отколе: помръдна ноздри и се послуша. Не чу никакъв звук. Нарочно проточи врат, гърбът му се издигна, забитият в прешлените ястребов крак изпука като суха съчка, не за друго, а сякаш само да прогони задушната тишина. Не скочи, а се зае да изтърсва от себе си снега и изпита необичайно чувство на удивление — покрай него някой друг, по-ранобуден, бе оставил следи.

Той познаваше силата на тези следи отдавна. Под тях зеленото миришеше на зелено, окапалата шума на узряла й нарочно настъпена с крак папрат, пръстта на повалено и набъбнало от влагата дърво, дървото пък на мравуняк, пръхкав, топъл, препълнен с растене. Имаше пропадане в тоя мирис, световъртеж и напор да се живее много силно и много твърдо, като насочено към небето дърво. (Небето трябваше да бъде топло.)

Ето как животът можеше да се върне изведнъж, да се измъкне от студените сенки, да напомни, че е тук, до теб или в тебе, да потисне тревогата, да затресе тялото с оня първичен и вездесъщ ритъм на разлюляна гора, да покаже, че е владян, но и винаги свободен със своята устойчивост, с онова, което е напред, което е недокоснато и може недокоснато да си остане, за да има за какво да се сменят дишащите, да се радват и да се блъскат, да враждуват и да се побратимяват, да се раждат, но и да умират. Опита се да се изправи на задните си крака и успя. Сега вече му заговори и вятърът, изпухтя с ноздри и тръгна по следите.

Тичаше по дирята, която на места се връщаше върху самата себе си, отскачаше встрани, губеше се сред къпините и накокошинилите се под снега боровинкови храстчета (храстчетата приличаха на бели

ежове), избликваше отново, оплиташе равното, изчезваше и се улавяше с поглед. Очите, обонянието и слухът му не бяха живели така напрегнато отдавна. Той въобще не съобразяваше какво би могло да се случи, просто тичаше, тичаше, докато земята и небето се сляха в едно — изострила уши и замряла в отбранително движение, с изпъкнали като охлюва черупка очи го чакаше себеподобната му.

Не беше млад и знаеше как да постъпи. Трябваше да спре, докато зениците ѝ свикнат с него, след това да я заобиколи, да завърти кръг, да опръска снега наоколо в жълто, да напрегне себе си, да я приближи, да я помилва с муцунка. Но не го направи. Сякаш полузамръзнала, тя все повече и повече се свиваше. Вместо да се яви променлив блясък, от очите ѝ изчезна всякаква живинка, задните ѝ лапи затракаха като камъни, а синкавият снежен пращец, който избухваше при всеки удар, направи синкава и самата ѝ козина. Инстинктът му подсказа, че няма да е предпочетеният. С нежелания товар върху гърба си той бе различен от другите, беше опасност и съжителката му я беше страх. Усети се да трепери силно и замижа, неспособен да отвори очи, а когато клепачите му се вдигнаха, уплашената вече я нямаше. Беше превалила назад стръмнината, а снегът блестеше като стъкло.

Отначало му се стори, че това е невъзможно, че сънува, но долови неравномерното си дишане, бавно и непохватно се обърна на една страна, изопна корем и се отпусна. Всичко вече беше без значение — между света и сетивата му висеше мъгла. Беше сам. Малко покъсно долови как измокреният при тичането крайчец на опашчицата започва да замръзва и как при неспокойното му дишане блъска покривката като дръвце. Набъбваше и се слегваше самото му тяло — животът, щом бе съпротива, бе и присъствие и беше длъжен да му се подчини. Тръгна си без желание да гони с поглед следите, но зад една баирчинка се спря — личеше силна и прясна игра наоколо, а малко встрани ясно се открояваше вдлъбнатинка, която не сляга (това го знаеше добре) само от тежестта на едно тяло. Да живееш, изглежда, означаваше да обединяваш, да продължиш. Там бе викът на сърцето, а без тоя вик място върху земята нямаше. Усети оная самота, която обикновено не понася никой, защото не може да понесе сам себе си. Да можеше, би се разплакал — годините бяха го научили, че животът е

винаги там, където светът се прескача с усилието, но за подобна среща тялото му вече нямаше стръв. С каквито и очи да гледаше на него, животът неизменно си оставаше трагичен: рано или късно си отиваше. Но той знаеше също, че в огромния простор, който е необозрим, за всекиго има неоткрито, никому неизвестно с пълните си подробности място и висшата справедливост на дишането е, че те приобщава към тези тайни, прави те част от тях и техния празник. Дори цветовете да потъмняват, дори звездите да замират съвсем, дори да олеква кръвта, дори зениците да угасват за това, което е пред тях, дори да надничаш само в себе си, все едно — да не гледаш, да не чувстваш, да не участваш, е невъзможно. А точно в това участие бе и празникът.

Умря в една зимна утрин — студена и ветровита. Наоколо му нямаше никой, дори лисица. Непознати ръце щяха да открият неговия скелет и да разгледат ястребовия крак заедно със забитите в гръбнака пръсти. Щяха дори да го занесат в училище и да го показват на децата като едно от природните чудеса, докато прешленчетата започнеха да се ронят. (Живия заек с костта бяха мервали единствено пастирите.) Но това щеше да стане през юни, в края на пролетта. А сега очите му се отвориха, задържаха се някак странно облепени и жални, но не за дълго. Трябваше да замижи, да ги закрие, направо да ги затисне, за да не влиза в тях снегът, защото валеше.

Издание:

Български разкази за животни. Антология

Издателство „Отечество“, София, 1984

Съставител: Симеон Янев

Отговорен редактор: Божанка Константинова

Редактор: Албена Янкова

Художник: Буян Филчев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.